

**MİMARLIKTA ORTAK MEKAN KAVRAMI
KAPSAMINDA ATRIUMLAR ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

709563

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İnci UZUN

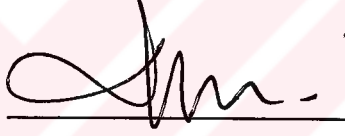
109563

Eylül, 2001

İZMİR

Yüksek Lisans Tezi Sınav Sonuç Formu

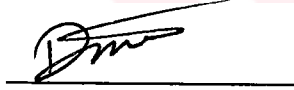
İnci Uzun Tarafından Yrd. Doç. Dr. Turgay T. Önbilgin yönetiminde hazırlanan "Mimarlıkta Ortak Mekan Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

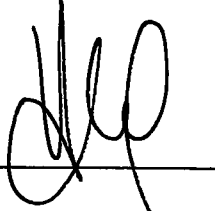
Yrd. Doç. Dr. Turgay T. Önbilgin
(Yönetici)

Doç. Dr. Hülya Koç
(Jüri Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Dürrin Sürer
(Jüri Üyesi)

Prof. Dr. Cahit Helvacı
Müdür
Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŐEKKÜR

Tezimin Şekillenmesinde bilgi ve deneyimi ile bŕyŕk katkıda bulunan, çalıŐmalarımı sabır, titizlik ve ŕzveri ile yŕnlendiren değerli danıŐmanım Sayın Turgay T. Önbilgin'e, bugŕne kadar eğitim ve ŕęrenimime katkıda bulunmuŐ tŕm eğitmenlerime, ve bana her zaman destek olan aileme teŐekkŕr ederim.

İnci Uzun

Eylŕl 2001

ÖZET

"Mimarlıkta Ortak Mekan Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine Bir Araştırma" konulu bu çalışmanın ilk bölümünde, problemin tanımı yapılarak araştırmanın amacı ifade edilmiş; konunun kapsam ve ele alınışı ilgili sınırlamalar, nedenleri ile belirtilerek, konuda anahtar rol oynayan kavramlar tanımlanmıştır.

İkinci bölümde ise ortak mekan kavramı ile ilgili tanım ve görüşlere yer verilmiş; ortak mekanların genel nitelikleri ile atriumla işlev ve form açısından benzerlik gösteren, tarihsel süreç içindeki diğer ortak mekanlar irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, ilk olarak atriumun günümüzdeki ortak mekan anlayışı ve kentsel yapı içindeki yeri değerlendirilmiş; atrium mekanının ortaya çıkışı, günümüzdeki form, işlev ve anlamını ve formunu kazanana değin geçirdiği değişimler ile nedenlerinin anlaşılması açısından ise atriumun tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise atriumun yapı türlerine göre kullanım alanları ve ortak mekan niteliği araştırılmıştır. Bu bölümde atriumlar, "alışveriş merkezleri, büro yapıları, otel, kültür ve eğitim yapıları, sağlık yapıları" ve "çok kullanımlı yapılar" başlıkları altında incelenmiş ve yapı türlerine göre işlev farklılaşmaları üzerinde durulmuştur.

Atrium mekanının yapı içindeki formu ve konumuna göre tipolojik olarak incelenmesi ise araştırmanın beşinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde atriumlar,

içinde yer aldıkları yapıdaki konumlarına göre sınıflandırılmış, yapı türleri ve işleyiş açılarına göre örneklerle irdelenmiştir.

Altıncı bölümde atriumun mekansal donanım özellikleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda atriumun kütle ve yüzey özellikleri, giriş, dolaşım ve yönlendirme niteliği ve ilgili donanım öğeleri ile atrium mekanında kullanılan doğa ve sanat yapıtları gibi mekansal donanım öğeleri örneklerle irdelenerek tasarım kriterleri belirtilmektedir.

Sonuç bölümünde ise araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

In the first chapter of the study " A research on atriums in the context of public space in architecture"; problem causing factors are defined and the aim of the study is explained. The limitations about the subject and the method of the study is pointed out with their reasons, and the keywords of the study is defined.

In the second chapter, the definations and opinions about the "public space" are given; general charasterictics of the public spaces and the public spaces in history which have similarities with the atriums are searched.

In the third chapter, the importance of the atrium in contemporary public space and urban context is discussed; the historical evolution of the atrium is searched to see how it has gained its form, function and meaning.

In the fourth chapter, the functions and the public space qualities of the atrium according to the building types. The types are classified as "shopping centers, office buildings, hotels, culture and education buildings, health centers" and "multi - purpose buildings", and the differentations between atriums' form and functions are pointed out.

The typhologic research of the atrium according to its form and location in the building is the fifth chapter of the study. In this chapter, the atriums are classified and their peculiarities are searched within the examples of different kinds of buildings.

In the sixth chapter, the spatial characteristics and furnishing elements of the atrium are studied. Mass and surface qualities, entrance, orientation and circulation functions and elements, use of nature and art elements are searched within the examples.

In the last chapter, the conclusions are discussed.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	I
Abstract	III
İçindekiler	V
Şekil Listesi.....	IX

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Sınırlamalar.....	5
1.4. Tanımlar.....	6

Bölüm 2

ORTAK MEKAN

2.1. Ortak Mekan Kavramı	7
2.2. Ortak Mekan Nitelikleri.....	14
2.2.1. İşlevsellik	14
2.2.2. Ulaşılabilirlik	17
2.2.2.1. Fiziksel ulaşılabilirlik	17
2.2.2.2. Görsel ulaşılabilirlik	18
2.2.2.3. Sembolik ulaşılabilirlik.....	19
2.2.3. Mekansal sınırlılık ve süreklilik	20

2.2.4. Anlamlılık	21
2.2.5. Eşitlik	22
2.2.6. Estetik	23
2.2.7. Güvenlik.....	23
2.3. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Ortak Mekanlar	24
2.3.1. Agoralar	26
2.3.2. Antik plaza ve forumlar	27
2.3.3. Meydanlar	28
2.3.4. Çarşı, han ve kervansaraylar	35
2.3.5. Arkadlar	37
2.3.6. Çağdaş Plazalar	41

Bölüm 3

BİR ORTAK MEKAN OLARAK ATRIUMUN NİTELİĞİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Günümüz Ortak Mekan Anlayışı ve Atriumlar	45
3.1.1. Günümüzde Ortak Mekanın Niteliği	45
3.1.2. Kentsel Açıdan Atriumlar	48
3.2. Atriumun Tarihsel Gelişimi	50
3.2.1. Sanayi Devrimi Öncesinde Atrium	51
3.2.1.1. Erken Dönem atriumları	52
3.2.1.2. Avlular	55
3.2.2. Sanayi Devrimi Sonrasında Atrium	61
3.2.3. 1960 Sonrasında Atrium	69

Bölüm 4
YAPI TÜRLERİNE GÖRE ATRIUMLAR

4.1. Alışveriş Merkezlerinde Atrium	78
4.1.1. Alışveriş Merkezlerinin kısa tarihçesi	79
4.1.2. Alışveriş Merkezi İşlevleri ve Atriumlar	82
4.1.3. Alışveriş Merkezlerinde Atriumun Ortak Mekan Niteliği	92
4.2. Büro Yapılarında Atrium	94
4.2.1. Kamu Yönetim Yapılarında Atrium	95
4.2.2. Özel Sektöre Ait Büro Yapılarında Atrium	101
4.3. Otel Yapılarında Atrium	108
4.4. Kültür ve Eğitim Yapılarında Atrium	116
4.4.1. Kültür Yapılarında Atrium.....	116
4.4.2. Eğitim Yapılarında Atrium	121
4.5. Sağlık Yapılarında Atrium.....	123
4.6. Çok İşlevli Yapılarda Atrium.....	129

Bölüm 5
YAPI İÇİNDEKİ KONUMLARINA GÖRE ATRIUMLAR

5.1. Kapalı Atrium	137
5.2. Açık Kenarlı Atrium	145
5.2.1. Bir Kenarı Açık Atrium	145
5.2.2. İki Kenarı Açık Atrium.....	152
5.2.3. Üç Kenarı Açık Atrium.....	154
5.3. Lineer Atrium.....	156
5.4. Çoklu Atrium	161
5.4.1. Yatayda Çoklu Atrium.....	162
5.4.2. Düşeyde Çoklu Atrium	164
5.5. Plaza Atrium	171

Bölüm 6**ATRİUM MEKANININ DONANIMSAL ÖZELLİKLERİ**

6.1. Atriumda Kütle ve Yüzeylerin Özellikleri.....	175
6.2. Atriumlarda Giriş, Yönlendirme ve Dolaşım	183
6.3. Atriumda Alt Mekan Öğeleri.....	189
6.4. Atriumda Mobilya, Doğa ve Sanat Öğeleri Kullanımı	192
6.4.1. Atriumda Mobilya Kullanımı	195
6.4.2. Atriumda Doğa Öğeleri Kullanımı.....	196
6.4.2.1. Atriumda Bitkilendirme.....	196
6.4.2.2. Atriumda Su Öğesi.....	199
6.4.3. Atriumda Plastik Sanat Öğesi.....	200

Bölüm 7**SONUÇ**

Kaynakça.....	214
---------------	-----

Ek: Önemli atrium yapılarını ve özelliklerini gösteren tablo.....	225
---	-----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Negatif ve pozitif mekan.....	12
Şekil 2.2 "Park Avenue Plaza: Ortak mekan, 8.00 -22.00 arası açıktır.".....	20
Şekil 2.3 Assos Agorası.....	27
Şekil 2.4 San Marco Meydanı, plan.....	30
Şekil 2.5 San Marco Meydanı, havadan görünüş.....	31
Şekil 2.6 Piazza del Campo, havadan görünüş.....	31
Şekil 2.7 Piazza del Campidoglio, plan.....	32
Şekil 2.8 Piazza del Campidoglio, havadan görünüş.....	33
Şekil 2.9 Hisar Camii Meydanı, plan.....	34
Şekil 2.10 Mısır Çarşısı ve yakın çevresi, plan.....	36
Şekil 2.11 Bursa Kozahan iç avlusu.....	37
Şekil 2.12 Galleria Vittorio Emanuele, iç mekan.....	39
Şekil 2.13 Cleveland Arcade, iç mekan.....	40
Şekil 2.14 Cleveland Arcade, plan.....	40
Şekil 2.15 Tokyo City Hall Plazası.....	43
Şekil 3.1 Delos'ta atriumlu ev planları.....	44
Şekil 3.2 Faun Evi, Pompeii.....	45
Şekil 3.4 Sivas Gök Medrese, plan.....	57
Şekil 3.6 Alara Hanı, plan.....	59
Şekil 3.7 "Orta mekan" kavramının çadır ve Türk evi içindeki ilişkileri ile kullanım düzeninin karşılaştırılması.....	60
Şekil 3.8 Ramada Oteli, plan.....	60
Şekil 3.9 Reform Club, salon çizimi.....	63

Şekil 3.10 Bon Marche, görünüş.....	64
Şekil 3.11 Bon Marche, kesit.....	64
Şekil 3.13 Pension Building, iç mekan.....	65
Şekil 3.14 Brown Palace Hotel, iç mekan.....	66
Şekil 3.15 Bradbury Building, iç mekan.....	67
Şekil 3.16 Amsterdam Stock Exchange, iç mekan.....	68
Şekil 3.17 Pensilvanya Kız Öğrenci Yurdu, iç mekan.....	71
Şekil 3.18 Hyatt Regency Atlanta, tipik kat planı.....	72
Şekil 3.19 Hyatt Regency Atlanta, uzunlamasına kesit.....	72
Şekil 3.20 Hyatt Regency Atlanta, iç mekan.....	73
Şekil 4.1 Eşit yapı alanlarına sahip konvansiyonel ve atriumlu yapının karşılaştırılması.....	77
Şekil 4.2 Ataköy Galeria, plan.....	81
Şekil 4.3 Ataköy Galeria, iç mekan.....	82
Şekil 4.4 Dallas Galleria, plan.....	86
Şekil 4.5 Dallas Galleria, vaziyet planı.....	86
Şekil 4.6 Dallas Galleria, atriumdan görünüş.....	87
Şekil 4.7 EGS Park Mavişehir, atrium görünüşü.....	88
Şekil 4.8 EGS Park Mavişehir, kat planları.....	89
Şekil 4.9 Kipa Çiğli, dış görünüş.....	91
Şekil 4.10 Kipa Çiğli, 3. kat atrium boşluğu çevresinde restoranlar.....	92
Şekil 4.11 Lahey Belediye Binası ve Kütüphanesi, zemin ve 1. kat planları.....	96
Şekil 4.12 Lahey Belediye Binası, atriumdan görünüş.....	97
Şekil 4.13 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, plan.....	99
Şekil 4.14 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, kesit.....	99
Şekil 4.15 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, atrium mekanı.....	100
Şekil 4.16 Kule tipi ile atriumlu büro yapılarının kentsel açıdan karşılaştırılmaları.....	102
Şekil 4.17 L'loyds of London, zemin ve tipik büro katları.....	103
Şekil 4.18 L'loyds of London, atrium mekanı.....	104

Şekil 4.19 Berlin Ticaret Odası, birinci kat planı.....	105
Şekil 4.20 Berlin Ticaret Odası, büyük atriumdan enine kesit.....	105
Şekil 4.20 Berlin Ticaret Odası, Atriumdan görünüş.....	106
Şekil 4.22 Becton, Dickinson H.Q., giriş katı planı.....	107
Şekil 4.23 Paradise Oteli, zemin kat planı.....	110
Şekil 4.24 Paradise Oteli, atriumdan görünüş.....	110
Şekil 4.25 Hotel Kempinski, vaziyet ve 1. kat planı.....	112
Şekil 4.26 Hotel Kempinski, atriumdan görünüş.....	112
Şekil 4.27 Otellerde çift yüklü galeri örneği, plan.....	113
Şekil 4.28 Tokyu Disneyland Hotel, atriuma bakış.....	115
Şekil 4.29 Tokyo İnternational Forum, Glass Hall iç mekanı.....	116
Şekil 4.30 Ulusal Sanat Galerisi, 7. kat planı.....	118
Şekil 4.31 Ulusal Sanat Galerisi, atriumdan görünüş.....	118
Şekil 4.32 Siyah Elmas D. K. Kütüphanesi, plan.....	119
Şekil 4.33 Siyah Elmas D. K. Kütüphanesi, atrium.....	120
Şekil 4.34 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, yerleşim planı.....	121
Şekil 4.35 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, anfi yapısı (D), plan.....	122
Şekil 4.36 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, anfi yapısı (D), atriumdan görünüş.....	122
Şekil 4.37 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, İşletme Okulu (M), plan.....	123
Şekil 4.38 West Orange Hospital, giriş katı plan.....	125
Şekil 4.39 West Orange Hospital, dışarıdan görünüş.....	125
Şekil 4.40 West Orange Hospital, atriumdan görünüş.....	126
Şekil 4.41 Hospital for Sick Children, vaziyet planı.....	127
Şekil 4.42 Hospital for Sick Children, atrium.....	128
Şekil 4.43 Eastgate, atriumdan görünüş.....	130
Şekil 4.44 Eastgate, 1., 2. ve tipik büro katı planı.....	131
Şekil 4.45 Galleria I ve II, vaziyet planı.....	132
Şekil 4.46 Galleria I ve II, 1.kat planı.....	132
Şekil 4.47 Galleria I ve II, uzunlamasına kesit.....	133

Şekil 4.48 Akmerkez, Zemin (çarşı) katı.....	134
Şekil 4.49 Akmerkez, galerilerden atrium boşluğuna bakış.....	135
Şekil 5.1 Kapalı Atrium.....	137
Şekil 5.2 Hyatt Regency San Francisco, ilk oda katı.....	138
Şekil 5.3 Hyatt Regency San Francisco, dış görünüş.....	138
Şekil 5.4 Atlanta Apparel Mart, plan.....	140
Şekil 5.5 Atlanta Apparel Mart, kesit.....	140
Şekil 5.6 Capitol Alışveriş ve Eğlence Merkezi, 2. kat planı.....	141
Şekil 5.7 Capitol Alışveriş ve Eğlence Merkezi, iç mekan.....	142
Şekil 5.8 Olivium Alışveriş Merkezi, zemin kat planı.....	143
Şekil 5.9 Olivium Alışveriş Merkezi, atriuma bakış.....	144
Şekil 5.10 Bir kenarı açık atrium.....	146
Şekil 5.11 Hercules Plaza, 9. kat planı.....	147
Şekil 5.12 Hercules Plaza, atriuma bakış.....	147
Şekil 5.13 State of Illinois Center, zemin kat planı.....	148
Şekil 5.14 State of Illinois Center, atriumdan galerilere bakış.....	149
Şekil 5.15 Medya yapısı, zemin kat planı.....	150
Şekil 5.16 Medya yapısı, atriuma bakış.....	152
Şekil 5.17 İki kenarı açık atrium.....	152
Şekil 5.18 Ford Foundation Headquarters, zemin kat planı.....	153
Şekil 5.19 Ford Foundation Headquarters, görünüş.....	153
Şekil 5.20 Üç kenarı açık atrium.....	154
Şekil 5.21 Columbus Center, zemin kat planı.....	155
Şekil 5.22 Columbus Center, kesit.....	155
Şekil 5.23 Columbus Center, görünüş.....	156
Şekil 5.24 Lineer Atrium.....	157
Şekil 5.25 Itakeskus Alışveriş Merkezi, 1. kat planı.....	157
Şekil 5.26 Itakeskus Alışveriş Merkezi, 1. kat planı.....	158
Şekil 5.27 Saar Galerie, enine ve boyuna kesitler.....	159

Şekil 5.28 Saar Galerie, giriş cephesinden görünüş.....	159
Şekil 5.29 Galleria Duisburg, vaziyet planı.....	160
Şekil 5.30 Galleria Duisburg, iç mekandan görünüş.....	161
Şekil 5.31 Yatayda çoklu atrium.....	162
Şekil 5.32 Royal Trondheim Oteli, kesit.....	163
Şekil 5.33 Royal Trondheim Oteli, kesit.....	163
Şekil 5.34 Hollanda Sosyal Yardım Bakanlığı, plan şeması.....	164
Şekil 5.35 Hollanda Sosyal Yardım Bakanlığı, kesit.....	164
Şekil 5.36 Düşeyde çoklu atrium.....	165
Şekil 5.37 Royal Garden Kowloon Oteli, kesit.....	166
Şekil 5.38 Royal Garden Kowloon Oteli, kesit.....	166
Şekil 5.39 Kısmi atrium.....	167
Şekil 5.40 Helicon Centre, 7. kat planı.....	168
Şekil 5.41 Helicon Centre, boyuna kesit.....	168
Şekil 5.42 YKK Group Araştırma ve Geliştirme Merkezi, zemin kat planı.....	169
Şekil 5.43 YKK Group Araştırma ve Geliştirme Merkezi, atrium cephesi.....	170
Şekil 5.44 Plaza atrium.....	171
Şekil 5.45 IDS Center, plan.....	172
Şekil 5.46 IDS Center ve Crystal Court'a bakış.....	173
Şekil 5.47 Sony Center maketinde plaza atriuma bakış.....	174
Şekil 6.1 Atriumda kesit çeşitlenmesi.....	176
Şekil 6.2 Hyatt Regency San Francisco, atriuma bakış.....	176
Şekil 6.3 Atlanta Apparel Mart, atriuma bakış.....	177
Şekil 6.4 Galleria II'de balkon çıkmaları.....	178
Şekil 6.5 İteakeskus Alışveriş Merkezi, zemin dokusu.....	180
Şekil 6.6 State of Illinois Center (solda) ve Shinjuku NS Building'de zemin döşemesi.....	181
Şekil 6.7 Trump Tower, atriumda malzeme özellikleri.....	182
Şekil 6.8 Marriott Marquise Oteli, kat planı.....	186

Şekil 6.9 Marriott Marquise Oteli, kesit.....	188
Şekil 6.10 Marriott Marquise Oteli, atrium boşluğunda şeffaf asansörlere bakış.....	191
Şekil 6.11 The Peacocks, kafeterya alanı.....	190
Şekil 6.12 Dallas Galleria, Buz pateni pisti	192
Şekil 6.13 Provinzial - Hauptverwaltung, atriumda kafeterya alanı oluşumu.....	192
Şekil 6.14 Washington D.C. Hyatt Regency Oteli atriumu.....	194
Şekil 6.15 Concord Mall atriumu.....	197
Şekil 6.16 Highpoint Alışveriş Merkezi, atriumda palmiyeler.....	198
Şekil 6.17 Arrowhead Towne Center, dairesel mekanda dairesel obje.....	202
Şekil 6.18 Arrowhead Towne Center, lineer mekanda sıralı objeler.....	202
Şekil 6.19 Arrowhead Towne Center, lineer mekanda sıralı küreler ile yarı şeffaf obje.....	203
Şekil 6.20 Heuvel Galerie alışveriş merkezi, yan duvarlara gerilmiş mavi soyut heykel.....	204

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. PROBLEMİN TANIMI

Ortak mekanlar, tarihsel süreç içinde bireysel ve toplumsal yaşamın sürdürülmesi ve niteliği açısından önemli rol oynamışlar, insanların çeşitli fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik işlevler üstlenmişlerdir. Ortak mekanlar, içinde buldukları toplum ve dönemin birer ürünüdürler. Süreç içinde değişen sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullar toplum ve yaşamı etkilemekte, ortak mekanlar da mevcut koşullar ve ihtiyaçlara bağlı olarak işlev, mekansal kurgu ve ifade açısından değişikliklere uğramaktadır. Ortak mekanlarda karşılanan işlevlerin bir kısmı özel mekanlara taşınmakta, özel mülkiyet olan bazı yapılar ise kendilerine ait, ancak kentlinin kullanımına sunulan ortak mekanlar oluşturmaktadırlar. Ortak mekanlarda işlev ve kurgu yönünden yaşanan değişimler ile teknolojik gelişmelere bağlı olarak, özel veya kamusal yapıların içinde veya yapı grupları arasında ortak mekan oluşturulması yaygınlık kazanmıştır. Geçmişten günümüze arkad, galeri, pasaj gibi formlar da alan bu tür ortak mekanlardan, günümüzdeki formunu sanayi devrimi döneminde kazanan, uzun bir aradan sonra 1960'lı yıllarla birlikte yeniden gündeme gelen atriumların örneklerine günümüz dünyası ve Türkiye'de sıklıkla rastlanmaktadır. Dış mekan ile iç mekanın olumlu özelliklerini birarada sunma ana fikrini taşıyan atriumlar, ortak mekan oluşturulmasının önemli olduğu yapılarda ağırlık kazanmaktadır.

Atriumların, çağdaş yapılarda çok sayıda insanın ortak kullanımına açık, çeşitli sosyal etkinliklere imkan tanıyan mekanlar olarak sıklıkla yer aldığı gözlenmektedir. Ancak atriumların ortak mekan kavramı içindeki yeri, araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz mimarlığında atriumun üstlendiği rollerin ve ortak mekan niteliğinin irdelenmesi açısından ortak mekan kavramı ve nitelikleri ile, tarihsel süreç içinde formal ve işlevsel açıdan atriumlarla benzerlik göstermiş veya atriumlara model oluşturmuş ortak mekanların işlev, anlam ve genel özelliklerinin araştırılması önem kazanmaktadır.

Günümüz mimarlığında karşılamakta olduğu işlev ve taşıdığı önemin irdelenmesi açısından, atriumun gelişim sürecinin mekansal ve işlevsel yönden araştırılması gerekli olmaktadır. Atrium mekanının gelişim sürecine etkisi olmuş mekanlar ile sosyal, ekonomik, kentsel ve teknolojik koşulların araştırılması, atriumun bugünkü işlev ve anlamının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Atriumların içinde buldukları yakın çevreleri ve yapı ile kullanıcılar açısından pek çok ihtiyacı karşılama kapasitesine sahip, çok işlevli mekanlar oldukları gözlenmektedir. Kullanıcı ihtiyaçları, mekansal kurgu, kentsel ve ekonomik koşullar çerçevesinde ele alındığında, atriumların hangi fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşıladıkları, yapı işlevleri ve mekanların organizasyonu açısından ne gibi roller üstlendikleri ve yakın çevreleri ile olan etkileşimleri, araştırılması gereken sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Atriumun genel işlevsel özellikleri yanında, farklı tür yapılarda öncelikle hangi amaçlarla kullanıldığı ile, yapının hangi özelliklerine göre hangi işlevinin ön plana çıktığının irdelenmesi, bu işlev sorununun diğer bölümünü oluşturmaktadır.

Yapı içinde atriumun aldığı formlar ve yapı mekanları ile olan ilişkilerinin belirlenmesi, mekan kurgusunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemli olmaktadır. Atriumlar ile ilgili olarak yapılacak bir tipolojik çalışma, bu mekanın yapı içinde aldığı formların sınıflandırılmasına, böylelikle atrium ile yapının diğer mekanları ve yapının

yakın çevresi ile olan ilişkisinin sistematik bir düzen içinde algılanmasını sağlayacaktır. Bu sınıflandırma çalışması ise, atrium formu ile yapı türleri ve işlevleri arasındaki bağıntının irdelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Atriumların mekansal özellikleri ise araştırılması gereken diğer bir konu olmaktadır. Bir ortak mekan olarak atriumun giriş, yönlendirme ve dolaşım açısından yapı içinde oynadığı rol ile mekan kullanımı açısından önem taşıyan mimari elemanlar, görsel zenginlik ve psikolojik rahatlama sağlayan doğa öğeleri ile sanat eserleri gibi mekansal donanımla ilgili özelliklerin irdelenmesi, tasarım kriterleri oluşturulabilmesi için önemli ipuçları içerebilmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Atriumların, günümüzde ortak mekan unsurunun öne çıktığı yapıların mekansal kurgusu ve işlevleri açısından önem kazanan ve sık rastlanan bir mimari eleman oluşu, dikkat çekici bir olgudur. Bu mekanların formsal, işlevsel ve mekansal özelliklerinin irdelenmesi ve yeni tasarımlar için veri oluşturulması, bu araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Atrium, günümüz yapılarında sıklıkla yer alan bir ortak mekandır. Atriumlar, yapı işlevleri açısından önem taşımakta, çok sayıda insanın buluşma, toplanma, eğlenme gibi sosyal etkinliklerde biraraya geldiği mekanlar olmaktadır. Atriumların ortak mekan özellikleri açısından yeri ve öneminin değerlendirilebilmesi amacıyla, ortak mekan kavramının tarihsel gelişim süreci içindeki işlev ve özelliklerinin, araştırma kapsamında irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Atriumun günümüzdeki form, işlev ve anlamını kazanana değin, tarihsel süreç içinde değişen sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullara bağlı olarak değişen form ve işlevinin

araştırılması; günümüzdeki şekli ile ortaya çıkış ve yaygınlık kazanmasının sebeplerinin irdelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Atriumların yapı içindeki işlevleri ve yapı türlerine göre hangi işlevlerinin öne çıktığının irdelenmesi, araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu nedenle atriumun işlevleri öncelikle genel bir çerçeve içinde ele alındıktan sonra, mekanın kullanım amaçları ve karşıladığı işlevlerin araştırılması, farklı yapı türlerinin sınıflandırılması dahilinde devam edecektir. Atriumların yapı içindeki işlevlerinin incelenmesi sözkonusu olduğunda, atrium işlevi ve yapı türü arasındaki ilişkilerin saptanması amacına yönelik olarak, ilgili yapı türü ile de ilgili genel özelliklerin irdelenmesi gerekmektedir.

Atrium formu ve yapı işlev ve türü arasındaki ilişkilerinin belirlenmesine yönelik olarak, atriumların yapı içindeki konumlarına göre sınıflandırılarak, form özellikleri ile yapının işlev, türü ve ortak mekan oluşturma özellikleri arasındaki bağıntının sistematik bir şekilde irdelenmesi, araştırmanın bir diğer amacıdır.

Atriumların mekansal özelliklerinin irdelenmesi, hangi mekansal özelliklerin hangi işlevlere karşılık geldiğinin belirlenmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda atriumların kütle ve yüzey, yönlendirme ve dolaşım, alt mekanlar, doğa ve sanat ile ilgili mekansal donanım öğelerinin niteliklerinin atriumun ortak mekan niteliğine etkilerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

1.3. SINIRLAMALAR

Araştırmanın konusu olan atriumların bir ortak mekan olarak irdelenmesi nedeni ile, araştırma kapsamına bazı sınırlamalar getirilmesi ve tezin amaçları doğrultusunda kapsamının daraltılması gerekmiştir.

Araştırma konusu ortak mekan kavramı kapsamında ele alınacağından, ortak mekan kavramının nispeten ağırlık kazandığı alışveriş merkezi, otel, ve büro yapıları öncelikli olarak ele alınacak; atriumun özel mekan olarak kullanıldığı konutlar ile, özel ve yarı ortak mekanlar olarak kısıtlı veya belirli bir kullanıcı grubuna hizmet eden eden sağlık, kültür, eğitim ve bunun gibi yapı türleri araştırma kapsamı içinde genel hatları ile yer alarak ayrıntılı olarak irdelenmeyecektir.

Atriumun ortak mekan kapsamında ele alınmasından dolayı, ortak mekan kavramının irdelenmesi gerekli olmaktadır. Ancak atrium mekanı ile ilişkili olarak ele alınacağından, ortak mekanlar genel özellikleri ile irdelenece, atrium mekanın gelişim süreci içinde etkili olmuş veya atrium ile formal veya işlevsel yönden benzerlikleri bulunan agora, meydan, çarşı, arkad, plaza gibi mekanların incelenmesine ağırlık verilerek sokak, park, spor ve oyun alanları gibi mekanların araştırma kapsamına alınması gerekli görülmemiştir.

Yine atriumun bir ortak mekan olması özelliği ile ele alınmasından dolayı form ve işlevleri üzerinde yoğunlaşmış, araştırma kapsamına girmeyen strüktür, yapı malzemesi, iklimlendirme, aydınlatma ve yangın güvenliği konular, araştırma içinde yer almamıştır.

1.4. TANIMLAR

Ortak (kamusal) mekan: Kamusal veya özel otorite tarafından yaratılan ve sürdürülen, tüm yurttaşların beğeni ve kullanımına açık mekan.

Atrium: İçinde bulunduğu yapı sınırları tarafından tanımlanan, yapı bütününe veya bir bölümünü organize eden, günışığı alan ortak iç mekan.

Arkad: İki yanında dizili mekanlar ile tanımlanan, mevcut yapıların arasında kalan sokağın kapatılması ile de oluşturulabilen şeffaf örtülü lineer geçit.

Plaza: Bir yapı veya yapı grubunun giriş veya ortak mekan kullanımına,veya yapının sembolik amacına yönelik tasarlanmış açık mekan.

Plaza atrium: Birden fazla yapı için ortak mekan oluşturan atrium.

Galeri: Atrium boşluğuna doğrudan açılan, atriumu tanımlayan hacimlere yatay ulaşımı sağlayan lineer mekan.

BÖLÜM 2

ORTAK MEKAN

2.1. ORTAK MEKAN KAVRAMI

Ortak mekanlar, toplumların sosyal yaşamının niteliği ve sürdürülebilmesi açısından her dönemde önemli bir yere sahip olmuşlardır. Her toplum ve dönem kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ortak mekanlar yaratmış, bu mekanlar değişen toplumsal, ekonomik ve kentsel koşullara bağlı olarak sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Ortak mekan kavramı ele alındığında, bunların tanımlamalarının çeşitlilik gösterdiği, ancak benzer bazı özelliklerin ortak olduğu görülmektedir.

Ortak mekanlar "*tüm yurttaşların kullanım ve beğenisine açık yer veya mekan*" olarak tanımlanmaktadır (Jackson, 1987, s. 216). Thornley'in kavramla ilgili tanımı ise "*toplum üyelerinin özel bir etkinlik içinde olmaksızın özgürce yer aldığı mekan*" şeklindedir (Önür, 1992, s. 13). Ortak mekanlar, açıklık ve paylaşımın bulunduğu, ayırım gözetilmeden çeşitli grup ve niteliklerden insanların kullanabildiği mekanlar olarak düşünülmekte (a.e.); insanların milliyeti, yaşı, cinsiyeti, etnik, fizik vb. özelliklerinin, mekanın herkese açık olması konusunda bir engel teşkil etmemesi gerekmektedir (Altman & Zube, 1989, s. 1). Ancak bazı yerlerde sayılan niteliklerle ilgili olarak ayırım gözetilebilmesi nedeni ile, ortak alan herkese açık olmayabilmektedir (Altman & Chemers, 1984, s. 135).

Ortak mekan kavramının daha iyi anlaşılması için ortak ve mekan kavramları ayrı ayrı ele alınabilir. "Ortak" kelimesi "*birden çok kimseyi veya nesneyi ilgilendiren, onların katılımıyla oluşan*"; bazı çalışmalarda ortak kavramı yerine kullanılan "kamusal" kavramının kökenini oluşturan "kamu" kelimesi ise "*bir ülkedeki halkın bütünü*" olarak tanımlanmaktadır (T.D.K. Sözlüğü,1983). Batı dillerinde bu iki kavrama karşılık gelen "public" kelimesi de "*halkın sahip olduğu şeyler veya özellikler*" anlamına gelmektedir. "Public" kelimesi bir isim olarak topluluk veya insanları, bir sıfat olarak da otoriteyi işaret etmektedir.

"Mekan", en genel anlamı ile "*insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmeye elverişli olan boşluk*" olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1993, s. 305). Mekanla ilgili bir diğer tanım da "*günlük deneyimlerin üç boyutlu bir alanında özel geometrik durumlarını karşılayan elemanlar veya noktalar kümesi; iki nokta arasındaki uzaklık veya özelleşmiş sınırlar arasındaki hacmin alanı*" olarak yapılmaktadır (Trancik, 1986, s. 63). Peterson'a göre mekan kavranabilir bir hacme, ölçülebilir, tanımlanabilir ve algılanabilir sınırlara sahiptir; kapalı, süreksiz ve statiktir. Şekilsiz, sürekli, kenarları veya formu algılanamayan alanlar ise "anti mekan" olarak adlandırılmaktadırlar. Sınırlarının niteliği açısından ele alındığında ise mekanlar, "sert" ve "yumuşak" mekan olarak iki gruba ayrılmaktadır (a.e., s. 61). Sert mekanlar mimari sınırlarla çevrilidir; yumuşak mekanlar ise doğal çevrenin hakim olduğu, sert mekanlar gibi kapalılık veya tanımlanmış sınırlar gerektirmeyen mekanlardır.

Mekan kavramıyla ilgili olarak pek çok tanım bulunmakla birlikte, bunların aralarında bazı belirgin ortak özellikler bulunmaktadır. Mekan kavramıyla ilgili tanımların ortak özellikleri "sınırlılık, farklılaşma ve anlam" kavramlarını içeriyor olmalarıdır.

Norberg-Schulz'a göre mekanlar mevcudiyetlerini sınırlarından almaktadırlar. Mekan, inşa edilmiş sınırlarla çevreden ayrılmış bir alandır. Bu insan yapısı mekanın ayırıcı özelliği sınırlılıktır; karakteri ile mekansal özellikleri, nasıl sınırlandığına bağlıdır.

Mekanların sınırlılığı ile ilgili olarak açıklık kavramı, mekanın niteliği açısından önem taşımaktadır; buna göre mekanın sınırların masifliği veya şeffaflığı mekanın yalıtılmış veya kapsamlı bir bütünlüğün bir parçası olduğunu belirtmektedir (Norberg-Schulz, 1980, ss. 58, 63). Venturi'ye göre mimarlık, kullanım ve mekanın iç ve dış güçlerinin karşılaşmasında ortaya çıkmakta; bu karşılaşma ise duvarda ve bazen iki bölgeyi bağlayan açıklıklarla ifade edilmektedir. Mekan sınırlılığının karakterini belirleyen bir diğer etken ise yapının ayakta duruş ve yükseliş şekli olmaktadır (a.e., s. 63).

Mekanın sınırlandırılarak herhangi bir yerden ayrılması, farklılaşma kavramını da beraberinde getirmektedir. Belli bir alanın sınırlandırılarak çevresinden ayrılması ve mekan niteliği kazanması, o mekanın anlam, işlev veya form bakımından farklılaştırıldığını belirtmektedir. Bu farklılaşma mekan sınırlarının nitelikleri ile ifade edilmektedir.

Mekanı herhangi bir yerden ayıran bir diğer özellik ise "anlam" kavramıdır. Mekanlar temelde nesne ile onu algılayan insan arasındaki ilişki ile oluşur (Ashisira, 1980, s. 10). Mekan insanların kullandığı, anlamlı yerlere dönüşmüş, ya da sembolik değerler yüklenmiş özelleşmiş çevrenin soyut coğrafi özelliklerine karşılık gelmektedir. "Yer", psikolojik veya sembolik anlam kazandıkça "mekan" olmaktadır. Mekanın algılanması ve anlamlandırılmasında, mekanın taşıdığı özellikler kadar, algılayan insanların kişisel ve kültürel özellikleri de etkili olmaktadır. Tuan'a göre farklılaşmamış yer biz onu daha iyi tanıdıkça ve değer yükledikçe mekana dönüşür. Sime'a göre ise "mekan" terimi "yer"e karşıt olarak kişi ile belirli bir fiziksel konum arasında anlık veya daha uzun süreli, güçlü bir duygusal bağ anlamına gelmektedir (Altman & Zube, 1989).

Mekanlar, insanların algı ve davranışları üzerinde etkili olmakta, farklı mekanlar insanlar için farklı anlam ve yakınlık dereceleri ifade etmektedirler. İnsan davranışlarının mekana bağlı değişiminde "özellik" kavramı etkili olmaktadır. Özellik kavramı, kişinin kendi ulaşılabilirliği için gösterdiği seçici kontrol olarak tanımlanmaktadır. Bu

tanımdaki seçici kontrol kavramı ile ifade edilmek istenen olgu, birey veya grupların diğerleriyle veya çevresel öğelerle olan etkileşim ve alışverişlerini düzenleme çabasıdır. Özellik, insanların başkalarının erişilebilir olma durumlarının değişiklik gösterdiği dinamik bir süreç olarak düşünülmektedir. Tüm kültürler, bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerini düzenlemelerine olanak tanıyan davranış mekanizmaları geliştirmişlerdir. "Alansal davranış" da bu mekanizmalardan biridir. Alansallığın, insanların kendilerini diğerlerince daha fazla veya daha az ulaşılabilir kılmalarına olanak tanıdığı söylenmektedir (Altman & Chemers, 1984, ss. 78 - 80; Çevik 1996, s. 83).

Bu alanlar, mekan ve insan davranışları arasındaki ilişkinin derecesine göre "birincil, ikincil ve ortak alanlar" olarak üç temel gruba ayrılmaktadırlar (Altman & Chemers, 1984, ss. 134 - 135). Birincil, ikincil ve ortak alanlar, birey ve grupların yaşamlarında farklı önem derecelerine sahiptir. Her bir alan kapalılık, merkezilik ve kullanıcılar için taşıdığı önem olarak çeşitlenen psikolojik sınırlar içerir. Birey sayısı arttıkça alan genişliği de artmakta, birincil alandan ortak alana doğru bir geçiş gözlenmektedir.

Birincil (özel) alanlar, özellikle bireyler ya da grupların sahip olduğu ve kullandığı, diğerleri tarafından da açıkça tanınan özel mekanları kapsamaktadır. Bu mekanlar kullanıcıları için psikolojik önem taşımakta ve günlük yaşamlarının merkezi konumunda bulunmaktadır. Birincil alanlar kullanıcıları için güçlü bir kimliğe sahiptir, onların tümüyle kontrolü altındadır.

İkincil (yarı ortak) alanlar, birincil alana göre daha az özel ve daha az psikolojik merkezlidir, kullanıcılarının daha az kontrolü altında bulunmaktadır. İkincil alanlar, kullanıcıların sahip olup üzerinde kesin kontrol sağladığı birincil alanlar ile, temel sosyal kuralları izleyen herkesin geçici olarak kullanabildiği ortak alan arasında bir köprü oluşturmaktadır (Altman & Chemers, 1984, ss. 129 - 133). Bu geçiş alanları "arayüz" olarak da adlandırılmakta; tek bir düzlemle tanımlanan "sert arayüz" veya bir dizi geçiş mekanından oluşan "yumuşak arayüz" şeklinde sınıflandırılmaktadır. (Çevik, 1996, s.

84). İkincil alanların, birincil ve ortak alanların bazı özelliklerini birarada taşıyor olması nedeni ile, kişinin mekanı yanlış anlaması veya ikincil alanın varlığını fark etmemesi olasılığı bulunmaktadır.

Ortak alanlar ise temel sosyal kuralları izleyen herkesin geçici kullanımına açık, kullanıcılarının hayatlarında genellikle merkezi rol oynamayan mekanlardır. Bu mekanlar her kültürde var olmuşlardır; bir topluluk ne kadar küçük olursa olsun, o kültürün çoğu üyesinin kullanmakta olduğu alanlar bulunmaktadır. Merkezi bir pazaryeri veya meydan, sokak, çarşı gibi alanlara dünyanın hemen tüm kültürlerinde rastlanmaktadır. Asgari sosyal kuralları izleyen hemen herkesin bu alanları kısa zamanlı ve geçici kullanım hakkı bulunmaktadır.

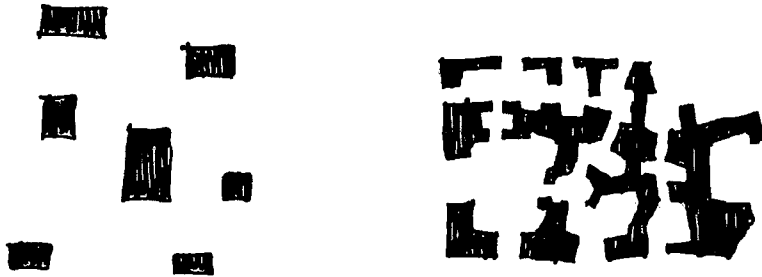
Özel alanın kişisel, sahibinin kontrolünde, ayrılmış ve korunaklı bir yaşam bölgesi olmasına karşın, ortak alanın kamu yararına yönelik, diğer insanların genel gözlemine açık, farklı insanları içeren ve farklı ilgi ile davranışların uzlaşmasına yönelik oldukları söylenmektedir (Brill, 1989, s. 20). Bu diğer insanlarla kurulan ilişkilerin kısa ve tarafsız olduğu, insan sayısının fazla oluşunun ise rahatsız edici bir faktör olabileceği iddia edilmektedir (Jackson, 1987, s. 277). Aradaki farklılıklara karşın ortak ve birincil mekanların birbirleri için bütünleyici oldukları ve birbirlerinden bağımsız çalışamayacakları; ortak ve özel mekanlar arasındaki geçişimin, mekansal zenginlik ve seçeneklerin ana kaynaklarından birisi olduğu iddia edilmektedir (Bentley, 1985, s. 12).

Alanlar ölçekleri, sınırları ve niteliklerinin kişi veya kültürlerin davranış kalıplarına göre belirlenmeleri, fiziksel olmaktan ziyade psikolojik kavramlar olmaları ile mekanlardan ayrılmaktadırlar. Davranış alanları, mekanlara göre daha soyut özellikler içermektedir. Farklılaşma, sınırlılık ve anlamlılık kavramları alan ve mekanlar karşılaştırıldığında, alanları tanımlayan ve algılayan kişi ve kültürlere bağlı olarak göreceli, mekanlarda ise daha belirgindir. Ortak mekanların ise yaşamın ortak ve özellik kavramlarının tanımlanmasında belirleyici rol oynadığı iddia edilmektedir (Carr ve diğ.,

1992, s.24). Bir kentin ortak mekan organizasyonu, konut gibi özel alana dahil yapıların tasarımı üzerinde her dönemde etkili olmaktadır (Krier, 1979, s. 17).

Ortak mekanlar, ortak yaşamın sergilendiği bir sahne olarak tanımlanmaktadır (a.e., s. 3). Bu mekanlar, toplumsal iletişimin düğüm noktaları, dinlenme ve eğlence etkinliklerinin ortak alanları olmalarının yanı sıra, kent içinde hareket kanalları olarak da işlev görmektedirler. Ortak mekanlar karşıladıkları işlevlere ek olarak, tarihsel süreç içinde çeşitli kültürel anlamlar da yüklenmişlerdir.

Ortak mekanlar, ortak dış mekanlar ve ortak iç mekanlar olarak iki gruba ayrılabilirler. Sokaklar, meydanlar, parklar, gezi alanları, pazaryerleri ve plazalar, ortak dış mekan örnekleridir. Bu gibi ortak mekanlar, tarihsel süreç içinde varlığını sürdürmüş, insanların dışarıda geçirdikleri zamanın önemli bölümünü kapsayan mekanlar olmuşlardır. Ortak dış mekanlar, tarihsel süreç içinde çoğu zaman doğal olarak oluşan veya kamusal otorite tarafından oluşturulan (Moudon, 1987; Carr ve diğ., 1992, ss. 50 - 51), asgari toplumsal kuralları izleyen herkesin süreli kullanımına açık mekanlardır. Dış mekanlar, yapıların etrafında kalan, şekilsiz alanlar ise negatif mekan; sınırlı ve belli bir şekle sahip iseler pozitif mekan olarak adlandırılmaktadırlar (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Negatif ve pozitif mekan
(Alexander ve diğ., 1977, s. 518)

Ortak iç mekan kullanımına tarihsel süreç içinde rastlanmakla beraber, bu mekanların yaygınlaşması ve kentsel yaşam açısından daha büyük önem kazanmaya başlaması, sanayi devrimi döneminde olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte, kentlerin kapasiteleri üzerinde kalabalıklaşması ve çeşitli çevre sorunlarının açığa çıkmaya başlaması, kent koşullarının olumsuzlaşmasına neden olmuş, bu koşullardan korunma amacı ile ortak yaşamın iç mekanlara kaydırılması akılcı bir çözüm olarak görülmüştür.

Kullanıcı çeşitliliği açısından ortak dış mekanların daha geniş bir yelpazeye sahip olmasına karşın, ortak iç mekanlarda nitelik ve aidiyet kavramları gereği doğrudan veya dolaylı yollar ile giriş kontrolü uygulanabilmektedir. Ortak iç mekanlar, işlevsel ve mekansal yönden ortak dış mekanların bazı özelliklerini model almakla beraber, ortak ve özellik kavramları arasında bazı belirsizlikler taşımaktadır.

Ortak iç mekanlar, ortak dış mekanlardan farklı niteliklere sahiptir. Bu mekanları kullanan kitle, kendi içinde değişik sosyo-ekonomik özellikler taşımakta, yapıların görünüşü, girişleri ve güvenlik mekanizmaları, bu grupların belirli nitelikleri üzerinde birer filtre etkisi yapmaktadırlar. Bu tür mekanların günümüzdeki örneklerinden alışveriş merkezlerinin, popülerliklerini içeride sağladıkları kadar dışarıda bıraktıkları ile de kazandıkları düşünülmektedir (Whyte, 1987, s. 307). Açık mekan işlevlerinin ortak bölgeye dahil olan sokaktan, özel ve ortak kavramlarının netliğini kaybettiği iç mekanlara taşınmakta olduğu gözlenmektedir. Böylece ortak iç mekanlar filtre etkisi ile giderek özelleştirilmektedir. Bu mekanların konfor, ticari çizgi, eğlence düzeyi gibi özellikleri, insanlar için mekan seçme kriteri olabilmektedirler. Bu gibi mekanları kullanan insanların çok benzer sosyo-ekonomik gruplara dahil olmalarının ve diğer grupların eksikliğinin, mekanı gerçekten kamusal veya kentsel olmaktan uzaklaştırdığı iddia edilmektedir (a.e.). A.B.D.'deki yeni yüksek yapıların altındaki ortak alanların ileri derecede iç mekanlaştırıldıkları ve özelleştirildikleri düşünülmektedir. Miller'a göre ise bu mekanlar, özel mülkiyetin kamu kullanımı için fedakarlığı olarak değerlendirilmektedir (Önür, 1992, ss. 95 - 96).

2.2. ORTAK MEKAN NİTELİKLERİ

Açık veya kapalı, kamu veya özel sektöre ait tüm ortak mekanlar, bazı ortak nitelikler içermektedirler. Bu nitelikler, farklı tür ortak mekanlar veya herhangi iki ortak mekan arasında işlev, kullanım şekli ve ifade etmesi amaçlanan değerler bakımından bazı farklı nitelikler veya farklı dereceler gösterebilmektedir. Örnek olarak, bazı ortak mekanlarda insan ihtiyaçlarının karşılanması ön plana çıkarken, bazı mekanlarda sembolik ifade önem kazanmaktadır. Mekan ile ilgili tanımlardaki sınırlılık, farklılaşma ve anlamlılık kavramlarına ek olarak, kentsel mekanların gerektirdiği işlevsellik, ulaşılabilirlik, eşitlik, estetik ve güvenlik kavramları da ortak mekan niteliklerine dahil olmaktadır.

2.2.1. İşlevsellik

Mekanın çeşitli birey veya grupların istenen fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması beklenir. Bu ihtiyaçların karşılanabilmesi, yani ortak mekanların işlevsel olabilmesi içinse, kullanıcı gruplarının istek ve ihtiyaçlarının doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ortak mekanı kullanacak olan topluluğun en azından ekonomik, etnik ve yaş grupları temel alınarak davranış ve istekleri ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmalı; mekanı en yoğun kullanacağı öngörülen grupların ihtiyaçlarına göre mekan ayarlanıp donatılmalı (Marcus & Francis, 1990, s. 6); ancak, toplum içindeki özel grupların varlığı da göz önüne alınarak farklı alt grupların birbirlerini rahatsız etmeksizin etkinliklerini sürdürebilmeleri, çocuk ve engelliler gibi özel grupların da mekanı kullanabilmeleri sağlanmalıdır

Ortak mekanların işlevselliği ilgili bir diğer önemli konu ise, kullanıcıların farklı istek ve ihtiyaçları göz önüne alınarak mekanın içerdiği etkinliklerin çeşitlilik göstermesi, özellikle en sevilen, istenen etkinlikleri destekleyecek şekilde donatılması ve bu farklılıklara uyum gösterebilecek esnekliği sağlayabilmesidir (a.e., ss. 6 - 7). Esneklik, *"mekan değerlerinin aktif olarak kullanımı veya değiştirilebilmesi ile işlev değişimine*

uyumu" olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 1990, s. 409). Tasarım aşamasında özgür ve plastik, davranış çeşitliliğine uyum sağlayabilen, kullanıcının değiştirebileceği bileşeler içeren formların yaratılması, çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilebilmesine olanak tanımaktadır.

Ortak mekanlarla ilgili işlevler, insan ihtiyaçları ile uygunluk göstermektedir. Bu işlevlerin bir kısmı fiziksel konfor ile, bir kısmı ise dinlenme ve rahatlama, güvenlik duygusu, insanlarla olan mesafenin korunması gibi sosyal ihtiyaçlarla ilgilidir. Sosyal açıdan ele alındığında bazı kullanıcılar dinlenecek ve rahatlayacakları, bazıları ise ortak mekan ve içerdiği öğeler ile aktif etkileşimde bulunabilecekleri, keşfe, yeni deneyimlere ve eğitim imkanına açık, alışveriş, sokak yaşamına katılım, spor ve bunun gibi etkinliklerin yaşanabildiği mekanları tercih etmektedirler.

Mekansal ihtiyaçlar kullanıcı niteliklerine göre değişiklik gösterse de, bazı temel ihtiyaçların her ortak mekan için geçerli olduğu düşünülmektedir. Carr'a göre (ve diğ., 1992, ss. 92 - 134) bu ihtiyaçlar konfor, dinlenme, aktif ve pasif meşguliyet ile keşif olarak tanımlanmaktadır.

Yeme, içme, dinlenme, hava koşullarından belli bir ölçüde korunma ve rahat oturma koşulları gibi fiziksel ihtiyaçların yanısıra, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar da belirli bir konfor derecesi gerektirmektedir. Bu konfor koşulları, tasarımda etkin faktörler olmaktadır.

Dinlenme, tanımladığı rahatlama ve kurtulma duygusu ile konfordan ayrılmaktadır. Dinlenmenin amacı kent yaşamının hızlı ve yorucu temposundan, kentin karmaşasından uzaklaşma, yorucu etkinlikler için güç kazanma ve yenilenme olmaktadır (Carr ve diğ., 1992). Ortak mekanlarda dinlenme kavramı, fiziksel dinlenmeden çok, psikolojik dinlenme anlamı içermektedir. Ortak mekanların sosyal ortamı, içerdiği doğa öğeleri ve sanat eserleri ile çeşitli etkinlikler, psikolojik yönden rahatlamayı amaçlamaktadırlar.

Ortak mekanların, kullanıcıların dinlenmesi amacını yerine getirebilmesi konusunda fiziksel konforun yanısıra, psikolojik konforun da sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Pasif meşguliyet, dinlenmeden farklı bir etkinliktir. Çevreyi izlemekten keyif almak olarak tanımlanmaktadır. Pasif meşguliyet durumunda bir şeyler yapmak veya konuşmaktan ziyade seyretme eylemi ağırlık kazanmaktadır. Bu şekilde insanın, içinde bulunduğu toplum ve çevrenin bir parçası olarak algılayabilmektedir. Diğer insanların varlığı, spor, sanat, manzara ya da doğa pasif meşguliyet için insanları çeken etkenlerdir.

Aktif meşguliyet ise, mekan ve içinde bulunan insanlarla daha doğrudan kurulan bir iletişim ve etkileşim şeklidir. İnsanlarla birebir iletişim kurmayı, spor gibi aktif dinlenme işlevlerini, tören, kutlama ve festivaller gibi sosyal etkinlikleri içerir (a.e.; Sağlar, 1998).

İnsanların ortak mekanlarda bulunma sebeplerinden biri olan keşif, özellikle çocukların doğal bir ihtiyacı olarak kabul edilmektedir. Ortak mekanlar açısından ele alındığında keşif, kullanıcının dolaşarak mekanın çeşitli bölümlerini, balkon, yürüyen merdiven, asansör, doğa ve sanat yapıtları gibi öğelerini keşfetmesi ve mekanda bulunan diğer insanları izleme imkanı bulması olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, mekanda değişen perspektifler ve manzaralar yakalanması, mimari elemanlarda zıtlık ve çeşitlilik sağlanması, yaratıcı etkinliklerin organize edilmesi gibi tasarım ve yönetim kararları ile keşif olgusu zenginleştirilebilmektedir (Carr ve diğ., 1992, ss. 134 - 135).

İşlevsel olarak bir mekanın kullanılabilirliği, mekanın başarısının temel öğelerinden biri olarak sayılmaktadır. Ancak mekanın canlılığı ve yaşanabilirliği açısından ihtiyaçların karşılanması tek başına yeterli olmamakta, mekanın tasarım özellikleri, yakın çevresi ile ilişkisi, yönetimi ve bakımı, konu ile ilgili önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortak mekan - kent ilişkisi ele alındığında, bu mekanların kent yaşamı açısından önemli işlevler karşıladıkları görülmektedir. Bu mekanların bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaları için pek çok seçenek sunarken, "ciddi" kent yaşamından uzaklaşmayı sağlayarak bazı sosyal engellerin yıkılmasına olanak tanıdığı; bireyin kendisini ve çevre ile olan ilişkilerini anlamasına yardımcı olduğu iddia edilmektedir (Lynch, 1990, s. 397).

İşlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için ortak mekanların bakımının kolay ve ekonomik olması da önem taşımaktadır (Marcus & Francis, 1990, ss. 6 - 7).

2.2.2. Ulaşılabilirlik

Bir ortak mekanın daha çok sayıda insan tarafından daha yoğun bir şekilde kullanılabilmesi için, öncelikle o mekana kolaylıkla ulaşılabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ulaşılabilirlik kavramı ortak mekanların kullanımında büyük önem taşımaktadır. Mekana giriş fiziksel olduğu kadar psikolojik bir konudur (Lynch, 1990, s. 401). Mekan potansiyel kullanıcılar tarafından kolaylıkla görülebilir ve girilebilir olmalı, mekanın kullanım amaçlı ve kullanılabilir durumda olduğu mesajı açıkça verilmelidir (Marcus & Francis, 1990, s. 6).

Ulaşılabilirlik kavramı ise fiziksel, görsel ve sembolik ulaşılabilirlik olarak üç boyutta ele alınmaktadır (Carr ve diğ., 1992, s. 138; Sağlar, 1998, ss. 115 - 116).

2.2.2.1. Fiziksel ulaşılabilirlik

Fiziksel ulaşılabilirlik, mekanın yaş ve fiziksel nitelikler bakımından ayrım göstermeksizin tüm potansiyel kullanıcılar için herhangi bir fiziksel engel oluşturmaması ve diğer ortak mekanlarla iyi bağlantılandırılmış olması durumudur.

Kamu girişini kısıtlayan kapı veya güvenlik görevlilerinin varlığı gibi etkenlerin, mekanın kullanımını kısıtladığı ve alanın özelleşmesine neden olduğu söylenmektedir. Bazı mekanlar ise tekerlekli sandalye kullanan, bebek arabası olan, engelli veya yaşlı insanlar gibi kullanıcı gruplarının girişini kısıtlayan mimari elemanlar içermektedirler (Carr ve diğ., 1992, s. 139).

Fiziksel ulaşılabilirlik kavramı ile ilgili diğer bir konu ise, ortak mekanın kentsel dolaşım ağıyla olan ilişkisidir. Ortak mekan ve dolaşım akslarının bağlantısının, tasarım aşamasında iyi kurgulanması gerekmektedir. Ortak mekanlar, mevcut dolaşım ağı ile görünür yollarla bağlanmalıdır. Ulaşım ve sık kullanımın getireceği hareket boyunca oluşacak çizgisel rotalar veya ağlar, mekana zenginlik ve genişlik hissi vermektedir (Lynch, 1990, s. 400). İç mekan ve dış mekan arasında da maksimum ölçüde geçiş sağlanmalıdır (Oktay, 1999, s. 55).

2.2.2.2. Görsel ulaşılabilirlik

Görsel ulaşılabilirlik, dışarıdan bakıldığında ortak mekanın tam olarak algılanması, potansiyel kullanıcı ile arasında herhangi bir görsel engel bulunmamasıdır. Görsel ulaşılabilirlik veya görünürlük kavramları, insanların bir mekana girişte özgür olduklarını hissetmeleri açısından önem taşımaktadır (Carr ve diğ., 1992, s. 144). Görsel olarak algılanamayan mekanlar, fiziksel açıdan iyi tasarlanmış ve uygulanmış olsalar bile yeteri kadar kullanılmamakta, kullanıcı sayısının azlığı ise diğer insanların mekanı kullanma isteklerini azaltmaktadır. Görsel ulaşılabilirlik mekan güvenliği açısından da önem taşımaktadır. Algılamamanın eksik olduğu mekanlar hem kullanım, hem de toplum ve kanun önünde suç sayılan eylemlerin odağı olma açısından güvensiz olarak nitelendirilmektedir.

Görsel ulaşılabilirlik kavramı, insanların kent yaşamının baskı, karmaşa ve kalabalığından uzaklaşabilecekleri sakin mekanlar oluşturulması ve bir mekanda duyulan

özellik ihtiyacı açılarından da değerlendirilmelidir. Ancak özellik olgusunu desteklemek amacı ile dışarıdan mekana bakışta filtre etkisi yaratılması ve gizli köşeler oluşturulması, alanın algılanan güvenliğini azaltan etkenler olmaktadır. Özellik ve güvenlik kavramları arasında bulunan bu zıtlık, duyarlı bir tasarımla dengelenebilmektedir (a.e., ss. 144 - 145).

2.2.2.3. Sembolik ulaşılabilirlik

Sembolik ulaşılabilirlik ise mekanın potansiyel kullanıcılara açık ve kullanıma hazır olduğu mesajının verilebilmesidir. Bir mekanın açıklığı, "seçime ve girişe, aktif kullanım ve değişime, bakış ve anlamaya, yeni algılama ve deneyimlere, insanların özgür davranışlarına açıklık" olarak tanımlanmakta; açıklık kavramının mekanın sahiplik, boyut, ve kullanım türü ile ilişkili olmadığı iddia edilmektedir (Lynch, 1990, ss. 396, 408). Birey veya grupların bir mekanı ulaşılabilirlik açısından algılayış biçimleri, giriş ve kullanımlarını etkileyebilmektedir. Ortak mekanların sembolik ulaşılabilirliğinin eksikliği, o mekanı kullanması muhtemel veya kullanmayı düşünen insanların mekana girişini psikolojik olarak engelleyen bir etken olmaktadır.

Sembolik ulaşılabilirlik mekana kimlerin kabul edildiğinin de bir göstergesidir. Bu bağlamda ele alındığında mekanın nitelikleri, tercih edilen kullanıcı grubunun kimliği ile ilgili bazı bilgiler içermektedir. Örneğin Trump Tower gibi bir alışveriş merkezinde pahalı dükkan ve kafelerin varlığı belli bir kullanıcı grubunun tercih edildiğini, basit ve uygun fiyatlı dükkan ve restoranların varlığı ise bulunduğu plaza veya atriumların kamuya açık olduğu mesajını vermektedir ve alana bir kimlik kazandırılması ile bu mesaj güçlendirilebilir (Carr ve diğ., 1992, ss. 149 - 150). Bazı bariyerler ise mekanın belli bir gruba açık, diğerlerine ise kapalı olduğunun göstermektedir.

Günümüzde ortak mekan olarak nitelendirilebilen galeri, arkad ve atriumlar, potansiyel kullanıcılara açık oldukları mesajını kimi zaman iletememektedir. Sanders'e

göre çoğu insan bu mekanların kamuya açık olduklarını kavrayamamaktadır (Önür, 1992, s. 36). Bu nedenle bazı yapıların girişlerinde bu tür mekanların kamuya açık olduğunu duyurmayı amaçlayan tabelalar bulunabilmektedir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 "Park Avenue Plaza: Ortak mekan, 8.00 -22.00 arası açıktır."
(Attoe & Logan, 1989, s. 151)

2.2.3. Mekansal sınırlılık ve süreklilik

Mekanın özelliklerinden olan sınırlılık kavramı, ortak mekanlar için de geçerli olmaktadır. Bir ortak mekanın kullanıcı tarafından algılanabilmesi ve anlamlandırılabilmesi için, mekanın sınırlarının ve içerdiği düzenin de algılanır olması gerekir. Bu nedenle, ortak mekanın sınırlarının hem fizik, hem de anlam yönünden iyi belirlenmiş olması ve sınırlarının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Ortak mekanın işlevselliği açısından yönlendirme ve dolaşım sürekliliğinin sağlanması önem taşımaktadır. Yönlendirme ve dolaşım sürekliliği hem mekan içindeki, hem de mekan ile dışarı arasındaki ilişkiler dahilinde düşünülebilir. Bu nedenle mekanlar arası süreklilik ile, içerisi ve dışarı arasındaki ilişkilerinin iyi kurgulanmış olması ve mekanın kent dokusunda süreklilik oluşturması gerekmektedir. Ortak mekan ile kent dokusu arasındaki bağların kurulmasında yer özelliklerinin yorumlanması ve

çevresel karakterlerin göz önünde tutulması önem taşımaktadır (Sağlar, 1998, ss. 89 - 90).

Bir alan veya mekanda diğerlerine göre daha fazla rotanın varlığı, onu daha geçirgen yapmakta, daha fazla seçenek sunmaktadır. Ortak ve özel mekanlara girişin ve bunların birbirleri arasındaki mekanın, geçirgenlik konusunda farklı etkileri bulunmaktadır. Herhangi bir ortak mekan sisteminin geçirgenliği, bir noktadan diğerine önerilen alternatif rotaların sayısına bağlıdır. Ancak bu alternatifler görünür olmalıdır; aksi halde bu özellikten sadece alanı önceden tanıyanlar yararlanabilirler (Bentley, 1985, s. 10, 12).

Mekan algısı söz konusu olduğunda, insan ölçeğinin göz önünde bulundurulması ve buna bağlı olarak görsel aks ve perspektifler yaratılması önem taşımaktadır

2.2.4. Anlamlılık

Ortak mekanlar kullanıcı, yapı ve yakın çevresi ile kurduğu ilişkilerle çeşitli anlamlar kazanmaktadır. Anlamlı mekanlar insanların kişisel yaşamları, mekan ve daha geniş açıdan bakıldığında dünya ile güçlü bağlar kurmalarını sağlamakta, fiziksel ve sosyal kavramlarla ilişkilerini güçlendirmektedir. Anlamlı mekanlar, insanın huzur ve ait olma duygusu hissettiği, yaşamlarının önemli parçaları haline gelen özel yerlerdir; insan ve mekan, yani içerik ve tasarım arasında bir kimlik duygusu olmalıdır (Blaser, 1996, s. 10). Bunun gerçekleşmesi için mekanların kullanıcı istek ve ihtiyaçları ile uyum içinde olmaları; kişiye konfor, güvenlik ve diğer insanlar ile iletişim imkanı sunmaları gerekmektedir (Carr ve diğ., 1992, s. 239). "*İyi bir mekan kişiye ve onun kültürüne uygun olan; içinde yaşadığı toplumun, kendi geçmişinin, hayat içindeki yerinin ve tüm bunları kapsayan zaman - mekan evreninin farkında olmasını sağlayan mekandır.*" (Lynch, 1981, s. 142).

Anlamın oluşması, kişi ve mekan arasındaki karşılıklı iletişim ve etkileşim sürecinin bir sonucudur. Kentlerdeki ortak mekanlar işlevsel, sembolik, algısal veya iletişimsel mesajlar içermekte (Trancik, 1986, s. 86); bu mesajlar ise yapıların kütle, cephe, mimari elemanları, taşıdığı kültürel değerler ve işaretler ile ifade edilmektedir. Mekan ve kullanıcı arasındaki etkileşim hem kullanıcı, hem de mekan üzerinde değişime neden olmaktadır. Mekanın değişimi, kullanıcı için anlam düzeyini ve niteliğini de değiştirmektedir (Sağlar, 1998, s. 122).

Ortak mekan, içinde bulunduğu veya yakın ilişkili olduğu yapı ile birlikte ele alındığında da anlamlı olmalıdır. Ortak mekan yapının felsefi programını desteklemeli, mekandaki olaylar ve mekansal özellikler birbirleri ile uyum içinde olmalıdır. Ortak mekanın anlam kazanması ile ilgili etkenlerden birisi de mekanın içinde bulunduğu yakın çevresidir. Bir ortak mekan, bütün kent dokusu içinde düşünülmüş ise anlamlı olmaktadır.

2.2.5. Eşitlik

Ortak mekanlar, kullanıcıları için bazı temel haklar sunmaktadır. Bu haklar giriş, hareket, sahiplik, ve değişiklik yapma özgürlükleridir (Carr ve diğ., 1992, ss. 185 - 186). Giriş özgürlüğü temel haklardan biridir; ancak fiziksel, görsel ve sembolik bariyerlerle bu özgürlüğün kullanımı kısıtlanabilmektedir. Hareket özgürlüğü ise bir mekanı kullanma hakkıdır, ancak bu özgürlüğün kullanım şekli açısından çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Sahiplik ise birey ya da grubun kişisel kullanımları için uygun mekan bulunmasıdır; aynı zamanda birey veya gruplar arasındaki mekan uygunluğunu dengeler. Değişiklik özgürlüğü ise mekanda kişisel uyum için eleman ekleme, kaldırma veya değiştirme olanağının bulunmasıdır.

Eşitlik, mekana gelen insanlar arasında, sahip oldukları nitelikler esas alınarak temel hakların kullanımı bakımından herhangi bir ayırım yapılmamasıdır. Eşitlikçi mekanlar

kullanıcı gruplarının haklarını gözetir, tüm gruplara açıktır ve hareket özgürlüğü sağlarken sahipliği de korumaktadır. Eşitlik kavramının değerlendirilmesinde, konu ile yakın ilişkili bulunan sembolik ulaşılabilirlik kavramı önem kazanmaktadır. Ancak günümüzde çoğunlukla özel sektöre ait ticari amaçlı ortak mekanlarda sembolik ulaşılabilirliğin çeşitli yollarla sınırlandırılması yoluyla mekanı kullanması amaçlanan hedef kitle ile diğer gruplar dolaylı olarak ayrılabilir.

2.2.6. Estetik

Ortak mekanların oluşum sebeplerinden biri de, kentin karmaşık ve sıkıcı ortamından uzaklaşarak psikolojik rahatlama ve dinlenmeyi sağlayacak nitelikte ortamlar sağlamaktır. Mekan kullanıcılarının memnuniyeti ve potansiyel kullanıcıların mekana çekilmesi için mekan hem içeriye, hem de dışarıya karşı güzel ve ilgi çekici olmalı, kullanıcılarını kent baskısından uzaklaştırarak moral kazandırmalıdır.

Görsel zenginlik sağlamak amacı ile doğa ve plastik sanat öğelerinin kullanımı, geçmişe eskiye dayanan ve halen geçerli olan bir yöntemdir. Mekanın, bütününde olumlu estetik özelliklere sahip olması açısından mekan ve bu öğelerin birlikte tasarımı önem taşımaktadır. Ancak tasarım aşamasında mekanda görsel sanat ifadesi olması ve sosyal ortam oluşturulması konularına eşit derecede ağırlık verilmelidir. Birinin daha ön planda tutulması, dengesiz veya sağlıksız mekan gelişimine neden olabilmektedir (Marcus & Francis, 1996, s. 7).

2.2.7. Güvenlik

Günümüz kentlerinde güvenlik önemli bir sorundur. Çoğu zaman sokaklar, meydanlar, parklar gibi açık ortak mekanlarda, insanlar güvenlikleri ile ilgili endişeler taşıyabilmektedirler. Bu nedenle potansiyel kullanıcılara mekanın güvenli ve korunmalı olduğu duygusu verilmesi, ortak mekan tasarımında önem kazanmaktadır. Özellikle açık

mekanlarda güvenlik açısından en önemli nokta, mekanın her köşesinin kullanıcılar ve diğer insanlar açısından rahatlıkla görülebilir ve algılanabilir olmasıdır. Kapalı ortak mekanlarda ise girişlerde yapılan kontroller ile daha güvenli ortamlar oluşturulmakta, bu durum ise potansiyel kullanıcıların kapalı ortak mekanları tercih etmesi açısından bir neden olmaktadır.

Güvenlik kavramının bir diğer yönü ise, mekanın mimari özellikleri ile mekanda kullanılan donatı elemanların güvenli olup olmama durumudur. Tasarım aşamasında, mekanı kullanacak çocuk, yaşlı ve engellilerin de fiziksel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Mekan güvenliği için kot farkları algılanır kılınmalı, gerekli noktalarda çeşitli bariyerler kullanılmalı, yangın olasılıklarına karşın önlemler alınmalı, algılanması zor, yarıltıcı şeffaf elemanlardan kaçınılmalı, su elemanlarının tasarımında derinlik iyi ayarlanmalı, malzeme ve donatılar yaralanmalara sebebiyet vermeyecek nitelik ve şekilde seçilmelidir.

2.3. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE ORTAK MEKANLAR

Her toplum, kendi içinde ortak ve özel yaşamı birlikte barındırmaktadır. Her yerleşimin kurulu ortak ve özel bölgeleri olmasa da, farklı derecelerde özel ve ortak alanları bulunmaktadır. Ortak ve özel yaşamın her birinin vurgulanışı ve ifade ettikleri değerler, toplumların içinde buldukları kültür, mekan ve zamanlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Ortak mekanların toplumların önde gelen ortak ve özel değerlerinin birer ürünü oldukları; ihtiyaç, istek ve anlamın farklı derecelerini yansıttıkları ve içinde buldukları toplum ya da kültürü sembolize ettikleri söylenmektedir (Carr ve diğ., 1992, ss. 22 - 23).

Ortak yaşamı, toplumsal yaşantı ile ilgili etkinlikleri içeren sosyal, günlük yaşamın temel ihtiyaçlarına cevap veren işlevsel, ve törenlerin ortak anlam ve değerlerini içeren sembolik olmak üzere üç ana faktörün şekillendirdiği düşünülmektedir. Ekonomi ve

politik sistem de ortak yaşamın şekillenmesinde önemli birer etkendirler. Ekonomi, mekanın sahip olunma, gelişme, yaşatma ve açıklığı konusunda önem taşımakta; politika ise daha büyük ölçeklerde, karar mekanizmalarında etkili olmaktadır. Tüm bu sosyal kavramların yanısıra iklim ve topografya da ortak yaşamın doğasında önemli birer etken olmakla beraber, tümüyle tanımlayıcı değildir. Ortak yaşam genellikle dışarıda daha fazla zaman geçirmeye uygun ılıman iklimlerde daha yaygın olarak görülse de, günümüzde soğuk iklimlerde yoğun olarak kullanılan ortak mekanlar mevcuttur (Carr ve diğ., 1992).

Ortak mekanların oluşum sürecinde iki farklı yol gözlenmektedir. Bir ortak mekan çevrenin evrim süreci içinde, planlama olmaksızın, koşulların uygunluğuna bağlı olarak özel bir biçimde tekrarlanan, doğal olarak tanımlanabilecek bir şekilde oluşabileceği gibi; özel sektör veya kamusal otorite kararıyla tasarlanarak, yapay biçimde de oluşturulabilir. Ortak mekanın gelişimine neden olan faktörler ise kamu yararı, görsel zenginlik ve ekonomik gelişme olarak sayılmaktadır (a.e., s. 10, 12). Ortak mekanlar, tarihsel gelişim süreci içinde farklı kültürlerde, doğal gelişim süreci içinde veya tasarlanmak suretiyle farklı formlar almışlar ve içinde buldukları toplumların çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermişlerdir.

Kamu yararının ortak mekan oluşturma konusunda birincil neden olduğu söylenmektedir. Örneğin, Yunan ve Roma dönemlerinde öncelikle hareket ve güvenlik amacıyla sokaklar döşenmiş, kamu yaşamı için agora ve forumlar kurulmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise kentin ticari yapısını güçlendirmek amacıyla çarşı ve hanlar, kervanların güvenlik ve konforunu sağlamak amacı ile de kervansaraylar inşa edilmiştir.

Ortak mekan oluşturulması ile ilgili olarak kent yaşamına görsel zenginlik katma isteği, kökeni eskilere dayanan önemli sebeplerden biridir. Geçmişin ortak mekanlarına bakıldığında bu mekanların estetik amaçlara yönelik olarak da tasarlandığı, pek çok

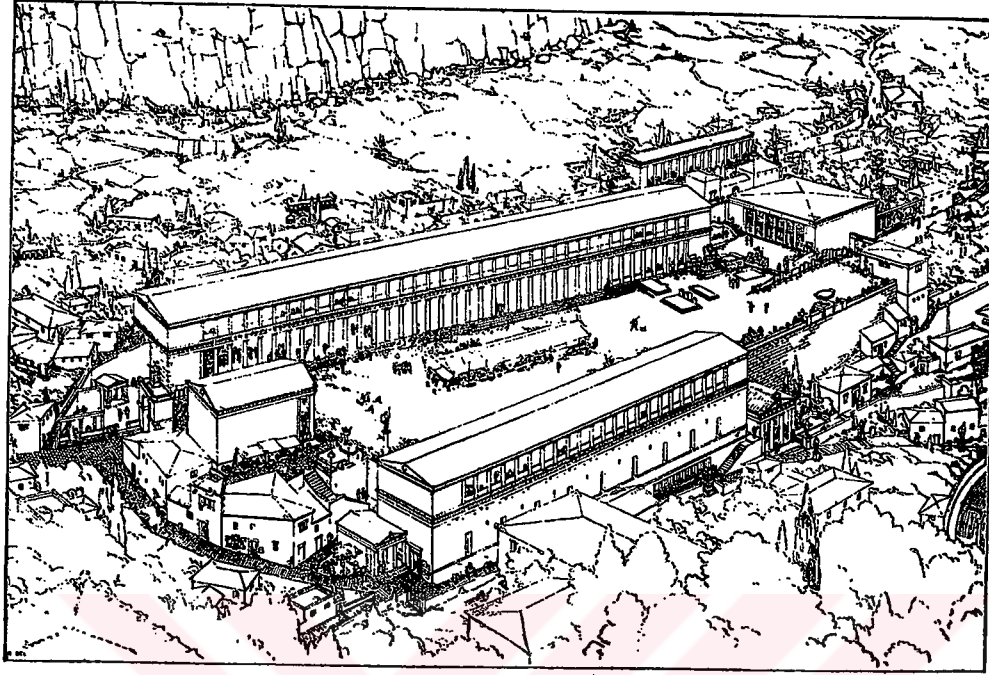
sanat ögesi içerdiği görülmektedir. Günümüzün ortak mekanlarının içerdiği doğa ve sanat öğeleri görsel zenginlik sağlarken, kentin baskılı fiziksel ve psikolojik koşullarına karşı kullanıcılarına özgürlük ve dinlenme sunmaktadırlar.

Ekonomik gelişme de ortak mekan yaratılmasında önemli bir sebeptir. Eğlenme, dinlenme gibi etkinlikler için mekana çekilen insanlar, aynı zamanda birer potansiyel müşteri olmaktadır.

2.3.1. Agoralar

Ortak mekanların geçmişine baktığımızda antik dönem agoralarının, dönemin sosyal yaşamı açısından en önemli mekanlardan biri olduğu, günümüzün ortak mekanları için de örnek oluşturmaya devam ettiği görülmektedir.

Agora, Eski Yunan'da genellikle kamu yapıları ve portiklerle çevrili, popüler veya politik toplantı yeri olarak kullanılan, seçim ve yargılama gibi önemli olayların da gerçekleştiği pazaryeri veya ortak meydandır (Hasol, 1993; Ching, 1996, s. 302). Mumford'a göre bazı pazaryerlerinin kökenlerinin M.Ö. 2000 yıllarının Mezopotamya kentlerine dayanmasına karşın, yakın zamanların ortak mekanlarının öncülerinin Eski Roma ve Yunan uygarlıklarında ortaya çıktıkları söylenmektedir (Carr ve diğ. 1992, s. 52 - 53). Agora, kentin kültürel ve ticari işlevlerini barındıran, günlük iletişim, resmi ve gayri resmi toplantılara olanak sağlayan bir ortak mekandır; Yunan uygarlığının zengin ortak yaşamı agora etrafında odaklanmaktadır (Şekil 2.2). Agora, temelde bir pazar yeri olmasına karşın giderek daha anıtsal bir nitelik kazanmış, kamu mekanı niteliği pazaryeri işlevinde göre ön plana çıkmış, daha nitelikli işlerin ve ticaretin mekanları olmuşlardır. Bu nedenden dolayı gündelik ihtiyaçlara yönelik malların satışı için Priene gibi bazı kentlerde ikinci bir agoranın kurulması gerekli olmuştur. Buna karşın Assos gibi daha küçük kentlerde tüm bu amaçlar için tek bir agora yeterli görülmüştür (Dinsmoor & Bell, 1975, s. 334; Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Assos Agorası
(Dinsmoor, 1975, s. 335)

Agora, bileşen yapılarda pek çok değişikliğe olanak tanınması nedeni ile bir kentsel mekanın nasıl esnek olabileceğini gösteren önemli bir örnek sayılmaktadır (Sprieregren, 1965). Agoralarındaki ortak yaşamın resmi ya da planlı bir mekansal düzenle kuşatılmış olmamasına karşın, M.Ö. 600'lerden itibaren Anadolu'da sistematik, grid planlı Yunan kentlerinin ortaya çıkışı ile ortak yaşam daha askeri bir düzene girmiş, agorada gerçekleştirilen spor ve drama gösterileri kentin daha kıyısında kalan gimnazyum ve tiyatroya taşınmıştır (Mumford, 1963).

2.3.2. Antik plaza ve forumlar

Roma kentlerinin iki ortak mekanı plaza ve forum'dur. Plazalar, kent için ticari ve sosyal ortak mekanlar sağlamaktaydılar. Yürüyüş yolları ve dükkan dizileri ile plazalar, Roma kentlerinin merkezini oluşturan, yoğun ticari yaşamları ile çok amaçlı mekanlardı.

Plazalar kent içinde yapılaşmanın temizlenmesiyle veya kent dışındaki boş alanlarda inşa yoluyla oluşturulmaktaydı. Büyük kentlerde benzer amaçlı sokaklardan ayrı olarak, özel olarak gruplanmış malların satıldığı bir veya daha fazla plaza olabiliyordu (Mac Donald, 1986, s. 51).

Roma kentleri, Yunan akropolü ve agorasının işlevlerini içeren forum etrafında şekillenmişlerdir. Daha büyük kentlerde ise forumlar; kapalı, yarı-açık ve açık; ticari, dini ve politik toplantı, spor ve buluşma mekanlarını biraraya getiren kompleksler olmuşlardır (Carr ve diğ., 1992, s. 53). 5. yüzyıldan itibaren forumlar, temel işlevlerinden biri olan pazaryeri olma işlevini kaybetmeye başlamış, heykel, tapınak ve anıtlarla örülü meydanlar haline gelmişlerdir (Rossi, 1982, s. 120). Forum, plazaya göre daha resmi bir mekandır; bir dereceye kadar ticari ve çok amaçlı olmasına karşın, çevrelendiği yönetim yapılarıyla otoritenin mekanı olarak plazalardan ayrılmaktadır. Cumhuriyet ve İmparatorluk Forumu olarak iki grupta toplanan forumlar (Spreiregen, 1965, s. 5 - 7), kentin kamu işlevlerini barındırmakta, ortak değer ve amaçların, sembolik ve işlevsel mimari ifadesini oluşturmaktadırlar. Rossi (1982)'ye göre forumlar, kentle birlikte oluşan ve sürekli gelişen yapılarıyla en renkli kentsel mekanlardan birisi olmuşlardır.

2.3.3. Meydanlar

Kentsel mekan tasarımının en eski ve önemli elemanlarından olan meydanlar, konutların açık bir mekan etrafında gruplanması ile oluşturulmuş, içeride kontrol sahibi olmayı ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmayı sağlayan, çoğu zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş mekanlardır (Krier, 1979, s. 17). Kentlerde iyi bir ortak mekan veya ticari alan oluşturmak için sıklıkla kullanılan formlardan biri olan meydanlar, bir konutun ana hol, iç avlu veya atriumu niteliğinde görülmektedir (a.e., s. 19; Moughtin, 1992, s. 87, 90). Meydanlar, birer kentsel mekan olmalarının yanı sıra, kendilerini çevreleyen yapıların ifade edilmesi açısından da önemli birer mimari

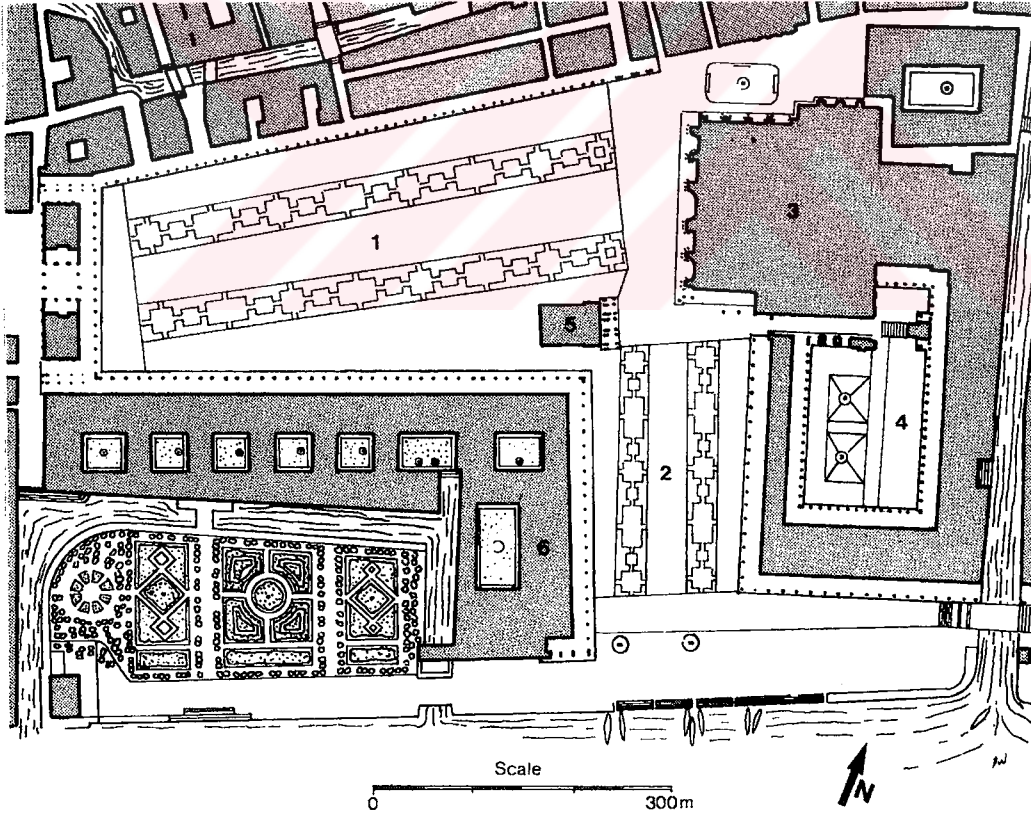
elemandır. Meydanlar tarihsel süreç içinde ticaret, yönetim, kültür, eğlence gibi çeşitli işlevler ve anlamlar yüklenmişler, değişik isimler altında tanımlanmışlardır.

Bir meydana aktivite olması hem mekanın canlılığı, hem de görsel çekiciliği açısından önem taşımaktadır. Meydanların işlevleri, farklı derecelerde önceliklere sahip sahip olabilirler. Bir kentte birbirinden farklı işlevlere sahip çok sayıda meydan bulunabilir. Rönesans dönemi sanatçılarından Alberti, kentin çeşitli bölümlerinde farklı ihtiyaçlara karşılık verebilecek çeşitli meydanlar bulunması gerektiğini savunmakta idi. Baskın bir işlevinin olmasının yanısıra, çevre yapıların farklı kullanımları doğrultusunda etkinliğini sürdüren kent meydanları, başarılı olarak tanımlanmaktadır (a.e., s. 88). Meydan ve kullanıcı sayısının orantılı olması, mekanın algılanması ve kullanımı açısından önem taşımaktadır. Vitruvius'a göre forum, kullanıcı sayısı ile uyumlu olmalı; ne kullanılmayacak kadar küçük, ne de boş görünecek kadar büyük tasarlanmalıdır. Bazı istisnalar bulunmakla birlikte, 18 metrelik bir çapın, meydanların kullanımı için uygun bir büyüklük olduğu, 20 metreden itibaren mekanın boş görünmeye başladığı iddia edilmektedir (Alexander ve diğ., 1977, s. 311).

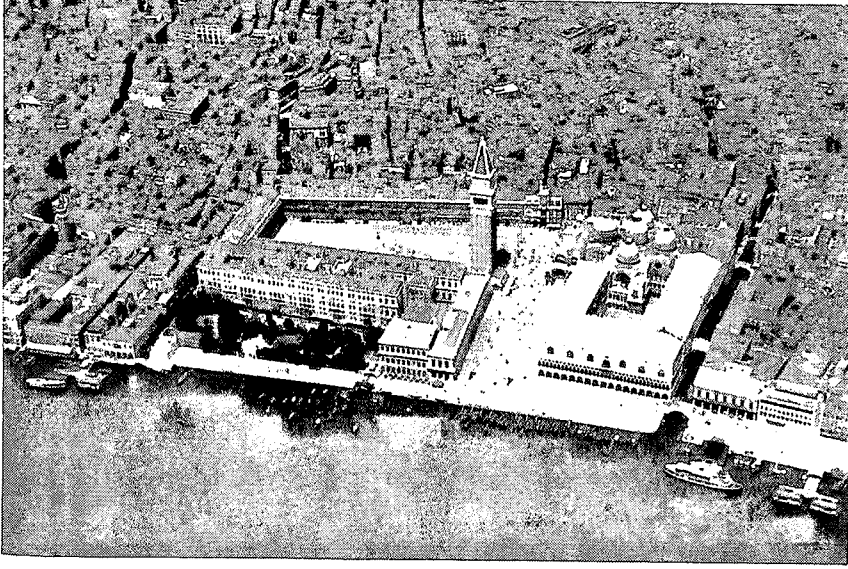
Eski Avrupa kentlerinde ortak mekan, öncelikle tanımlanan bir mekandır; kent dokusu onun etrafında şekillenmektedir. Sitte'ye göre Avrupa kentlerinde yapıların cepheleri hem ortak dış mekanı tanımlamakta, hem de özel mekanı belirlemektedir. Bu cepheler, ortak mekanlar için bir altyapı, bir arka plan oluşturmaktadırlar. Ortak mekanlar birbirlerine sokaklarla bağlanan, ritmik ve sürekliliği olan mekanlardır. Ortak mekanlar kentsel tasarım için bir başlangıç noktası olmaktadır (Brill, 1989, s. 16).

Ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde kent meydanlarının toplumsal yaşam ve meydanı tanımlayan kamu yapılarının işlev ve anlamları açısından önemli bir yeri bulunmaktaydı. Ortaçağ Avrupa'sında ticaretin merkezi olan pazaryeri, mevcut etkinliklerden yararlanılması amacıyla kent gelişiminin merkezi olan kilise veya katedrale komşu olarak kurulan haftalık bir mekandı. 10. yüzyılda güvenlik alanları oluşturan kale ve

katedralin, duvarlarının sınırlarını genişleterek gelişmekte olan yerleşimleri sarması, pazaryerini canlandırmak için gerekli olan güvenliği sağlamıştır. Ortaçağda çoğu kentin tek bir pazaryeri olmasına karşın, kentlerin büyümesiyle desantrilize olan ticaret etkinlikleri, bağımsız dükkanlar ile açık ve kapalı, çok amaçlı pazar yerlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Carr ve diğ., 1992, ss. 53 - 54). Bazı Avrupa kentlerinde ise pazar yerlerine ek olarak yerel yönetim yapılarına komşu meydanlar ortaya çıkmıştır. Şehrin itibarını ifade eden ve birincil işlevi ticaret olmayan bu meydanlara örnek olarak Venedik'teki San Marco Meydanı gösterilebilir (Şekil 2.4). Burası ticaret mekanları içeren küçük bir meydanken, şehrin odak noktasını oluşturan, çevresinde saray, yönetim yapıları ve katedralin bulunduğu büyük bir Rönesans meydanına dönüşmüştür. Ortaçağ meydanı gibi pek çok aktiviteyi içerir (Şekil 2.5).

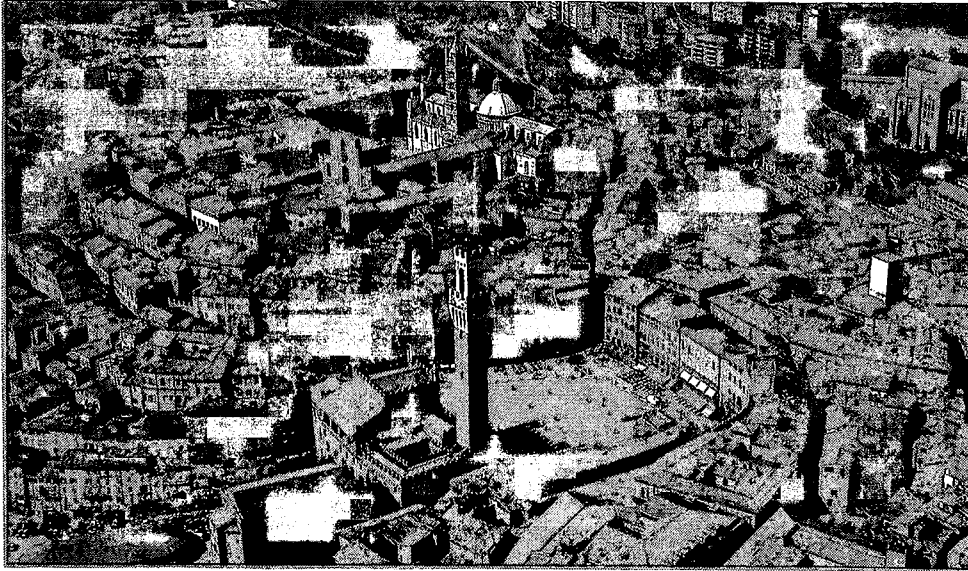

Şekil 2.4 San Marco Meydanı, plan.
(Moughtin, 1992, s. 82)

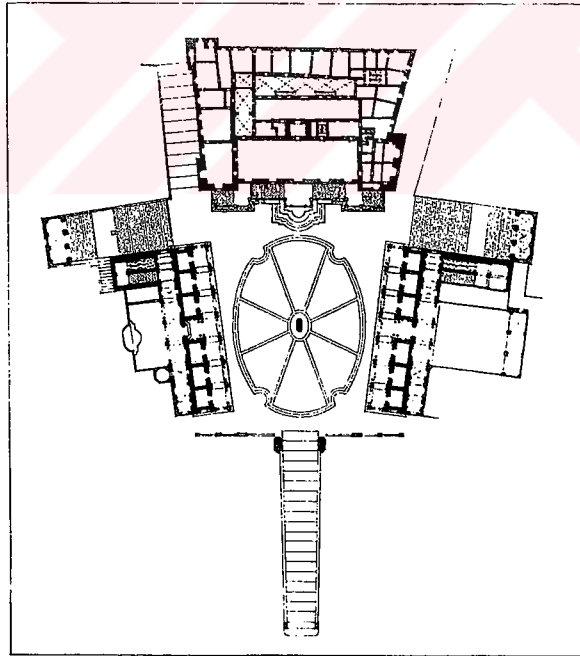
Şekil 2.5 San Marco Meydanı, havadan görünüş.
(Trancik, 1986, s. 66)

Piazza del Campo ise Siena kent yaşamının odak noktasını oluşturmaktadır. Meydan, Pallazo Pubblico (halk sarayı) 'yu merkez alarak 11. yüzyıl sonundan itibaren ikiyüz yıl boyunca gelişimini sürdürmüştür. Tüm mekan her türlü toplantı veya kutlama mekanı ihtiyacını karşılamaya yönelik tasarlanmıştır. Geleneksel Palio yarışları da burada yapılır. Piazza del Campo bu mekansal özellikleri ile halen kent merkezi işlevlerini sürdürmektedir (Şekil 2.6).

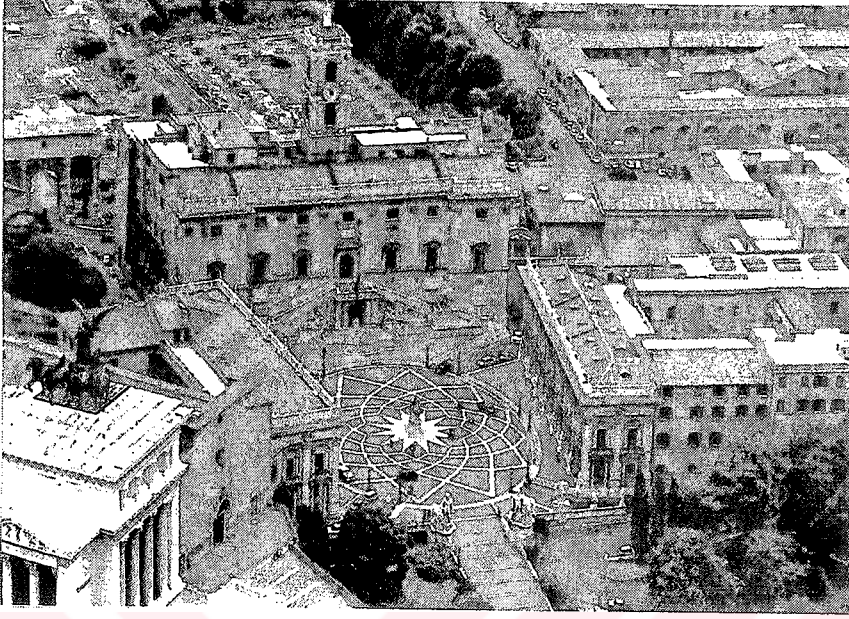

Şekil 2.6 Piazza del Campo, havadan görünüş.

Rönesans döneminde kent kavramının gelişimiyle avlu, sokak ve meydanlar biraz daha farklılaşmıştır. Rönesans'ın büyük meydanları ortaçağın doğal olarak oluşmuş, organik meydanlarına göre düzenli bir şekilde tasarlanarak oluşturulmuşlar; geç 16. yüzyılda tamamen simetrik bir düzende inşa edilmeye başlanmışlardır. Bu dönemin önemli meydanlarından biri olan "Piazza del Campidoglio" meydanıdır; meydan ve onu tanımlayan Pallazzo dei Conservatori yapıları ile Capitol müze binası Michelangelo'nun eserleridir (Şekil 2.7 - 2.8). Bu tür meydanlar çevreleyen yapıları iç mekan kontrolüne de yardımcı olmaktadır (Gençoğlu, 1995, s. 13). Barok dönemin önemli meydanları olarak Roma'da bulunan, otorite ve dinin sembolü, büyük ve merkezi bir meydan olan San Pietro Meydanı ve Piazza Navona ile Paris'teki Versay sayılabilir. (Carr ve diğ., 1992, s. 56). Tüm bu meydanların, farklı mimari dönemlerde inşa edilmiş ve farklı öncelik derecelerine sahip olmalarına karşın, hepsinde de biraraya gelme, tören, alışveriş gibi işlevler yer almaktadır.

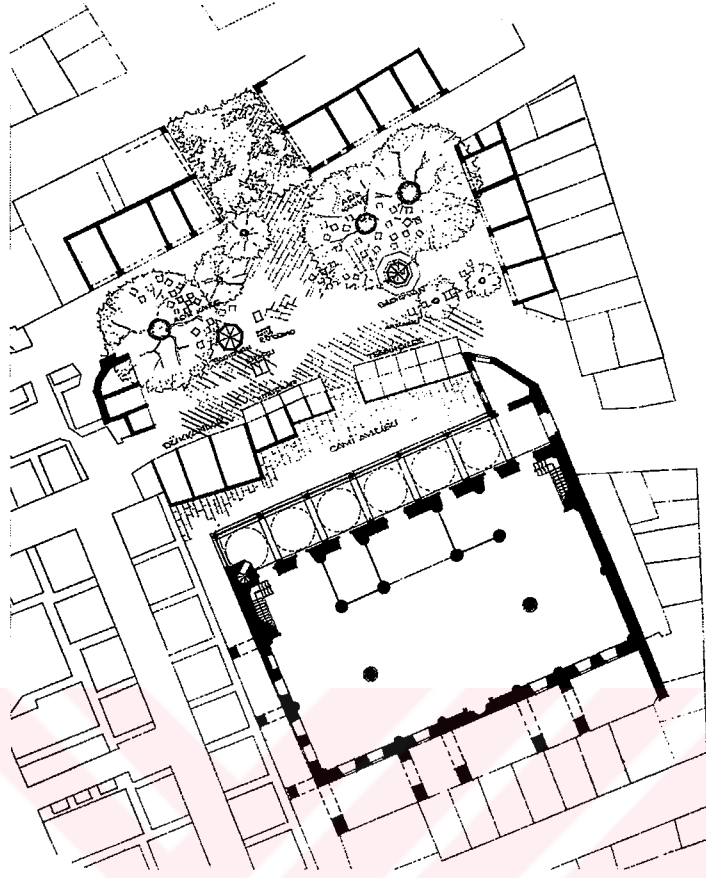
Şekil 2.7 Piazza del Campidoglio, plan.
(Trancik, 1987, s. 65)

Şekil 2.8 Piazza del Campidoglio, havadan görünüş.
(Trancik, 1987, s. 65)

Türk kentlerinde kentsel mekanlar çoğunlukla organik karakterlidir; dar yolların kesişerek genişlemeleri ile oluşan mekanlar, mahalle merkezlerinde bulunan ve cami, çarşı, kahve gibi yapılarla çevrili hizmet mekanları, semt veya kentin esas meydanlarını oluşturan kent ve ticaret meydanları gibi sınıflara ayrılmaktadırlar (Aru, 1998, ss. 242 - 243). Son sayılan gruba dahil edilebilecek bir örnek olan, İzmir'de 1228 yılında inşa edilmiş Hisar Camii'nin meydanı, cami avlusunun önünde yer alan dükkanlar ile tanımlanmış, günümüzde de yoğun olarak kullanılan ve yaşayan bir mekandır (Şekil 2.9).

Ancak, toplumsal işlevlerin mekana yansımına bakıldığında, batılı anlamda bir meydana rastlanmadığı söylenmektedir (Aslanoğlu, 1995, s. 108). Osmanlı'da meydan kelimesi at meydanı, ok meydanı gibi sportif etkinliklerin alanı olarak kullanılmaktadır. Yönetim sisteminin, merkezi yapısının tartışılmasına izin vermemek konusunda gösterdiği dikkat nedeniyle, Osmanlı döneminde bir kamusal alan olarak meydanların var olmadığı iddia edilmektedir (a.e., s. 109).

Şekil 2.9 Hisar Camii Meydanı, plan.
(Özdeş, 1998)

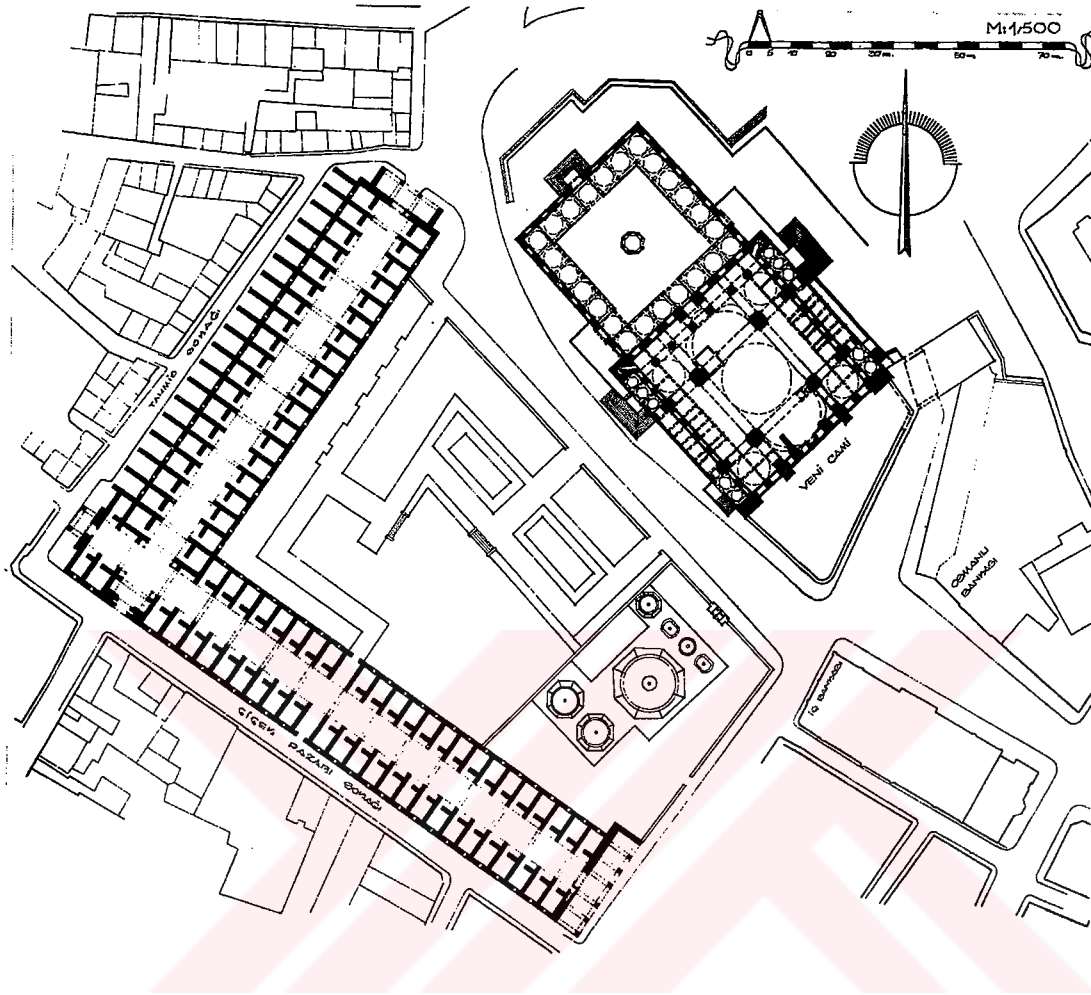
Geçmişte sosyal yaşamın önemli birer mekanı olan; kompozisyon, form ve ölçek ve donanım bakımından önemli dersler içeren meydanların, günümüz kent koşulları içinde aynı niteliklerle inşa edilmesinin ve buralardaki yaşamın farklı bir toplum ve kent yapısı içinde aynen devam edeceğini düşünmenin akılcı olmadığı iddia edilmektedir. Brill (1989, s. 25)'in "Euro-urbanism" olarak adlandırdığı düşünce doğrultusunda hareket edilerek, geçmişin ortak mekanlarının ait oldukları yoğun ve merkezi kentlerden, günümüz kentlerinin desantrilize yapısı ve değişen toplumsal ve kentsel koşullarına taşınması; Krier (1979) ve Rossi (1982)'nin düşüncelerine karşıt olarak yeterli bir ortak mekan çözümü olmamaktadır (Marcus & Francis, 1990). Farklı kültür ve iklimin şekillendirdiği kentsel yaşamının ürünleri, farklı koşullara sahip kentlerde, toplumsal ve fiziksel ihtiyaçlara karşılık verememektedir.

2.3.4. Çarşı, han ve kervansaraylar

Selçuklu ve Osmanlı döneminde de çarşı, han, kervansaray gibi kamu yaşamına yönelik pek çok yapı inşa edilmiştir. Toplumsal yaşamın önemli bir bölümünü oluşturan ticaret eylemine bakıldığında bu işlevi karşılamak üzere inşa edilmiş çeşitli yapı türleri ile karşılaşmaktadır. Çarşı, bedesten ve arastalar, alışveriş eyleminin gerçekleştiği yapılardır.

Çarşı kelimesi, alışveriş etmeye elverişli, iki tarafında dükkanların yer aldığı üstü örtülü veya açık, sokak veya meydanlara verilen Farsça kökenli bir isimdir. Farsça'da kapalı alım satım yerlerine "bazar" denmesine karşın, daha sonraları bu kelime bırakılarak yerine çarşı kelimesi kullanılmaya başlanmıştır (Özdeş, 1998, s. 7). Şehirlerin büyüüp gelişmesi söz konusu olduğunda asıl hareket merkezi çarşı, yani ticaret alanıdır (Cezar, 1977, s. 95).

Çarşılar, üstü açık veya kapalı çarşılar ile bedestenler olmak üzere üç tipte incelenmektedir (Özdeş, 1998, s. 139). İzmir'deki Şadırvan Altı Camii Çarşısı (1046; yenileme 1230), cami altında yer alan dükkanlardan oluşmaktadır; dışarıya açılmaları nedeniyle üstü açık çarşılar grubuna dahil edilmektedir. 1660'da İstanbul'da inşa edilen ve "L" şeklinde bir şemaya sahip kapalı bir çarşı olan Mısır Çarşısı, birbirini kesen iki yolun kenarına iki sıra dükkanın dizilmesi ile oluşturulmuştur (Şekil 2.10). Bedestenler ise kumaş ve bez satmak amacıyla yapılmış, sonraları kıymetli mallar ve antika eşya alım satımına tahsis edilmiş kapalı çarşılardır. Arastalar ise üstü örtülü veya dükkanları saçaklı çarşıların eski ismidir; çarşılarda aynı işi yapan esnafın bulunduğu bölüme de arasta denmektedir (a.e., s. 7; Hasol, 1993).

Şekil 2.10 Mısır Çarşısı ve yakın çevresi, plan.
(Özdeş, 1998)

Hanlar ve kervansaraylar da toplumsal hayat açısından önemli ve yaygın görülen ticari yapılardır. Şehir hanları genellikle kare planlı ve avlulu; ticaret yapanlara yönelik mekanlar içeren yapılardır (Doğutan 1992, s. 57). Bursa'daki Koza Han bu şemanın açıkça gözlendiği bir yapıdır, tanımladığı avlusu bir kent meydanı niteliğindedir (Şekil 2.11). Kervansaraylar ise şehirler arasında, kervan yolları üzerinde, günlük yolculuk mesafesi olan 40 km. aralıklar ile inşa edilmişlerdir; çarşı, hamam ve ahır bölümleri bulunmaktadır. Plan şemalarında geometrik ve simetrik bir düzen hakimdir; çoğunlukla kare planlı kervansaraylara bir, bazen birden çok kapıyla girilir, ortada bir avlu

mevcuttur. Merkezi planları savunma ve emniyet sorununun çözümüne yöneliktir (Cezar, 1977, s. 183).

Şekil 2.11 Bursa Kozahan iç avlusu.
(Özdeş, 1998, s. 212)

2.3.5. Arkadlar

Arkadlar, "*iki işlek sokağı birbirine bağlayan ve iki yanında dükkanların dizili olduğu camla örtülü geçit*" (Geist, 1983, s. 4) olarak tanımlanmaktadır. Gideon'a göre kitle üretiminin gelişimi ile, üretici ve tüketici arasındaki doğrudan ilişkinin kaybolmasının bir sonucu olan (1968, s. 169); sanayileşme ile nicelik ve çeşidi artan lüks tüketim mallarının olumsuz çevre koşullarından korunmuş, kesintisiz yürüyüş alanı sağlayan bir ortak mekanda sergilenmesi isteği ile ortaya çıkan 19. yüzyıl arkadları, bu amaçları başarı ile karşılamış ve sayıları giderek artmıştır. Ticari işlevlerin sokaktan taşınarak, kullanıcıya diğer etkinliklerle yarışmayan çevreler sunmanın iyi bir yolu olarak görülen arkadlar (Garvin, 1995, s. 102); özel mülk içinde ortak mekan sağlayarak ticaretin organize edici gücü olmuşlardır. Bu avantajlar ise mal sahibi ve kiracılar için finansal

başarı getirmiştir (Geist, 1983, s. 4). 19. yüzyıl arkadlarının, yüksek yapıların altındaki ortak iç mekanlara model oluşturdukları söylenmektedir (Önür, 1992, ss. 95 - 96). Arkadlar ve atriumların aynı dönemde, benzer ihtiyaçlar ve teknolojik olanaklar ile ortaya çıkmaları, mekansal olarak pek çok ortak özelliği beraberlerinde getirmelerine neden olmaktadır.

Paris ve Londra'daki ilk arkad örnekleri Yunan stoası, Roma forumu veya Rönesans'ın arkadlı sokağı ile büyük benzerlik göstermektedir. Ancak arkadlar bu yapılardan, kültürel ve endüstriyel gelişmelerin yaşandığı belirli bir dönemin toplumunun, belirli istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılar olmalarıyla ayrılırlar (a.e., s. 12). Bir diğer fark ise mekana ikinci bir dükkan alanının eklenmesi ile oluşan mekanın örten düzenli, standart ve tekrar eden bölmeler içeren şeffaf çatıdır (Çavuş, 1999, s. 17).

Arkadlar 19. yüzyılın önemli ticaret mekanları olmuşlar, bu dönemde Avrupa ve Amerika'da pek çok arkad inşa edilmiştir. Erken alışveriş arkadları, mevcut sokakları bağlayan, üst katlarda atölye, büro veya konutların yer alabildiği uzun ve dar yapılardı (Geist, 1983, s. 4). Londra'da 1819'da inşa edilen Burlington Arcade, yaya ölçeği, vitrinleri ve tasarım ifadesiyle pek çok 19. yüzyıl arkadının gelişimini etkileyen bir yapıdır.

Dünyanın en büyük ve en bilinen arkadlarından biri olan Galleria Vittorio Emanuele II, kent gelişimi içinde alışveriş işlevinin nasıl merkez olarak kullanıldığına dair iyi bir örnektir. Projenin amacı, kentin iki önemli noktası olan Katedral Meydanı ile Scala Operası arasında bağlantı sağlamak ve katedral çevresinde, yani kent merkezinde büyük bir ortak mekan oluşturmaktır. Giuseppe Mengoni'nin, açılan yarışmayı kazanan tasarımı olan yapı Latin haçı şeklindedir ve 1260 birim barındırmaktadır; 1867'de halka açılmıştır. İç cephesi dört kat görünen yedi katlı yapının zemin ve üstünde dükkan, kafe ve restoranlar; sonraki katında büro ve stüdyolar; geri kalan dört katta ise konutlar bulunmaktadır (Şekil 2.12). Konumundan dolayı sadece geçiş için kullanılmakla

kalmayıp insanların buluştuğu ve biraraya geldikleri bu mekan, kamuya ait bir sokak niteliğindedir; 24 saat açık olan yapı her gruptan insanın girişine izin vermektedir (Garvin, 1995, ss. 103 - 104; Çavuş, 1999, s. 49).

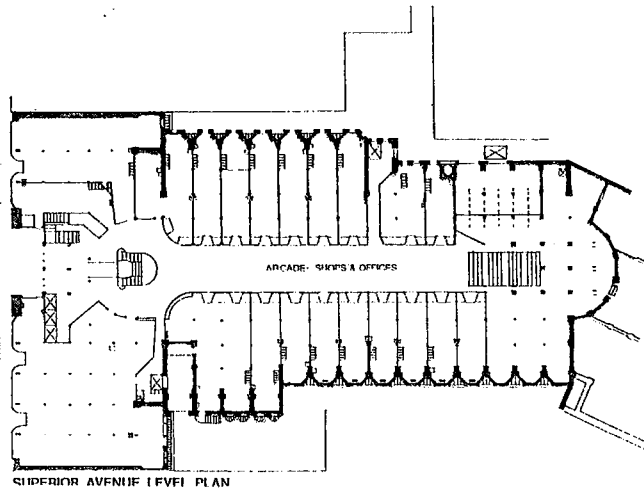

Şekil 2.12 Galleria Vittorio Emanuele, iç mekan.
(Pevsner, 1976, s. 265)

Eisenmann ve Smith'in 1890'da inşa edilen tasarımı olan Cleveland Arcade, 19. yüzyılın son büyük arkad yapılarından biridir (Şekil 2.13). Aralarında 4 m. kot farkına sahip iki çarşı sokağının arasına inşa edilmiş olan yapı, lineer ve merkezi mekanların kombinasyonu olması nedeniyle bazı araştırmacılara göre 20. yüzyıl alışveriş merkezlerinin öncüsü sayılmaktadır (a.e., ss. 49 - 50; Şekil 2.14).

Şekil 2.13 Cleveland Arcade, iç mekan.
(Bednar, 1986, s.9)

Şekil 2.14 Cleveland Arcade, plan.
(U. S. Shopping Centers, s.104)

İç mekanları oldukça aydınlık, tepe ışığı alan, yürüyüş yolları ve dükkanların dizili bulunduğu arkadlar, iç mekanda iken dış mekanda olduğunu hissetme yanılması yaşatmaktadırlar. Geist, arkadları cam ve demirden oluşan yapay bir kent olarak tanımlamakta (1983, s.54); dönemin kent rehberlerinden birinde arkadların küçük bir kent, hatta küçük bir dünya olduğundan bahsedilmektedir (Benjamin, 1992).

Arkadlar, kültürel ve endüstriyel gelişmelerin yaşandığı belirli bir dönemin toplumunun belirli istek ve ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan mekanlar olmuşlardır. Ancak 20. yüzyılın başlarında yürürlüğe giren güvenlik standartları nedeni ile arkadlar, çok pahalıya mal olan bir yapı türü haline gelmiştir. Buna rağmen alışveriş işlevine yönelik olarak gün ışığı alan, büyük iç mekanlar düşüncesi yaşamaya devam etmiştir (Garvin, 1995, s. 104).

2.3.6. Çağdaş Plazalar

Günümüz kentlerinde sıklıkla karşılaşılan plazalar, diğer dış mekanlardan hem kamu, hem de özel sektöre ait olabilmeleri ve belli bir yapı veya yapı grubunun birer parçası olarak tasarlanmaları ile ayrılmaktadırlar. Plazalar, atrium mekanına altyapı oluşturan dış mekanlar olmaları ve atriumlarla pek çok ortak özelliklerinin bulunması nedeni ile bir ortak mekan olarak önem taşımaktadırlar.

Plazalar "bir kentteki ortak mekan veya açık bir mekan" olarak tanımlanmaktadır (Ching, 1996). Halpern'in tanımında ise bir sokağa bakan sürekli bir açık mekan veya genişlemiş kaldırımdan bahsedilmektedir (Arıkan, 1997). Attoe (1989, s. 180) ise bu mekanları "kent dış mekan odası" olarak tanımlamaktadır. Plazalar kent içinde master planda, yaya yolu tasarımının odak noktası olarak, özel bir gelişim projesinin önemli bir parçası olarak veya mevcut açık ortak mekanlara entegre olan bağımsız bir mekan olarak yer alabilirler (Redstone, 1976, s. 46). Zeidler ise plazalar ile ilgili olarak şu yorumu yapmaktadır (1985, s. 141):

Bir kentsel mekan olarak meydan veya plaza, sokağın bir uzantısı olmasının yanı sıra, özel bir anlamın da düğüm noktasıdır. Çoğu durumda meydan, kentin sembolik anlamı ile ilgilidir. Geçmişte kent meydanları kente gelen gezginler ve törenlerin özel yeri (loci) idi. Bu fonksiyonlar pek çok kent meydanı ve plazada yaşamaya devam etmektedir.

Plazalar, form ve kullanım esas alındığında, genellikle kısa süreli oturma, bekleme, izleme işlevleri için kullanılan "sokak plaza"; yoğun olarak bitkilendirilmiş, bahçe veya park imajı veren, konumu ve tasarımı gürültü ve yoğun kentsel etkinliği uzak tutacak şekilde düşünülmüş, kısmen sokaktan ayrılmış "kent vahası"; yoğun kullanılan toplu taşıma terminallerinde iç ve dış mekan arasında kolay geçiş sağlama amacıyla yaratılmış "geçiş plazası" ve "ticari fuaye" olarak sınıflandırılmaktadır (Marcus & Francis, 1990, ss. 15 - 16).

Atrium mekanı ile benzer işlev ve mekansal özellikler taşıyan "ticari fuaye"ler, genellikle yüksek bir yapı kompleksinin parçası olarak tasarlanan ve inşa edilen, ana işlevi şık bir giriş ile imaj sağlamak olan plazalardır. Birbirine bağlanmış çok katlı iki büro yapısının birinin girişinde yer alan Tokyo City Hall plazası, bu türden bir kullanıma örnek oluşturmaktadır (Şekil 2.15).

Merkez iş bölgelerinde özel sektör, plaza oluşturulması açısından kamu kuruluşlarının yerini almaktadır. İmar kurallarının plaza oluşturulması durumunda artı kat alanı vermesi, şirket çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılayan kentsel dış mekanlar oluşturulmasını sağlamıştır (Marcus & Francis, 1990, s. 2). Özel sektöre ait bu mekanlar kamuya açıktır. Bazıları iş saatleri dışında kilitlenmektedir (a.e.; Carr ve diğ.,1992, s. 81). Ancak plazaların çoğu zaman ortak mekan kullanımına uygun tasarlanmadığı; büro yapılarının ise sokaktan kopuk, kentin tarihsel ticari kent dokusunu zedeleyici ve yaya deneyimini kesintiye uğraticı olduğu iddia edilmektedir (Bednar, 1986, s. 35). Whyte'in

çalışmalarına göre (1987, s. 294) plazaların çoğu yürüyüp gezmek dışında fazla kullanılmamaktadır.

Şekil 2.15 Tokyo City Hall Plazası
(L'arca)

Plazaların kullanım yönünden başarılı olup olmamaları, büyük ölçüde sokaklarla olan ilişkisine bağlıdır. Whyte'a göre (a.e., s. 301 - 302) bir plazanın kritik tasarım faktörü sokakla olan ilişkisinin kuruluş şeklidir. Plazaların sokak köşesinden başlamaları olumlu bir niteliktir ve bunun işlek bir köşe olması, ticaret gibi canlı bir kent yaşamı hazırlayan işlevler içermesi, plazanın da kendi içinde canlı bir mekan olmasını sağlar. Sokağın bitip plazanın başladığı yerde geçişim olması, plazanın başarılı olmasını sağlayacak etkenlerden biridir.

Plazalar, içinde buldukları yakın çevreye göre daha alt kotta, batık plazalar halinde tasarlanmış olabilirler. Rockefeller Center plazası gibi başarılı sayılan örnekler bulunmasına karşın batık plazalar, doğal kent dokusu içinde anomali olarak değerlendirilmekte; çoğu zaman davetkar, canlı mekanlar olmayıp, çevreleri içinde mekansal boşluklar oluşturdukları söylenmektedir (Trancik, 1986, s. 47). Batık plazaların bir diğer olumsuzluğu ise mekanın içindeki insanların dış dünyayı görememeleri, buna karşın herkes tarafından izleniyor oldukları düşüncesine kapılmalarıdır (Whyte, 1987, ss. 301 - 302).

Plazalar için son zamanlarda gözlenen eğilim, içeri taşınmadır. Bazı kent yönetmeliklerinin fuaye, galeri, atrium gibi ortak iç mekanları da plaza kapsamında değerlendirerek artı yapı alanı sağlaması, buna ek olarak dış mekanın olumsuz koşullarından soyutlayarak olumlu yönleriyle iç mekana taşımaya başlamasına neden olmuştur. Ortak iç mekanların önemli bir türü olan atriumlar, ortak dış mekanlara göre korunaklı ve kontrollü mekanlar olmaları, hem tüm mevsimlerde, hem de gün içinde daha uzun süre kullanılabilmesi ve daha fazla sayıda aktiviteye olanak tanımaları ile günümüzde yaygınlık kazanmışlardır. Portman'ın Hyatt otelleri ile, Ford Foundation yapıları, dış mekan hissi veren fuayeler ve atriumlar için tasarım modelleri yaratmışlardır. Bazı Amerikan kentlerindeki şirketler ise ek yapı alanı sağlamak amacı ile, yapı fuayesi içinde ortak mekanlar oluşturmaktadırlar. Bu ortak mekanlardan atriumlar, yeni şirket yapıları için neredeyse bir standart nitelik haline gelmiştir. Bu mekanlar hakkındaki genel eleştiri ise, bunların gerçekten ortak mekan niteliği taşıyıp taşımadıkları konusundadır. (Marcus & Francis, 1990, s. 2).

BÖLÜM 3

BİR ORTAK MEKAN OLARAK ATRIUMUN NİTELİĞİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. GÜNÜMÜZ ORTAK MEKAN ANLAYIŞI VE ATRIUMLAR

3.1.1. Günümüzde Ortak Mekanın Niteliği

Tüm toplumların yaşamlarında ortak ve özel etkinlikler arasında kendine özgü dinamik bir denge bulunmakta; kültürel alışveriş, teknoloji, politik ve ekonomik sistemdeki değişimler, bu denge üzerinde de etkili olmaktadır (Carr ve diğ., 1992, s. 3). Sanayi devrimi ile kentlerde daha büyük ve hızlı değişimler yaşanmaya başlanmıştır; ölçeği belirleyen kas gücüyken, mekanik taşıma olanakları ile kentlerde hem mekan, hem de kalabalık açısından patlama yaşanmıştır (Davey, 1995, s. 32).

Sanayi devrimi ile birlikte, ekonomik, kentsel ve toplumsal yapının değişime uğramasının, ortak mekanlarda işlev, form ve anlam açısından bazı değişimlere neden olduğu gözlenmektedir. Örnek olarak Ortaçağ meydanı ele alındığında, çoğu zaman kentin kalbi niteliğinde olan bu mekanın pazaryeri ve kutlama alanı olarak kullanıldığı, insanların gündelik ihtiyaçlarını karşılamalarının yanı sıra, buluşma, konuşma, politika tartışma ve akıp giden hayatı izleme gibi sosyal aktivitelerde buldukları görülmekte; ancak 19. yüzyıldan itibaren sosyal, politik ve ekonomik etkenlerin ortak kültürün

sonunu hazırladığı, çağdaş sosyal ve politik sistemlerin özellikle kentleri etkilemesi ve insanların iş, kişisel yaşam ve politik etkinlikler ile içe dönmeleri ile yaşamın özelleşme eğilimi içine girmekte olduğu iddia edilmektedir (Carr ve diğ., 1992, s. 25). Bu özelleşmenin bir sonucu olarak, geçmişin ortak mekan aktivitelerinin çoğunun günümüzde bize evimizde sunulduğu, bir anlamda evimizde sosyalize olduğumuz söylenmekte (Marcus & Francis, 1990, s. 1); ortak yaşamın bilgi ve iletişim bölümünün çoğunlukla özele doğru yer değiştirdiği, medya ve elektronik iletişim gibi daha mekansız bir karakter kazandığı, bu yeni iletişim yollarının çoğunun ise mekan temelli olmayıp, iletişim kalitesini fazla etkilemeyen sanal mekanlarda var olduğu düşünülmektedir (Brill, 1989, s. 17).

Günümüzde kamusal işlerin büyük oranda özel hayata girmesi, özel merak ve çıkarların da ortak yaşam çevrelerini etkilemesi nedeniyle özel ve ortak kavramları arasındaki farkın giderek belirsizleştiği iddia edilmektedir (Brill, 1989, s. 20). Parklar, meydan ve plazaların, belediye ve devlet yönetimince inşa edilip yaşatılmasının finansal zorluklarına bağlı olarak, yeni ortak mekanların yaratılması konusunda özel sektöre dönülmekte; konuyla ilgilenen kişilerin bir kısmı ise bunun ortak mekan kavramı ile bağdaşmaz olduğunu, bu tür mekanların özel sektör tarafından inşa ve kontrol edilirlse ortak mekan olamayacağını iddia etmektedirler (Önür, 1992, s. 98).

Franck'a göre (1994) endüstrileşme ve sermaye üretiminin yükselişi ile, pazarlama güçlerinin giderek artan sayıda, halkın tüm üyelerine açık ve kamu hizmeti sunan, sokak ve meydan benzeri kullanım türleri yaratıyor olmasına karşın; mal sahibi için kentsellik duygusunun ikincil bir olgu olduğu, asıl amacın bir açık mekanı kapatarak müşteriye yürümesi ve alışveriş yapması için cezbetmek olduğu iddia edilmektedir (Önür, 1992, s. 98). Brill'e göre ise (1989, s.20) resmi yönetim ve iş çevresi arasındaki fark giderek belirsizleşmektedir; resmi yönetimin, kaliteli çevre koşulları yaratılmasını öncelikli amaç olarak görmemesinden dolayı, çoğu zaman iş çıkarı kamu yararından daha fazla

gözetilmekte, karar aşmasında sosyal amaçlardan ziyade iş dünyasının yaptığı gibi ekonomik hesaplar etkili olmaktadır.

Altman ve Chemers'a göre ise (1989, s. 1), ortaklık kavramı aidiyetten çok mekan kullanımıyla ilgilidir. Bazı özel mülkiyet alanları kamuya açıkken, bazı kamuya ait mekanlar halka açık olmayabilmektedir. Özel sektöre ait pek çok yapıda ise atriumlar, kentsel ortak mekan işlevleri sunmaktadırlar. Ancak bu mekanların güvenlik nedeni ile girişte kontrol ve kısıtlamalar içermesi, belirli bir hedef kitlenin kullanımını amaçlaması ve varoluş sebeplerinin ekonomik kaygılara dayanması nedeni ile ortak mekanların eşitlik ve kamu yararı kavramlarına ters düştüğü yönünde düşünceler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre ise, günümüz koşulları ortak mekan nitelikleri üzerinde değişikliklere yol açmakta, sosyal yaşam çoğu zaman özel sektöre ait, geçmişteki meydan ve parkların temel çekicilik unsurlarını sunmakta olan mekanlarda devam etmektedir. Geçmişte park, sokak ve meydanlar gibi mekanlar gerçek kamusal bölgeler olduğunu; günümüzün önemli boş zaman etkinlik alanlarından alışveriş merkezlerinin ise özel sektör tarafından oluşturulması ve yönetilmesi nedeni ile kullanım ve kullanıcılar üzerinde bazı kısıtlamalar uygulandığını iddia eden Franck, şu görüşleri dile getirmektedir (1994, s. 358):

Günlük rutin içinde insanların birbirleri ile karşılaştıkları çoğu mekan artık özel sektöre aittir. Kent ve banliyö alışveriş merkezlerinde, büyük büro komplekslerinde ve özel sektöre ait plaza veya dinlenme alanlarında çoğu kullanım ve kullanıcı, özel bir uyum, homojenlik ve görünür güvenlik sağlamak amacı ile yasaklanmaktadır....Önceleri herkese açık olan kamuya ait mekan, artık kısıtlama konusu olmaktadır.

Bazı insanlar içinse atrium gibi ortak veya yarı ortak iç mekanlar, iklim kontrollü, güvenli, dış mekandan daha çekici bir sosyal kurgu haline gelmektedir. Ancak bir mekanda özellikle de yapı için hedeflenen kullanıcı grubu dışında belli bir grup baskın

kullanıcı olunca bazı sorunlar ortaya çıkmakta, yönetim bu kişileri buradan uzak tutma yönünde kararlar alabilmektedir (Marcus & Francis, 1990).

3.1.2. Kentsel Açıdan Atriumlar

Ortak mekanların anlam ve form açısından uğradıkları değişimde toplumsal ve sosyal koşulların yanı sıra, 20. yüzyılın koşulları ile şekillenen kentleşme biçiminin mekansal sonuçları da etkili olmuştur. En önemli kentsel tasarım modellerinden sayılan Ortaçağ ve Rönesans kentleri yatay ve alçaktır, çoğunlukla yapı içindeki etkinlik ve kentsel etkinlikler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. 17. ve 18. yüzyılın planlama anlayışı toplam kompozisyon ve organizasyon anlayışına dayalı iken, 19. yüzyıldan itibaren daha faydacı bir düşünce ile yapıların organizasyonunda işlev ağırlığının dış mekandan iç mekana doğru yer değiştirdiği; modern mimarlık hareketinin ise çevresinden soyutlanmış, tek başına duran yapılar öngördüğü, sokak ve meydan gibi kent mekanlarını ihmal ederek kentlerde dış mekan kaybına neden olduğu iddia edilmektedir (Trancik, 1986, ss. 7 - 8). Yeni yapım ve donanım teknikleri olanakları ile birlikte modern kentin sokak yaşamından kopuk, yüksek yapılardan oluşan bir çevre haline geldiği; modern mekanların anti-mekanlar oldukları düşünülmektedir (a.e., s. 9 -10).

Yapıların kent yaşamına katılabilmesi veya buldukları çevrenin olumsuz sayılan niteliklerinden korunmuş mekanlar içererek yeni seçenekler sunması açısından, kentsel mekan oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Geçmiş dönemler ele alındığında ortak mekanların büyük çoğunluğunun kentsel açık mekanlar olarak şekillendiği görülmektedir. Yapı işlevlerinin ve yakın çevre koşullarının izin verdiği ölçüde atriumun bir kentsel ortak mekan olarak kurgulanması, hem kent yaşamı, hem kullanıcılar hem de yapı sahipleri açısından olumlu etkiler yaratmaktadır. Tasarım koşullarına bağlı olarak sundukları korunaklı, güvenli, çeşitli etkinlikler ve mekansal öğeler içeren ortamlar ile kullanıcılar açısından ilgi çekici mekanlar olan atriumlar, yapıların kent yaşamı ile bütünleştirilmesi açısından olumlu etkiler göstermektedirler. Merkezi tanımlanmamış

kent dışı alanlarda ise atriumların varlığı, yapının bulunduğu çevrede bir çekim merkezi oluşturmasını sağlayabilmektedir.

Bir atriumlu yapı inşa edilirken kentsel doku ve yapı alanının göz önünde tutulması, mekanın işlevselliği ve yakın çevresine olan etkileri açısından önem taşımaktadır. Yapıların kendilerinden daha büyük bir bütünün parçası olduğunun gözardı edilmesi ve dış taleplerin dikkate alınmaması ve sadece iç ihtiyaçlara göre tasarlanıp inşa edilmesi durumunda, uyumlu ve tutarlı bir kentsel çevrenin oluşturulması mümkün olmamaktadır. Modern mimarlığın, yapının bireyselliğini üstün tutan ve kentsel mekan öğelerini geri plana iten tasarım anlayışının, özellikle K. Amerika kentlerini derinden hasara uğrattığı iddia edilmektedir (Zeidler, 1985, s. 134). New York'ta imar düzenlemeleri ile plaza alanı bırakılması teşvik edilmiş, bu nedenle açık bir plaza üzerine yükselen gökdelen, hakim kent yapısı haline gelmiştir. Bu plazalardaki büro yapılarının sokaktan kopuk olması, kentsel ticari dokunun sürekliliğini ve yaya deneyimini kesintiye uğraticı bir etken olmuştur. Ancak 1960 sonlarında kapalı yaya mekanlarının, ticari *mall*'ların ve bloklararası arkadların da düzenleme içine alınıp, atriumunların da açık mekan statüsünde kabul edilerek ek yapı alanları kazandırmaları ile yapılarda atrium fikri ağırlık kazanmış; kentlerde yeni kapalı ortak mekanlar oluşmaya başlamıştır.

Atriumlu yapıların alçak ve geniş kütleleriyle en önemli kentsel mekan öğelerinden bir olan sokağa cephe vermeleri, sokak cephesinin sürekliliğinin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu süreklilik, "yapıların öngörülen ilişkiler çerçevesinde kendi yerlerini almalarını ve sokakla ortak bağlar kurmalarını sağlar" (Bednar, 1986, ss. 35 - 36). Ancak bazı örneklerde atrium gibi kentsel iç mekanların, rahat koşullar yaratıyor olmasına karşın, kent sokaklarındaki ticaret aktivitesi üzerinde bir vakum etkisi yaptığı, sokak ölçeğini bozduğu ve kentsel doku bütünlüğüne zarar verdiği iddia edilmektedir (Trancik, 1986, s. 47). Bu nedenle, kent içinde anlamlı bir yaya sürekliliğinin sağlanması amacıyla atrium yapılarının çevre yaya bölgeleri ile iyi bağlantılandırılmış olmaları gerekmektedir. Yapı içinde yer alan atriumların sokaktan geniş sağır cephelerle ayrılıyor olması, hem

sokak yaşamının sürekliliği, hem de mekanın dışarıdaki yaşamla olan bağları açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Whyte, 1987). Tamamı ile içe dönük mekanlar, kent yaşamı ile doğrudan ilişkisi olmayan, yakın çevre özelliklerini olumsuz olduğu bazı yapılar ve yapı türleri için bir istenen bir özellik olabilmektedir. Ancak, özellikle kent merkezinde yer alan ve çevresinde yoğun bir kentsel aktivite yaşanan atriumlu yapıların, kent yaşamı ile görsel bir ilişki içinde bulunmaları, hem mekanın içinde bulunanlar, hem potansiyel kullanıcılar hem de kentsel doku açısından olumlu olmaktadır.

Atriumun ortak bir meydanla veya sokakla ilişkilendirilmesi, kent dokusu ile atrium yapısının yaya etkinliği ile bütünleştirilmesinin yollarından biridir. Bu şekilde atrium çevresi için yeni bir çekim noktası oluştururken, mevcut yaya etkinliğinin güçlenmesine, dolayısıyla daha fazla insanın mekana çekilmesini sağlamaktadır. Bir diğer bağlantı ise atrium ve toplu taşıma sistemi arasında kurulmaktadır. Bu durumda atrium, ulaşım istasyonları ve sokak sistemi arasında bir geçiş mekanı işlevi üstlenmektedir. Bazı kentlerde ise atriumlar birbirlerine yaya köprü ve tünelleriyle, açık arkad ve plazalarla bağlanmakta; kent dokusu içinde bir yaya alanları sistemi oluşturmaktadırlar. Atriumlar, iç ve dış mekanın bütünleştirilmesine ve kentsel tasarımın zenginleştirilmesine katkıda bulunabilmekte, kent yenileme ve tarihsel koruma konusunda eski ve yeni yapının bağlantılandırılması için kullanılabilir.

3.2. ATRİUMUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Günümüzde ortak mekan oluşturma amacı ile en sık başvurulan mekansal kurgulardan biri olan atrium, tarihsel süreç içinde işlev ve buna bağlı olarak form değişikliklerine uğrayarak gelişim göstermiş bir mekandır. Dönemin mevcut yapı teknolojisinin sınırları içinde gelişim gösteren atriumlar, sanayi devrimi döneminin ürünü olan cam ve çelik teknolojisinin kullanımıyla birlikte kapalı, iklim koşullarından korunmuş, gün ışığı alan merkezi mekanlar olarak tüm dünyada yaygınlaşmış ve kentsel ölçekte önem kazanmaya başlamıştır.

Atriumun tarihsel gelişim sürecine bakıldığında bu sözcüğün iki farklı mekan türünü tanımladığı görülmektedir. Bu mekanlardan ilki, işlevsel ve organizasyonel yönden günümüz atriumları ile benzerlikler gösteren, ancak özellik derecesi ve açık mekan olmaları ile ayrılan erken dönem atriumlarıdır. Günümüzde atrium olarak adlandırılan mekanlar ise, genellikle çok sayıda insanın ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik, erken dönem atriumlarından daha büyük ölçekli yapılarda ortak mekan olarak işlev gören, doğal aydınlatmaya izin veren yapısı ile dış mekanda bulunma hissi uyandıran iç mekanlardır. Eski dönemlerde, konutlarda merkezi açık ortak mekan olan atrium, tarihsel süreç içinde değişen istek ve ihtiyaçlar ile gelişen teknolojik olanakların ürünü olan farklı ölçek ve nitelikteki yapılarda üstü kapalı hale dönüşmüş ve yeni bir mekan türünü tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Atriumun gelişim süreci, çeşitli araştırmacılara göre bazı belirgin farklılıklar içermesine karşın, birbirlerine yakın dönemlere ayrılarak incelenmektedir. Bednar (1986, ss. 6 - 19) atriumların gelişim sürecini, antik çağ atriumunu incelediği "antik", 19. yüzyıl Avrupa örneklerini incelediği "birinci", Amerika örneklerini incelediği "ikinci", ve 1960 sonrası örneklerini incelediği "yeni atrium" dönemleri olarak sınıflandırmaktadır. Saxon ise atriumun gelişimini, "1800 - 1900, çelik ve cam yapıların ilk örnekleri", "1900 - 1960, *the interregnum*", "1960 - 67, modern atriumlu yapının orta çıkışı" olarak adlandırdığı dönemlere ayrılarak incelemektedir (1986, ss. I, 9 - 17). Günümüzdeki anlamıyla atrium mekanının gelişim sürecinin incelenmesi için geliştirilmiş her iki gruplandırma sisteminde de sanayi devrimi bir başlangıç, 1960 tarihi ise bir dönüm noktası olarak belirtilmektedir. Sanayi devriminin, mekansal ihtiyaçların farklılaştığı ve kapalı atriumların inşa edilebilmesine olanak tanıyacak teknolojik gelişmelerin yaşandığı; 1960'lı yılların ise atrium mekanının uzun bir aradan sonra yeniden sık kullanılmaya başlandığı ve tasarımında yeni açılımların gözlemlendiği önemli dönüm noktaları olmaları sebebi ile, atriumun gelişim süreci bu tez kapsamında, Sanayi Devrimi

Öncesinde, Sanayi Devrimi ve 1960 Sonrasında Atrium olmak üzere üç ana döneme ayrılarak incelenecektir.

3.2.1. Sanayi Devrimi Öncesinde Atrium

Günümüz atriumlarının gelişim süreci içinde, sosyal ve teknik altyapı bakımından sanayi devrimi önemli bir dönem olmaktadır. Ancak bu dönem öncesinde de atrium adı verilen veya günümüz atriumları ile ortak özellikler taşıyan bazı mekan türlerinin varolduğu görülmektedir. Sanayi devrimi öncesi atriumları ile günümüz atriumları, mekansal organizasyon ve ana işlevler açısından benzerlikler göstermektedir. Her iki atrium da içinde buldukları yapının ortak mekanıdır, yapı mekanlarının çoğu atriumla dolaşım ve işlevsel açıdan ilişkilidir. Sanayi devrimi öncesine ait atriumların günümüz atriumlarından en belirgin farkları form, ölçek ve özellik kavramları ile ilgilidir. Temel farklılıklara bakıldığında, formsal açıdan sanayi öncesi erken dönem atriumlarının açık mekanlar oldukları, ölçek açısından günümüz atriumlarının erken dönem atriumlarına göre daha kapsamlı yapılarda yer aldıkları ve daha çok sayıda kullanıcıya hitab ettikleri, ortak ve özellik kavramları açısından ise daha geniş bir yelpazeye sahip oldukları görülmektedir. Erken dönem atriumlarının, günümüz atriumları ile bazı temel farklılıklar içeriyor olmasına karşın mekansal kurgu ve ana amaçlar yönünden bazı ortak yönleri bulunması; çevre mekanlar ve merkezi açık mekan arasındaki ilişkinin farklılığı ile erken dönem atriumlarından ayrılan avluların ise, günümüz atriumlarının gelişim süreci içinde bir basamak oluşturması, bu araştırma kapsamında sanayi devrimi öncesi dönemde ele alınmalarına neden olmuştur.

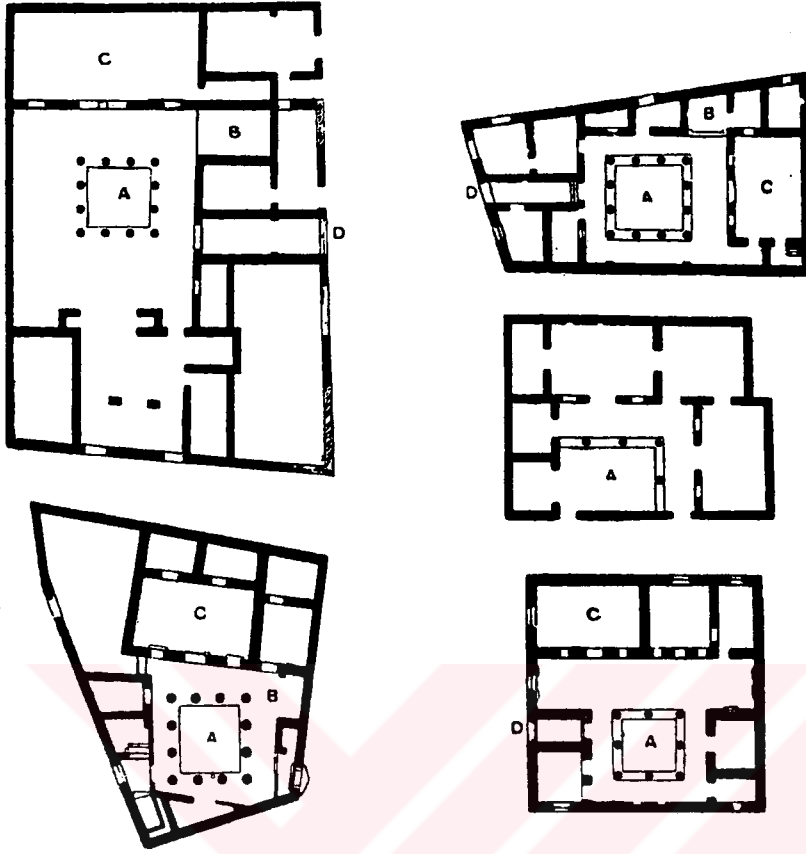
3.2.1.1. Erken dönem atriumları

Atrium, "*eski Roma evlerinin ortasında, evin bütün bölümlerinin açıldığı üstü açık, çevresi revaklı avlu*" (Hasol, 1993) olarak tanımlanmaktadır. Bu tür açık atrium, çevre mekanların üstünü örten çatının biçimine göre çeşitli adlar almaktadır; çatı girişlerinin

mekanı serbestçe geçmesi durumunda "Atrium Toscanium", ışık açıklığını çevreleyen girişlerin dört sütun tarafından taşınması durumunda ise "Atrium Tetrastylicum" oluşur. Bazı Roma tapınaklarında, ilk Hıristiyan ve Ortaçağ kiliselerinde açık avlu ve Ortaçağ krallarının törenler düzenledikleri bölümlere de aynı isim verilmektedir (a.e.). Günümüz atriumları ise bu açık atriumlardan, günışığı alan kapalı mekanlar olmaları ile ayrılmakta, "*bir yapıyı organize eden merkezi, günışığı alan iç mekan*"lar olarak tanımlanmaktadır (Bednar, 1986, s. 63). Eski dönemlerin açık atriumları ile günümüz atriumlarının mekansal olarak farklılaşmasının temelini, sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji oluşturmaktadır. Gelişen çelik ve cam teknolojisi, geniş açıklıkların mekanı bölüntüye uğratmadan geçilmesini ve mekanın gün ışığı almasını sağlamış, böylece kapalı olmasına karşın dış mekan etkisi yaratan yeni bir mekansal tür olan günümüz atriumları ortaya çıkmıştır.

Eski döneme ait atriumlar, doğal ışık ve hava kaynağı olmaları, kışın ısı tutma, yazın gölge sağlama özellikleri, rüzgara karşı koruyuculukları ve özel dış mekan oluşturmaları ile farklı coğrafi bölge ve iklim koşullarında farklı işlevler üstlenerek gerekli konfor şartlarını sağlaması amacı ile oluşturulan mimari formlardır. Atriumlu konut kavramının, kentsel yerleşimlerin ortaya çıkışıyla göçebe kamplarının avlularınının konuta taşınmasıyla gelişmeye başladığı iddia edilmektedir (Bednar, 1986). Rapoport'a göre (1969, s. 81) Yunanistan, Roma, İslam, Hindistan, Latin Amerika ülkeleri ve Çin gibi kalabalık ve hiyerarşik kültürlerde rastlanan avlulu evlerdeki temel amaç benzerlik göstermektedir; avlular aile veya klan alanı içinde kalarak, aynı zamanda uzaklaşmayı ve özel bölgeyi ayırmayı sağlamaktadır. Avlular, evin ortak mekanıdır.

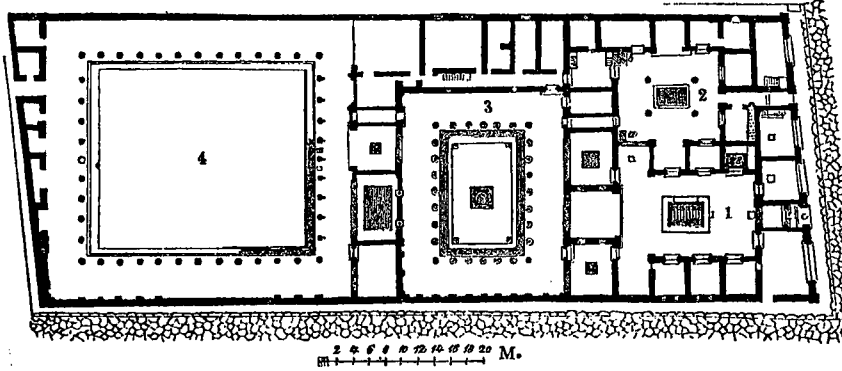
Erken dönem atriumlarının ilk örneği Mezopotamya-Ur'da görülmüştür. Yunanlıların ise bu formu genişletip geliştirdikleri iddia edilmektedir. Delos'ta bulunan evlerde atrium çoğunlukla bir holle sokağa bağlanmaktadır (Şekil 3.1). Evin ortak mekanı olan atriumu çevreleyen kolonlar yarı açık bir mekan oluşturarak, atrium etrafındaki odalara tanımlı bir dolaşım alanı sunmaktadır (Dinsmoor, 1979).

Şekil 3.1 Delos'ta atriumlu ev planları.
(Dinsmoor, 1979, s. 324)

Erken dönem atriumları, M.Ö. 300'lerden itibaren Roma evlerinde de görülmektedir. Romalılar bu formu M.Ö. 500 - 600 yıllarında kullanmış olan Etrüsklerden almışlardır. Pompei ve Herculaneum'da bulunan daha gelişmiş Roma evinde ise Toskan atriumunun Yunan peristili ile birleştirildikleri düşünülmektedir [peristil: Bir avlu veya bina çevresindeki ayrı sütunlu galeri; revaklı cephe (Hasol, 1993)]. Atrium evin önündedir ve sokağa vestibülle açılır, büro veya dükkan olarak kullanılan odalarla çevrilidir [vestibül: Bir binanın veya binanın bir bölümünün çeşitli hacimlerine dağılmayı sağlayan giriş (a.e.)]. Evin arka tarafındaki peristilli avlu ise evin ailevi bölümünün odağıdır (Şekil 3.2). Bu iki bölümlü ev planı M.S. 300'e kadar kullanılmıştır. Bu örnekler yoluyla Roma atriumu "tüm ikincil mekanların fiziksel ve görsel olarak doğrudan ilişkilendiği ana mekan" olarak tanımlanmaktadır (Bednar, 1986, s. 6). Oda veya duvarlarla çevrili

atrium, yukarıdan aldığı ışık ve havayı dağıtırken, odaların birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayan bina ortak mekanı olmaktadır.

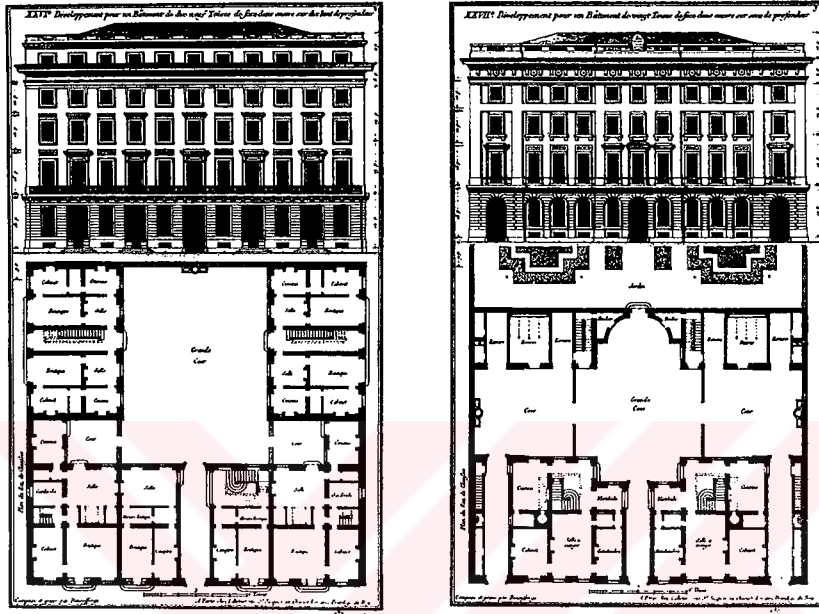
Şekil 3.2 Faun Evi, Pompeii.
(Robertson, 1969, s. 306)

3.2.1.2. Avlular

Avlu, "bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan, duvarla çevrili alan" olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1993). Avlular, yapılarda merkezi mekan olmaları ve atriumlu yapıların bazı ilk örneklerinin yapılardaki mevcut avluların kapatılması ile oluşturulmaları nedeniyle, atriumun tarihsel gelişim süreci içinde önem taşıyan mekanlar olmuşlardır. Bina tarafından tanımlanan birçok açık mekan türü için kullanılan avlu kavramı, mekan ve çevre odalar arasındaki görsel ve fiziksel bağın daha sınırlı olmasıyla Roma atriumundan ayrılmaktadır. Çevreleyen mekanlar ile avlu arasında kapı veya pencere bulunabilmekte, dolaşım avlu içinden değil, yapı içinden sağlanmaktadır. Avlu bazen çatıyla örtülü olabilmektedir. Avlu mekanı Ortaçağ kaleleri, saraylar, hükümet binaları, okul yatakhaneleri, konutlar gibi yapı türlerinde; Selçuklu ve Osmanlı dönemi ibadet ve kamu binalarında sıklıkla kullanılmıştır.

Avlular, Avrupa'da konut ve saray yapılarında yaygın bir kullanıma sahip olmuşlardır. Örnek olarak İngiltere'de kır veya kent konut ve malikanelerinde bir veya daha fazla avlu bulunabilmekte, evin farklı özelliğe sahip bölümleri için ayrı avlular

kullanılabilmektedir. (Şekil 3.3). Saray gibi çok geniş alana yayılan yapılarda ise pek çok avlunun bulunması, fiziksel bir zorunluluk olmaktadır. Paris'teki Versailles Sarayı da birden fazla avlunun bulunduğu yapılardan biridir.

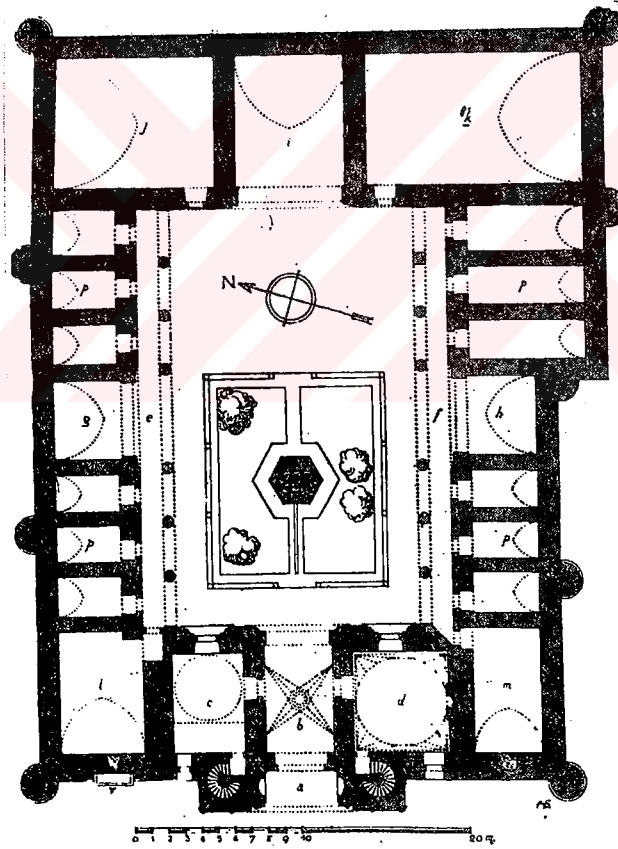

Şekil 3.3 İngiltere'de avlulu kent konutları, Neufforge 1757 - 80.
(Tzonis & Lefaivre, 1992, s. 255)

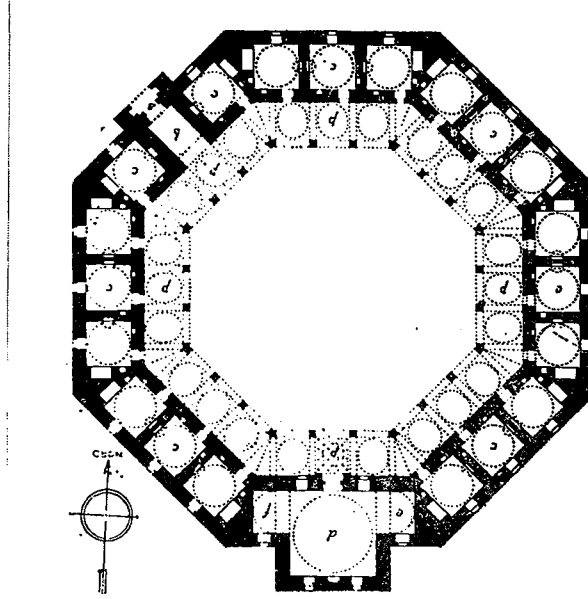
Avlular, Selçuklu ve Osmanlı mimarlığında cami, medrese, kervansaray gibi yapılarda önemli ortak mekanlar olmuşlardır. Cami avluları, caminin içinde yer bulamayan kişilerin ibadete katılmalarını sağlama ihtiyacından doğmuş bir mekandır; avluyu çevreleyen revaklarla avlunun bir bölümünün yarı açık mekana dönüştürülerek koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. (Yetkin, 1970, s. 9). Avlu, aynı zamanda içeriye giriş için bir hazırlık mekanı oluşturmakta, içerdiği şadırvan, havuz gibi su elemanlarıyla görsel zenginlik sağlamaktadır.

Medreseler, avlunun merkezi mekan oluşturduğu bir yapı türüdür. Açık veya kapalı, bir veya iki katlı olabilmektedirler. Selçuklu mimarlığında açık medreselere ortada bulunan avluya bir taçkapı ile girilir. Girişin karşısındaki cephede büyük bir eyvan ile eyvanın iki yanında çoğu zaman iki büyük oda, avlunun karşılıklı diğer iki kenarında ise

önünde bir sıra revak dolaşan küçük odalar bulunur. Açık avlunun ortasında çoğu zaman bir havuz vardır. 1271'de yapılmış olan Sivas Gök Medrese, bu özelliklerin açıklıkla gözlenebildiği bir yapıdır (Şekil 3.4). Osmanlı döneminde Amasya'da yapılmış olan Kapıağası Medresesi (1488) ise sekizgen plan şeması ile farklı bir yapıdır. Avlu ve çevreleyen mekanlar arasında bir sıra revak bulunmakta ve yarı açık bir geçiş mekanı oluşturmaktadır (Şekil 3.5). Kapalı medreselerde mekansal program fazla değişmemekle birlikte, avlu kareye dönüşmüş ve üstü kubbeyle örtülmüştür. Bu tür medreselerde genellikle yan eyvanlar bulunmamakta ve iki katlı yapılaşmalara rastlanmamaktadır (a.e., ss. 46, 47, 59, 212).

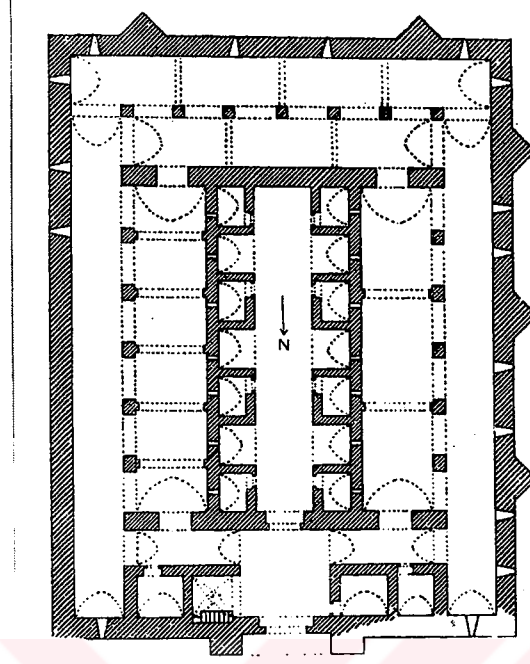

Şekil 3.4 Sivas Gök Medrese, plan.
(Yetkin, 1970, s.59)

Şekil 3.5 Amasya Kapıağası Medresesi, plan.
(Yetkin, 1970, s. 213)

Kervansaraylar, ticaret malları taşıyan kervanlarla birlikte yolculuk yapan yolcuların konaklama ihtiyaçlarını güvenli ve rahat bir şekilde karşılamalarını sağlayan, ana ticaret yolları üzerinde birer günlük yolculuk mesafesi aralıklarıyla kurulmuş olan yapılardır. Barış zamanlarında pazar yeri olarak kullanılan kervansaraylar, savaş zamanlarında ise kale olarak kullanılmışlardır. Selçuklu kervansarayları genel olarak yazlık denen avlulu, kışlık denen kapalı ve karma olmak üzere üç tipte bulunmaktadır. Konya-Aksaray arasında yer alan Sultan Hanı (1229), açık ve kapalı hanların birleşmesinden meydana gelmiş bir yapıdır ve her iki tür yapılaşmanın özellikleri ayrı ayrı görülebilmektedir. Antalya-Alanya yolu üzerindeki Alara Hanı (1231) ise açık ve kapalı hanların kaynaşmasından oluşmuş bilinen tek örnektir (Şekil 3.6). Burada orta avlu lineer bir şekil almıştır. Avlunun her iki yanında birer eyvanla birbirlerinden ayrılmış dörder oda, arkada bulunan yük ve hayvan bölümlerinden ayrılmış, ancak küçük pencerelerle görsel bağlantı sağlanmıştır. Yolcular isterlerse kendi eyvanlarında serinleyebilmektedirler (a.e., ss. 78 - 86).

Şekil 3.6 Alara Hanı, plan.
(Yetkin, 1970, s.86)

Türk evinde de avlu mekanı bulunmaktadır; ancak odak mekan, farklı iklim ve ihtiyaçlara bağlı olarak konut içinde çeşitli form ve konumlarda yer alan sofadır. Göçebelik döneminde Orta Asya çadırında ve yerleşik yaşama geçişle birlikte Türk Evi modelinde işlev hep bir orta mekan çevresinde şekillenmiştir (Şekil 3.7). Türk kentlerinde de konut, avlu, çıkmaz sokak, sokak ve meydan ilişkisi ile, bir sosyal merkez etrafında toplanan mekan kavramının kent ölçeğine yansımaları görülmektedir (Çıkrıkçı, 1999, s. 17).

İstanbul Laleli'deki Harikzedegân Apartmanları, merkezinde avlu bulunan konut bloklarına örnektir (Şekil 3.8). Yapı, 1987 yılında yapılan restorasyonla otele dönüştürülmüş, avlular kapatılarak lobi işlevi gören atriumlara dönüştürülmüştür (Ertunga, 1990, ss. 53 - 63). Avlulu yapılar, 19. ve 20. yüzyılın pek çok atriumlu yapısına model oluşturmuştur.

3.2.2. Sanayi Devrimi Sonrasında Atrium

19. yüzyılda endüstri devrimiyle birlikte teknolojinin gösterdiği büyük gelişim, yapı alanında da etkili olmuştur. Yüzyılın ilk yıllarında görülmeye başlanan seralar, gün ışığını kolaylıkla içeri alan ve dışarı bırakmayan yapıları ile önemli bir iklimsel kazanç sağlamışlar ve geleneksel yapılara limonluk olarak eklenmişlerdir. Dönem içinde oldukça pahalıya malolan anıtsal iç mekanlar, çağdaş mimarların demir ve cam kullanmalarıyla ekonomik, büyük ve iyi aydınlatılmış şekilde inşa edilmeye başlanmışlardır. 1806'da John Nash bu yeni teknolojiyi Shropshire - Attingham Park'ta bir resim galerisinin çatısında kullanmıştır (Saxon, 1986, s.9). İlerleyen on yıl içinde seraların yapım ilkeleri belirlenmiş ve ilk giydirme cam çatılı mekanlar ortaya çıkmıştır.

Yüzyıl ortalarında bulunan yeni bir çelik imal yöntemi daha büyük ve güçlü elemanların üretimine, dolayısıyla daha geniş açıklıklarına geçilebilmesine olanak tanımış; bu gelişme ise tümüyle çelik ve cam yapıların inşa edilebilmesine yol açmıştır (Bednar, 1986, s. 9). 1847 yılında İngiltere'de inşa edilen ve dönemin en büyük sera yapısı olan Palm House, dökme demir yerine, gemi inşasında kullanılan ve daha hafif olan dövme demir kirişlerin kullanıldığı ilk yapıdır (Minter, 1990, ss. 1-3). Çoğu İngiltere ve Fransa'da inşa edilmiş olan bu çelik ve cam yapıların diğer iki önemli örneği, önceleri sera inşa eden bir bahçevan olan Joseph Paxton'un tasarladığı Crystal Palace (Londra, 1851) ile Dutert'in tasarladığı Galerie des Machines (Paris, 1889)'dir. Her iki yapı da Dünya Fuarı için inşa edilmiştir.

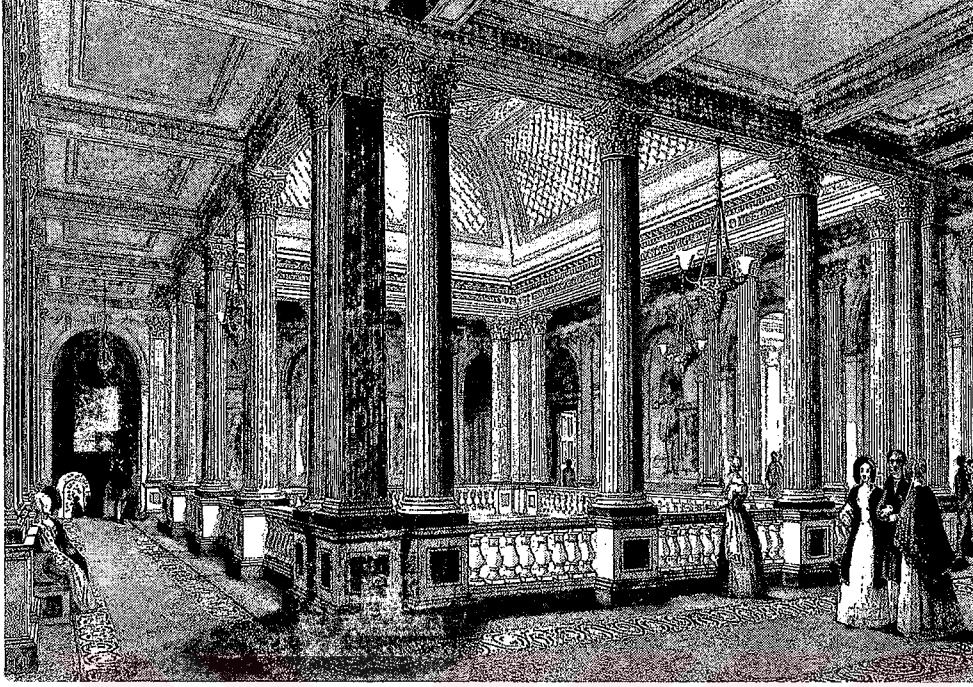
Kagir yapım teknolojisi ile, geniş açıklıkların geçilebilmesine olanak tanıyan yeni teknolojinin birlikte kullanımı, geleneksel yapılar içinde üstü örtülü, çatıdan ışık alabilen, aydınlık, geniş ve bölüntüsüz mekanlar oluşturulabilmesini sağlamıştır. Çelik ve cam bu yapıların öncelikle ortak mekanlarında uygulanırken, kagir elemanlar düşey bölme ve destek olarak kullanılmıştır. Arkad ve atriumlar, bu dönemde görülmeye başlanan mekan çeşitlenmelerine birer örneklerdir.

Arkad ve atriumlar, gelişen teknolojinin olanakları kullanılarak inşa edilen, yapılarda çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış ortak mekanlar oluşturmaları ile benzer amaçlar doğrultusunda işlev gösteren, aynı dönemde ortaya çıkmış ve eski dönemlere ait anlamlarından farklılaşmış yeni yapı türleridir. Bu mekanların her ikisinin ortaya çıkışını hazırlayan iki önemli etken, geniş açıklıkların şeffaf bir üst örtüyle geçilebilmesine olanak tanıyan çelik ve cam teknolojisi ile, endüstrileşmeyle birlikte kalabalıklaşarak, dolaşma, biraraya gelme, boş zaman geçirme gibi kentsel etkinlikler için olumsuzlaşmaya başlayan kent koşullarında, kontrollü ve güvenli ortak mekanlar yaratma isteği olmaktadır.

Arkadlar gibi, gelişen yapı teknolojisinin bir ürünü olarak ortaya çıkan yeni bir mekansal tür olarak görülmeye başlanan atriumlu yapılar, atriumun merkezi olma ve tek bir yapıyı organize etme özelliğiyle arkadlardan ayrılırlar. Atrium mekanı alışveriş mekanları dışında otel, büro yapıları, müze, apartman, kütüphane, garaj gibi bina türlerinde de kullanılmıştır.

Atriumlu yapıların ilk örneklerinden biri, 1837'de Londra Pall Mall'da inşa edilmiş olan Reform Club'dır. Charles Barry'nin tasarımı olan yapının planı için Pallazzo Farnese yapısı model alınmıştır (Bednar, 1986, s .10). Bu yapıda avlu, metal strüktürün taşıdığı cam çatıyla örtülerek iklim koşullarından korunmuş, aydınlık bir mekan elde edilmiştir (Şekil 3.9).

J.B. Bunnings'in 1847 - 1899 yılları arasında tasarlanan ve Londra'da inşa edilen Coal Exchange yapısı ise dikdörtgen şeklindeki iki kagir blok ve bunları birbirine bağlayan, dairesel planlı ve kubbe ile örtülü dört katlı bir atriumdan oluşmaktadır (a.e., s. 11). Borsa katının etrafındaki demir galerilere dört büro katının açıldığı yapı, tasarım anlayışıyla çağdaşlarından ileride sayılan bir örnektir (Saxon, 1986, s. 9).

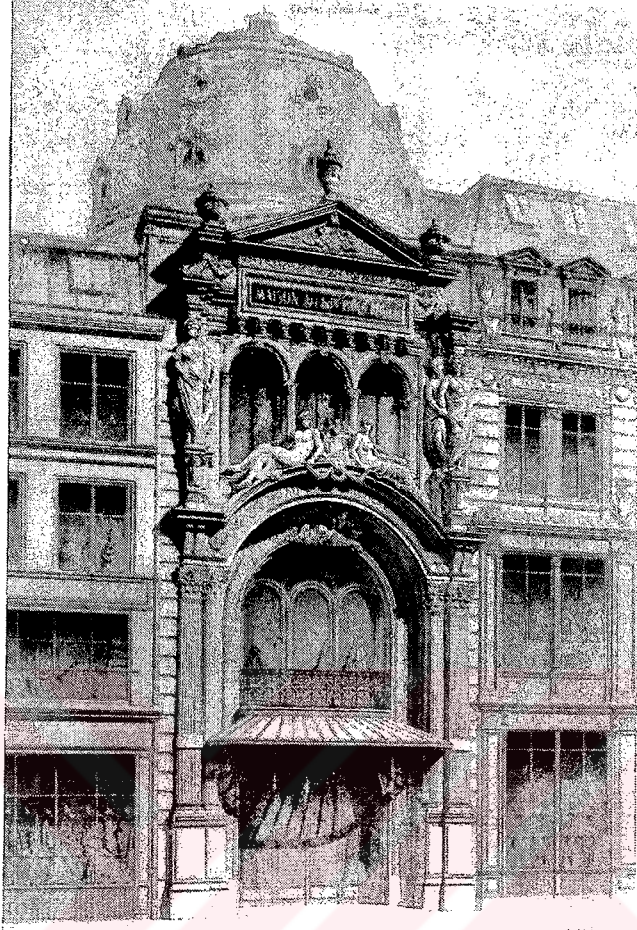

Şekil 3.9 Reform Club, salon çizimi.
(Bednar, 1986, s. 10)

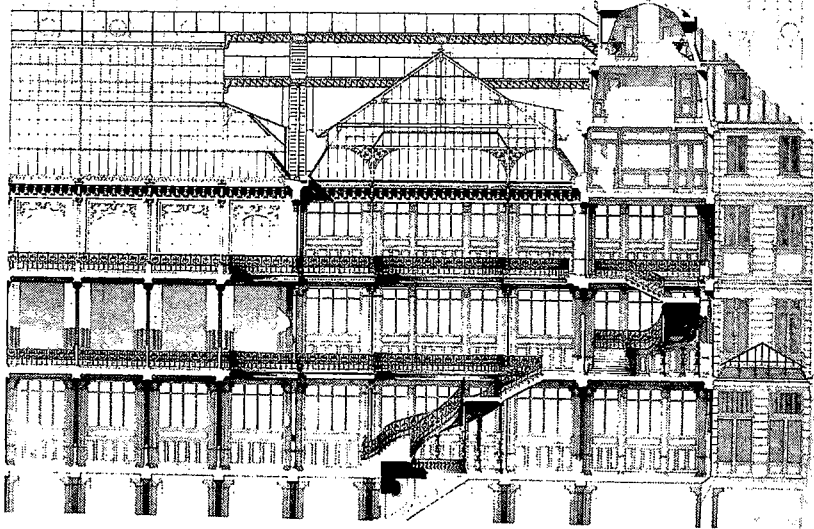
Aynı dönemlerde Paris'te de çoğunluğunu şeffaf çatılı büyük mağazaların oluşturduğu pek çok atriumlu yapı inşa edilmiştir. Bunların en bilinenlerinden olan, L.C. Boileau ve G. Eiffel'in tasarım ve mühendisliğini yaptığı 1876 tarihli Bon Marche, günümüz alışveriş merkezlerinin öncülerinden sayılmaktadır (Şekil 3.10). Yapıda bir çok vitrin, ışık kuyusu, galeri ve merdiven bulunmaktadır (Şekil 3.11). İskelet konstrüksiyon ışık girişi için bırakılmış boşlukları ile çok sayıda sürekli alt bölüme izin vermektedir.

19. yüzyıl sonlarında Amerika'da, Avrupa örneklerinin temel alındığı pek çok atriumlu yapı inşa edilmiştir. Avrupa'da pek çok çelik yapının yanarak yok olması Amerika'daki atriumlu yapıların yangın tehlikesine karşı kagir olarak inşa edilmesine, çelik ve camın ise bu yapıların atrium mekanında kullanılmasına neden olmuştur.

Washington D.C.'deki Pension Building, Amerika'daki mevcut atriumlu yapıların en büyüğü olarak bilinmektedir. Washington'un en büyük iç mekanlarından birine sahip olan bu yapı, dönemi içinde dünyanın en büyük tuğla yapısıdır.

Şekil 3.10 Bon Marche, görünüş.
(Pevsner, 1976, s. 266)

Şekil 3.12 Bon Marche, kesit.
(Pevsner, 1976, s. 267)

Atriumun çatısını taşıyan iki adet dörderli kolon dizisi, 90 m. x 30 m. alanında ve 45 m. yüksekliğindeki atrium mekanını üçe bölmektedir. General M. Meigs'in tasarladığı 1887 tarihli binada atrium, 600 memurun çalıştığı bürolarla çevrilidir. Alışılagenin aksine bu yapıda atrium tavandan değil, çatı yan pencerelerinden ışık almaktadır. Büro mekanlarının atriumdan ışık aldığı bu yapı, çift camlı pencereleri, özel yalıtımlı çatı malzemesi ve doğal havalandırma sistemi ile enerji korunumu konusunda da dikkat çekmektedir. Atriumun çeşmesiyle bütünleşmiş, kentsel meydan ölçeğindeki zemin katı, emeklilerin biraraya geldiği bir ortak mekandır (Şekil 3.13).

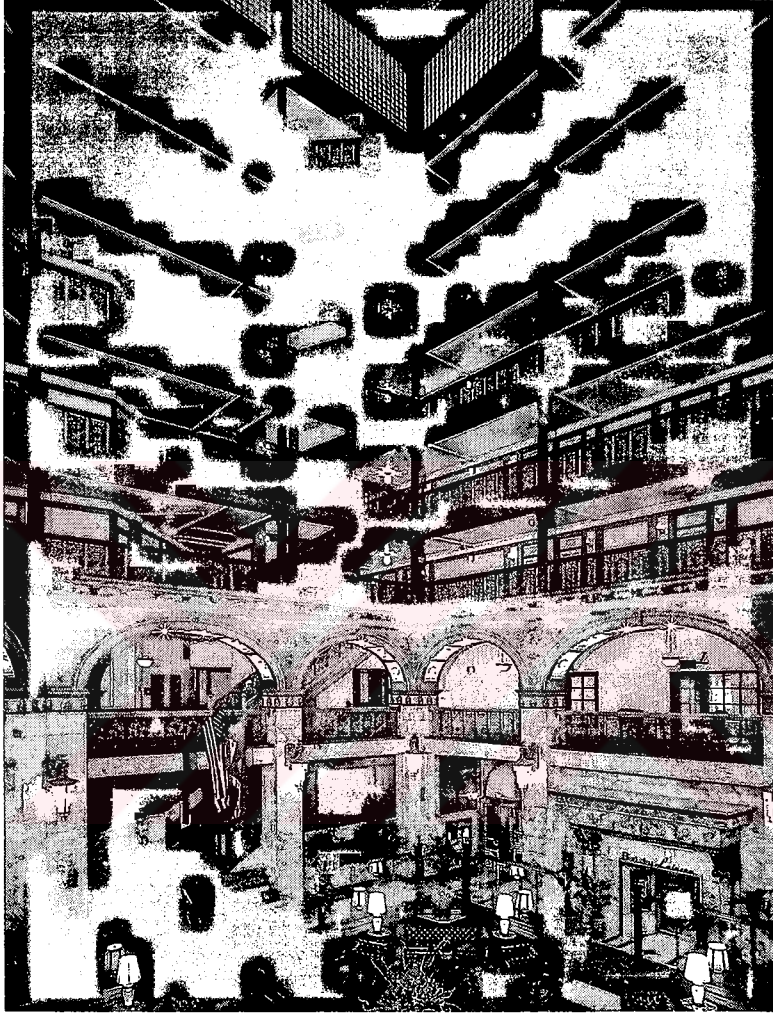

Şekil 3.13 Pension Building, iç mekan.

(Bednar, 1986, s. 13)

1892'de Denver'da açılan Brown Palace, bilindiği kadarıyla merkezinde atrium bulunan ilk oteldir ve günümüzün atriumlu otellerine model oluşturduğu söylenmektedir (Bednar, 1986, s. 15). F. Edbrooke'un tasarladığı 10 katlı yapının atriumu yapı girişi ile doğrudan ilişkilidir ve odalara girişi sağlayan galerilerle çevrelenmiştir (Şekil 3.12). Yapı A.B.D.'nin yangına dayanıklı ikinci yapısıdır; çelik strüktür yanmaz malzemeyle kaplanmıştır. Atrium mekanı bir lobi olarak işlev görmektedir. Otelin odak noktası olan

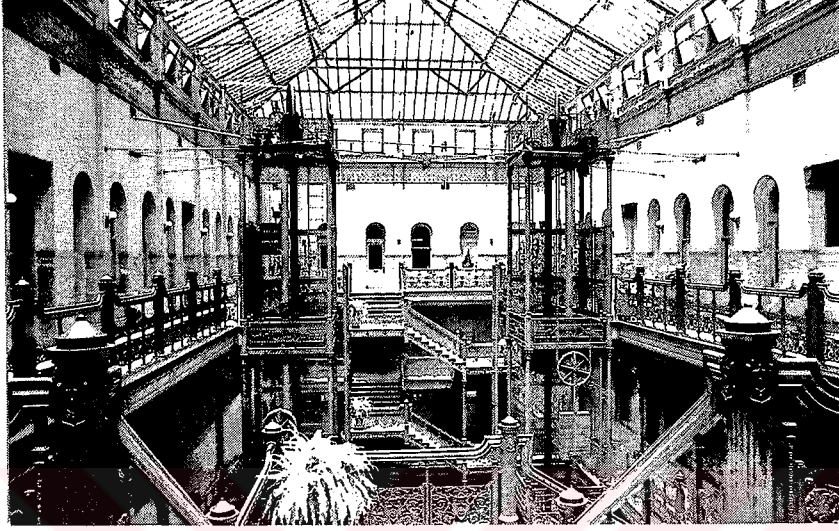
atrium mekanında gerçekleştirilen çeşitli sosyal etkinlikler, yapıyı Colorado eyaletinin sosyal yaşamı için önemli kılmıştır (a.e., s. 18).

Şekil 3.14 Brown Palace Hotel, iç mekan.
(Berens, 1997, s. 138)

Günümüzün atrium planlı büro yapılarına model oluşturan Bradbury Building, 1893'te Los Angeles'da inşa edilmiştir (Şekil 3.13). Yapının mimarı George Wyman, tasarımında bilim kurgu romanlarında anlatılan 2000 yılının binalarını temel almıştır. Dört kat yüksekliğinde, tüm birimlerin doğrudan ilişkili olduğu galerilerle çevrelenen ve lobi işlevi gören atrium, doğal aydınlatma ve havalandırma kaynağıdır. Mekanlar atriumu saran galerilere açılmakta; düşey dolaşım demirden yapılmış, mekana hareketlilik

kazandıran açık kafesli asansör ve merdivenlerle sağlanmaktadır. Galeri korkulukları, asansör ve merdivenler, demir işçilikleri ile dikkat çekmektedir.

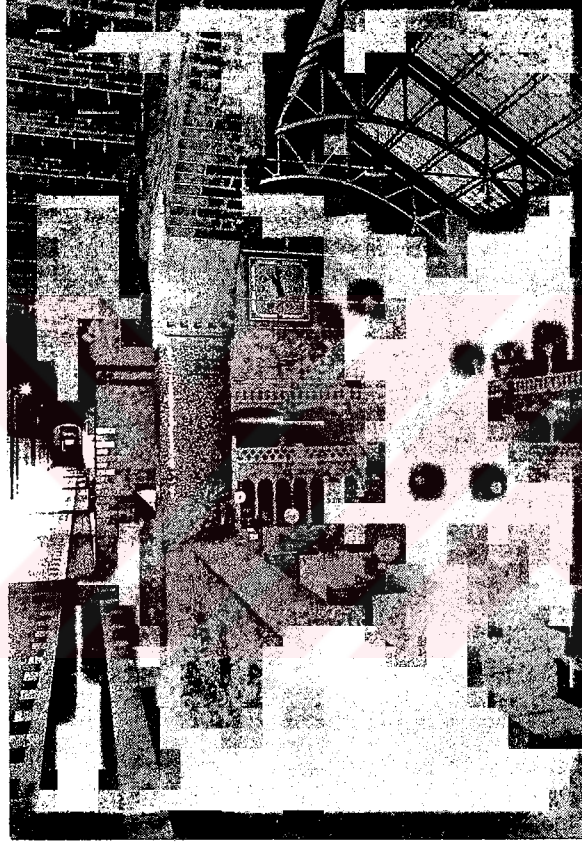
Şekil 3.15 Bradbury Building, iç mekan.
(Bednar, 1986, s. 15)

19. Yüzyıl, endüstrileşmenin getirdiği sosyal ve ekonomik koşulların değişimi ve yeni yapım teknolojilerinin gelişimi ile atrium mekanının süregelen form ve işlevinden farklı bir şekilde yeniden kurgulandığı ve inşa edildiği bir dönem olmuştur. Atrium şeması, 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başında ve pek çok yapı türünde ve çeşitli mimari stillerde uygulanmıştır. Bu dönemde atrium mekanı hızlı bir gelişim göstermiş ve yaygınlık kazanmıştır.

20. yüzyılla birlikte atriumun gelişim süreci içinde pek çok önemli değişim yaşanmıştır. Atriumlu yapıların olumsuz yönlerinin etkileri, ekonomik koşulların değişimi, uluslararası üslubun yaygınlık kazanması, bu süreçte yaşanan değişimlerin ana nedenleridir.

1903 tarihli Amsterdam Stock Exchange ile Larkin Building, 20. yüzyılın ilk yıllarında inşa edilmiş önemli atriumlu yapılardır. Berlage'ın tasarımını yaptığı Amsterdam Stock Exchange, büroları atriumu saran galerilere açılan ve ticaret katına

bakan kagir bir borsa yapısıdır. Atrium, kafes kirişli şeffaf bir çatıyla örtülüdür (Şekil 3.14). F. L. Wright'ın Larkin Building'i ise Buffalo'da, manzarasız ve kirlilik sorununun yaşandığı, olumsuz çevre koşullarının hakim olduğu bir alanda inşa edilmiştir. Bu yapıda atriumun zemini çalışma alanı olarak kullanılmıştır. Atriumu saran dört kata yayılmış büro mekanları, ışığı ve temiz havayı atrium aracılığıyla almaktadır.

Şekil 3.16 Amsterdam Stock Exchange, iç mekan.

(Pevsner, 1976, s. 210)

I. Dünya Savaşı ile birlikte atriumlu yapıların gelişimi bir duraksama sürecine girmiştir. Bu durumun sebepleri olarak savaş sonrası ekonomi, yükselen modern mimarlığın uluslararası üslubunun yeni plan tiplerinin yaygınlaşması, ışık ve havalandırma ihtiyacının şeffaflaştırılmış cepheler yoluyla alınabilmesi ile New York'ta 1916 tarihli imar kanunları ile kat alanı katsayılarının yükseltilerek küçük alanlarda atrium şeması yerine gökdelen formunun tercih edilmesi sayılmaktadır (Saxon, 1986, ss.

12, 45). Savaşın başlangıcından itibaren geçen 50 yıllık süre içinde inşa edilen atriumlu bina sayısı oldukça sınırlıdır. Bu dönemin göze çarpan iki Avrupa yapısından biri O. Williams'ın Nottingham 'daki 1932 tarihli Boots fabrikası ile A. Aalto'nun Helsinki'deki 1953 tarihli Rautatalo Building yapılarıdır. F. L. Wright'ın V C Morris mağazası (1949) ile Guggenheim Müzesi (1959), mekanların tepeden ışık alan ve merkezde odak oluşturan atriumu saran spiral rampalara açıldığı yapılardır ve ileriki yıllarda pek çok atriumlu yapı tasarlayan J. Portman'a esin kaynağı oldukları söylenmektedir (a.e., s. 13). Aynı dönemlerde, kapalı alışveriş merkezlerinin inşa edilmesi, atriumlu yapıların gelişim sürecinde önemli bir nokta oluşturmaktadır. İklim koşullarından ve trafikten arındırılmış bu merkezlerde kapalı ortak mekanlar, sosyal bir odak noktası sağlamaları nedeniyle değer kazanmış ve yoğun şekilde kullanılmaya başlamıştır.

3.2.3. 1960 Sonrasında Atrium

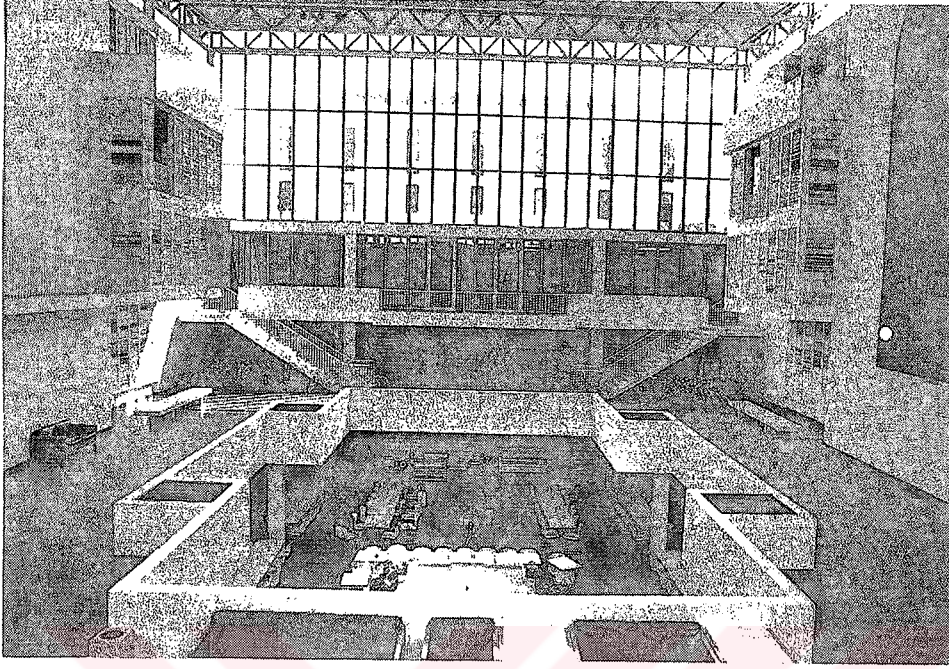
20. yüzyılın ilk 60 yılında bir duraksama dönemi yaşayan atrium fikri, değişen imar düzenlemeleri, programsal ihtiyaçlar, ekonomik koşullar ve stratejiler, enerji duyarlılığı ve teknolojik gelişmeler gibi sebeplerden dolayı tekrar ilgi çekmeye ve gelişmeye başlamıştır.

A.B.D.'de 1961 tarihli imar kanunlarının, bırakılan her birimkare plaza için 10 birimkare ek yapı alanı sağlamaları, açık bir plaza üstünde yükselen gökdelen formunu bu dönemin hakim kentsel yapısı kılmıştır (Whyte, 1987, s. 292). 1961 düzenlemeleri öncesi çoğu yüksel yapı parsel alanını doldurmakta, dolayısıyla zemin kat cepheleri doğrudan sokağa bakmaktadır. Daha sonraları yapılar podyum üzerinde yükselmeye başlamıştır. Podyumun çatısı bazen kullanıma açık olmakla birlikte sokaktan ayrı oluşu, buraya girişi kısıtlayıcı bir etken olmuştur. Bunun sonrasında park içinde inşa edilen yapı formunun çeşitlemeleri, kentsel plazanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Marcus & Francis, 1990, s. 14).

A.B.D.'de iç mekanda oluşturulacak ortak mekanların, plazalarla eşdeğer tutulup artı kat alanı sağlamasına olanak tanıyan imar düzenlemeleri ile bu tür iç mekanların kent ve havanın olumsuz koşullarından korunmayı sağlaması, plazaların yapı içlerine taşınmasına neden olmuştur. Bu iç mekanlarda atriumlar, sağladıkları fiziksel, sosyal ve ekonomik getirileri ile giderek yaygınlık kazanmışlardır.

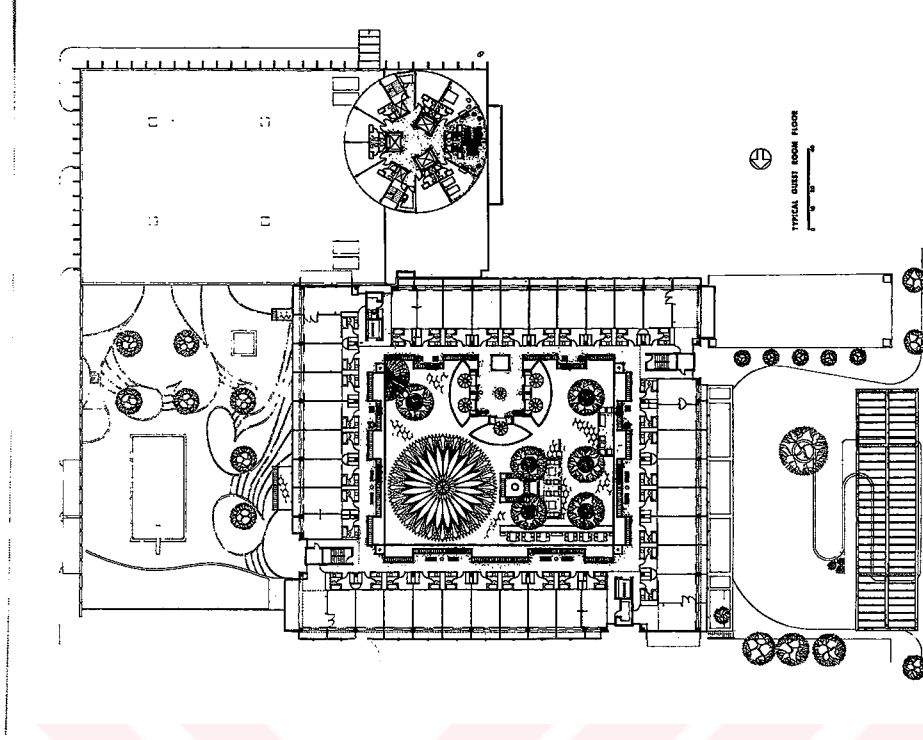
Atriumun eşdeğer yapı alanına sahip, gökdelen formlu bir yapıya göre daha az maliyetle inşa edilebilmesi, mekanların pazarlama avantajları, insanları çekerek kullanım ve doluluk oranlarını arttırması, ekonomik yönden de bu şemanın kullanımını mantıklı kılmaktadır. Aynı alana sahip bir atrium yapısı ile gökdelen ekonomik yönden karşılaştırıldığında, atriumlu yapının daha alçak olması nedeni ile çelik yerine betonarme sistemle inşa edilebilmesi, dış yüzeyin daha az oluşu, asansör sayısının düşmesi, enerji korunumunun atriumlu binada daha iyi olmasından dolayı iklimlendirme sistemi ihtiyacının azalması, ekonomik yönden büyük avantajlar getirmektedir (Zeidler, 1985, ss. 129 - 130). Enerji korunumu sağlaması, atrium için hem ekonomi hem de gelişen çevre bilinci açısından avantaj sağlamaktadır. Yangın güvenlik sistemlerinin gelişimi ise yangın tehlikesini önemli bir dezavantaj olmaktan çıkarmıştır.

E. Saarinen'in 1961 tarihli Pensilvanya Üniversitesi Kız Öğrenci Yurdu, bu yeni dönemin en iyi tasarlanmış ve uygulanmış atriumlu yapılarından biri sayılmaktadır. Yapının plan ve imaj açısından Ortaçağ kalesi ile benzerlik gösterdiği söylenmektedir (Bednar, 1986). Atrium yapının birinci katında yer almakta ve zemin kattaki yemekhaneye bakmaktadır. Aydınlık ve hareketli bir mekan olan atrium, hem günlük, hem de resmi sosyal olayların gerçekleşmesine olanak tanıyan bir mekandır (Şekil 3.17).

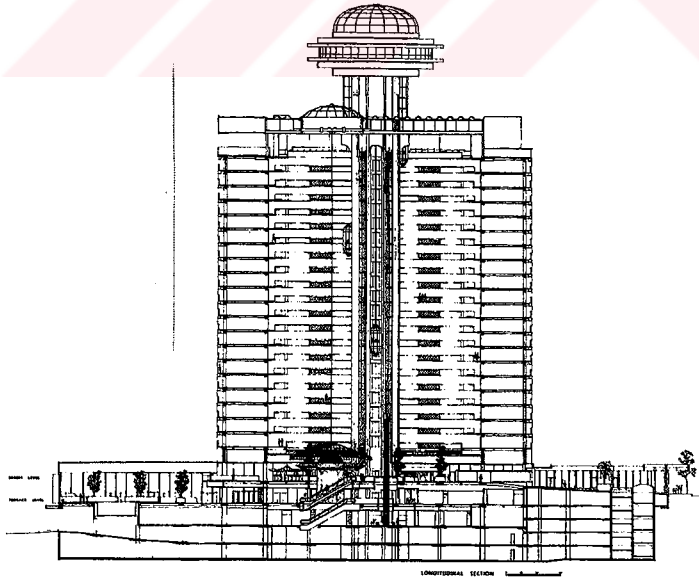

Şekil 3.17 Pensilvanya Kız Öğrenci Yurdu, iç mekan.
(Bednar, 1986)

J. Portman'ın yapımı 1967'de tamamlanan Atlanta Hyatt Regency Oteli, atrium fikrinin o güne kadar benzeri görülmemiş bir örneğidir. Otel odalarının açıldığı tek yönlü galerilerin çevrelediği, yirmi kat boyunca yükselen ve şeffaf bir çatıyla sonlanan kare planlı atrium, yapının görsel ve işlevsel açıdan odak noktasıdır (Şekil 3.18 - 3.19). Portman, tasarımının anafikrini "*yoğun, kalabalık kent merkezini açmak, olumlu davranışlar uyandıran ve güçlendiren bir çevre sağlayacak bir ortak mekan oluşturmak*" olarak açıklamakta ve şöyle devam etmektedir: "*Yapı, çekirdek serbest bırakılarak ve büyük bir atrium mekanı oluşturularak patlatılmıştır. Bu mekan doğal ışık, ağaçlar, su öğeleri barındırmakta ve dış meydanın içeriye taşınması hissini uyandırmaktadır.*" (Tzonis ve diğ., 1995, s. 114; Şekil 3.20) Bu binanın elde ettiği ticari başarı, yeni bir birim inşa edilerek otel kapasitesinin artırılmasına; bunun ötesinde, yapının otel tasarımı için bir prototip oluşturarak atriumlu otel şemasının yaygınlık kazanmasına neden olmuştur.

Şekil 3.18 Hyatt Regency Atlanta, tipik kat planı.
(Tzonis ve diğ., 1995, s. 114)

Şekil 3.19 Hyatt Regency Atlanta, uzunlamasına kesit.
(a.e., s. 115)

Şekil 3.20 Hyatt Regency Atlanta, iç mekan.
(a.e., s.115)

Roche ve Dinkeloo'nun tasarımı yaptığı ve 1968'de New York'ta inşa edilen Ford Foundation Headquarters, büro yapısı tasarımı üzerine büyük etkileri olmuş bir örnektir. Bu yapıyı diğer atriumlu yapılardan ayıran en önemli özellik, atrium mekanının kare şeklindeki planın köşesinde yer alması ve çalışanların atrium aracılığıyla hem birbirleri, hem de dış dünya ile görsel ilişki kurabilmeleridir.

1960 sonlarından itibaren atrium konsepti getirdiği avantajlarla pek çok mimar ve işvereni etkilemiş, bu tarihten sonra pek çok sayıda atriumlu yapı inşa edilmiştir. 1960 sonlarında özellikle K.Amerika'da büyük ölçekli kamusal ve özel yapılarda yeniden ortaya çıkmaya başlayan atriumlar, Victor Gruen'in alışveriş merkezlerinde, John Portman'ın otel yapılarında, Roche ve Dinkeloo'nun büro yapılarında sıklıkla kullanılmış, bunları I. M. Pei, Helmut Jahn, S.O.M., Philip Johnson, Cesar Pelli ve Eberhard Zeidler gibi mimarlar izlemiştir. Kanada ve A.B.D.'deki ticari gelişmelerin atrium şemasının yoğun olarak kullanımına olanak tanıdığı ve atrium mekanının ekonomik değer ve teknik fizibilitesini kanıtladığı söylenmektedir (Saxon, 1994, s. 1).

1980'lerden itibaren bu eğilim Avrupa ve Japonya'da da etkili olmaya başlamıştır. Avrupa'da kent merkezi gelişmesinin daha az yoğun olması ve şehircilik anlayışı olarak az katlı yapılaşmanın tercih edilmesi, kentlerde eskiden beri varolan avlulu formlara dönülmesine; Uzakdođu'daki yüksek kentsel yoğunluk ise daha büyük ve yüksek mekanların tasarlanmasına neden olmuştur. Türkiye'de ise 1980'li yılların sonrasında değişen ekonomik ve kentsel koşullara bağlı olarak, özellikle büyük alışveriş merkezleri inşa edilmeye başlanması ile yapılarda atrium kullanımı fikri giderek artan bir şekilde yoğunluk kazanmıştır. İlerleyen süreç içinde tüm dünyada, atrium mekanının tasarım anlayışında ve kullanılan teknolojilerde yeni açılımlar gözlenmiştir.

BÖLÜM 4

YAPI TÜRLERİNE GÖRE ATRIUMLAR

Atriumun yapı ve kent açısından pek çok işlevi aynı anda karşılaması, günümüzde yoğun olarak tercih edilen bir mekan olarak kullanılmasına ve pek çok atriumlu yapının inşa edilmesine neden olmaktadır. Hillier'in (Saxon, 1986, s. 56) "mimarlığının dört işlevi" olarak adlandırdığı koruma, barınma işlevleri ile kültürel ve ekonomik işlevler, atriumlar için de geçerlidir.

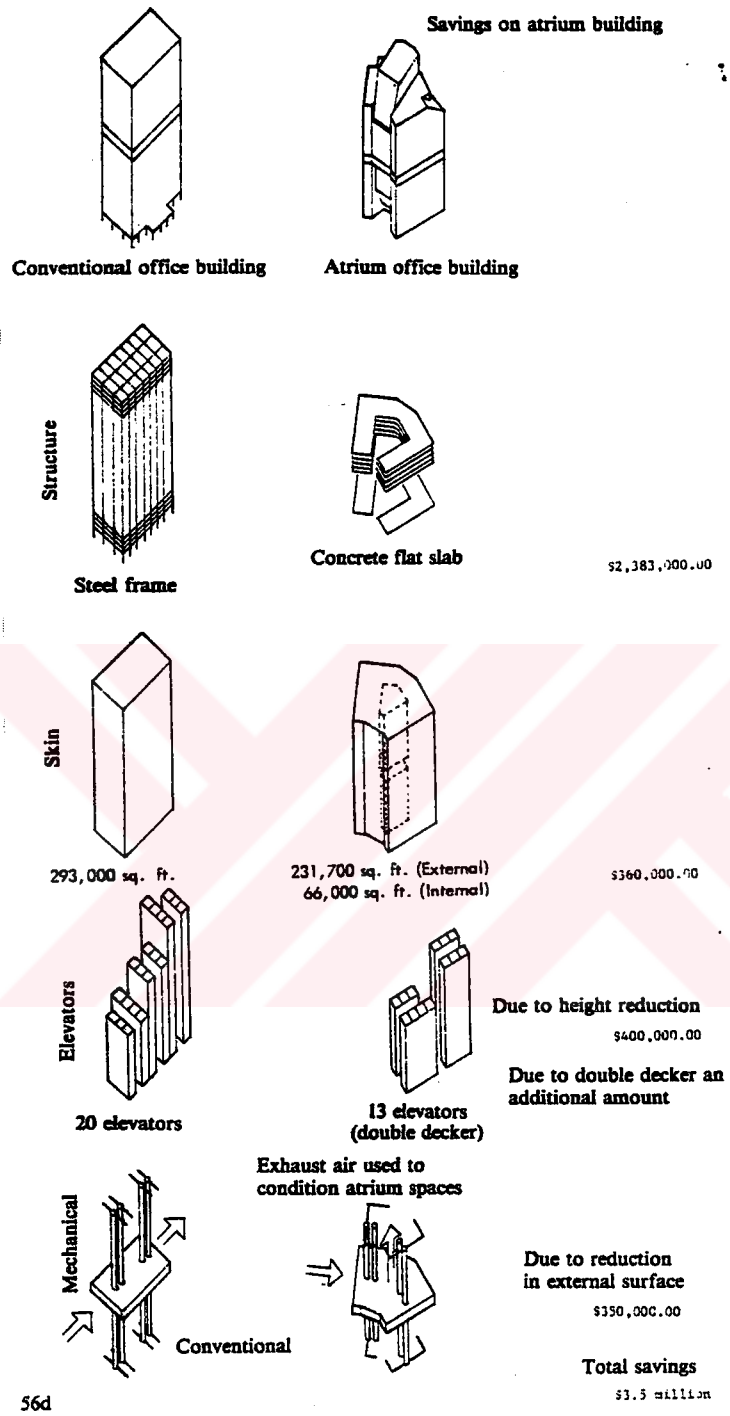
Dışarıdan içeriye doğru bir geçiş mekanı oluşturan atrium, çevrenin ve havanın olumsuz etkilerinden korunmuş olması nedeniyle, bu koşullara bağlı kalmaksızın insanları biraraya getirebilen bir kentsel mekan olma niteliği taşımaktadır. Atrium aynı zamanda kendisini çevreleyen mekanlar için de bir alt örtü oluşturarak koruyucu bir görev üstlenmekte, gün ışığını geçirirken olumsuz koşulları dışarıda bırakmakta ve enerji korunumu sağlamaktadır.

Atrium, ışık, manzara ve ferahlık kaynağı olması ile, yapı organizasyonu açısından önemli işlevlere sahiptir. Ancak atriumun kendisi de bizzat kullanılan bir mekan olabilir. Lobi oluşturması ve diğer mekanlara dağılımı sağlayan bir işlevi olmasının yanısıra, zemini restoran, sergi, gösteri veya ticaret mekanı olarak kullanılabilir. Kurduğu görsel ilişki ve geçişler, üst kotların da zemin katın birer uzantısı olmasını sağlamaktadır.

Atrium, yapılarda kapalı ve çevre koşullarından korunmuş ortak mekanlar oluşturarak insanların buluşması, biraraya gelmesini, birbirlerini ve çevrelerini izlemelerini, mekanda oluşan işlev ve etkinliklere, dolayısıyla sosyal yaşama katılmalarını; rahatsız edici iç mekanlar ve tanımsız dış mekanlara karşıt olarak içerdikleri doğa ve sanat öğeleri ile kent yaşamının çoğu zaman sıkıcı ve baskılı ortamından uzaklaşmalarını ve rahatlamalarını sağlamaktadır. Atrium, yapının ortak mekanı ve etkinliklerin merkezi olması nedeniyle kullanıcılarına da yapının işlev ve anlamı bakımından merkez alındıkları duygusunu vermektedir.

Atrium yapıları ekonomik açıdan ele alındığında, yapım ve işletim maliyeti ile karlılık avantajı olarak irdelenebilir. Aynı büyüklükteki parsel üzerinde aynı kat alanı katsayıları geçerli iken, plaza üzerinde yükselen çok katlı yüksek büro yapısı ile plaza alanını atrium olarak içinde barındıran atriumlu yapı karşılaştırıldığında, atriumlu yapının daha ekonomik olduğu tespit edilmiştir (Zeidler, 1985). Benzer bir karşılaştırma Saxon tarafından da yapılmış ve kule tipi yapının atriumlu yapıya göre % 11.4 oranında daha fazla maliyetle inşa edildiği sonucuna varılmıştır (1986, s. 74). Daha alçak bir yapı formu kazandığından inşaat sistem maliyeti düşmektedir; atriumlu yapı, aynı alana sahip yüksek yapılara kıyasla, daha küçük dış yüzey alanına sahiptir (Şekil 4.1). Buna karşın, yangın güvenlik ve şeffaf çatı sistemleri, maliyeti artırıcı etkenler olmaktadır.

Yapı ömrü boyunca ihtiyaç duyulan işletme giderleri toplamı, yapı maliyetini geçen rakamlara ulaşabilmektedir. Atrium aracılığıyla daha çok mekanın doğal ışık alması ve yapı içinde mikroklima oluşturularak enerji korunumu sağlanması aydınlatma ve ısıtma giderlerini azaltmakta, işletme giderlerinden önemli ölçüde tasarruf sağlanmaktadır. Pasif enerji araçları ise kendileri için yapılan masrafları ödemenin ötesinde uzun vadede önemli karlar sağlamaktadırlar.

Şekil 4.1 Eşit yapı alanlarına sahip konvansiyonel ve atriumlu yapının karşılaştırılması
(Zeidler, 1985, s. 133)

Atriumlu yapılar, mekanların hem kullanım ve doluluk oranlarının, hem de satış ve kira bedellerinin yüksekliğiyle dikkat çekmektedirler. Atriumlu yapıların bütünsel, dikkat çekici ve hatırlanabilir olmaları ile güçlü bir kimlik duygusu oluşturmalarının yanısıra, dışarının olumsuz koşullarından korunmuş, doğa ve sanat öğeleri ile zenginleştirilmiş iç mekanlar ile pek çok işlevi birarada sunabilmeleri, daha fazla insanın daha fazla süreyle mekanda bulunmayı istemesini; dolayısı ile de mekan sahiplerine daha fazla kar sağlması sonucunu getirmektedir. Atrium, sağladığı yüksek doluluk ve satış oranları ile otel ve alışveriş yapılarında tercih edilen bir mekan olmaktadır. Büro yapıları açısından bakıldığında ise atriumun firma imajını pekiştirmesi ve daha fazla sayıda sığ, aydınlık ve manzaralı çalışma mekanına olanak tanınması, bu mekan şemasının uygulanma sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atriumlar farklı yapı türlerinde çeşitli işlevsel, mekansal ve sosyal roller üstlenmektedir. Yapının ana işlevinin niteliği büyük ölçüde atriumun yapı içindeki işlev ve anlamı açısından da etkili olmaktadır. Kurgusal, işlevsel ve sembolik nitelikleri, atriumun esnek ve çok işlevli mekanlar olabilmesinden dolayı çoğu zaman birarada bulunmaktadır. Bazı yapı türlerinde atriumların yönlendirme ve dolaşım mekanı olma özelliği ön plana çıkarken, bazı yapı türlerinde ise çeşitli aktivitelerin gerçekleştirilebilmesine olanak tanıyan ortak mekan niteliğinin önem kazandığı görülmektedir.

4.1. ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE ATRIUM

Alışveriş, günümüzde bir ticaret eylemi olmasının yanısıra, günlük yaşamda önemli yer tutan sosyal bir etkinliktir. Alışveriş yöntem ve alışkanlıkları, dünyanın farklı yerlerine veya farklı tür yerleşimlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu etkinliği karşılayan mekanlardaki ortak amaç ise, mal ve hizmet alma işlevleri ile birlikte insanların biraraya gelme, iletişim kurma gibi sosyal ihtiyaçlarını da karşılayacak, olumlu niteliklere sahip çevreler yaratılması olmaktadır (Redstone, 1973, s. XVII).

4.1.1. Alışveriş merkezlerinin kısa tarihçesi

Alışveriş merkezlerinin tarihçesine bakıldığında bu mekanların temel olarak açık ve kapalı merkezler olarak farklılaşan bir biçimde tasarlandıkları görülmektedir. Günümüzde ise kapalı alışveriş merkezleri tasarımı ağırlık kazanmaktadır. Atrium olarak tanımlanan ortak mekanlar içeren kapalı alışveriş mekanlarının ortaya çıkışı 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte olmuştur. Sanayi devrimi ile tüketim mallarının üretim miktarı ile çeşitliliğinin artışı bunların birarada, dönemin kentlerinin rahatsız edici koşullarından yalıtılmış çevrelerde sergilenme isteğini doğurmuş; gelişen çelik ve cam teknolojisi ise çok sayıda dükkanın yer aldığı, ortak mekanında geniş açıklıkların geçilebildiği şeffaf çatılı ve aydınlık yapıların inşa edilebilmesine olanak tanımıştır. Milano'daki Galleria Vittorio Emanuele II arkadı ile Paris'teki Bon Marche ile Priemans mağazaları, bu tür alışveriş mekanlarının ilk örneklerindedir.

Günümüz alışveriş merkezlerinin ilk örneklerinin banliyölerde, eski yaya yollarının yeniden yaratılmasıyla ortaya çıktığı söylenmektedir (Zeidler, 1985, s. 122). Dükkan gruplarının birleşimi, ilk bölgesel alışveriş merkezlerini oluşturmuştur. Batı'daki banliyö ticaret yapılarının gelişimi 1940'ların sonunda küçük, komşu merkezlerle başlamış; bunu 16 - 20 dükkanın sürekli bir hat oluşturduğu bant merkez (*strip-center*) izlemiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllar, alışveriş merkezlerinin hızlı gelişme gösterdiği, yaygınlık kazandığı ve banliyö gelişmelerini derinden etkiledikleri yıllar olmuşlardır. Banliyölerin gelişimi ile banliyö ticaret merkezleri başarılı olarak yayılmış ve büyümüş, 1950'lerin ilk yıllarında çoğunlukla açık mekana yayılmış alışveriş merkezleri ortaya çıkmıştır.

Alışveriş merkezlerinin devam eden gelişmesi ile 1960'larda yeni bir alışveriş mekanı olan kapalı *mall*'lar görülmeye başlamıştır. *Mall* kavramı önceleri A. B. D.'de, belirli bir alan içinde ağaçlardan oluşan bir hat üzerinde yer alan halka açık yürüyüş ve gezinti alanlarını tanımlamak için kullanılmış; kent sokaklarında yer alan alışveriş işlevlerinin içe dönük, kendine yeten kapalı mekanlar olarak tasarlanmalarıyla kapalı *mall*'lar ortaya çıkmıştır (Çıkrıkçı, 1999, s. 51). Bu merkezlerde atrium veya arkadlar alışveriş

birimlerini birbirine bağlayan mekanlar olarak kullanılmaktaydı. Victor Gruen, bu mekanların tasarım konseptini şöyle açıklamaktadır (Hornback, 1962, s. 165):

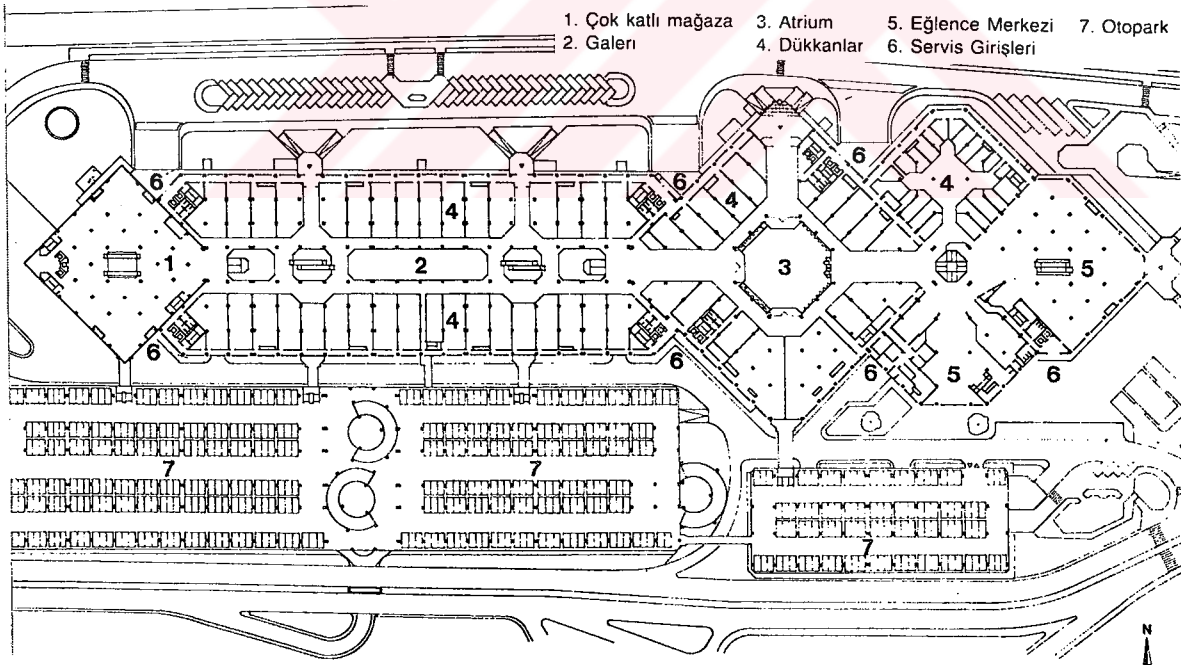
Kapalı mall'ların altında yatan amaç, iç mekan dükkanlarıyla fiziksel ve görsel karşıtlık yaratarak insanlara dışarıda olma hissi vermektir; aynı zamanda iklimlendirme, bir süreliğine oturma ve dinlenme imkanı, havuz, peyzaj ve heykellerden görsel tad alma sağlanır.

1960 sonlarında *mall*'lar, performans alanları, çiçekler, ağaçlar ve havuzlarıyla iç mekanda yeni bir sokak ve plaza yaşamı içeren mekanlar olarak tasarlanmışlar (Önür, 1992, s. 96); 1970'lerden itibaren ise iki ya da üç katlı, üç ila beş ana mağaza içeren alışveriş merkezleri inşa edilmeye başlanmıştır. Alışverişlerin merkezlere alınması, kullanıcıların aradıklarını birarada bulabileceği bir mekan oluşturmakta, böylelikle günümüzün hızlı yaşam temposu içinde farklı mekanların dolaşarak zaman kaybedilmesini önlemektedir. (Dülgeroğlu, 1995, s. 59). Alışveriş merkezleri aynı zamanda birer eğlence merkezi niteliği kazanmışlar; kullanıcılara daha fazla olanak sunmak amacı ile alışveriş ve yemek işlevini biraraya getiren *food court*'lar, sinema salonları, canlı müzik performans sahneleri, müzeler gibi mekanlar da eklenmiştir (Taguchi, 1996, s. 6).

Alışveriş merkezlerinin yaygınlaşması ve gelişmelerinde mülk sahipleri kadar, bu tür yapıları kabul eden ve destekleyen kentsel yönetimin de payı olduğu söylenmektedir. Garvin'e göre insanlar bir kentin sağlığını çoğunlukla ticari alanların durumuyla ölçmekte; bu ölçütü kullanan yerel yönetici ve politikacılar ise bu mekanların hem çok para harcayabilen çok sayıda insanı çekmeleri, hem de ticari etkinliklerin azaldığı zaman dilimlerinde de kullanımlarını sürdürerek boş kalmaları durumunda güvensiz olabilen yaya yolları ve park yerlerine 24 saat canlılık getirmeleri sebebiyle yeni alışveriş merkezleri için alan ve parasal kaynak sağlamaktadırlar (1996, s. 102).

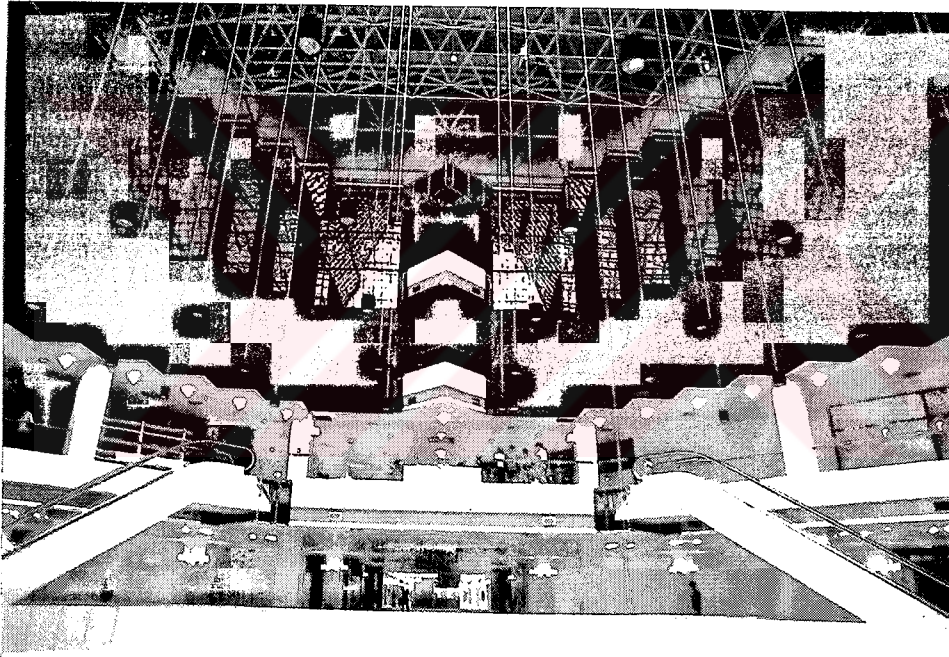
Türkiye'de ise alışveriş merkezleri gelişimi başlangıcı 1980'li yılların sonlarına rastlamaktadır. Başta İstanbul olmak üzere, nüfusun kalabalıklaşmasına bağlı olarak kentlerin büyümeleri ve yeni yerleşim bölgelerine doğru dağılmaları sonucu merkezde toplanmış ticaret işlevinin kentin değişik yerlerine, tüketimin yoğunlaşmış toplandığı alanlara doğru kayma eğilimi gösterdiği söylenmektedir (Ergun, 1995, ss. 55 - 56). Artan nüfus yoğunluğu nedeniyle oluşan tüketim potansiyelinin daha ucuz, daha zengin bir mal ve hizmet çeşidine daha kolay ulaşabilmesini sağlayan alışveriş merkezleri, önemli bir kullanım sıklığı ve karlılık elde etmişlerdir.

Ataköy Galleria, günümüz alışveriş merkezlerinin Türkiye'deki ilk örneğidir. Hayati Tabanlıoğlu'nun tasarımı olan yapı, 1988'de hizmete açılmıştır. 80.000 metrekarelik kapalı alanı bulunan tesiste çeşitli alışveriş ve yiyecek mekanları, büyük bir eğlence merkezi, çeşitli dinlenme işlevleri ile bir buz pisti yer almaktadır. Yapı, ortasında atrium bulunana 5 katlı bir blokla, ona açılan 3, 4, ve 5 katlı birimlerden oluşmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Ataköy Galleria, plan
(Yapı, sayı: 158)

Tüm alışveriş birimleri doğal ışık alan iki katlı galeri ve atrium çevresinde, kullanıcıların tüm dükkanları algılamalarını kolaylaştıracak görsel bir bütünlük sağlanması amaçlanarak konumlandırılmıştır. Atrium çevresinde çeşitli yiyecek mekanları ile 1000 kişi için oturma yerleri bulunmakta, orta alanda ise buz pateni ve müzik, eğlence, defile, toplantı gibi etkinlikler için bir mekan bulunmaktadır. 4 katlı atrium ile buna bağlanan 2 katlı galerinin doğal aydınlatma, bitkilendirme, su öğeleri ve oturma grupları ile kullanıcılarına çekici, rahat ve huzurlu mekanlar sunması amaçlanmıştır (Şekil 4.3). Bu mekanların aynı zamanda düzenlenen sergi, müzik ve çeşitli etkinliklerle sosyal yaşama olumlu kültürel bir katkı sağladığı belirtilmektedir (Tabanlıoğlu, 1989, ss. 50 - 51).

Şekil 4.3 Ataköy Galleria, iç mekan
(Yapı, sayı: 158)

4.1.2. Alışveriş merkezi işlevleri ve atriumlar

Alışveriş merkezleri ticaret amaçlı yapılar olduklarından, öncelikle alışveriş için uygun koşullar oluşturulması istenmekte; bu nedenle yapı tasarımındaki temel amaç, potansiyel müşterilerin mekana çekilmesini sağlayacak ve kullanıcılarını mümkün

olduğunca uzun süre içeride tutarak daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak mekanlar yaratmak olmaktadır. Heyecanlı, eğlenceli ve insanların içinde bulunmaktan memnuniyet duyacakları mekanların, alışverişini artırıcı etkisi olduğu söylenmektedir (Mehreiban, 1976, s. 287). Bu nedenle alışveriş merkezlerinde çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış, insanların mekana gelerek içeride zaman geçirmelerini sağlayacak etkinlikler ve çeşitli mekansal öğelerle zenginleştirilmiş ortamlar yaratılması ile insanların mekanda rahatça dolaşıp alışveriş yapabilmelerini sağlayacak bir mekansal kurgu oluşturulması önem kazanmaktadır. Louis Redstone'a göre alışveriş merkezlerinde dışarıdan bakıldığında kullanıcılara çoğu zaman içerisi ile ilgili bir ipucu verilmemekte, içeriye girildiğinde değişim ve mekansal özelliklerin farkedilmesi açıklık kazanmaktadır. İçeri verilen müzik, gürültü önleyen döşemeler, güçlü havalandırma, kontrollü ışık müşteriyi dışarıdan ayırmakta ve yer duygusunun oluşmasına yardımcı olmaktadır. Çoğu alışveriş merkezi tasarımında insanları çekecek, orada tutacak ve geri gelmelerini sağlayacak çevrelerin yaratılması amaçlanmaktadır (Harris, 1987, ss. 323 - 324).

Günümüz alışveriş merkezlerinde istenen özelliklerden birisi de insanların biraraya gelebilecekleri ortak mekanlar sağlanmasıdır. Kentlerde eksikliği hissedilen ortak mekanların alışveriş merkezlerinde yaratılması, insanların bu mekanlara gelmeleri ve buralarda vakit geçirerek alışveriş edebilecekleri süreyi uzatmaları ticari açıdan da tercih edilen bir durumdur. Victor Gruen, 1960 yılında kaleme aldığı bir yazısında bu amacı eski dönem ortak mekanları ile bağlantılandırmakta ve bu düşüncesini "*alışveriş merkezleri geçmişte eski Yunan agorasının, ortaçağ pazar yerinin ve bizim kendi kent meydanlarımızın sağlamış olduğu gibi, modern toplum yaşamına katılım ihtiyaç, yer ve imkanını sağlayabilirler.*" sözleri ile ifade etmektedir (Harris, 1987, s. 322).

Alışveriş merkezlerinde atrium kullanımı, olumsuz dış koşullardan korunmuş mekanlar elde edilmesi ve boş zaman etkinlikleri sunulmasıyla alışverişin ilgi çekici hale getirilmesini, böylelikle daha fazla insanın yapıya çekilmesini sağlamış; bu da atrium

konseptinin sonraki dönemlerde inşa edilen alışveriş merkezlerinde ağırlık kazanmasına neden olmuştur.

Alışveriş merkezlerinde mekanların tanımlanabilirliği açısından iç mekanın kolay algılanabilir olması ile mimari merkez yaratılması önem kazanmaktadır (Dülgeroğlu, 1995, s. 60). Alışveriş merkezi tasarımında, mekanın dikkati toplayacak bir görsel odak etrafında basit ve açık bir dolaşım şeması çerçevesinde kurgulanması, mekanda bölümlenmelerin ve belirli bir ritmin hissedilmesi ile kullanım kolaylığı açısından gerekli olmaktadır. Girişlerin dışarıdan etkileyici ve davetkar, çıkışların işe içeriden mekanın bütününe göre daha az algılanır olması ise mekanda daha uzun süre kalınmasını, dolayısı ile daha çok mekanın dolaşılmasını sağlar. Dışarı ile belirgin bir sıcaklık farkı yaratılması, iç mekanda yaşam ve etkinlik oluşturulması ve bunun mekanı kullanan insanlarca hissedilmesinin sağlanması, çok katlı mekanlarda tüm mekanların ve içlerindeki etkinliğin algılanır olması, alışveriş merkezlerinin bir çekim noktası olması açısından olumlu nitelikler olarak değerlendirilmektedir. Mekana doğal ışık alınabilmesi ise hem sergileme, hem de mekanda bulunan insanların psikolojisi açısından istenen bir özelliktir (Darlow, 1972; Fitch, 1990, s. 186). Alışveriş merkezinde ferahlık kavramı da önemli bir etken olmakta, orta mekan yaratma yoluyla mekana ferahlık kazandırılabilir (Dülgeroğlu, 1995, s. 60). Alışveriş merkezi tasarımında atrium şemasının kullanımı ise tüm bu istenen niteliklerin sağlanmasında oldukça etkin bir tasarım fikri olmaktadır.

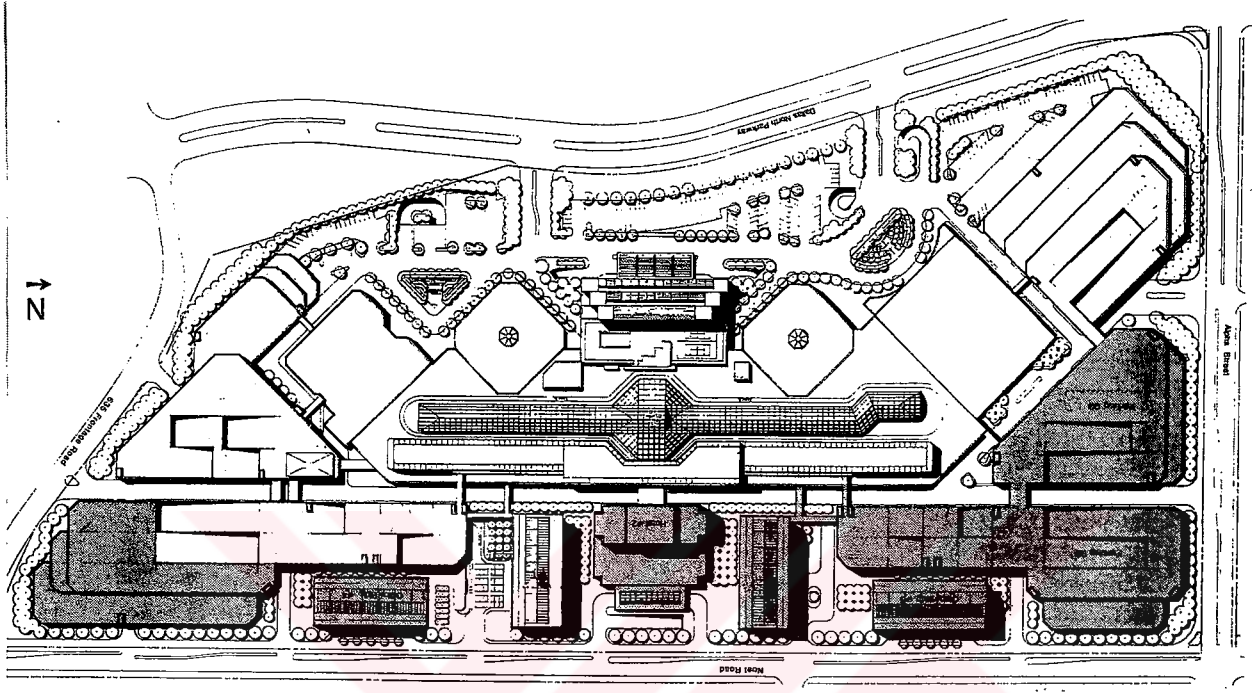
Alışveriş merkezinin bir atrium etrafında kurgulanması, tüm katların aynı anda görülmesini, burada bulunan insanların hem birbirlerini hem de mekandaki etkinliği algılamalarını sağlarken, yatay ve düşey dolaşım şemasının basit ve kolay okunur olmasına yardımcı olmaktadır. Atrium mekanının sağladığı kontrollü, çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış güvenli yapısı, doğa ve sanat öğeleriyle zenginleştirilebilen iç mekan ile alışveriş haricinde etkinliklere olanak tanınması, hem mekanın çekiciliğini, hem de mekanda bulunan insanların daha uzun süreli dolaşımına ve kullanımına olanak tanımaktadır. Tüm bu etkenler, atriumun alışveriş merkezlerinin hedef kitlesi ile mekan

sahiplerinin mekanla ilgili beklentilerine cevap vermeye yönelik bir kurgu oluşturulmasına önemli katkıda bulunan bir fikir olarak kullanımını yaygınlaştırmaktadırlar.

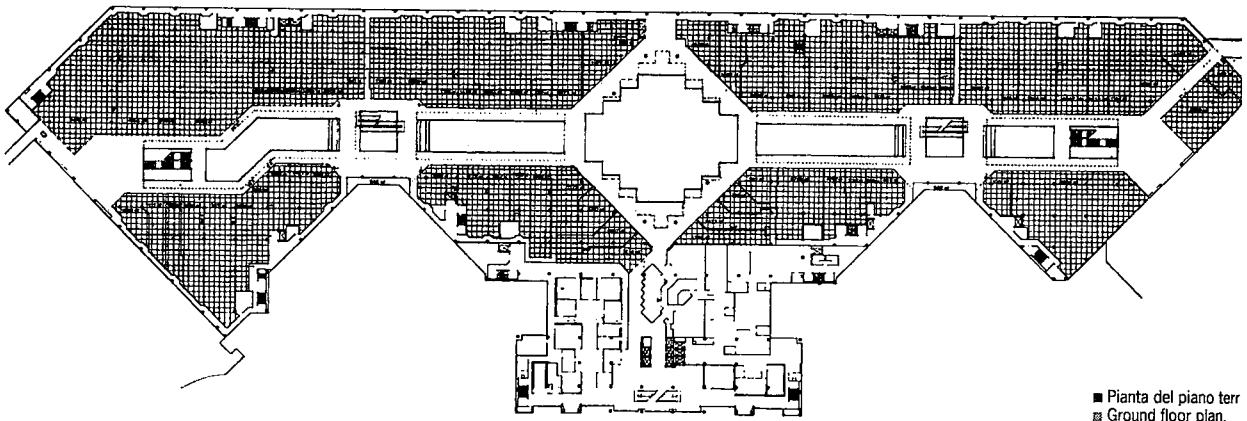
Alışveriş eylemi günümüz koşulları içinde önemli bir sosyal etkinlik olmaktadır. Bu nedenle alışveriş işlevi ile birlikte insanların buluşma, biraraya gelme, çeşitli etkinliklere katılma gibi istek ve ihtiyaçlarına karşılık verebilecek mekanların yaratılması, alışveriş merkezinin bulunduğu bölgede bir odak mekan olması ve daha fazla kişi tarafından kullanılmasının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Alışveriş merkezlerinde atriumlar, insanların çevreyi ve birbirlerini algılamalarına yardımcı olmakta, alışveriş merkezinin içinde barındırdığı işlevlere ek olarak sergi, konser, moda gösterileri, yarışmalar gibi etkinliklere mekan oluşturmaktadır. Atriumlar aynı zamanda insanların buluştuğu, dinlendiği ve birşeyler yiyip içebildiği restoranlar için de hareketli ve merkezi mekanlar sağlamaktadırlar.

Dallas Galleria, 370 metre ile dünyanın en uzun galerilerinden birine sahip bir alışveriş merkezidir. Alışveriş merkezi, şeffaf çatısıyla doğal aydınlatma sağlayan bu lineer aks boyunca şekillenmiştir (Şekil 4.4).

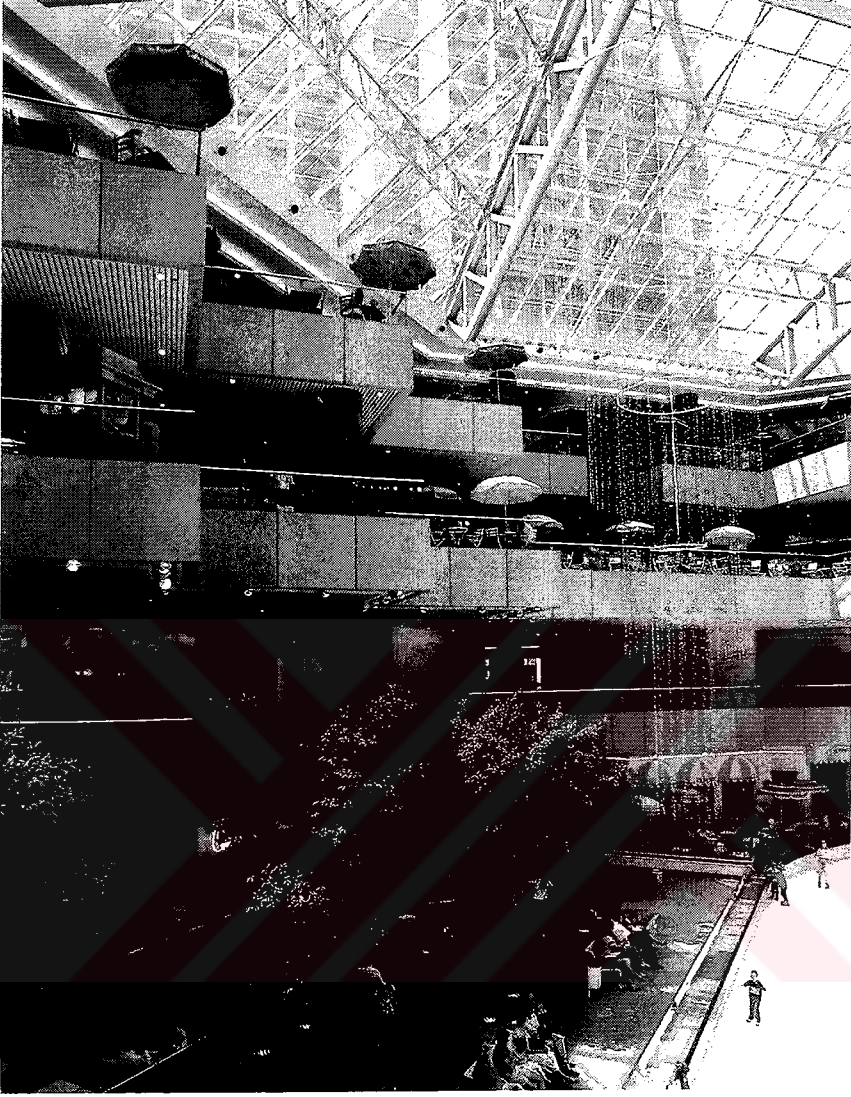
Bu aks, orta noktasında 50 metre çapında bir kubbe ile bölünür. Yapının uzunlamasına hacmi üç alışveriş katı içermekte, atriumun kuzeyinde bir büro ile güneyinde 440 yatak kapasiteli otel yapıları düşey elemanlar olarak göze çarpmaktadır (Şekil 4.5). İç mekan kompozisyonunun merkezini oluşturan cam kubbe altında bir buz pateni sahası, çevresinde ise amfityatro düzeninde yer alan restoran, bar ve dükkanlar bulunmaktadır. Yapıda mekanında neredeyse tümüyle kapalılık hakimdir. Yakın çevrenin, içerideki alışveriş aktivitesi üzerinde etkili olmaması amacıyla ışık tepeden alınmaktadır. Işık, şeffaf çatıdan girerek tüm mekanlara yayılmakta, değişen saatlerle birlikte mekana farklı gölgeler vermekte; geceleri ise gökyüzünün karanlığı yapay olarak aydınlatılan çatının strüktürünü belirgin hale getirmektedir (Şekil 4.6).

Şekil 4.4 Dallas Galleria, vaziyet planı
(L'arca, sayı: 63, s. 26)

Şekil 4.5 Dallas Galleria, plan
(L'arca, sayı: 63, s. 28)

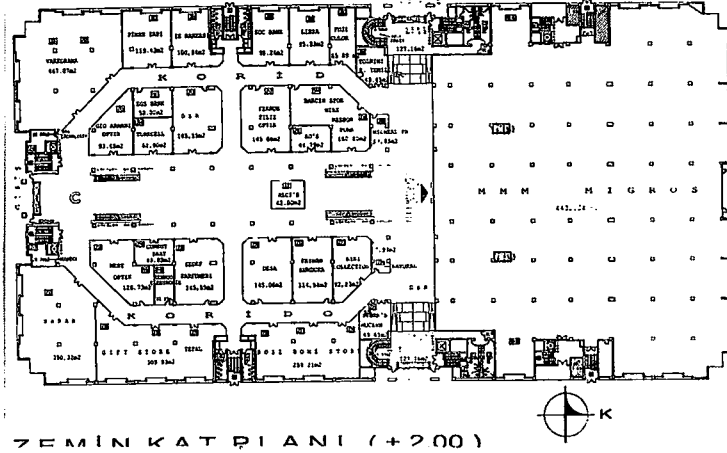
Şekil 4.6 Dallas Galleria, atriumdan görünüş
(L'arca, sayı: 63, s. 42)

Türkiye'de 1980'lerin sonlarından itibaren alışveriş merkezlerinin inşası hız kazanmış, alışveriş işlevi yanında, çeşitli eğlence ve dinlenme mekanları ile yoğun olarak kullanılan mekanlar haline gelmişlerdir. Özellikle büyük kentlerde alışveriş merkezleri yaygınlaşmakta, alışveriş ve eğlence işlevleri açısından olumlu katkıları olan ortak mekanlar sağlanması amacı ile bu yapılarda atrium kurgusu sıklıkla yer almaktadır.

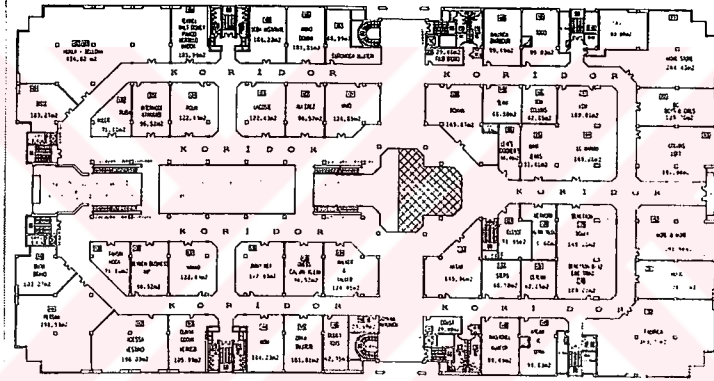
İzmir Karşıyaka'da gelişmekte olan Mavişehir toplukonut bölgesinde, Ceylan İnşaat tarafından inşaatına 1997'de başlanan ve 1999 yılında tamamlanarak hizmete açılan EGS Park Mavişehir, kentin önemli alışveriş ve eğlence merkezlerinden biridir. 17.229 metrekarelik bir arazide 12.240 metrekarelik taban alanına sahip olan yapı, zemin, 1. ve 2. katlar üstünde yükselmektedir, ayrıca içinde otopark bölümü de yer alan bir bodrum katı bulunmaktadır (Şekil 4.8).

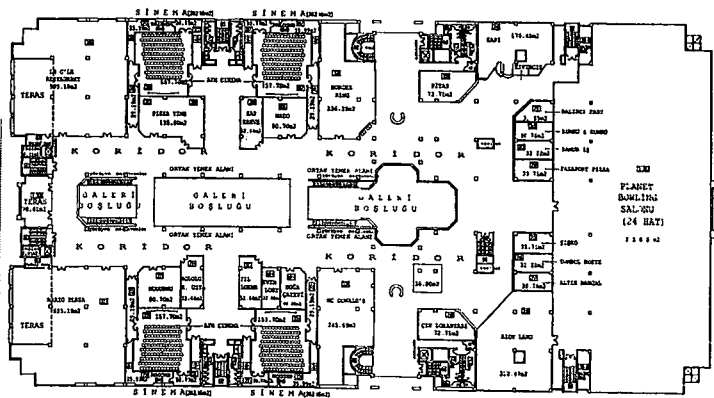
Şekil 4.7 EGS Park Mavişehir, atrium görünüşü
(EGS Park arşivi)

ZEMİN KAT PLANI (+2.00)

1. KAT PLANI (+6.50)

2. KAT PLANI (+11.00)

Şekil 4.8 EGS Park Mavişehir, kat planları
(EGS Park arşivi)

Ana girişin denize bakan güney cephesinden olduğu yapıda, doğu ve batı yönlerinden de iki adet yan giriş bulunmaktadır. Atrium geometrisi ile girişlerin konumu, birbirlerini karşılamaktadır. Zemin katta bir hipermarket ile çeşitli dükkanlar, banka şubeleri, kuru temizleyici, gazeteci gibi mekanların, birinci katta konfeksiyon mağazalarının, ikinci katta ise restoran, kafeterya, sinema ve bowling salonu mekanlarının bulunduğu yapı, cephede bulunan iç mekandan yalıtılmış vitrinler haricinde dışarıya kapalı bir küttedir. Yapı, iç mekanda doğal aydınlatma sağlayan ve mekana ferahlık hissi veren atriumla yaşayan bir kimlik kazanmaktadır.

Atrium, lineer bir forma sahiptir ve doğal havalandırma ve aydınlatma sağlayan yarı şeffaf bir tonoz çatı ile örtülüdür (Şekil 4.7). Atriumun güney cephesinde deniz manzarasına açılması ile yapı daha aydınlık ve ferah bir nitelik kazanmakta, dış dünya ile bağ kurabilmektedir. Lineer atrium boşluğu, kuzeyde haçvari bir formda genişlemektedir. Yatay ve düşey dolaşımın odak noktasını oluşturan atrium, iç kısımdaki dükkanlara ulaşım ve 2. katta restoranlar için oturma alanı sağlayan galeri ile çevrelenmektedir. Bu iç galerinin iki ucu, iki köprü ile birbirine bağlanarak yatay dolaşımı güçlendirmektedir. İlk dükkan dizisinden sonra çift yüklü bir galeri ve çevresinde bir dükkan dizisi daha bulunmaktadır. Düşey dolaşımı sağlayan yürüyen merdivenler, galeri boşluğunun dar uçlarında yer almaktadır.

İzmir'de yoğun kullanıma sahip alışveriş merkezlerinden biri olan Kipa Çiğli, hipermarket bölümü Nisan, mağazalar bölümü ise Kasım ayında olmak üzere 1998 yılında hizmete açılmıştır. Kent dışı bir alanda kurulmuş olan yapı, çevresi için bir çekim noktası haline gelmektedir. Yapıya ana yaklaşım deniz yönünden yapılmakta, yapının üç ana girişine, kapalı ve açık otoparklardan ulaşılan yürüyen bantlar ile çıkılan ve cephe boyunca uzanan açık bir platform ile ulaşılmaktadır. Yapının zemin katında otopark, birinci katında hipermarket ve çeşitli dükkanlar, ikinci katında ağırlıklı olarak konfeksiyon mağazaları, üçüncü katında ise sinema ve restoranlar bulunmaktadır. Yönetim ve personel bölümlerine yapının otoparkından girilmektedir.

Yapı, lineer bir şemaya sahiptir. Bu lineerlik, orta noktada bulunan elips şekilli atriumu saran mekanların kütlede de elips şeklini alması ve yapının genel karakterine karşıt şekilde cephelerinin şeffaflaştırılması ile kesintiye uğratılmaktadır (Şekil 4.9). Atrium, yapıda görsel bir odak noktası niteliğindedir; giriş holünü tanımlaması dışında, dolaşım açısından etkin bir rol oynamamaktadır. Düşey dolaşımı sağlayan ve atriumun sağ ve solunda yer alan yürüyen merdiven ile yürüyen bant, ve her iki yanda bulunan merdivenler, kendi galeri boşluklarını oluşturmaktadırlar. Atrium şeffaf, eliptik bir kubbe, galeri boşlukları ise şeffaf çatı ile ışık almaktadır. Atrium aynı zamanda yapının deniz manzarasına açıldığı şeffaf bir cepheye sahiptir. Bu şeffaf yüzeyler sayesinde özellikle restoranların bulunduğu üçüncü katta bir dış mekan etkisi yaratılmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.9 Kipa Çiğli, dış görünüş
(Kipa Çiğli arşivi)

**Şekil 4.10 Kipa Çiğli, 3. kat atrium boşluğu çevresinde restoranlar
(Kipa Çiğli arşivi)**

4.1.3. Alışveriş merkezlerinde atriumun ortak mekan niteliği

Alışveriş merkezlerinin ortak mekan niteliği tartışma konusu olmaktadır. Özel - ortak, iç mekan - dış mekan kavramlarının alışveriş mekanlarında netleşmiş olmadığı ileri sürülmektedir (Harris, 1987, s. 324). Alışveriş merkezlerindeki temel amaç müşteriye içeri çekerek alışveriş yapmasını sağlamaktır. Mekan sahipleri, asıl amaçlarının alışveriş yapmak olmadığını düşündükleri kişilerin bu mekanlara girmelerini veya buralarda uzun süre kalmalarını istememektedirler; bu nedenle kendilerince önlemler almaktadırlar; örneğin içeride fazla oturan kişiler ikaz edilmekte, ya da Crystal Court'da olduğu gibi oturma amaçlı mobilyalar ortadan kaldırılmaktadır. Bu mekanları mesken edinmiş yaşlılar ise alınan önlemlere karşılık olarak ellerinde mağazaların alışveriş torbalarını bulundurarak kendilerine müşteri süsü vermektedirler (Carr ve diğ., 1992).

Alışveriş merkezlerinin ortak mekan niteliği, kullanıcılar tarafından da netlikle algılanamayan bir olgudur. Bu yapıların belli toplumsal kurallara uyan herkesin kullanımına açık, bununla birlikte yapı ortak mekanı olan atriumların özel sektöre ait kar amacını desteklemeye yönelik mekanlar olmaları, mekanın ortak mekan niteliği konusunun algılanmasında bazı yanılgılar yaratabilmektedir. Bir marketin yöneticisinin konuyla ilgili olarak, "*insanlar mağazaların ortak mekan olduğunu düşünüyorlar. Ancak EPA (mağazanın adı) özel mülkiyettir ve biz istediğimiz kişiyi dışlayabiliriz*" yorumunu yapmaktadır (Falk, 1997, s. 128).

Betsky'ye (1998) göre çeşitli etkinlikler ve gösteriler alışveriş merkezleri gibi yalıtılmış iç mekanlara taşınmaya başlamıştır; alışveriş merkezindeki tüketici kitlesi ise açık ortak mekanlardakinden farklıdır. Betsky, alışveriş merkezinde ortak mekan kavramının ikincil önemde olduğunu, burasının gerçek bir ortak mekan olmadığını iddia etmektedir (s. 46).

Bu mekanların belirli "hedef kitle"lere yönelik olması ve içeri girecek insanlar üzerinde doğrudan veya dolaylı seçicilik uygulanması, ortak mekan kavramının "açıklık" ve "eşitlik" ilkeleri ile çelişkili görülebilmektedir. Sanders'a göre (1985) alışveriş merkezi kamusal alan imajı ile tam olarak örtüşmemektedir; bu mekanlar çoğu kişiye göre çevrenin sağladığı kamu alanı deneyimi olarak kabul edilmekte, geniş bir topluluğun buluşma, görme ve görülme kullanımları için kamusal mekan hizmeti vermektedirler. Herkese açık, devletin inşa edip bakımını yaptığı, ticari aktivite içermeyen meydan ile aynı nitelikte değildirler, ortak mekan olarak belirsiz bir statüleri vardır (Önür, 1992, s. 97). Franck'a göre ise, endüstrileşme ve sermaye üretiminin yükselişi ile pazarlama güçlerinin halkın tüm üyelerine açık ve kamu hizmeti sunan, giderek artan sayıda, sokak ve meydan benzeri kullanım türleri yaratıyor olmasına karşın (1994, s. 358), bu tür yapılarda mal sahibi için kentsellik duygusu ikincil bir olgudur; amaç, bir açık mekanı kapatarak müşteriyi yürümesi ve alışveriş yapması için cezbetmektir (Önür, 1992, s. 98). Bazı kent gözlemcileri ise alışveriş mekanlar gibi yeni tür ortak mekanların karşısındadırlar ve bu tip mekanların sadece para harcamaya

yönelik olduğunu söylemektedirler. Ama gerçekte kullanıcılar buralarda fazla para harcamayıp, ortak mekanlarda pasif meşguliyet kavramına uygun şekilde vitrin bakarak kalabalığı seyretmektedirler (Marcus & Francis, 1990).

Alışveriş merkezleri, ortak mekan kavramı konusunda bazı belirsizlikler içeriyor ve girişte bazı kısıtlamalar getiriyor olmasına karşın, dışarının olumsuz koşullarından korunmuş, güvenlik hissi veren, çeşitli aktiviteler veya doğa ve sanat öğeleri içeren mekanlar olmaları nedeni ile, tasarım kalitesi, yönetim ve yakın çevre koşulları ve potansiyel kullanıcı kitlesi niteliklerine bağlı olmakla beraber çoğu örnekte yoğun bir kullanıma sahip olmakta, özellikle Türkiye'de pek çok yeni alışveriş merkezi yapısı inşa edilmektedir.

4.2. BÜRO YAPILARINDA ATRİUM

Büro yapılarının şekillenmesinde yapılan işin niteliği, sosyal statüsü, yönetim ve çalışanların istekleri kadar, gün ışığı, manzara, sessizlik ve birliktelik duygusuyla birlikte özellik gibi fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar etkin olmaktadır. Büro yapısının etkileyici, prestijli bir konum ve girişe sahip, çalışma mekanlarına ulaşım ve dolaşım mesafesinin kısa, yatay iletişimin iyi kurulmuş olması, mekanların serbestçe ve kolay düzenlenip bölümlenmesi, mümkün olduğunca fazla büro biriminin manzara ve gün ışığına açılması olması ve her birimin güvenliğinin sağlanması gibi koşulları yerine getirmesi beklenmektedir. Büro yapılarıyla ilgili istek ve ihtiyaçlar kültürel ve teknolojik farklılıklara göre çeşitlilik göstermektedir (Saxon, 1994; Zeidler, 1985). Atrium, bu istek ve ihtiyaçlardan pek çoğunu birarada karşılayabilmesi nedeniyle büro yapılarında sıklıkla kullanılan bir mekandır. Bununla birlikte, konutlardan sonra en çok inşa edilen yapı türünün de büro olması, atriumun en çok büro yapılarında görülmesine neden olmaktadır (Saxon, 1994, s. 32).

Büro yapılarında atriumun işlevleri ve özellik - kamusalılık derecesi kamu yapıları, şirket yapıları ve birimleri farklı kişi veya kurumlarca paylaşılmış özel büro yapıları gibi farklı tür kullanımlara ve kullanıcı niteliklerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

4.2.1. Kamu Yönetim Yapılarında Atrium

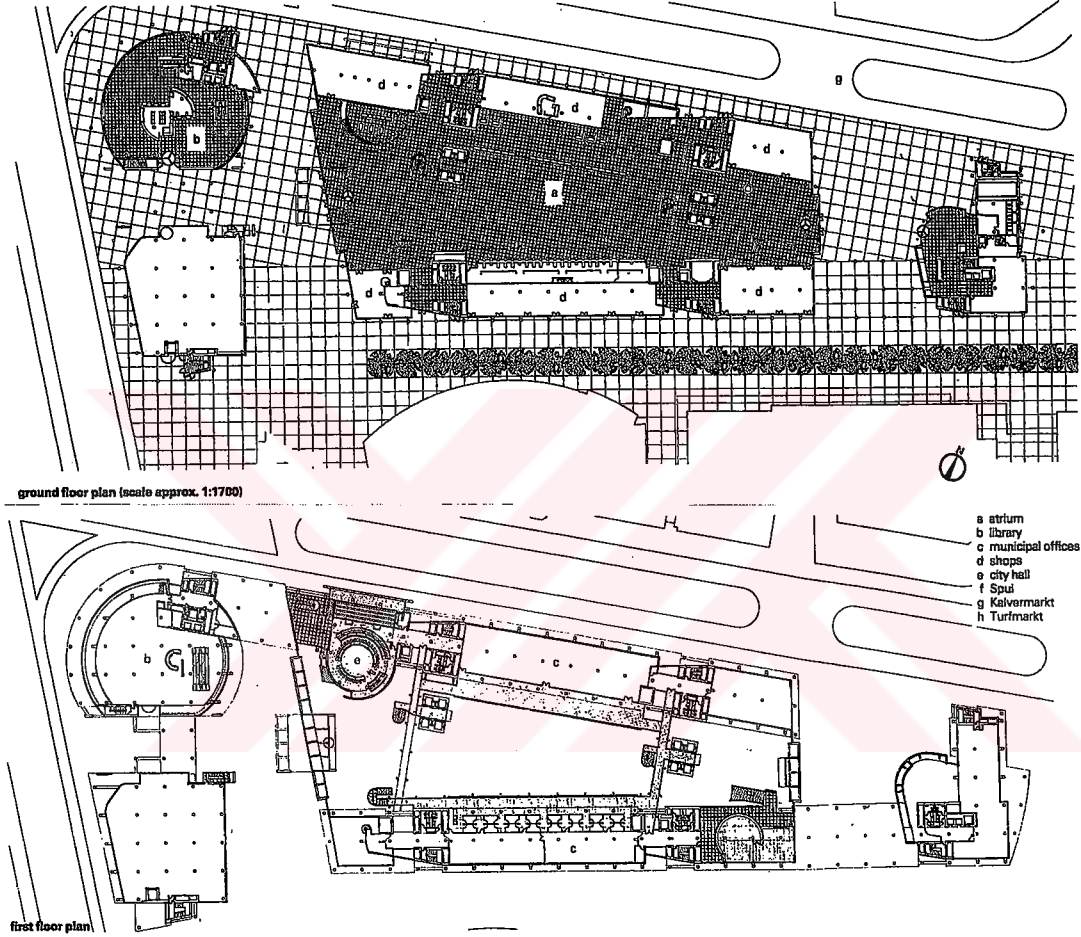
Kamu yapıları, yönetimin imajını temsil eden yapılardır. Çoğu kamu yönetim yapısı, kent merkezlerinde yer almaları nedeni ile çevreleri ile yoğun bir ilişki içinde bulunmaktadır. Her kamu yapısının, içinde bulunduğu çevreyi hatırlatacak özel bir karaktere sahip olduğu ve bu yapılarda bulunmanın kullanıcılar açısından etkili, rahat ve memnuniyet verici olduğu söylenmektedir (Hoyt, 1980). Kamu yapılarının ilettiği mesaj, yönetim açısından önem taşımaktadır.

Kamu hizmetine yönelik büro yapılarında atrium, öncelikle halka hizmet verme amacı taşımaktadır. Bu tür atriumlu yapıların öncüsü Washington'da 1887'de tamamlanan Pension Building'dir. Yapının atriumu, emeklilerin biraraya geldikleri, meydan niteliğinde bir ortak mekandır.

Richard Meier'in tasarladığı Hollanda - Lahey'deki belediye binası, atriumun bir kamu yapısında halka açık merkez mekan olarak kullanımına güncel bir örnek oluşturmaktadır. 12 katlı bu büro yapısının kentsel doku içinde bütün bir bloğu kaplamasına karşın, merkezinde çalışma mekanlarınca tanımlanmış büyük bir atrium barındırmaktadır. Yapı, yer aldığı kent merkezinin mekansal karmaşıklığına uyum göstermekte, Meier'in çoğu yapısında olduğu gibi kentsel ve doğal koşullar aynı yapıda birlikte ifade edilmektedir (Cerver, 2000, s. 604). İki büro kanadı ile bir kütüphaneden oluşan yapının atriumunun, mimarının ifadesiyle "kent'in kalbi niteliğinde işlev görmesi" amaçlanmıştır (A.R., sayı: 1187, s. 43).

Atrium, yapının giriş ve yönlendirme mekanıdır; yapıya atriumun iki ucunda yer alan karşılıklı iki noktadan girilmektedir. Ana girişe kütüphane kütesinin tanımladığı ve

parçalanarak geçiş oluşturduğu plazadan geçilerek ulaşılır; atriumun diğer ucunda ve bu girişin tam karşısında ikincil bir giriş noktası bulunmaktadır. Bu karşılıklı iki nokta iki sokağı birbirine bağlayan bir aks oluşturmakta, plaza ve atriumları ile yapı, kent içindeki hareketin bir parçası olmaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 Lahey Belediye Binası ve Kütüphanesi, zemin ve 1. kat planları
(The Architectural Review, sayı: 1187, s. 42)

Yapı kütesinin büyük bölümü ilk iki katta kolonlarla yukarı kaldırılarak, atriumun taban alanının genişlemesi sağlanmıştır. Atrium zemin katta dükkan, butik ve kafelerle çevrilidir. Ana girişin yanında, çatısında atriuma bakan "politika terası"nın yer aldığı belediye meclisi, bu mekanın karşısındaki kanadın diğer ucunda ise nikah salonuna çıkan merdivenler bulunmaktadır. Atriumun uzun kenarlarını tanımlayan iki büro bloğu yapının formuna bağlı olarak biri uzun ve dar, diğeri kısa ve geniş iki köprüyle birbirine

bağlanmakta; her birinin kenarında zemin kattan başlayan dörder şeffaf asansörün bulunduğu düşey dolaşım çekirdeği yer almaktadır (Şekil 4.12). Atrium, köprüler ve şeffaf asansörler, ziyaretçilerin ve çalışanların birbirlerini görmelerini ve izlemelerini sağlayan, mekana hareket kazandıran mimari elemanlar olmaktadır.

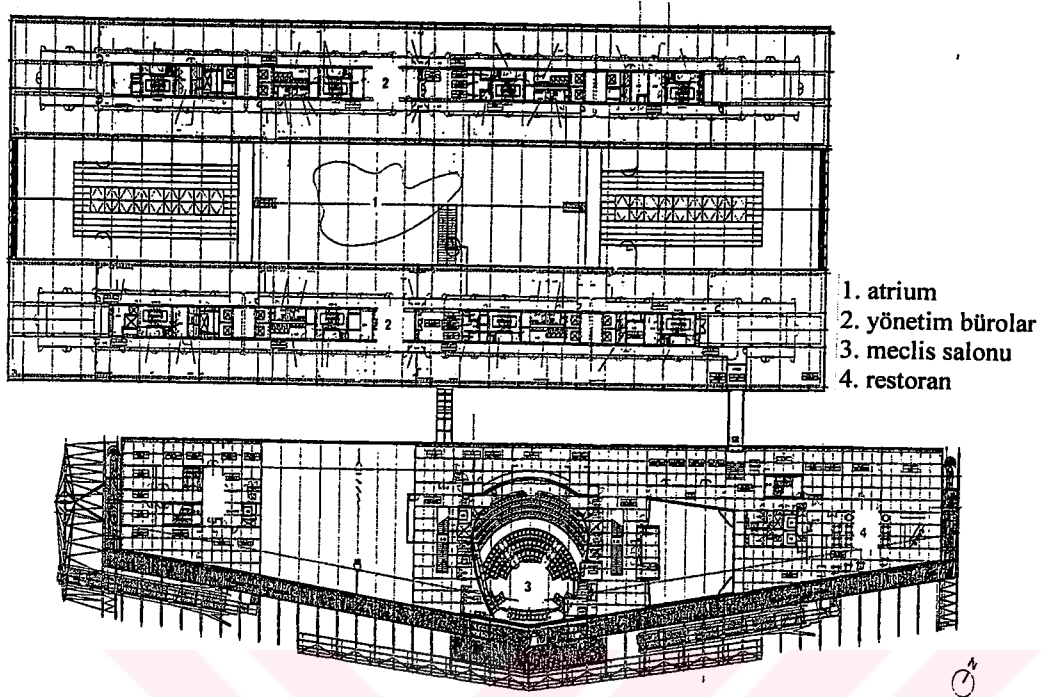

Şekil 4.12 Lahey Belediye Binası, atriumdan görünüş
(The Architectural Review, sayı: 1187, s. 45)

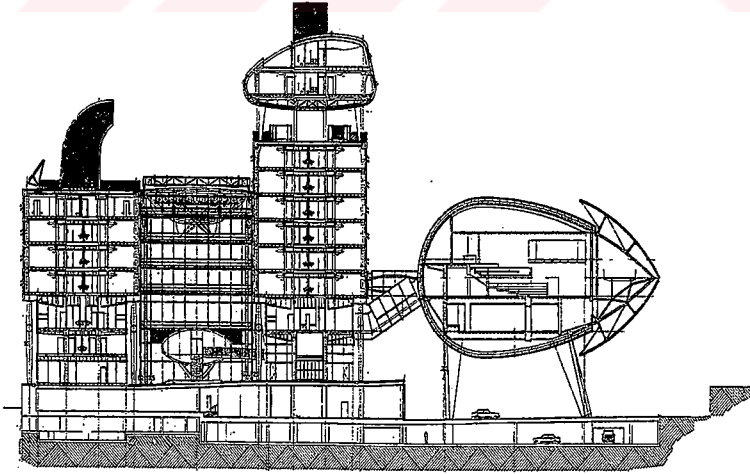
Yapının atriumu, kapalı bir mekan olması sebebiyle, Hollanda'nın yağışlı iklimine uygun, her mevsim kullanışlı bir mekandır. İç mekan olmasına karşın, meydan ölçeğinde olması, zemin katta yer alan işlevleri ve bol miktarda ışık alabilmesi ve olanak tanıdığı konser, gösteri gibi aktiviteler ile kapalı bir dış mekan etkisi yaratmaktadır. Proje, "*çok büyük ölçekli bir kamusal mekan barındıran şık bir megastrüktür ve büyük bir kentsel jest (civic gesture)*" olarak nitelendirilmektedir (Richards, a.e., s. 44).

Tasarımını William Alsop'un yaptığı Marsilya'daki bölgesel hükümet yönetim binası, atriumun kent meydanı niteliğinde kurgulandığı bir yapıdır. 1994 yılında inşa edilen yapı, lineer bir atriumun uzun kenarları boyunca yer alan ve birbirlerine iki adet köprü ile bağlanan dikdörtgen planlı iki büro kanadından oluşan bir blok ile, buna tüp geçitlerle bağlanan, kolonlarla yükseltilmiş, dikdörtgene yakın planlı ve eliptik kesitli bir toplantı mekanları bloğundan oluşmaktadır (Şekil 4.13, 4.14).

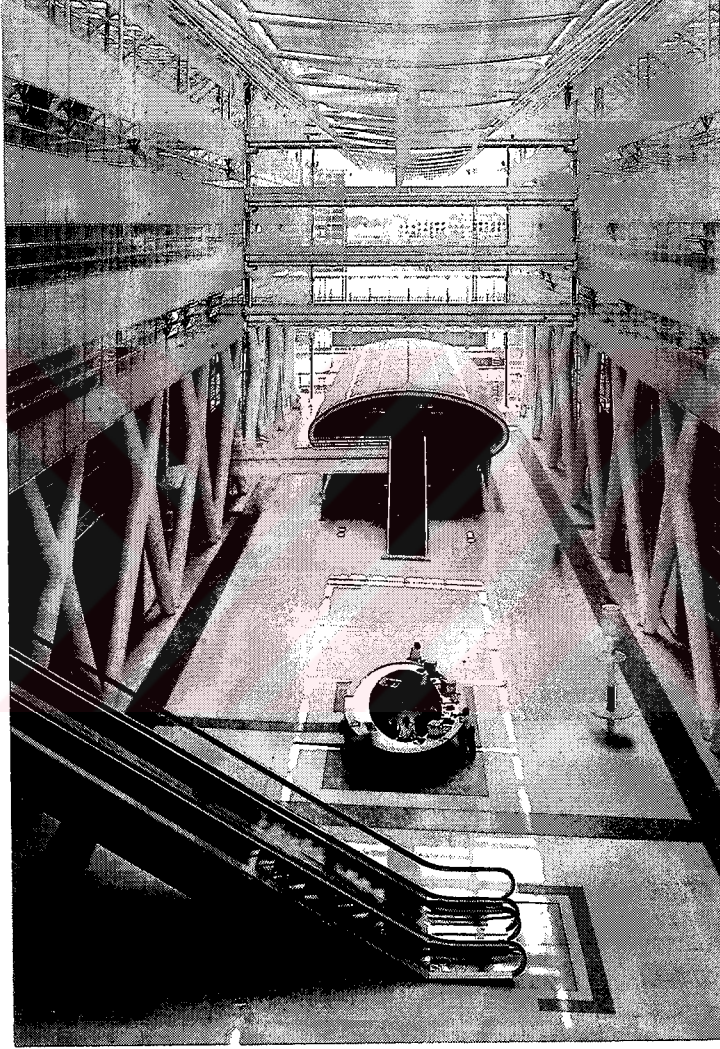
Yönetim bölümünün iki kanadınca tanımlanan iki ucu şeffaf, büyük boyutlara sahip lineer atrium, bir kent merkezi olarak algılanmaktadır; dışarıdaki kentsel yaşamın iç mekana uzandığı, dinamik, geniş bir geçit niteliğindedir (Slessor, 1997, s. 164). Yapının eliptik kütleleri ile benzer formda, elips kesitli ve yerden yükseltilmiş bir sergi salonu, yine elips planlı bir danışma merkezi ve yürüyen merdivenler ile büro bloklarını birbirine bağlayan köprüler, atriumda bulunan dikkat çekici mimari elemanlardır (Şekil 4.15). Bürolarda ışık kaynağı ve dolaşım alanı olması dışında işlevi olmayan bazı atriumların aksine, bu atriumun işlem yaptırmak için gelenlerin gezebilecekleri, birşeyler yiyip içebilecekleri gerçek bir ortak mekan, bir kent meydanı niteliğinde olduğu söylenmektedir (A.R., sayı: 1172, s. 32).

Şekil 4.13 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, plan
(Slessor, 1997, s. 167)

Şekil 4.14 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, kesit
(Slessor, 1997, s.167)

Şekil 4.15 Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, atrium mekanı
(Murray and Stevens, 1997, s. 36)

4.2.2. Özel Sektöre Ait Büro Yapılarında Atrium

Çok sahipli büro yapılarında atrium, çoğunlukla aynı giriş ve kontrol sitemi içinde, halk ve mekan sahiplerince paylaşılan bir mekandır. Los Angeles'teki Bradbury Building, çok sahipli büro yapılarının öncülerinden sayılmaktadır. Bu yapıda atrium, ağırlıklı olarak giriş ve dolaşım için kullanılmaktadır.

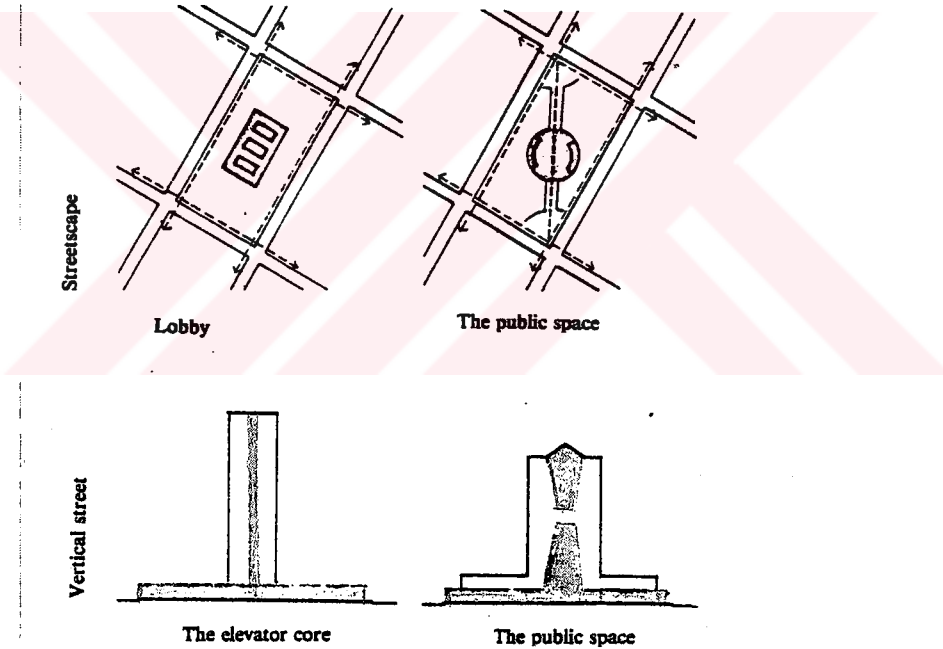
Şirket yönetim binaları gibi kurumsal özel büro yapılarında ise atrium genellikle daha özelleşmiş bir mekandır. Bu tür yapılarda atrium genellikle içeren; şirket bütünlüğünün bir sembolü, çalışanlar için birlik sağlayıcı bir araç ve resepsiyon, lobi veya halka yönelik ortak işlevler sağlayan mekanlar olmaktadır. Atriumun çalışma mekanı olarak kullanımı tercih edilmemekle beraber, F. L. Wright'ın 1904 tarihli Larkin yapısı, bu tür bir kullanıma örnek oluşturmaktadır.

Atriumlar büro yapıları için ortak mekan oluşturmalarının yanısıra, mekanların fiziksel niteliklerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüz kent merkezlerinde sık görülen ve standart bir yapı tipi haline gelen merkezi çekirdekli büro yapılarında genel kurgu asansör, servisler, mekanik araçlar, yangın çıkışları gibi düşeyde sürekliliği olan işlevlerin katların merkezinde bulunması, çoğunlukla açık planlı çalışma mekanlarının ise bu çekirdeğin etrafında yer alması şeklindedir. Ancak bu şema, aydınlatma ve ekonomi açısından daha olumlu bir çözüm olan ve çalışanlar için zaman ve mekan duygusu yaratan gün ışığını alabilen mekan sayısını azaltmaktadır. Atrium yapılarında ise kat alanı artmakta ve pencereye olan mesafe kısalmaktadır, daha fazla penceresi olan daha büyük kat alanları, inşa ve işletme giderlerini düşürmektedir. Mekanların bir bölümünün atriuma bakması nedeniyle dış kabuk alanı, dolayısıyla da dış kabuğa bağlı mekanik sistem maliyeti düşmekte, atriumun enerji koruma özelliği ile kayıplar en aza indirilebilmektedir.

Büro yapılarının kent ile ilişkisi ele alındığında, kule tipi büro yapısı ile atriumlu büro yapısı arasında önemli farklar gözlenmektedir. Parselin ortasında, çoğu zaman bütünlük

içermeyen, parçalanmış, tanımsız bir plaza üzerinde yükselen kule tipi büro yapılarında, kent merkeziyle bütünleşme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu yalıtılmış yapılar plazaları ile şirket imajını temsil etseler de kent yaşamı ile ilişkileri sınırlı kalmaktadır. Bu tip yapılaşmaların yoğun olduğu yerlerde ise sokak yaşamı zedelenmektedir. N. Wolf bu tür yapılara şu eleştiriyi getirmektedir:

....megalitik şirket yapıları.... büyük, formal bahçeler üzerinde yükselirler. Yüksek duvarlar zenginlik ve gücü, bir yanda geçmişin yıkık kentlerinden, diğer yanda kıyı kentleri tanımlayan otoyol ağından yalıtılmaktadırlar....Bu yer ve mekan düzenine meydan okuma, 1980'lerin başında başarısızlığa uğramıştır. (Wolf, 1994, s. 203)

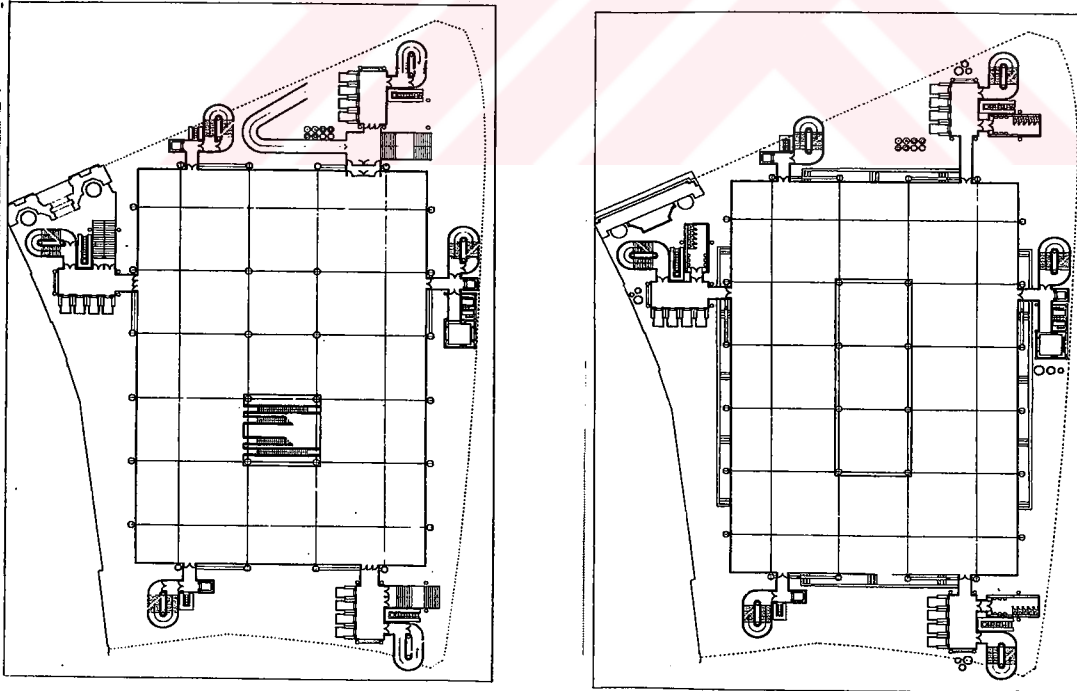

Şekil 4.16 Solda kule tipi ile, sağda atriumlu büro yapılarının kentsel açıdan karşılaştırılmaları.
(Zeidler, 1985, s. 133)

Parçalanmış, tanımsız mekanlar yerine yapılarca tanımlanan ve insan ölçeğine uygun yapılar kentsel tasarım açısından daha olumlu olarak nitelendirilmektedir (Şekil 4.16). Büro yapıları gibi çoğunlukla kent merkezinde yer alan büyük strüktürlerin kentle

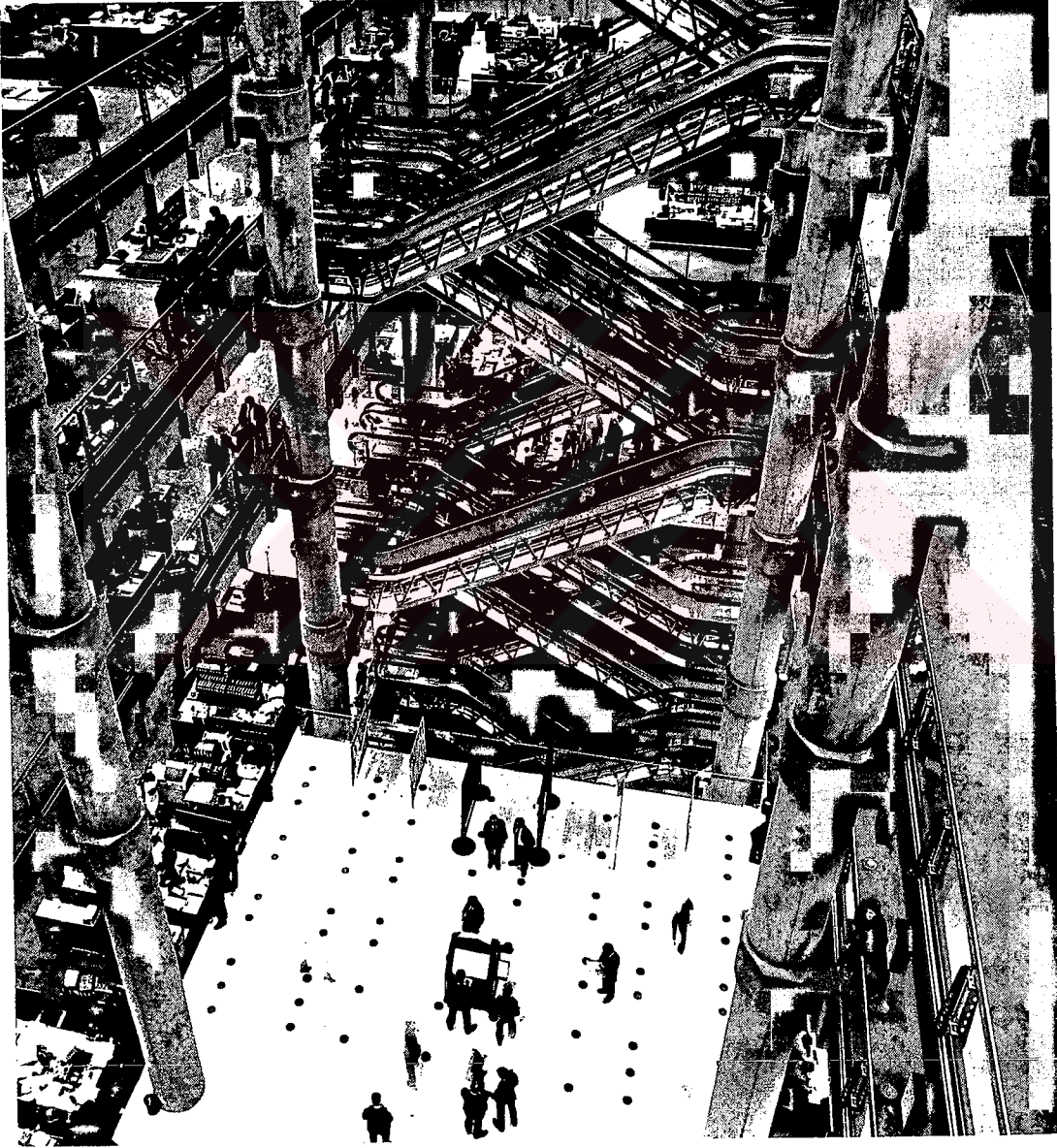
bütünleştirilmesi ve diğer etkinliklerle ilişki kurabilmesi için atrium şemasının kullanımı ile, giriş katlarında alışveriş, restoran gibi işlevlere yer verilmesi çözüm olarak görülebilir. Atriumlu yapıların parselde daha geniş yerleşmesi, plazayı iç mekanında barındırması, parselde tanımlı, köşe meydan bırakabilmeleri kentsel yaşam açısından önen taşımakta; atriumun daha alçak ve kademelenebilen formu da yayalar için daha uygun bir ölçek yaratmaktadır (Zeidler, 1985, ss. 129 - 130).

Richard Rogers Partnership'in tasarladığı ve 1986 yılında yapımı tamamlanan, bir sigorta ve ticaret şirketi olan L'loyds of London yapısı, kentin ticaret bölgesinin merkezinde kısıtlı boyutlardaki yapı alanı üzerinde bulunmaktadır. Yapı, yüksek yapılara bakan cephede 12 katlı iken, daha küçük yapılaşmaların olduğu yönde 6 kat yüksekliğine inmektedir. Yapı içeride büyük atriuma, dışarıda ise altı adet servis kulesine bakmaktadır. Yapıda düşey dolaşımı sağlayan yirmi adet şeffaf asansörden tüm kent izlenebilmektedir. Yürüyen merdivenler ise atriumun güney ucunda bulunmaktadır (Şekil 4.17).

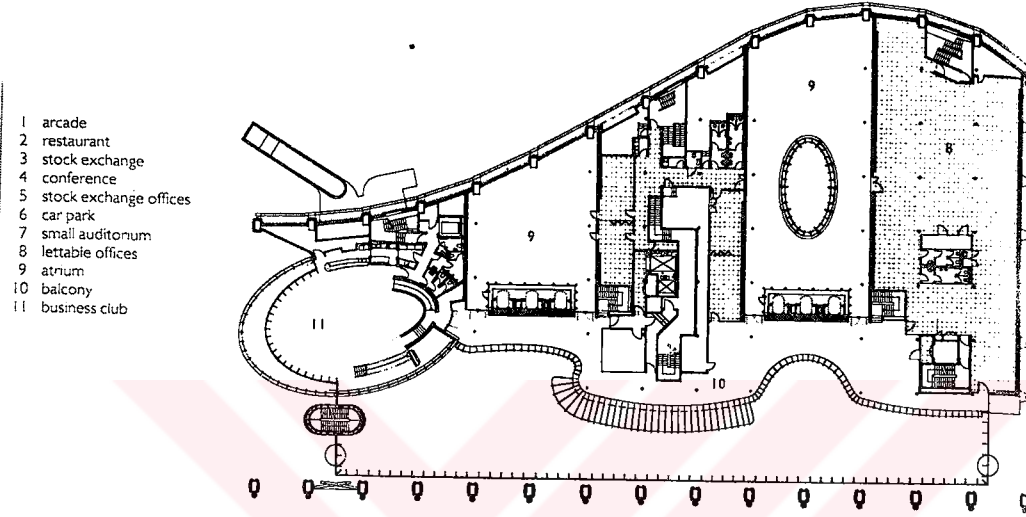
Şekil 4.17 L'loyds of London, zemin ve tipik büro katları
(Davis, 1991, s. 44)

Yapının ana mekanı, merkezi atriuma bakan betonarme galerilerdir. Her bir galeri, açık planlı büroların birer uzantısı olarak kullanılabilir. Bu mekanda atrium, yapının gün ışığı almasını ve şirket çalışanlarının birbirlerini algılamalarını sağlamaktadırlar (Şekil 4.18).

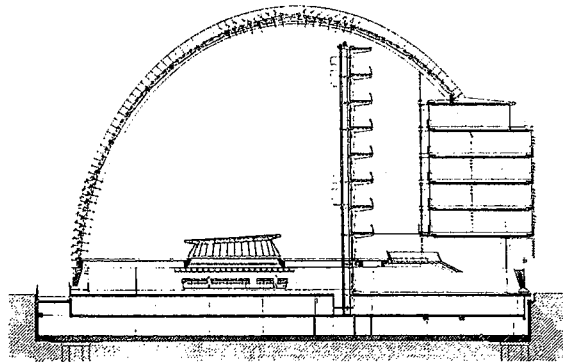

Şekil 4.18 L'loyds of London, atrium mekanı
(Davis, 1991, s. 45)

Berlin Ticaret Odası ise, tasarımını Nicholas Grimshaw and Partners'ın yaptığı, şeffaf bir tonoz çatı altında toplanan bürolar ve birbirine paralel konumda yer alan ve farklı büyüklükteki iki atriumun oluşturduğu bir yapıdır (Şekil 4.19).

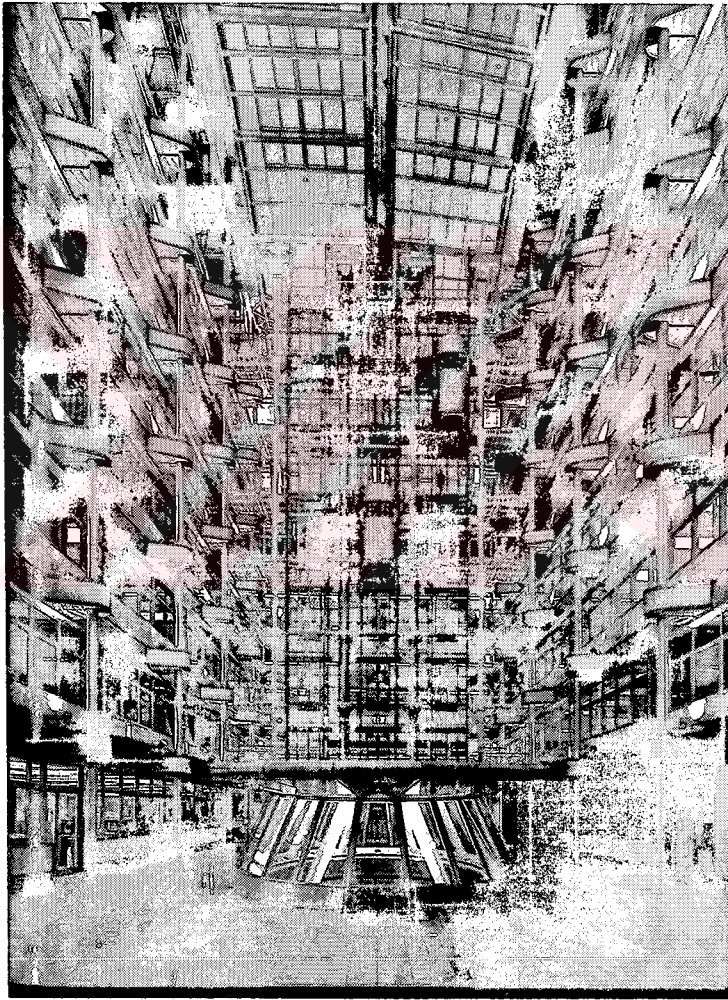

Şekil 4.19 Berlin Ticaret Odası, birinci kat planı
(The Architectural Review, sayı: 1223, s. 62)

Şekil 4.20 Berlin Ticaret Odası, büyük atriumdan enine kesit
(The Architectural Review, sayı: 1223, s. 63)

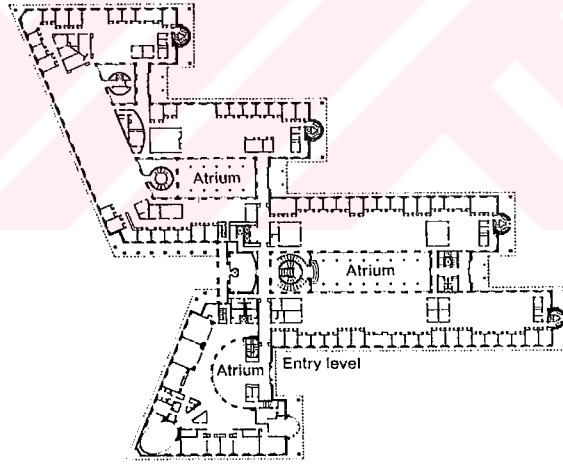
Yapının ilk iki katı halka açıktır. Sokak yönünde bulunan uzun galeri, çoğu zaman sergi işlevleri için kullanılmakta, galerinin iç kısmında ise halka ve büro çalışanlarına açık bir kafeterya bulunmaktadır. Yapı içinde bulunan iki atrium, yapının şeffaf tonoz kabuğu ile, cepheden çatıya bir süreklilik içinde dışarı açılmaktadır (Şekil 4.20). Bu süreklilik nedeni ile en derindeki bürolar bile bol miktarda gün ışığı almaktadırlar. Kışın ise bu atriumlar ısı kazanımı sağlamakta, otomatik havalandırma sistemi ile büroların pencerelerini açarak temiz hava alabilecekleri kış bahçeleri haline gelmektedirler.

Şekil 4.21 Berlin Ticaret Odası, Atriumdan görünüş
(The Architectural Review, sayı: 1223, s. 65)

Atriumların zemini, yapının birinci katından itibaren başlamaktadır. Yapının zemin katında, büyük atriumun zemininin altında, borsa mekanı bulunmakta, bu mekan ise tavanındaki çatı pencereleri ile, büyük atriumdan ışık almaktadır (Şekil 4.20, 4.21). Bu pencereler sayesinde büyük atriumdan borsa izlenebilmekte, atrium boşluğunda bulunan şeffaf asansörler ile mekan canlılık kazanmaktadır. Büyük atriumun zemini, sergiler için kullanılabilir.

Kallmann, Mc Kinnell & Wood' un tasarladığı, New Jersey'in bir banliyösü olan Franklin Lakes'de, doğal çevrenin hakim olduğu bir alanda inşa edilmiş olan Becton, Dickinson Headquarters, tıbbi ürünler imal eden bir şirketin yönetim yapısıdır. Yönetimin, hasta insanlara hizmet veriyor olmalarını gerekçe göstererek şirket imajının ön plana çıkarılmadığı, mütevazı bir yapı tercih etmesi, buna ek olarak tasarım grubunun da doğal çevre ile uyum sağlayan bir kütle ve doku oluşturma isteği (Costy, 1990), az katlı, parçalı ve geniş alana yayılmış bir yapılaşmayı getirmiştir.

Şekil 4.22 Becton, Dickinson H.Q., giriş katı planı
(Costy, 1990)

Üç kat yüksekliğindeki yapı, bir giriş bloğu ve dört büro kanadından oluşmaktadır. Giriş holü, yarım daire şeklindeki bir atriumla tanımlanmakta, büroların açıldığı tek yönlü galeriler ise dikdörtgen biçimli iki atriuma bakmaktadır (Şekil 4.22). Bu iki atrium, çevrelerini saran mekanlara göre bir kat yükseltilerek, kütleli olarak farklılaştırılarak dışarıdan da algılanmaları sağlanmıştır. Her iki atrium tasarımında da

M. Singer adında bir heykeltraş ile çalışılmıştır. Büyük atriumun kolonlar ile dolaşım alanından ayrılmış ve şeffaf çatı ile örtülmüş orta bölümü, bütünü ile havuz ve bitkilendirmeye ayrılmıştır; küçük atriumda da benzer bir tema içinde, taş ve ahşap ağırlıklı bir düzenleme yapılmıştır. Bu mekanlar, etkin bir kullanım alanı olmalarından ziyade, dolaşım alanlarına ışık ve görsel zenginlik sağlayan, çalışanlar için nefes alabilecekleri, sessiz, sakin özel köşeler yaratmaktadırlar.

4.3. OTEL YAPILARINDA ATRIUM

Oteller, atriumun görülmeye başlandığı ilk yapı türlerinden biridir. 19. yüzyılda mevcut avluların kapatılması yoluyla veya atriumlu yapılar olarak tasarlanarak inşa edilmeye başlayan atriumlu oteller, 1960 sonlarında farklı bir mekan anlayışı ve yeni mekansal donanım öğeleri kullanılarak inşa edilmeleri ile büyük ilgi uyandırmış ve ticari başarı kazanmış; böylece atriumlar otellerde büyük yaygınlık kazanan mekanlar haline gelmişlerdir.

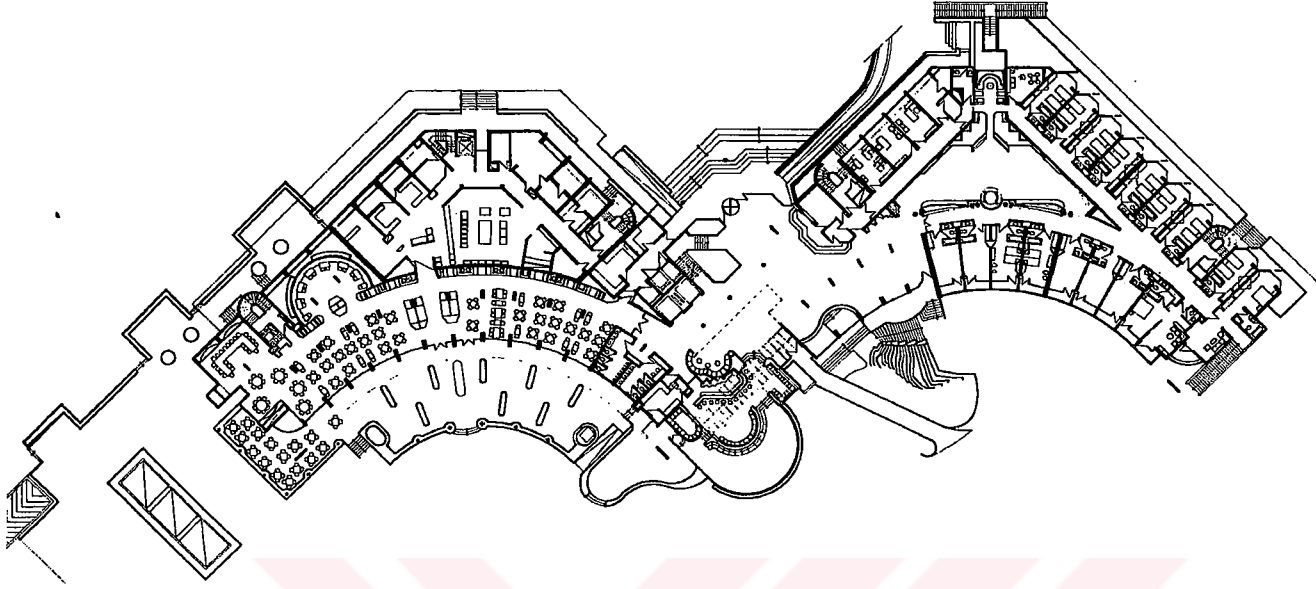
Ortak mekan oluşturmaları ile atrium konseptinin öncüsü sayılan merkezi avlular, çeşitli kültürlerin ürünü olan konaklama yapılarında tarihsel süreç içinde güvenli bir karşılama ve toplanma mekanı olarak kullanılmışlardır. Han, kervansaray ve *palazzo*'lar farklı kültürlerde konaklama işlevine cevap veren ve bir merkezi mekan çevresinde şekillenen yapılardır. Bu tür yapıların güvenlik sebebiyle içe dönük şemalarının merkezini oluşturan avlular, karşılama mekanı, araç ve hayvan bağlama alanı, toplanma ve benzeri özel amaçlı olayların cereyan ettiği yapı ortak mekanları olarak işlev görmektedirler.

Atriumlu otel şemasının gelişim süreci, konaklama yapılarının araç girebilen büyük, merkezi avlularının üstünün, gelişen çelik ve cam teknolojisi kullanılarak şeffaf çatılarla örtülmesiyle başlamıştır. 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan modern otel yapılarının plan şemaları, genellikle mevcut merkezi avlunun şeffaf bir çatıyla örtülerek,

merkezde gün ışığı alan bir lobi mekanı oluşturulması fikrine dayanıyordu. Yapının tüm iç yüksekliği boyunca yükselen avlu, hem içeriye hem de dışarıda olma duygusunu veren büyük bir oda haline dönüşmekteydi. Venedik'teki Gritti Palace ve Lyon'daki Cour des Loges otelleri ortaçağ avlularının basitçe kapatılmasıyla elde edilen örneklerdir. Atriumlu otel yapısı olarak tasarlanan otellerin ise San Francisco'daki Palace Hotel (1873), Denver'daki Brown Palace Hotel (1893) ve Yellowstone'daki Rustic Old Faithfull Inn (1906) otelleri gibi az sayıda örneği bulunmaktadır (Berens, 1997, s. 135).

Günümüz otellerinde atrium kullanımı 1967 yılında inşa edilen Hyatt Regency Atlanta Oteli ile büyük bir gelişim göstermiştir. Bu yapı mekan anlayışı ile sadece oteller için değil, diğer tür yapılar için de önemli bir örnek oluşturmaktadır. J. Portman'ın, Brown Palace Oteli'nin temel oluşturduğu atrium otel şemasını hayata geçirdiği ilk otel tasarımı olan yapı, atriumun tarihsel gelişim süreci içinde olduğu kadar, otel tasarımında da bir dönüm noktası sayılmaktadır.

Yapı, 800 oda, lobi, 2 restoran, gece kulübü, balo salonu, toplantı ve sergi mekanları, yüzme havuzu ve 500 araçlık yeraltı otoparkı içermektedir. Atrium, yapının odak noktasını oluşturmakta, 22 kat boyunca yükselen odalar, yatay ulaşımı sağlayan ve atriumu saran tek yönlü galeriler aracılığı ile atriumla doğrudan ve eşit bir ilişki kurmaktadır. Düşey dolaşımı sağlayan asansörler atrium içinde yer almakta ve şeffaf görüntüleri ile mekana hareket kazandırmaktadır. Asansör çekirdeğinin tepe noktasında ve atrium çatısının hemen üzerinde bir dönen restoran bulunmaktadır. Otelin ticari başarısı üzerine 1971'de eklenen silindirik kütle ve 1982'de eklenen yapı ile toplam oda sayısı 1352'ye yükseltilmiştir. Büyük bir ticari gelişme bölgesi olan Peachtree Center'in ana gücünü oluşturan otel, kent merkezindeki kongre merkezinin ihtiyaç duyduğu 6000 odanın önemli bölümünü karşılamaktadır.

ZEMİN KAT / GROUND FLOOR

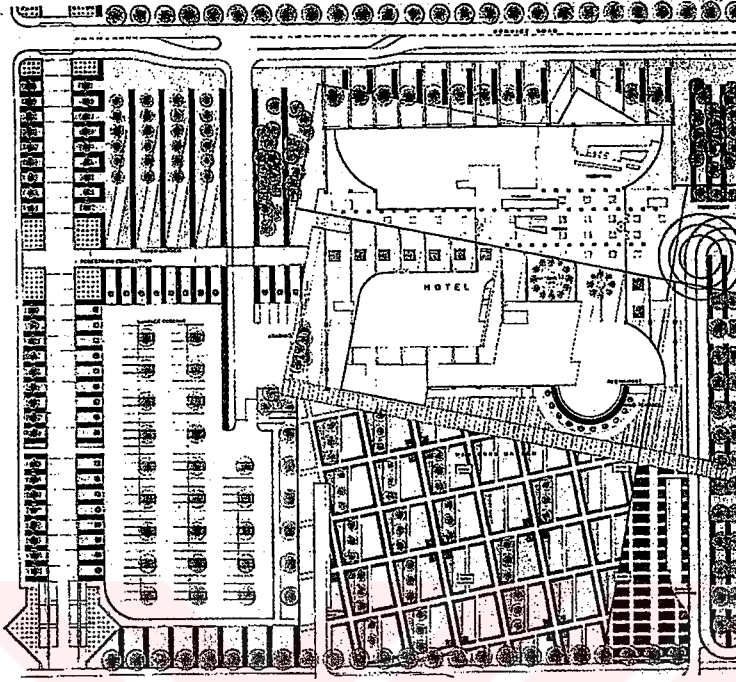
Şekil 4.23 Paradise Oteli, zemin kat planı
(Şahinbaş, 1998, s. 50)

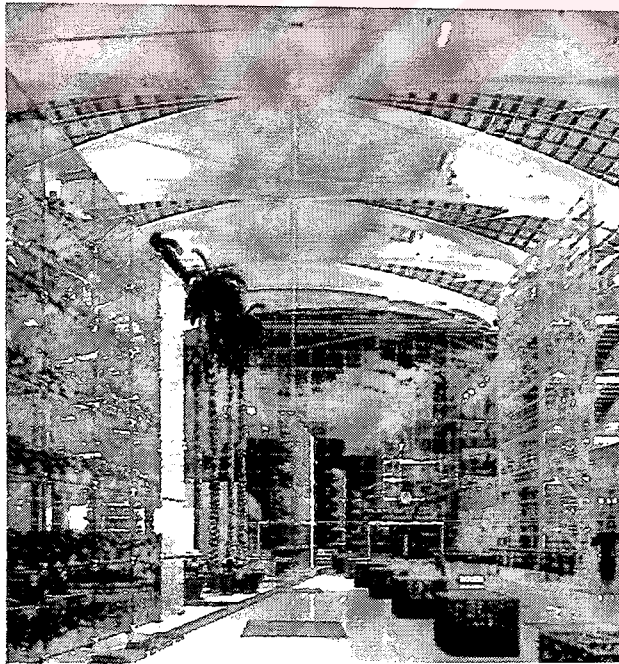
Şekil 4.24 Paradise Oteli, atriumdan görünüşü
(Şahinbaş, 1998, s. 50)

Antalya - Beldibi'nde 1990 yılında hizmete açılan Paradise oteli ise, zengin bir doğal çevre içinde inşa edilmiş, birbirinden farklı niteliklere sahip üç ayrı atriuma sahip bir yapıdır (Şekil 4.23). Erkut Şahinbaş'ın tasarımı olan yapının atriumlarından birisi, dinamik ve akışkan bir mekan olarak tanımlanan (Aran, 1992, s. 55) giriş lobisi olarak işlev görmektedir. Diğer iki atrium ise, biraraya gelişleri ile "L" biçimli iki ayrı kütle oluşturmuş olan konaklama birimlerinin çevrelediği, daha özel bir kullanıma sahip, sessiz mekanlardır. Bu mekanların şeffaf üst örtüsü, odalar arası yatay dolaşım mekanlarının aydınlık ve ferah olmasını sağlamakta, yapının iç mekanlarında kullanılan açık renklerin aydınlık etkisini güçlendirmektedir (Şekil 4.24). Yapı çevresinin her yönden izlemeye değer doğa manzaraları sunması, bu oteldeki atriumların, kent içi veya yakınında inşa edilen otellerin iç mekanında ilgi çekici bir odak noktası oluşturmayı amaçlayan atriumlarından daha farklı bir ifade ve işleve sahip olmasına neden olmaktadır.

Münih Havaalanı'nın iş ve ticaret etkinlikleri için ayrılmış olan tarafsız bölgesinde 1996 yılında inşa edilen ilk yapı olan ve Helmut Jahn'ın tasarladığı Hotel Kempinski, gelecekte inşa edilmesi planlanmakta olan bir dizi yapıya uyum sağlayabilmesi açısından modüler bir sistemde tasarlanmıştır (Cerver, 2000, s. 866). Bir atrium ile birbirine bağlanmış iki bloktan oluşan ve 400 odanın yer aldığı otel, havaalanı sistemi ile çeşitli kotlardan bağlantılandırılmıştır (Şekil 4.25). Bir kentsel park niteliği taşıyan, geometrik bir düzene sahip ve çeşitli açılardan değişik şekillerde algılanabilen cam ve metal objelerle hareketlilik kazandırılmış yapı çevresi peyzajı, iç mekanda atriumda devam ettirilmiştir (Blake, 1997). Prizmatik bir forma ve cephede tekrar eden bir ritme sahip olan yapının kapalı bir bahçe görünümündeki atriumu, farklı ışık geçirgenliklerine sahip üst örtüsü, giriş ve oturma mekanlarını birbirinden ayırmak amacı ile kullanılan şeffaf duvarların içindeki raflara yerleştirilmiş saksılar, cam kutular, palmiyeler gibi mekansal donanım öğeleri ile zenginleştirilmiş; şeffaf cephesi sayesinde iç mekanın dışarıdan algılanması ile yapının kütle etkisini azaltılmış ve otel bloklarının masifliği dengelenmiştir (Şekil 4.26).

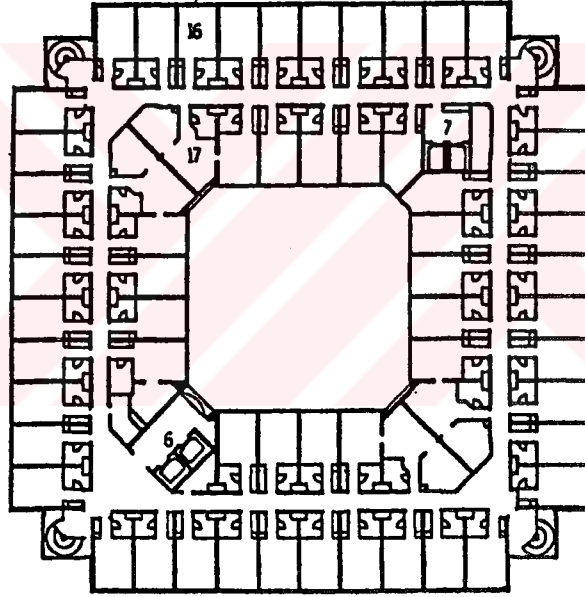
Şekil 4.25 Hotel Kempinski, vaziyet ve 1. kat planı
(Cerver, 2000, s. 866)

Şekil 4.26 Hotel Kempinski, atriumdan görünüş
(Cerver, 2000, s. 866)

Atriumlar, ilgi çekici ve hatırlanabilir olmaları ve işlevsel özellikleri ile otel yapılarında tercih edilen bir mekan türü olmaktadır. Otellerdeki atriumun genellikle ortak mekan ve yönlendirme mekanı olarak iki önemli işlevi bulunmaktadır, Farklı plan şemaları içinde kullanılsa bile konaklama birimlerinin atriumu çevreliyor olması, bu mekanların görsel ve işlevsel olarak atriumdaki aktiviteye katılımını getirmektedir. Günümüz otel yapılarında atrium ve konaklama birimlerinin yerleşimi ve birbirleriyle olan ilişkileri söz konusu olduğunda, galeri, çift yüklü galeri ve resort olarak adlandırılan üç farklı plan şeması gözlenmektedir (Saxon, 1996, s. 15).

Galeri planlamasında odalara yatay ulaşımı sağlayan galerilerin iç kısmı doğrudan atriuma bakarken, dış tarafında oda girişleri yer almaktadır. Bu plan şemasının kullanıldığı otellerde odalar dışarıdan, atriumdan veya her iki yönden ışık almaktadırlar.

Şekil 4.27 Otellerde çift yüklü galeri örneği, plan
(Saxon, 1994)

Atrium otellerinde görülen bir diğer planlama şekli ise çift yüklü galeri şeması kullanımınıdır. Bu otel şemasında odalar atriumu çevreleyen galerinin her iki tarafında yer almakta, odaların bir kısmı dışarıya bir kısmı atriuma bakmaktadır (Şekil 4.27). Odaların önemli bir bölümünün atriuma bakıyor olması, enerji korunumu açısından olumlu bir

özelliğdir. Yangına dayanıklı ve sabit pencerelerin kullanımı, bu plan şemasının kullanımına katkıda bulunmaktadır. Asansörlerin atriumda yer almasıyla hem izlenen, hem de etrafın izlenebildiği bir dolaşım sağlamaktadır. Alandan kazandırması, ekonomi ve yangın güvenliği sebebiyle çift yüklü planlama 1980'lerden itibaren yaygınlık kazanmıştır.

Otel ortak mekanı olan atriumun dışarının olumsuz koşullarına karşı daha ilgi çekici ve manzaralı bir mekan oluşturması, müşterilerin ikinci sınıf odalarda kaldıklarını düşünecekleri endişesiyle otel sahiplerinin atriuma bakan odalardan kaçınmalarının önüne geçmiştir. Holiday Inn Otelinde odaların dışarıdaki otopark ve otoyol manzarasından ziyade bahçe, havuz ve lobinin yer aldığı atriuma yönlendirilmesi, atriuma bakan odaların daha avantajlı duruma geçmesini sağlamıştır.

Resort oteller, planlamanın büyük bir yatay ölçekte gelişim gösterdiği bir otel çeşididir. Turizm sezonunun büyük bölümünde hava sıcaklığının çok yüksek olduğu ve geniş bir alana yayılan kent dışı otellerde kontrollü bir iklim sağlamak amacıyla çok büyük boyutlu atriumlar inşa edilmektedir. Bu tür yapılarda atriumlar iç mekandan ziyade, kentsel dış mekan veya bir doğa parçası, bir park olarak algılanmaktadırlar. Bu tür yapılarda atrium kullanımının ana nedeni iklim koşullarından korunmuş, geniş alanlı yapay dış mekanlar elde etme isteğidir. Bu tür atriumlar yapılara sonradan da eklenebilmektedir. Tennessee'deki Opryland Hotel ve Tokyo'daki DT Hotel, büyük ölçekli atriumları ve atrium kullanımı bakımından bu tür yapılara örnek oluşturmaktadırlar.

Opryland Hotel'in 1983 yılında inşa edilen 8000 metrekarelik atriumu, çit yüklü galerilerle ulaşılan odalarla çevrilidir. Otelin oda başına en çok kazanan otellerden biri olması ile 1988 yılında Cascades atriumu eklenmiştir. Bu mekanda şelale ve bitkiler arasında dolaşım ve oturma alanları yer almaktadır. Teknik sistemlerin yapay kayalarca gizlendiği bu iklimlendirilmiş mekanda, kontrol edilebilir gölge elemanları ile desteklenen saydam cam kullanımı, hem bitki gelişimini sağlamakta, hem de dış mekanda olma duygusu vermektedir. Tokyo Disneyland yakınındaki Disneylend Tokyo

Hotel ise, atriumunun bir dış meydan niteliği taşıması, odaların dışarıya bakması ve çoğu örnekte karşılaşılan tersine atriuma küçük açıklıklarla bakan tek yönlü galeri düzeniyle farklılaşan bir örnektir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Tokyu Disneyland Hotel, atriuma bakış
(Saxon, 1994)

4.4. KÜLTÜR VE EĞİTİM YAPILARINDA ATRIUM

4.4.1. Kültür Yapılarında Atrium

Atriumlar, kültür yapılarının sergi ve toplanma işlevleri için aydınlık, dış mekan etkisi veren mekanlar oluşturmaktadırlar. Kültür yapılarında atriumun özellikle 1980'lerden itibaren oldukça etkin bir mekan olduğu belirtilmektedir (Saxon, 1994, s. 123).

Tokyo International Forum, yapının bir cephesi boyunca uzanan ve yapının en yüksek mekanını oluşturan, cam salon (*glass hall*) olarak anılan atriumu ile dikkat çekici bir örnektir (Şekil 4.29).

Şekil 4.29 Tokyo İnternational Forum, Glass Hall iç mekanı
(Cerver, 2000, s. 699)

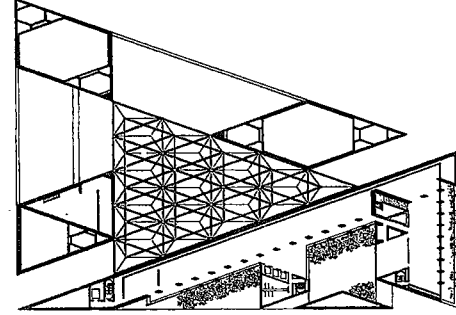
Yapı, büyük salonlar, plaza ve cam salon olarak adlandırılan üç ana elemandan oluşmakta; çeşitli amaçlara yönelik toplantı salonları yanında sergi, restoran, kafe, kitapçı, çiçekçi, seyahat acentası gibi mekanlar içermektedir. Atrium, konferans ve toplantılara giriş ve dağılım organizasyonunu sağlayan ana elemandır. Arada yer alan plaza ise bu elemanları birleştiren ve kent için değerli bir ortak mekan mekan niteliğindedir (Cerver, 2000, s. 698). Plazanın altında büyük sergi salonu yer almaktadır. Yapının tasarımcısı olan R. Vinoly'nin atrium tasarımında Milan Galleria ve Crystal Palace gibi 19. yüzyılın ortak mekanlarından etkilendiği; plazanın ise Piazza Novona gibi Avrupa meydanları ölçeğinde olduğu ve sembolik değer taşıdığı iddia edilmektedir (A.R. sayı: 1197, s. 40).

Müze yapılarında atriumlar, doğal ışığın tercih edildiği sergi salonlarında ve dolaşım alanlarında sıklıkla kullanılan mekanlar olmaktadır.

I. M. Pei & Partner'ın tasarımı olan ve 1968 - 78 yılları arasında yapımı gerçekleştirilen Ulusal Sanat Galerisi Doğu Binası, atriumun bir kültür yapısında giriş mekanı işlevini üstlenen bir ortak mekan olması açısından önemli bir örnektir. Washington D. C.'de bulunan yapı, Batı Kanadı olarak adlandırılan ilk yapının doğu-batı aksı boyunca uzanmakta, ölçek, malzeme ve yönlendirme bakımından bu yapı ile uyum sağlamaktadır (Tzonis ve diğ., 1995, s. 174).

Pei'nin yapısının ana şeması, köşegen bölünmüş yapı alanında, birbirinin tümleyeni olan üçgen planlı iki blok oluşturularak, yine üçgen biçiminde bir atrium ile bütünleştirilmesine dayanmaktadır (Şekil 4.30). Giriş plazası, kompleksin yapılarını bütünleştiren, ana odak noktası ve dolaşım alanı olan atriumun içine doğru uzanmaktadır. Atrium, en yüksek noktada 24 metreye ulaşan, uzay strüktür tarafından taşınıp, yalıtımlı camlarla ve alüminyum güneş kırıcılarla kaplanmış şeffaf bir çatı ile örtülüdür. Bu strüktür formu ile de, yapı kütle ve mekanlarının üçgenliği vurgulanmaktadır. Mekanda dikkati çeken diğer bir unsur ise çatıya asılmış bulunan Calder'in hareketli heykelidir. Yapının giriş holünü, yatay ve düşey dolaşımının

başlangıç noktasını oluşturan bu mekan, yapıyı kullanmakta olan insanlarla sürekli bir hareketlilik kazanmaktadır (Şekil 4.31).

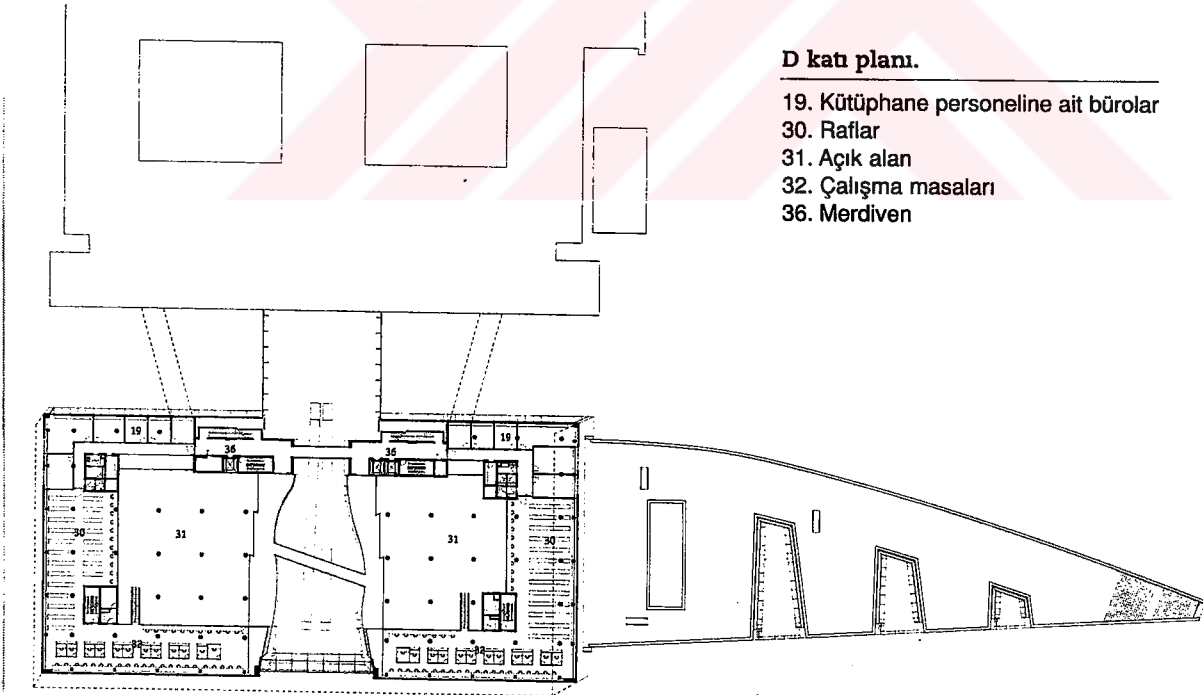
Şekil 4.30 Ulusal Sanat Galerisi, 7. kat planı
(Bednar, 1986, s. 189)

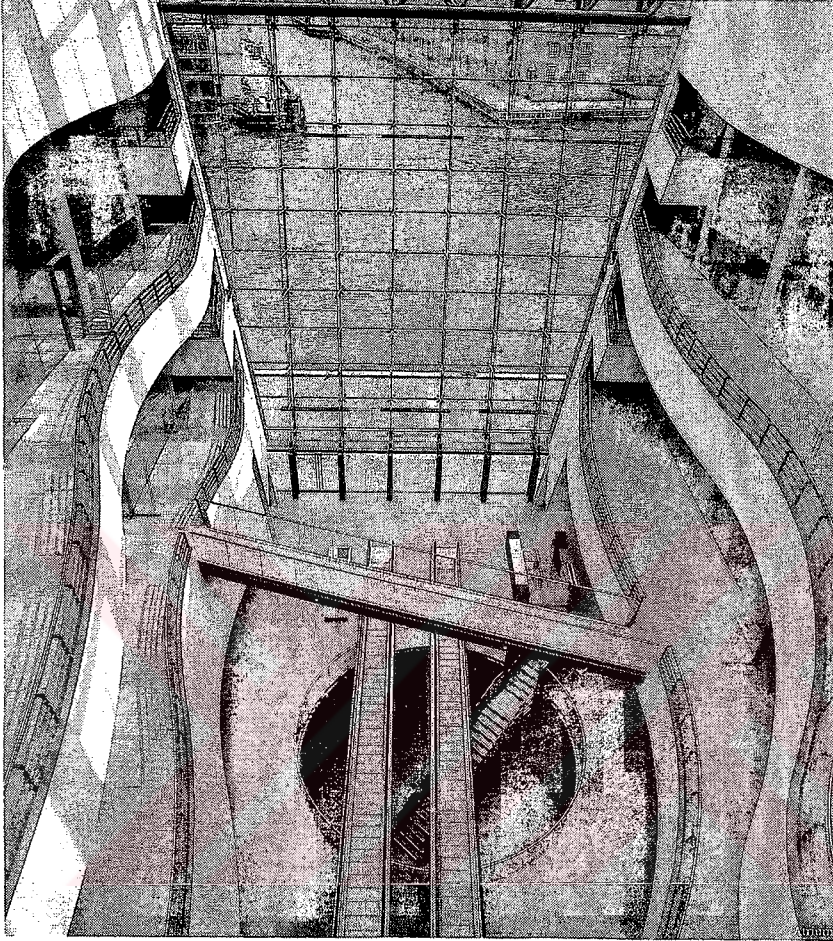
Şekil 4.31 Ulusal Sanat Galerisi, atriumdan görünüş
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 175)

Siyah Elmas Danimarka Kraliyet Kütüphanesi, içinde çeşitli kültürel etkinlikleri barındırması ile geleneksel kütüphane yapılarından ayrılan bir örnektir. Mevcut kütüphane binasına eklenen yapının "elmas" olarak adlandırılan bölümü, 7 katlı, siyah granit kaplamalı, masif ancak eğimli cepheleri ile dinamik bir etki yaratmaktadır. Yapının "balık" olarak adlandırılan alçak kütleli, açık renkli ve parçalı bölümü ise birbiri ile ilintili dört farklı kuruma mekan oluşturmaktadır.

Elmas olarak adlandırılan kütle, organik çizgileri ve şeffaf cephesi ile zıt bir forma sahip olan atriumla ikiye bölünmekte ve bu atrium aksını takip eden yaya yolu eski ve yeni yapıları birbirine bağlamaktadır. Atrium kitabevine, kafe / restorana, Queen's Hall olarak adlandırılan bölüme ve iki kattaki sergi salonlarına doğrudan giriş sağlamaktadır. Yapıdaki okuma odalarının tümü atriuma bakmakta, atriumun iki kenarında bu odalara ulaşımı sağlayan ve birbirlerine köprülerle bağlanan galeriler bulunmaktadır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 Siyah Elmas D. K. Kütüphanesi, eski yapıya (üstte) bağlanan "elmas" ve "balık" kütleleri, plan (Yapı 231)

Şekil 4.33 Siyah Elmas D. K. Kütüphanesi, okuma birimlerinden atriuma ve suya bakış (Yapı 231)

Atriumun karşılıklı bulunan diğer iki kenarından birisi ödünç verme salonuna bağlanırken, diğeri ise suya bakmaktadır. Atriumun bu niteliği, yapının manzaraya açılmasını sağlar. Gün ışığı atriuma ve okuma odalarına tepedeki büyük ışıklıktan ve sudan yansyarak girmekte, böylelikle günün ve yılın değişen ışık durumu her yerden hissedilebilmesi mümkün olmaktadır (Şekil 4.33). Okuma odaları ve atrium arasındaki cam duvarlar ses yalıtımı sağlamaktadır. (Yapı, 231, ss. 87 - 97).

4.4.2. Eğitim Yapılarında Atrium

Eğitim yapılarında ise atriumlar, toplanma işlevi ile küçük birimler arasında dolaşımı karşılayan mekanlar olarak kullanılmaktadır (Saxon, 1994, s. 57). Eğitim yapıları ile ilişkili öğrenci yurdu gibi yapılarda ise atriumlar, herkes tarafından paylaşılan, kullanıcıların biraraya geldikleri ve çeşitli sosyal etkinliklerin sürdürüldüğü mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

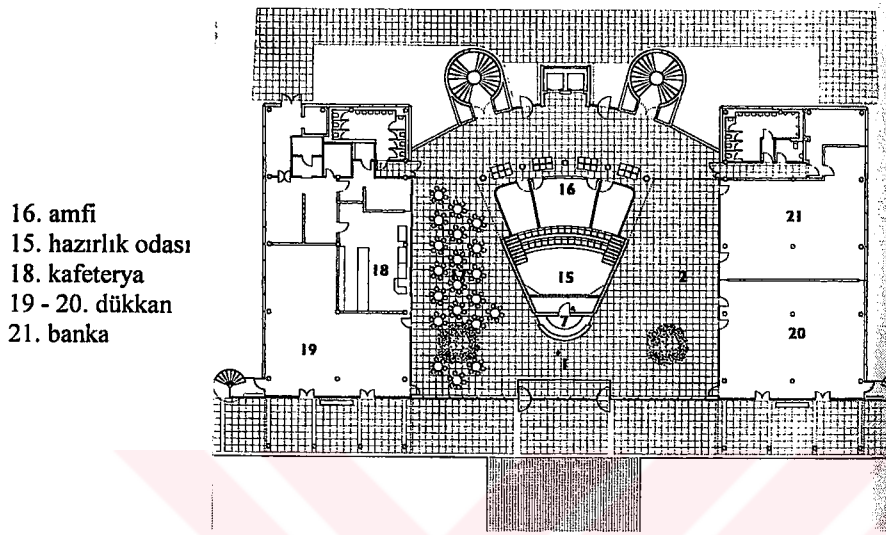
İngiltere'de tasarımı Michael Hopkins and Partners'a ait olan Nottingham Üniversitesi Kampüsü'nün yapay bir göl boyunca uzanan dolaşım bandının şekillendirdiği lineer yerleşim planında merkezi bir konumda yer alan (Şekil 4.34) ve kütüphane ile yakın ilişkili bulunan anfi binası ile İşletme Okulu blokları, atriumun giriş, dinlenme ve yeme - içme mekanı olarak kullanıldığı yapılardır.

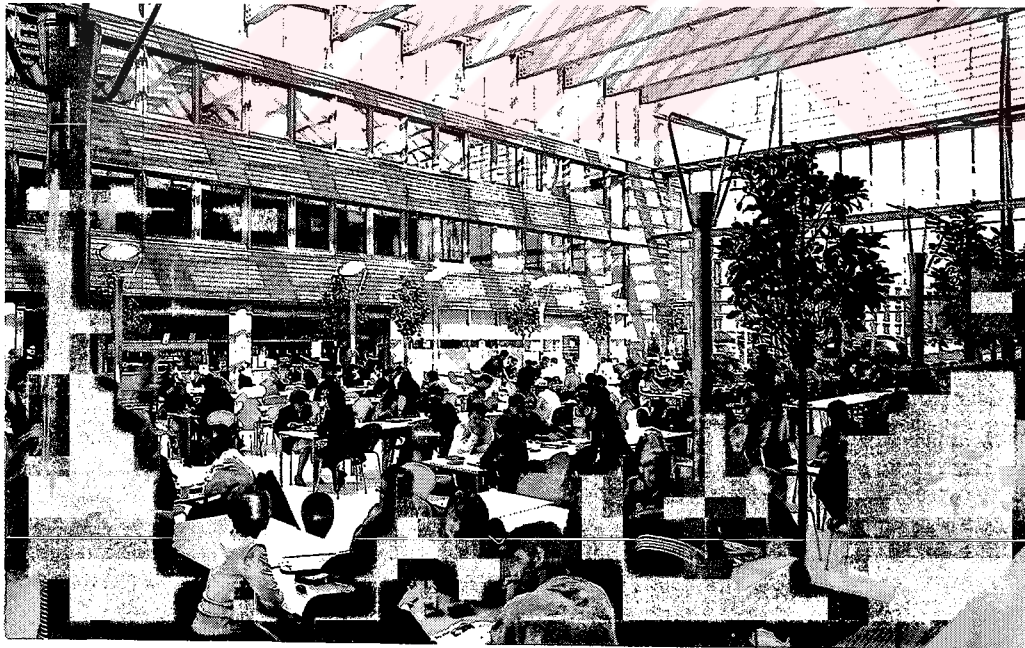
Şekil 4.34 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, yerleşim planı
(The Architectural Review, sayı: 1236, s. 46)

Anfi yapısı, zemin katında dükkan, banka ve kafeteryanın bulunduğu iki bloğu birbirine bağlayan bir atrium ile bu atriumun ortasında yer alan ve üstüste üç dersliğin bulunduğu bir anfi bloğundan oluşmaktadır. Yapıya, kütüphaneye girişi de sağlayan bir plazadan girilir. Giriş holünün tam karşısında yer alan anfi kütle, atrium mekanını ikiye bölmekte, ve kafeterya alanını bir dükkan ve bankanın açıldığı dolaşım alanından ayırmaktadır (Şekil 4.35). Bu yapıda atrium, her türlü hava koşulunda hem amfilerde ders gören, hem de kütüphanede çalışan öğrencilerin ders aralarında dinlenebilecekleri,

merkezi bir konumda olması, kafeterya ve alışveriş işlevlerini içermesi bakımından, kampüste eğitim gören tüm öğrencilerin ortak mekan ihtiyacına cevap veren, aydınlık ve ferahlığı ile dış mekan etkisi yaratan bir odak mekan niteliğindedir (Şekil 4.36).

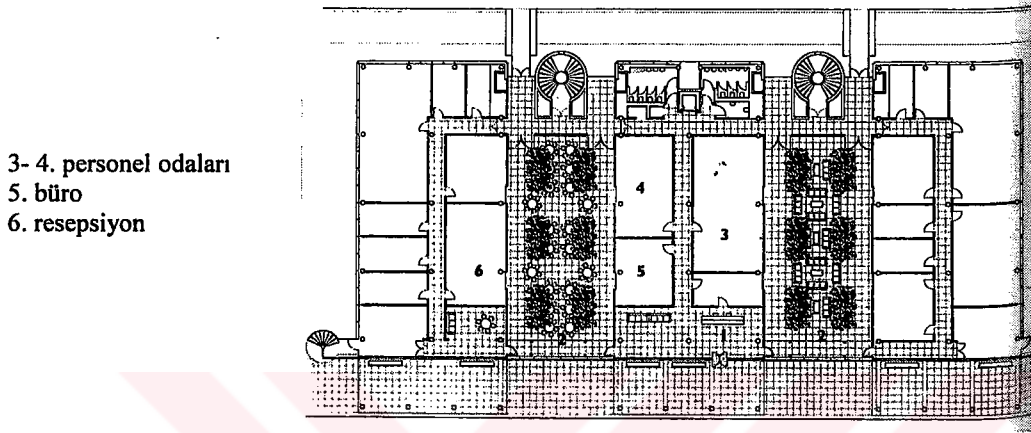

Şekil 4.35 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, amfi yapısı (D), plan
(The Architectural Review, sayı: 1236, s. 46)

Şekil 4.36 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, anfi yapısı (D), atriumdan görünüş
(L'arca, sayı: 53, s. 45)

Kampüsteki diğer bir atriumlu yapı olan İşletme Okulu binası, plan şeması bakımından anfi yapısı ile benzerlik göstermekte, ancak bu yapıda atriumlar, zemin katta bulunan ofisler nedeni ile öncelikle personele hizmet veren, daha az sayıda kullanıcıya hitab eden daha özel nitelikli mekanlar olarak işlev görmektedirler (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Nottingham Üniversitesi Kampüsü, İşletme Okulu (M), plan
(The Architectural Review, sayı: 1236, s. 46)

4.5. SAĞLIK YAPILARINDA ATRİUM

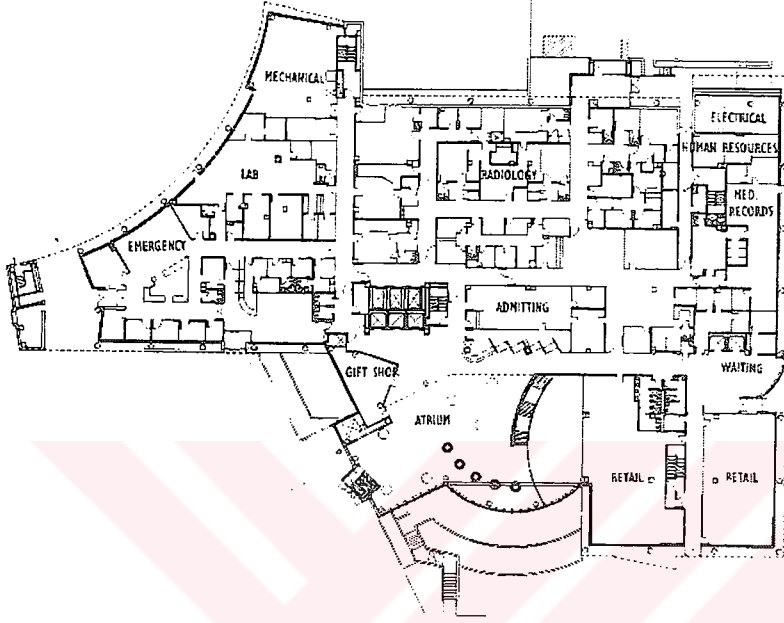
Sağlık yapıları tasarımında teknolojik gelişmeler ve kullanıcılara fiziksel ve psikolojik açıdan mümkün olan en rahat mekanları sunma isteği, önemli rol oynayan etkenler olmaktadır. Hastane yapıları tasarımında 1970'lerden itibaren büyük değişimler yaşanmaya başlanmış, 1990'lı yıllarla birlikte öncelikle endüstrileşmiş ülkelerde hastalar için daha sıcak ve insani mekanlar yaratma fikri ağırlık kazanmıştır. Bu anlayışın sebeplerinden birisinin de hasta ve personeli mekana çekmeyi amaçlayan pazarlama stratejilerinin bir ürünü olduğu söylenmektedir (Jonassen, 1995, s. 6).

Hastane tasarımında en önemli tasarım prensiplerden birisi, fiziksel yapının yapının verimlilik ve etkinliğini desteleyerek iyileşmeye katkıda bulunacak psikolojik etkilerin

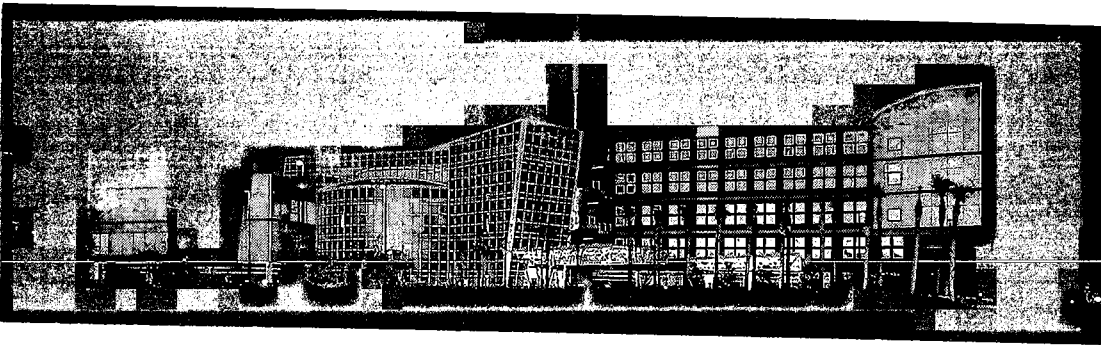
yaratılmasına yardımcı olmasıdır. Bu bağlamda, yapının renk, ışık, akustik, manzara, hava kalitesi ve bireysel kontrole olanak tanınması önem taşımaktadır (a.e., s. 7). Tasarımcıların kullanıcıları hastane ortamında daha rahat hissettirebilmek için organizasyon açısından alışveriş merkezi gibi daha akılda kalıcı yapıları örnek almaya başladıkları iddia edilmekte; buna bağlı olarak hastanelerin departmanlar yerine, bir atrium boyunca birbirlerine komşu olacak şekilde uzandığı plan şemalarının tercih edildiği söylenmektedir (Nesmith, 1995, s. 10). Bu plan şeması yapıda hatırlanabilirliği arttırmakla birlikte, hasta ve personel için daha az dolaşım uzaklığı sunmaktadır.

Hastane tasarımında tedaviye yönelik düzenlemeler yanında, hastanın duygusal, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Hastane, klinik, rehabilitasyon merkezi gibi teşhis ve tedavi amaçlı sağlık yapılarında atriumlar, personel ve ziyaretçilerin ihtiyaç duyduğu dolaşım, bekleme, dinlenme ve yemek gibi işlevleri karşılayan mekanlar olarak kullanılmakta, mekana açılan odalar yoluyla hastalar mekanın hareketliliğini izleyebilmektedirler. Atriumun varlığı ile işlevi gereği insanların çoğunlukla sıkıntılı zamanlar geçirdikleri hastanelerde geniş, aydınlık, ferah, bitkilerle zenginleştirilmiş huzurlu mekanlar yaratılması amaçlanmaktadır.

Florida'da bulunan ve tasarımını HKS'nin yaptığı West Orange Hospital, içine dükkanların da yer aldığı 141 yatak kapasiteli bir hastane yapısıdır (Şekil 4.38). Yapının merkez noktasını, giriş lobisi ve bekleme salonu olarak kullanılan atrium oluşturmaktadır (Nesmith, 1995, ss. 116 - 119). Atriumda danışma bölümü yer almakta ve alışveriş birimleri bu mekana bağlantılandırılmaktadır. Atriumda yer alan bir merdivenle, galeriler ve pencereleriyle atriuma bakmakta olan üç kata ulaşılmaktadır. İki cephesi şeffaf olan ve dışarıdan algılanan atrium (Şekil 4.39), çeşitli ağaçlar ve çiçeklerle canlandırılmış, ferah ve aydınlık bir mekandır (Şekil 4.40).

Şekil 4.38 West Orange Hospital, giriş katı plan
(Nesmith, 1995, s. 119)

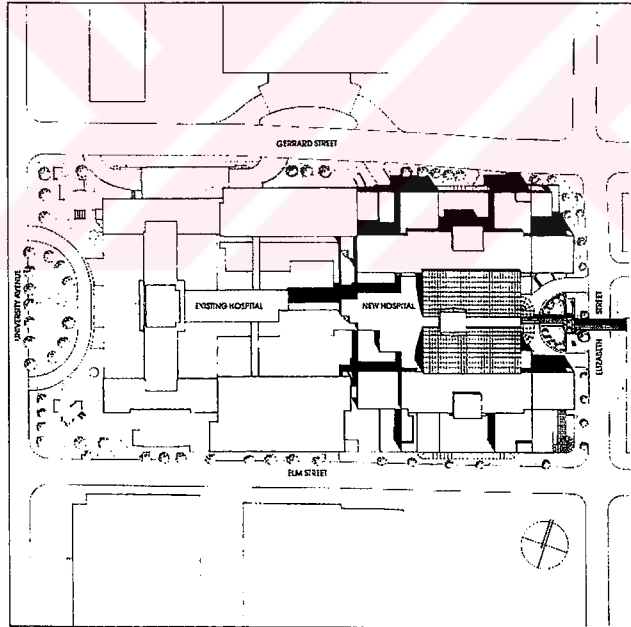

Şekil 4.39 West Orange Hospital, dışarıdan görünüş
(Nesmith, 1995, s. 118)

Şekil 4.40 West Orange Hospital, atriumdan görünüş
(Nesmith, 1995, s. 118)

Zeidler Roberts Partnership'in tasarladığı, Ontario - Toronto'da inşa edilen Hospital for Sick Children, işlevlerin sekiz kat yüksekliğinde bir atriumun çevresinde organize edildiği 96 yataklı bir çocuk hastanesi yapısıdır (Şekil 4.41). Her birinde hemşire merkezi ve oyun alanlarının bulunduğu hasta odaları bölümleri, merkezi atriuma bakmaktadırlar (a.e., s. 148). Atrium, şeffaf cephesi ile yapının masif tuğla cephesi ile karşıtlık yaratmaktadır. Bitilendirme, aydınlatma elemanları ve mobilyaları ile atrium, bir kent meydanı niteliğindedir. Şeffaf merdiven kovaları ve panoromik asansörleri ile atriuma hareket kazandırılmaktadır (Şekil 4.42). Atriumun bu mekansal özellikleri, yapının çoğu zaman soğuk ve sıkıcı olarak tanımlanan hastane yapılarından ziyade bir otel gibi algılanmasını sağlamaktadır.

Şekil 4.41 Hospital for Sick Children, vaziyet planı
(Nesmith, 1995, s. 150)

Şekil 4.42 Hospital for Sick Children, atriumda bekleme alanı ve (solda) panoramik asansörler (Nesmith, 1995)

Atriumlar huzurevi, bakımevi gibi toplu yaşamın hüküm sürdüğü yapılarda, ortak mekan oluşturması nedeniyle tercih edilen bir mekan türü olmaktadır. Bu gibi mekanlarda atrium kullanıcılar için ortak bir değer oluşturmakta, kullanıcıları için toplumsallık, yabancılaşma ve yalnızlık kavramları söz konusu olduğunda önem kazanmaktadır. Huzurevi yapılarında birimlerin galerilere bakan kapıları, tek noktadan gözlenebileceğinden, sakinleri için güvenli ortamlar oluşturmaktadır (Bednar, 1986, s. 67).

4.6. ÇOK İŞLEVLİ YAPILARDA ATRIUM

Atriumlar, özellikle alışveriş, büro veya otel işlevlerinin birlikte yer aldığı yapılarda sıklıkla kullanılan bir mekan olmaktadır. Otel ve büro gibi daha özel kullanımları olan yapıların, daha ortak bir nitelik gösterdiği alışveriş mekanları ile kombine edilmesi söz konusu olduğunda atriumlar, bu farklı niteliklerdeki işlevlerin aynı yapı içinde organize edilmesini sağlayan bir mekan olarak kullanılmaktadır. Bu tür yapılarda atriumlar, ortak mekan niteliği nedeniyle ortak işlevleri barındıran, organizasyon rolü ile de daha özel mekanlara ulaşımı düzenleyen bir mekan olarak işlev göstermektedir.

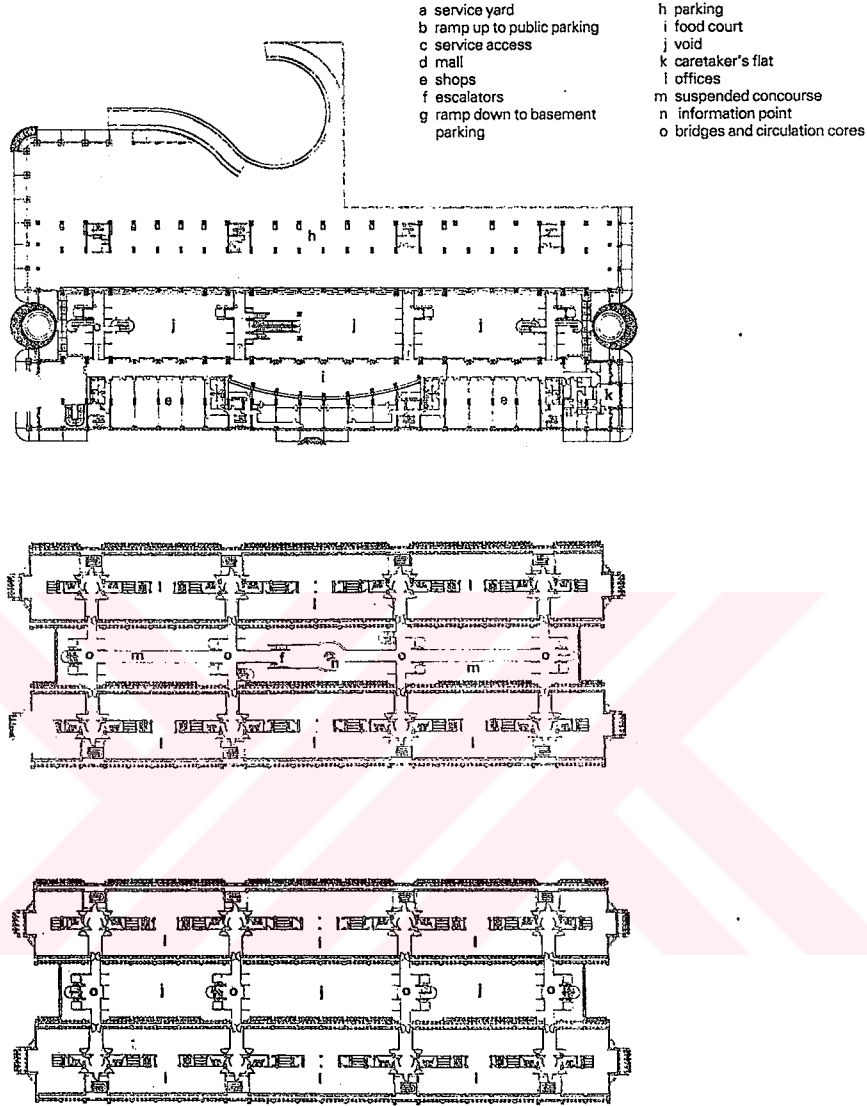
Çok işlevli yapılarda atrium, farklı işlevlere sahip bölümlerin ortak mekanı olarak kullanılabilir. Atrium, farklı işlevlerce paylaşılırken, dolaşım şeması ile işlevlerin birbirinden ayrı tutulması sağlanmaktadır. Zimbabwe - Harare'de 1996'da inşa edilen iki kat alışveriş ve dokuz kat büro mekanının birarada bulunduğu çok kullanımlı bir yapı olan Eastgate, atriumun farklı işlevler içeren mekanların ortak mekanı olmasına örnek olarak gösterilebilir. Plan şeması oldukça açıktır; iki blok arasında bulunan, şeffaf çatılı, 145 metre uzunluğunda, iki ucu açık lineer atrium yapının merkezini oluşturmaktadır. Atrium, sokaklar arası akış ve alışveriş işlevi için dolaşım sağlamasının yanı sıra, tüm yapıyı organize eden ve iklimlendirmeyi sağlayan bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent içinde sağladığı akış ve ilk iki katta bulunan dükkanlarla birlikte atrium, canlılık kazanmış bir mekandır (Şekil 4.43).

Yapının dolaşım şeması, alışveriş ve büro mekanlarının aynı atriuma bakıyor olmasına karşın, bu farklı işlevlerin birbirlerinden ayrı tutulmasını sağlamaktadır. Zemin seviyesinden yürüyen merdivenlerle ikinci katta bulunan körü benzeri bir galeriye ulaşılmakta, bu galeri büro mekanlarına ait düşey dolaşım çekirdeklerinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu yolla büro katlarına zeminden kesintiye uğratılmış bir giriş sağlanmıştır. Her büro katı 35 metre aralıklarla dört adet köprü ile birbirine bağlanmakta, düşey dolaşımı sağlayan merdiven ve asansör çekirdekleri de bu köprülere bitişik bulunmaktadır. Her bir köprünün iki ucunda katlara giriş veren sekizer adet lobi

bulunmakta, bu da büro mekanlarının bölümlenmesinde 75 ila 5000 metrekare büyüklüğe kadar esneklik tanımaktadır (Şekil 4.44). Yapıya halkın tepkisinin geniş ölçüde olumlu olduğu, hem yapı sakinleri hem de halkın yapının oldukça farklı olduğunu düşündükleri söylenmektedir (A. R., sayı: 1195, ss. 36 - 40).

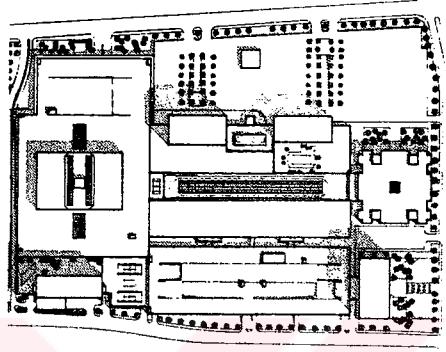
Şekil 4.43 Eastgate, atriumdan görünüş
(Win. Shop. Cen. Design, no: 4, s.58)

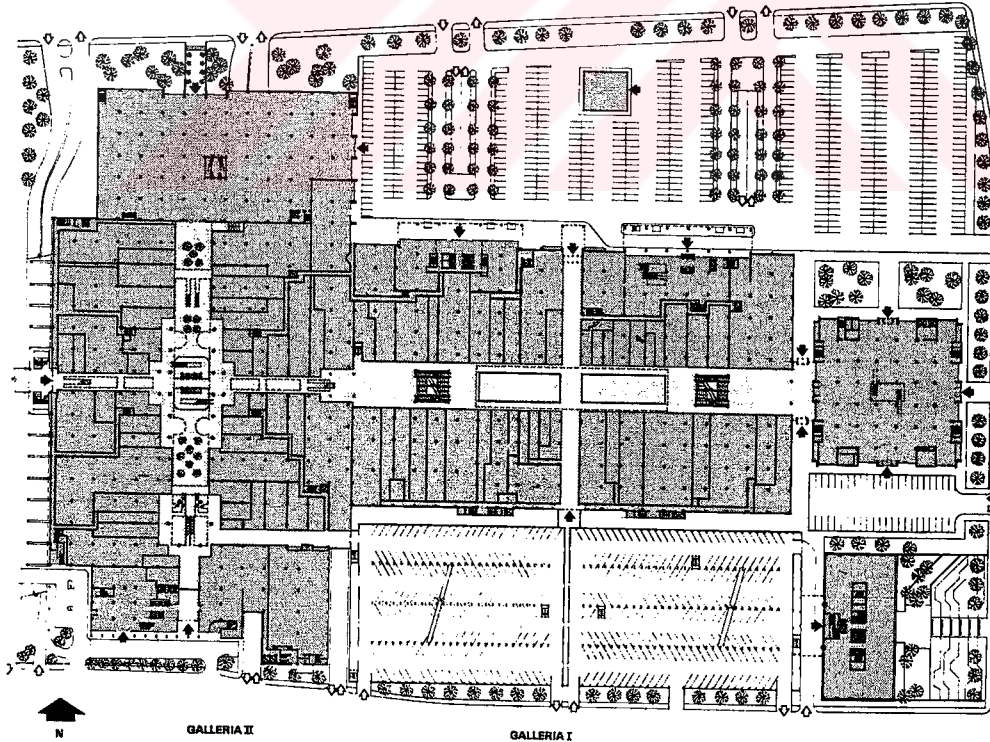
Şekil 4.44 Eastgate, 1., 2. ve tipik büro katı planı
(The Architectural Review, sayı: 1195)

Atrium bu tip yapılarda sadece belli bir işlevin ortak mekanı olarak da kullanılabilir. Texas'taki Galleria II, farklı işlevlerin birbirlerinden yatay düzlemde ayrıldığı ve atriumun alışveriş merkezinin ortak mekanı olarak işlev gördüğü bir yapıdır. Hellmuth, Obata & Kassabaum tarafından tasarlanan ve 1977'de inşa edilen yapı, Galleria I adı verilen bir alışveriş merkezi ile bitişik ve onunla bütünleşmiş bulunan 3 katlı alışveriş merkezi, altışar katlı iki büro bloğu, 500 odalı bir otel ve otoparktan oluşan bir

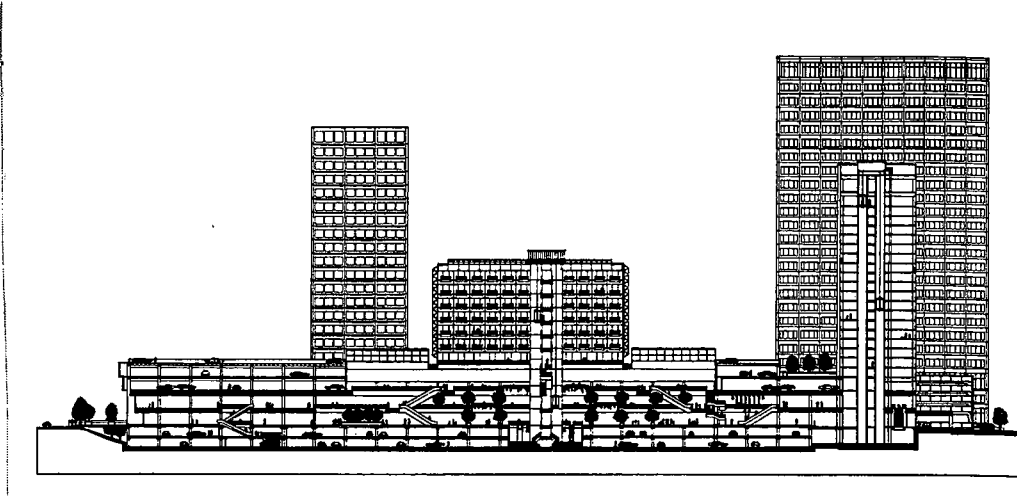
komplekstir (Şekil 4.45). Galleria II'nin atriumu, Galleria I'in atriumuna dik konumdadır. Asansör çekirdekleri bu iki atrium aksının kesiştiği noktada her iki yanda yer alır ve birbirine köprülerle bağlanır. Yaya trafiğini sağlayan merdiven ve yürüyen merdivenler, otopark ve alışveriş katları arasında geçiş oluşturmaktadırlar (Şekil 4.46, 4.47). Dolaşım, bu karmaşık tasarım şeması içinde kolay algılanabilir bir nitelik taşımaktadır.

Şekil 4.45 Galleria I ve II, vaziyet planı
(Zeidler, 1985, s. 34)

Şekil 4.46 Galleria I ve II, 1.kat planı
(Bednar, 1986, s.224)

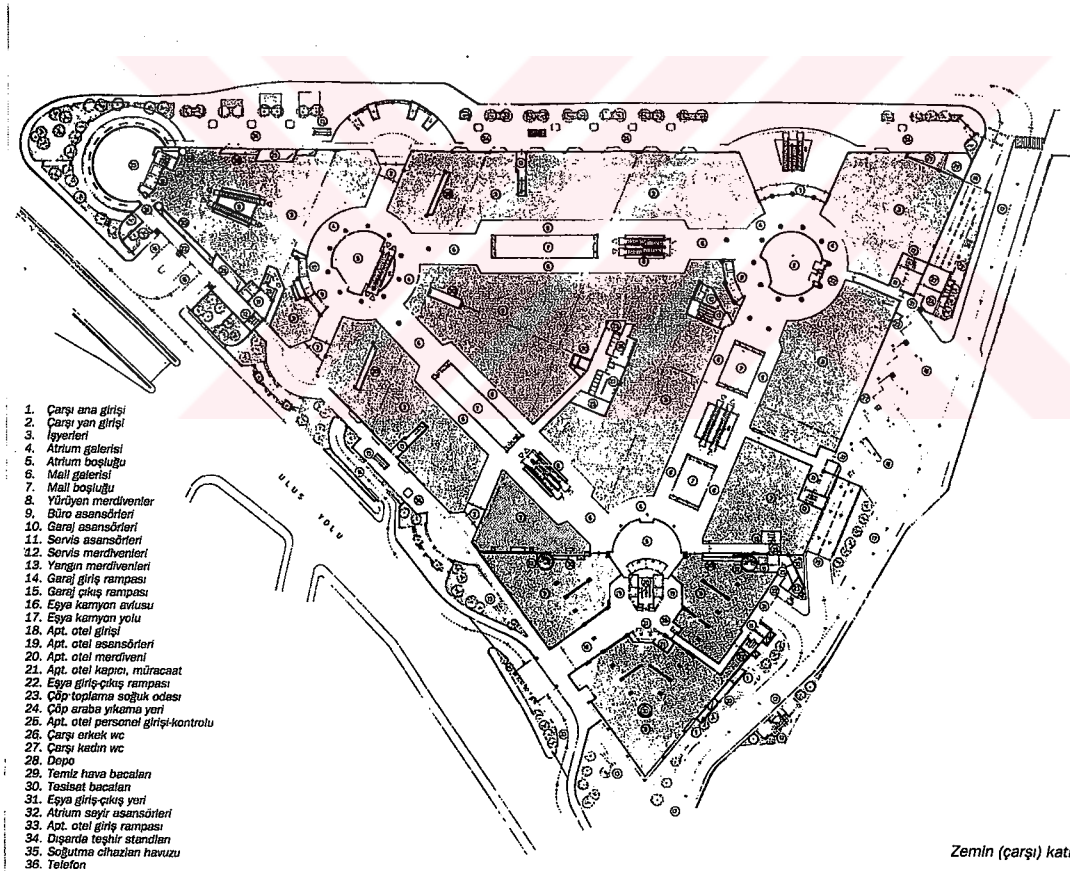
Şekil 4.47 Galleria I ve II, uzunlamasına kesit
(Bednar, 1986, s.224)

Atriumun çok işlevli bir yapıda belli bir işlevin ortak mekanı olarak kullanıldığı yapılardan birisi de alışveriş merkezi, büro ve konaklama birimleri içeren Akmerkez ticaret kompleksidir. İstanbul'da Etiler - Ulus kavşağında, 180.000 metrekarelik bir alana kurulmuş olan ve 1993'te Avrupa'nın en büyük alışveriş merkezlerinden birisi olarak hizmete açılan Akmerkez'in 32.500 metrekaresini alışveriş merkezinin mağaza alanları, 55.000 metrekaresini otopark, 31.000 metrekaresini büro alanları, 20.000 metrekaresini ise konaklama birimleri oluşturmaktadır (Uran, 1995, s. 71).

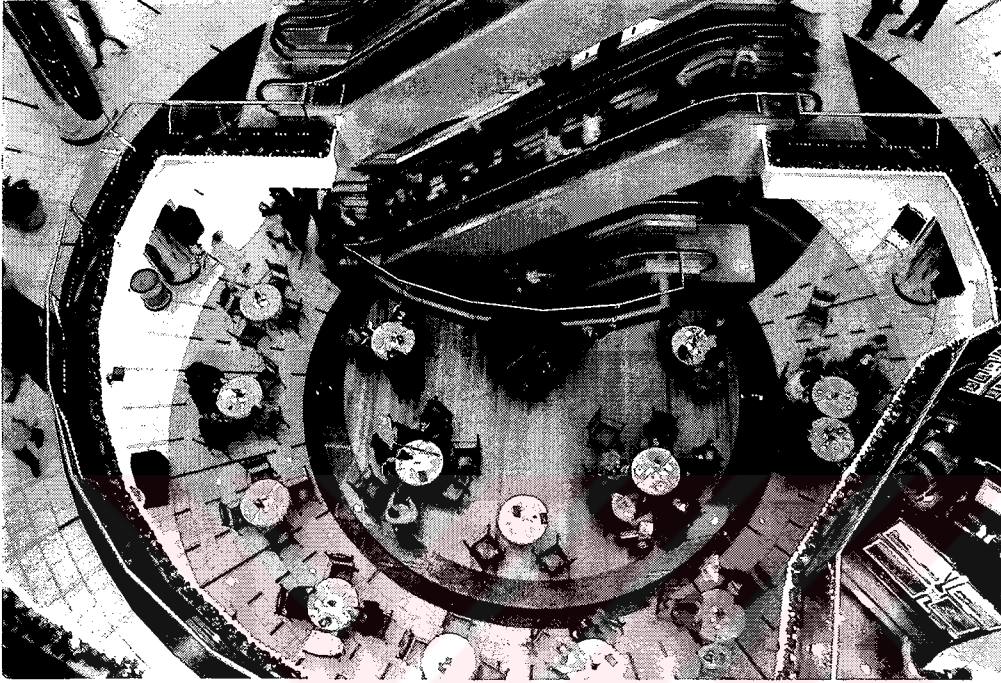
Akmerkez'de atrium, alışveriş işlevine hizmet veren bir mekandır. Türkiye'nin en çok tanınan alışveriş merkezlerinden biri olan ve yoğun bir kullanıma sahip bu alışveriş merkezi, 245 mağaza ile en üst katta 1000 kişi kapasiteli oturma alanının çevresinde restoran birimlerinin yanısıra üç sinema salonu ile bir süpermarketin bulunduğu dört kattan oluşmaktadır (Dökmeci, 1995, s. 70).

Alışveriş merkezi üçgen bir plan şamasına sahiptir ve üçgenin köşe doğrultularında yer alan üç adet atrium, üstten ışık alan galerilerle birbirlerine bağlanmaktadır (Şekil 4.48). Merkez içinde düşey dolaşımın kolaylaştırılması amacı ile kırkın üzerinde

yürüyen merdiven ile asansör ve panoramik asansörler kullanılmaktadır. Atriumlar yatay ve düşey dolaşım akslarının birer düğüm noktası niteliğindedir ve yapının tasarımcısı F. Uran, atriumların dolaşım yolları ucunda hedef olabilecek yerleşimler oluşturarak bu hedeflere yönelenlerin hareketlerinin aradaki alışveriş mekanlarına yarar sağlayacağını belirtmektedir (Uran, 1995, s. 75). Katlar arasında görsel ilişkiyi sağlayan atriumların galerileri, dolaşım yanında oturma ve dinlenme mekanları olarak da hizmet görmektedir (Şekil 4.49). Levent ve Etiler yönlerindeki atrium boşlukları üzerinde 14 ve 17 katlı iki büro bloğu yükselmekte, yapının Ulus yönündeki köşesinde ise atriumun üstten ışık almasına izin veren, 23 katlı ve 96 daire içeren bir apart otel bloğu bulunmaktadır.

Şekil 4.48 Akmerkez, Zemin (çarşı) katı.
 (Yapı, sayı: 158)

**Şekil 4.49 Akmerkez, galerilerden atrium boşluğuna bakış
(Yapı, sayı: 158)**

Çok kullanımlı yapılar ölçek ve karmaşıklık açısından geliştikçe, mekana kimlik, düzen ve birliktelik getirmesi açısından plaza atriumların kullanımı daha işlevsel olmaktadır (Bednar, 1986, s. 69).

BÖLÜM 5

YAPI İÇİNDEKİ KONUMLARINA GÖRE ATRIUMLAR

Atriumlar, yapı içinde buldukları konuma göre çeşitli şekillerde sınıflandırılabilirler. Atriumların tipolojik sınıflandırmasında Saxon (1986, s. 74 - 75) mekanları 5 basit, 4 kompleks form olarak iki ana gruba ayırmakla beraber, melez formların da varlığından söz etmektedir. Bu sınıflandırmaya göre basit formlar, 1, 2, 3, 4 kenarlı ve lineer atriumlardır (Şekil 5.1). Kompleks formlar ise birden çok yapı arasında ilişkiyi sağlayan köprü atrium, bir çok katlı yüksek yapının zemininde yer alan podyum atrium, plan düzleminde birden fazla atriumun yer aldığı yatayda çoklu atrium ile kesitte birden fazla atriumun yer aldığı düşeyde çoklu atrium olarak tanımlanmaktadır. Yapıdan bağımsız kış bahçeleri ve arkadlar da bu sınıflandırmada yan tipler olarak değerlendirilmektedirler. Benzer bir sınıflandırmaya Bednar (1986, s. 64-65)'da da rastlanmaktadır. Bu sisteme göre atriumlar kapalı, açık, lineer, çok yüzeyli ve kısmi olarak 5 grupta toplanmaktadır.

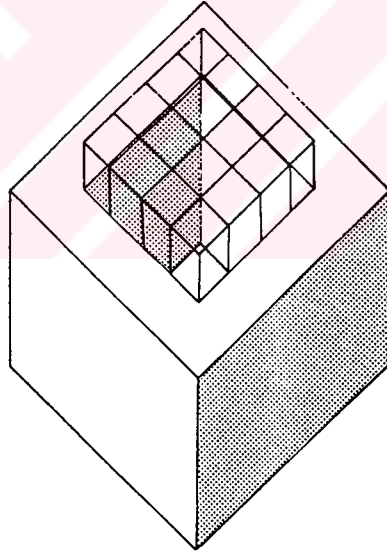
Atriumun konumu yapı parseli, işlevi ve programı ile yakın ilişkilidir. Basit formlar hem küçük hem de kompleks yapılarda kullanılırken, kompleks formlar daha çok yüksek yoğunluklu, büyük ölçekli yapılaşmalara uygundur. Çok dar alanlar da atriuma imkan tanıyabilir. Çok büyük parseller için çoklu yatay formlar gerekebilir. Mekanların çoğunun atriumla ilişkili olması, atriumun mekansal yönden merkez olmasını sağlamaktadır. Atriumlar, formları ne olursa olsun, yapının şekillendirilmesinde

üstlendiği rol ve kurduğu mekanlar arası ilişkiler nedeniyle içinde bulunduğu yapının ayrılmaz birer parçasıdır.

Bu sınıflandırmalardan yola çıkılarak atrium tipleri tez kapsamında, Kapalı Atrium, Açık Kenarlı Atrium, Lineer Atrium, Yatayda Çoklu ve Düşeyde Çoklu Atrium, Kısmi Atrium, Plaza Atrium olarak altı ana grupta incelenecektir

5.1. KAPALI ATRİUM

Tüm kenarları kullanım alanlarıyla, dolu bölgelerle tanımlanmış standart veya klasik olarak tanımlanabilecek atrium çeşididir (Şekil 5.1). Kare, dikdörtgen, daire veya üçgen gibi herhangi bir geometrik şekilde planlanabilmektedirler.

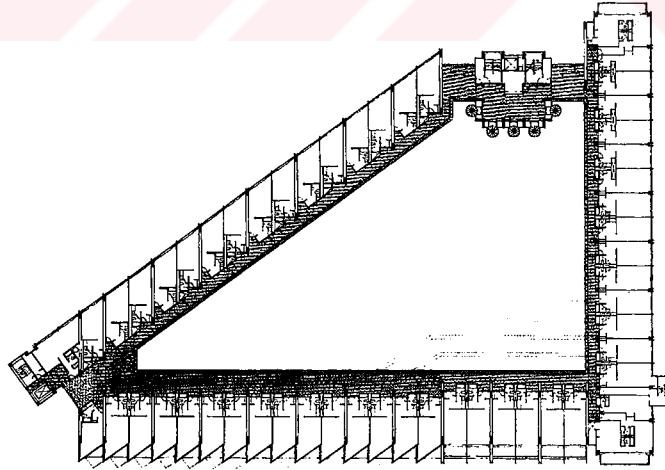

Şekil 5.1 Kapalı Atrium
(Saxon, 1986, s. 74)

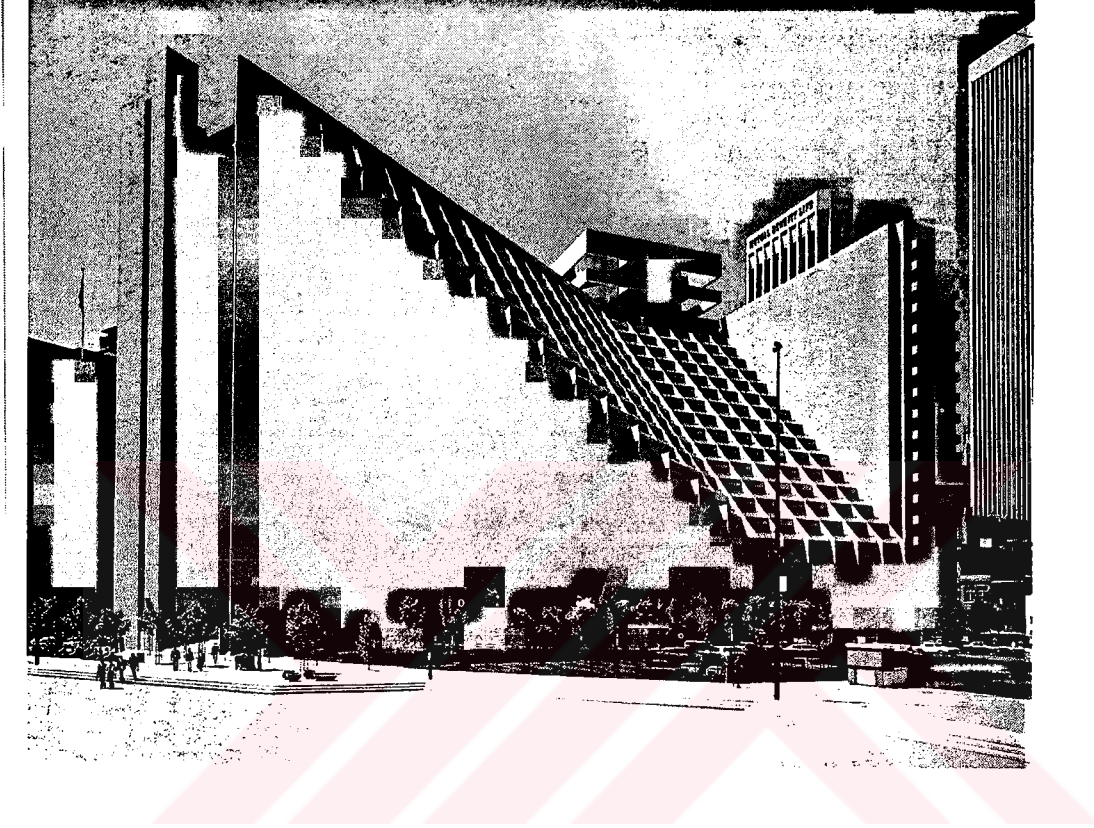
Bu tür atriumlar içe dönüklüğün tercih edildiği oteller ve alışveriş merkezlerinde sıkça kullanılmaktadırlar. Çoğunlukla dış etkilerden yalıtılmış bu tür yapılarda atrium ana çekim noktasıdır. Dışarıya sağır, iç mekanla ilgili herhangi bir ipucu vermeyen

alışveriş merkezi gibi yapılarda kapalı atrium kullanımında amaç, dışarının olumlu veya olumsuz, dikkati dağıtacak etkilerinden soyutlanmak ve iç mekanda istenen niteliklere sahip bir çevre kurgulamak; aynı plan düzleminde çok sayıda birim içeren yapılara iç mekanda cephe kazandırarak, doğal ışık ve havanın daha çok mekana ulaşmasını sağlamaktır. Gerek atriumu saran tek yönlü galerilere açılan, gerekse çift yönlü koridorlarla birbirinden ayrılarak bir kısmı dışarıya, bir kısmı atriuma bakan birimlerden oluşan oteller bu duruma iyi birer örnektirler.

John Portman'ın tasarladığı, 1973 tarihinde inşa edilen Hyatt Regency San Francisco Oteli'nde kapalı atrium şeması açıkça görülebilir (Şekil 5.2). Otelin inşa edildiği yapılaşmamış ve çevreden yalıtılmış alanda bir çekim gücü oluşturmak için, otelin işlevsel olduğu kadar ilgi çekici ve akılda kalıcı olması amaçlanmıştır. Otelin 17 katı boyunca yükselen, tepeden ışık alan ve 45 derecelik bir açıyla kademelenen atrium aracılığıyla hem içe dönük, hem de üçüncü boyutta hareket kazanan bir form geliştirilmiştir (Şekil 5.3). Ağaçlar, su doğal ışık ve sanat objeleri ile mekan canlandırılmaya çalışılmıştır.

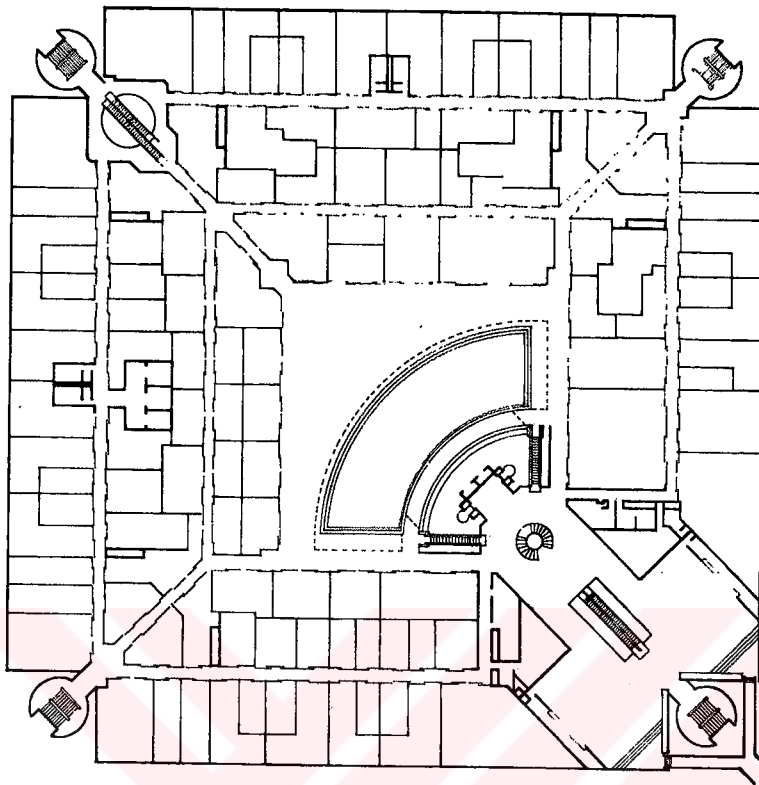

Şekil 5.2 Hyatt Regency San Francisco, ilk oda katı
(Tzonis ve diğ., 1995, 92)

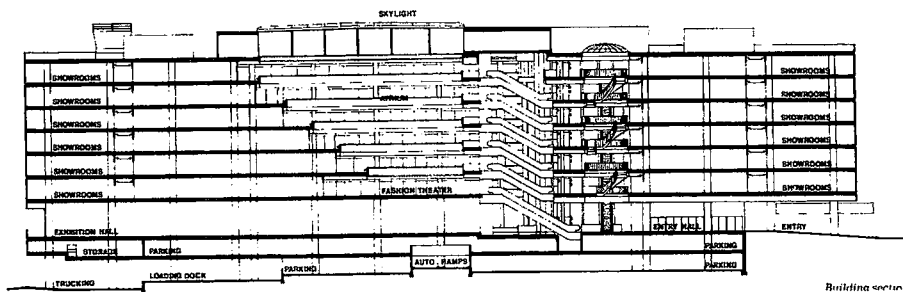

Şekil 5.3 Hyatt Regency San Francisco, görünüş
(Bednar, 1986)

İçe dönük, kapalı atrium şemasının bir diğer örneği ise yine Portman'ın Atlanta Apparel Mart yapısıdır. 1979 tarihinde inşa edilen yapı, giyim mağazalarının toplandığı bir alışveriş merkezidir. Kare planlı yapı, çeyrek daire şeklinde bir atriumun etrafında, amfityatro düzeninde şekillenmiştir (Şekil 5.4). Dışarıya tamamen kapalı olan yapının merkezini moda gösterileri için sahne işlevi gören atrium oluşturmaktadır. Atriumu saran galeriler mağazalara yatay ulaşımı sağlarken, aynı zamanda izleyiciler için bir seyir mekanı olmaktadır. Betonarme kirişlerle taşınan çatı, tepe ışığı sağlamaktadır (Şekil 5.5).

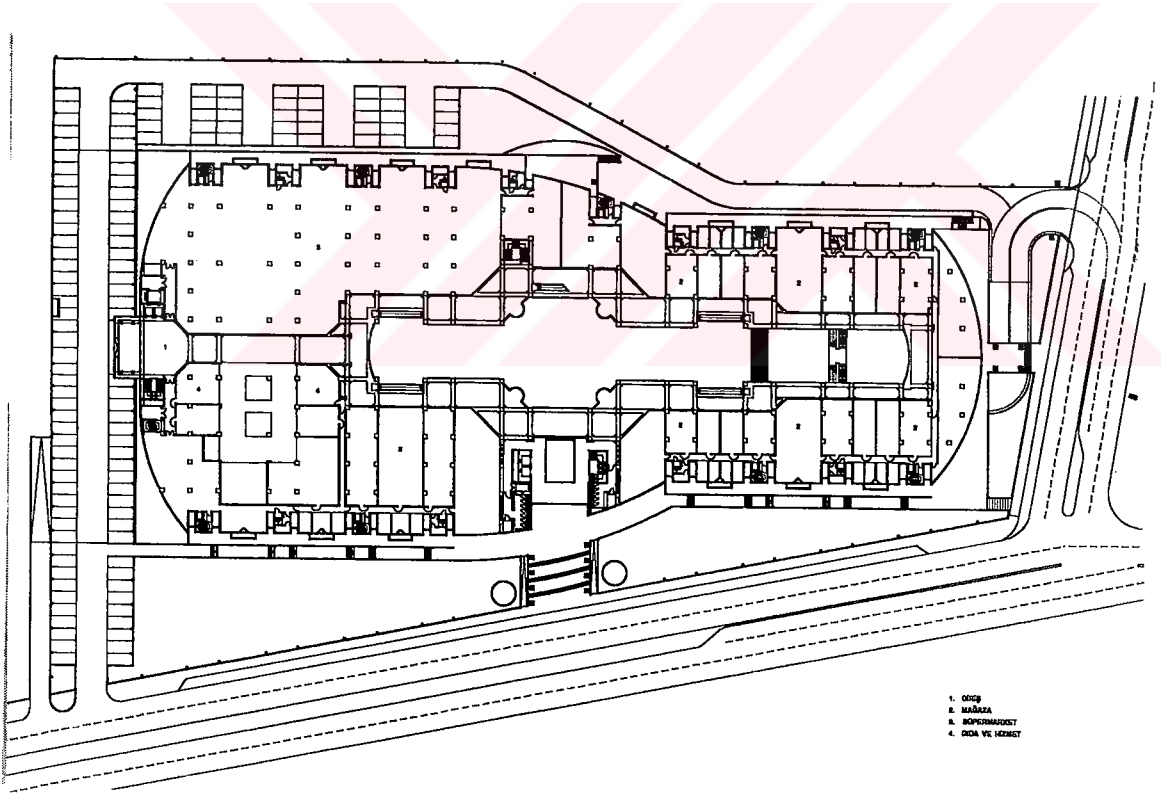
Şekil 5.4 Atlanta Apparel Mart, plan
(Bednar, 1986, s. 221)

Building section

Şekil 5.5 Atlanta Apparel Mart, kesit
(Bednar, 1986, s. 220)

İstanbul Altunizade'de 1993 yılında inşa edilmiş olan Capitol Alışveriş ve Eğlence Merkezi, içe dönük plan şeması oluşturmanın tercih edildiği, kapalı atriumlu bir mekandır. Yapı, merkezde genişleyen dikdörtgen planlı kapalı bir atrium çevresinde şekillenmiştir. Yapının dikdörtgen formu yapı adasının şekline uygun olarak kademeli olarak daralmakta, atrium formu ise sabit kalmaktadır. 4 kat çarşı ile iki kat otoparktan oluşan yapının kullanım alanı 60.000 metrekaredir (Şekil 5.6).

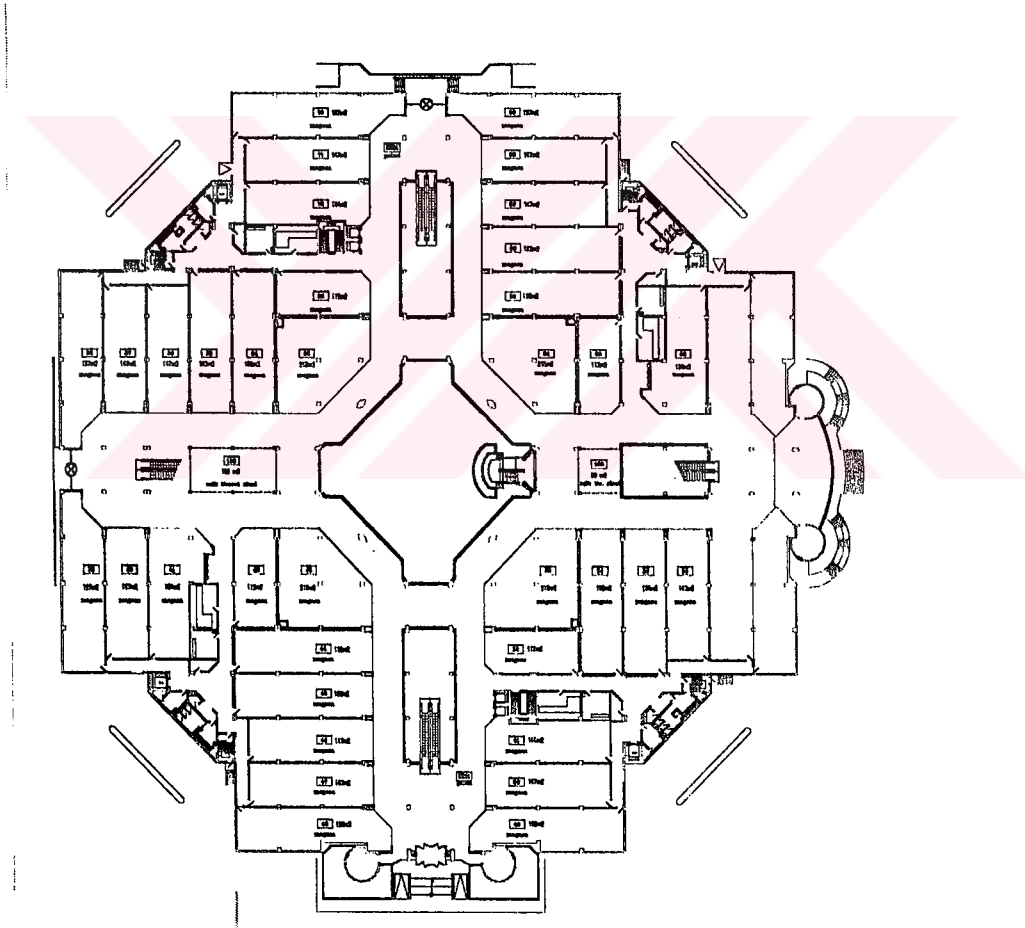
Şekil 5.6 Capitol Alışveriş ve Eğlence Merkezi, 2. kat planı
(Tasarım, sayı: 40, s. 67)

İçerdiği 4 sinema salonu ve çocuk tiyatrosu ile alışveriş yanında eğlence işlevini de sunmaktadır. Tasarımcılar yapının dışarıya kapalı, ancak içeriye davet edici olmasını amaçlamış, bunun için büyük giriş açıklıkları bırakmışlardır (Tasarım 40, s. 64). İç ve dış renklerin kontrastlığı ile koyu renkli cepheden açık renkli iç mekana girişte ferahlık hissi verilmesi amaçlanmıştır (Şekil 5.7).

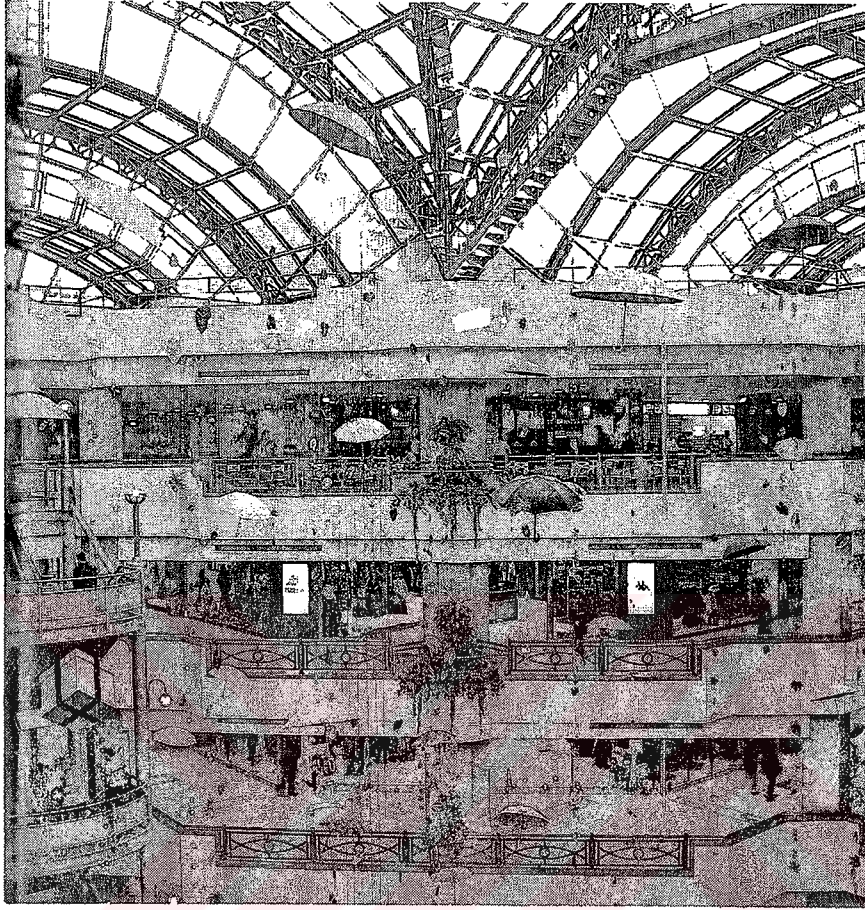

Şekil 5.7 Capitol Alışveriş ve Eğlence Merkezi, iç mekan
(Tasarım, sayı: 40, s. 69)

Türkiye'de son dönemde inşa edilen alışveriş merkezlerinden biri olan Olivium Alışveriş Merkezi, kapalı atrium şemasının açıkça okunduğu, simetrik planı ile atriumun merkezi rolünün güçlendiği bir yapıdır. 2000 yılında İstanbul'da hizmete açılan merkez, üç katı mağaza, süpermarket ve bowling salonu, en üst katı restoran, çocuk eğlence merkezi ve 6 adet sinema ve iki alt katı 1000 araç kapasiteli otopark olmak üzere 6 kata yayılmış, 70.000 metrekarelik bir alana sahiptir.

Şekil 5.8 Olivium Alışveriş Merkezi, zemin kat planı ve giriş cephesi
(Yapı, 231, s. 103)

Şekil 5.9 Olivium Alışveriş Merkezi, atriuma bakış
(Yapı, 231, s. 101)

Yapı, ortada büyük bir atriumda birleşen dört kollu simetrik bir planda tasarlanmıştır (Şekil 5.8). Kullanıcıların buldukları herhangi bir noktadan merkezin büyük bir bölümümü algılayabilmelerinin sağlanması, tasarımın önemli özelliklerinden biri olarak belirtilmektedir (Özel, 2001, s. 99). Alışveriş merkezinin odak noktasını oluşturan atrium, yatay dolaşımı sağlayan galerilerin birleştiği, çok işlevli bir mekan niteliğindedir. Katlar arasında ulaşımı sağlayan 12 adet yürüyen merdiven, dolaşımın sürekliliğini sağlarken kullanıcılara atrium çevresinde çeyrek tur dolaştıracak şekilde galerilere dağıtılmıştır. Atriumun tepeden aldığı bol ışık ile içerdiği saat kulesi ve kafeterya, dış mekanda olma hissini güçlendiren öğeler olmaktadır (Şekil 5.9).

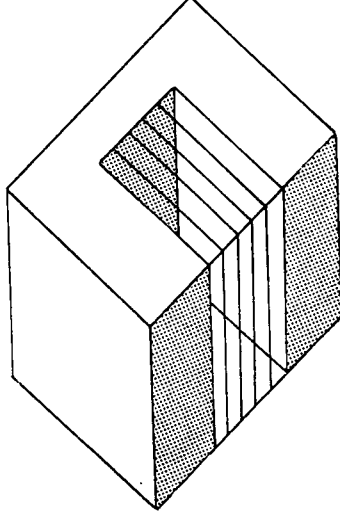
5.2. AÇIK KENARLI ATRIUM

Bir, iki veya üç kenarının kısmen veya tümüyle yapı cephesi oluşturduğu atrium türüdür. Çatı şeffaf veya opaktır. Açık kenarlar manzara ve gün ışığı yönünden avantajlıdır. Bu tür atriumlar, doğal ışık alabilmenin ve manzara görebilmenin önemli bir getiri olduğu, firma imajı açısından iç mekan hareketliliğinin ve zenginliğinin dışarıdan algılanmasının, ortak iç mekan ile dış mekan arasında görsel bir ilişki kurulabilmesinin önem kazandığı büro yapılarında sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak bu tür atriumlar güneş radyasyonu ve ısı kaybı konusunda duyarlı olabilmekte, şeffaf yüzeylerde uygun malzeme ve sistem kullanımı ile bu tür sorunlar en aza indirilebilmektedir.

Açık kenarlı atriumlar bir, iki ve üç kenarı açık atrium olarak üç alt grupta incelenebilir. Kenar sayısının söz konusu olamayacağı eğrisel geometrilerde ise açıklık, atriumun açık yüzeyinin tüm atrium yüzeyine oranı olarak düşünülebilir. Dışa açılan yüzey oranı arttıkça, mekanın da dışa açıklığı artmaktadır. Benzer geometriler içinde ele alındığında, atriumun dışa açık kenar sayısının artışı, daha fazla sayıda mekanın dışarıyı daha rahat algılamasını sağlamakta, içerisi ile dışarı arasında daha yoğun bir ilişki kurulmaktadır.

5.2.1. Bir kenarı açık atrium

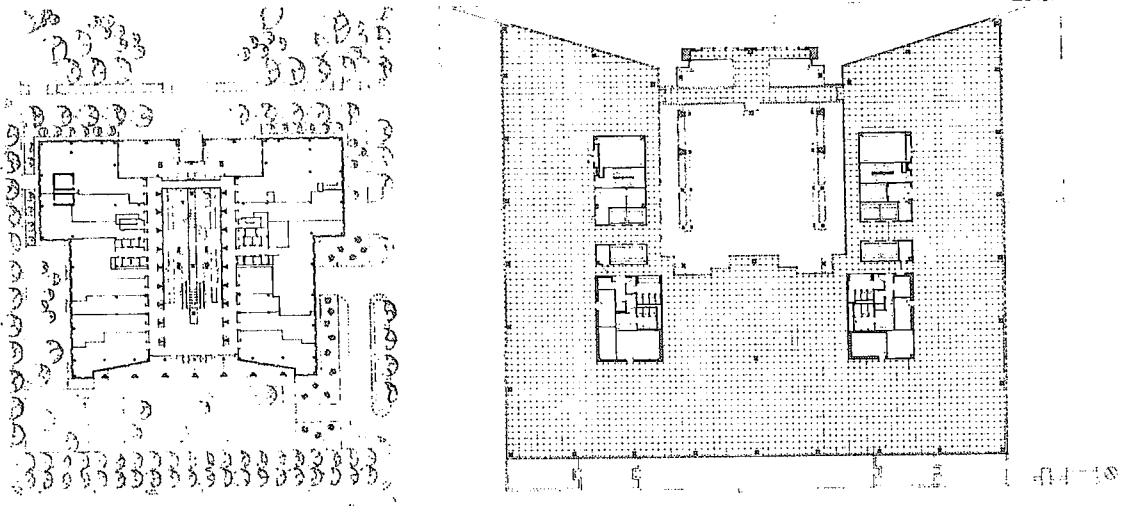
Bir kenarı açık atriumlar, yapı organizasyonu, dolaşım ve kullanım açısından kapalı atriumlarla benzer özellikler gösterirler. Atrium mekanı yapı ile sıkı ilişki içindedir; yapıdan farklılaşmış bir karakter çizmez. Kapalı atriumlara göre daha fazla gün ışığı sağlamalarına karşın, dışarıyla olan görsel ilişkisi diğer açık atriumlara göre daha sınırlıdır. Bu tür atriumlar dışarıdan iyi algılanabilmelerine karşın, kendilerini çevreleyen tüm mekanlara aynı derecede görüş imkanı vermeyebilir (Şekil 5.10).

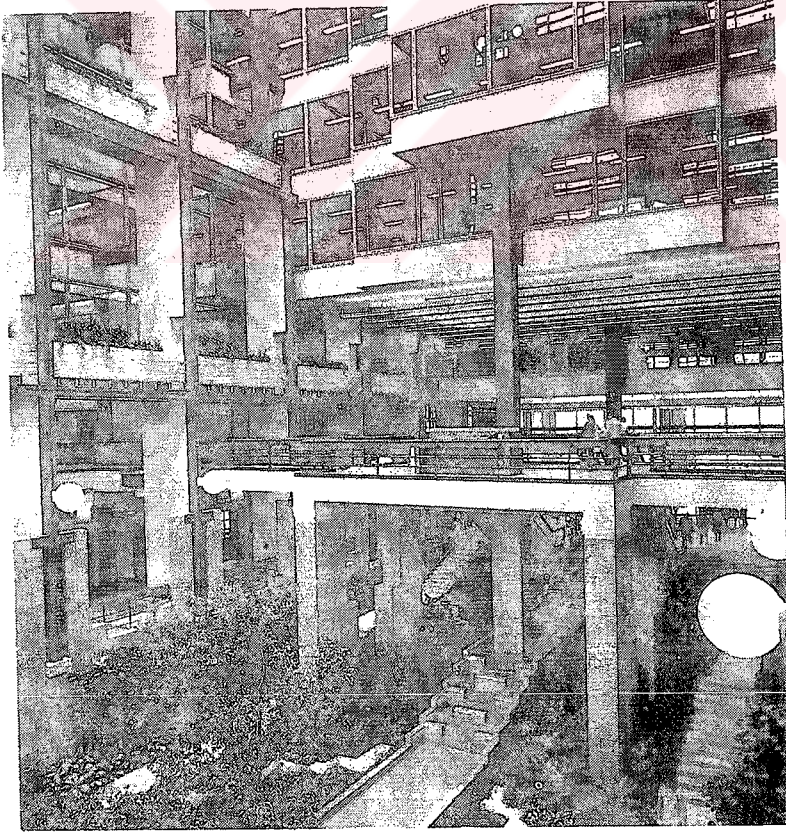
Şekil 5.10 Bir kenarı açık atrium
(Saxon, 1986, s. 74)

Hercules Plaza, State of Illinois Center ve Helsinki'de inşa edilmiş bir medya yapısı, farklı geometrilere uygulanmış, bir kenarı açık atriumlu yapılardır.

Hercules Plaza, Wilmington - Delaware'de bulunan, 1983 tarihinde inşa edilmiş olan bir büro yapısıdır. Kohn Pedersen Fox Ass. tarafından tasarlanan U şeklindeki büro bloğunun arasında yer alan atrium, 13 kat boyunca yükselmektedir (Şekil 5.11). Atriumun açık kenarı kuzey yönüne bakmaktadır. Bu kenarda çalışma mekanları birbirlerine her bir katta bulunan köprülerle bağlanırlar. Bu köprüler iç bahçe ve dışarıdaki park arasında bir dinlenme mekanı oluştururlar (Şekil 5.12). Büro mekanları ve atrium cam yüzeylerle birbirlerinden ayrılırlar. Bu atrium şeması, kent merkezi çekirdeği ve kentin sınırını oluşturan Brandywine Creek'i birbirine bağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Halk, müşteri ve çalışanlar, lobiye giden arkadlı girişe doğru bir ortak meydan ile toplanmakta; bu noktadan itibaren müşteriler mekanın arkadlı kenarları boyunca hareketlerine devam ederlerken, çalışanlar yürüyen merdivenlerle doğu veya batı yönündeki asansörlere ulaşacakları köprüdeki kontrol noktasına varmaktadırlar.

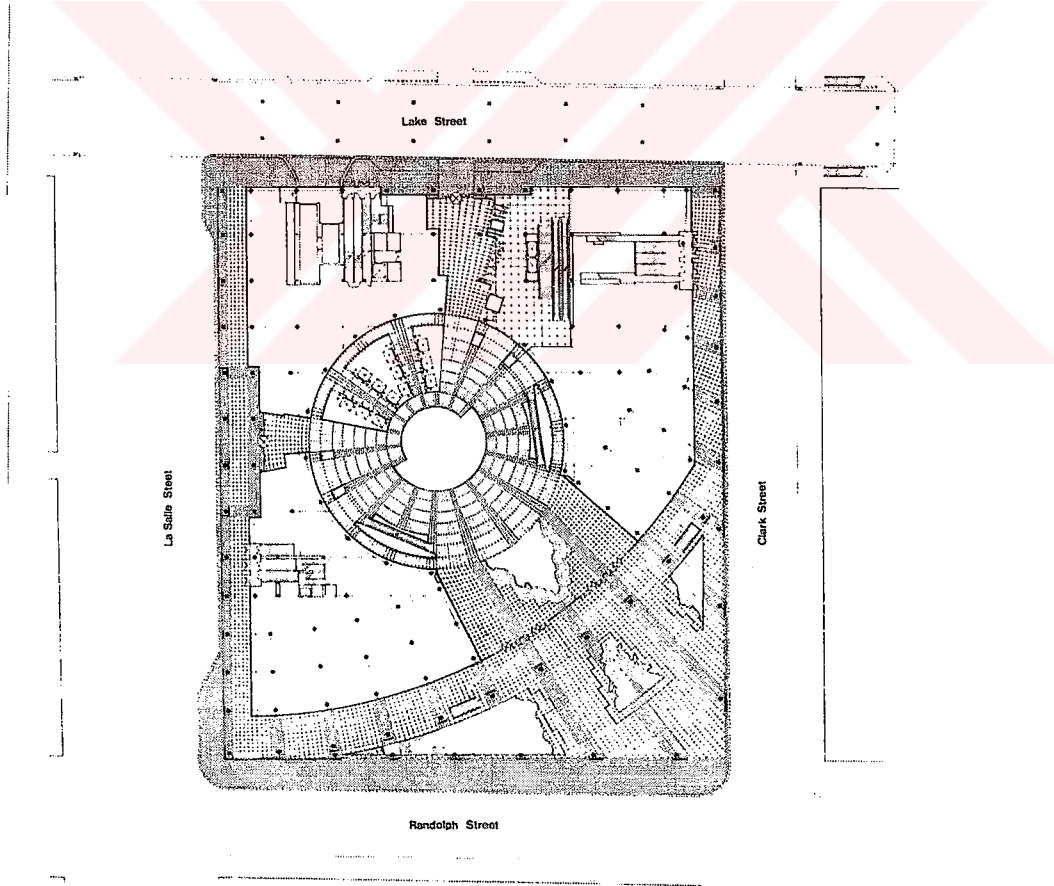

Şekil 5.11 Hercules Plaza, 9. kat planı
(Bednar, 1986, s. 157)

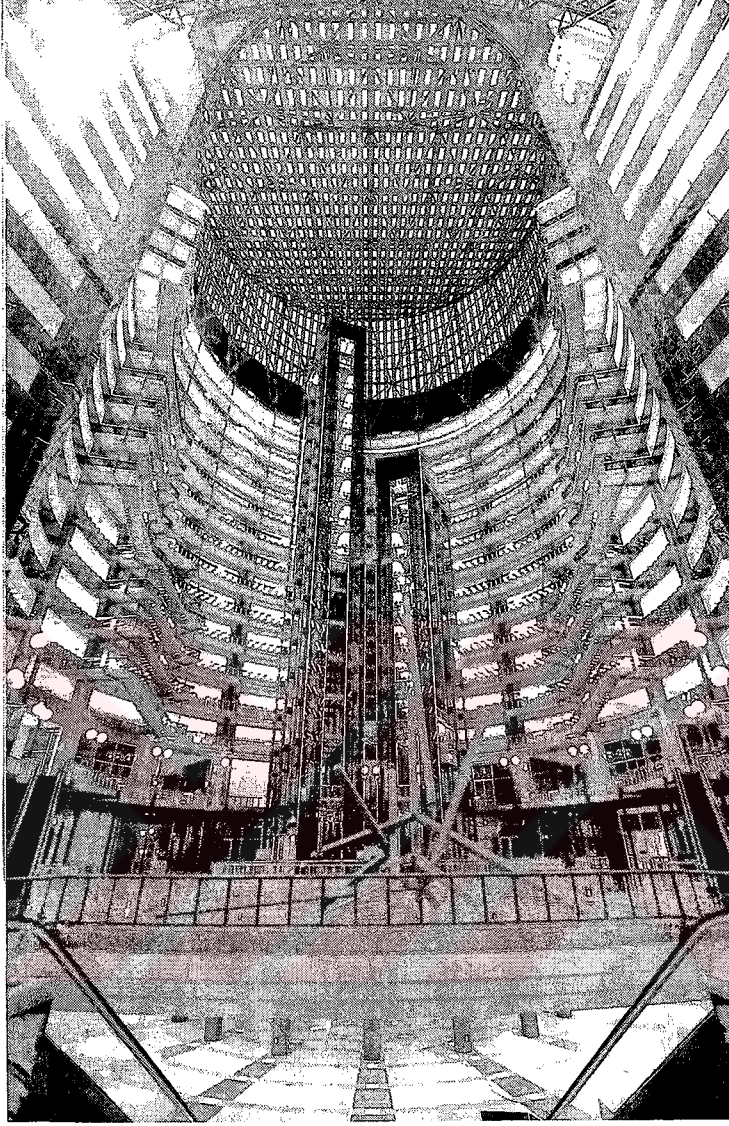

Şekil 5.12 Hercules Plaza, atriuma bakış
(Bednar, 1986, s. 157)

State of Illinois Center (Murphy, Jahn, Lester B. Knight & Ass., 1984) ise plan şeması çeyrek daireye yakın ve merkezinde dairesel bir atriumun yer aldığı bir yapıdır (Şekil 5.13). Atrium 18 kat yüksekliğindedir ve yapının giriş lobisini oluşturmaktadır (Şekil 5.14). İki cadde arasında dairesel bir form çizen cephenin yapı plazası ve atrium arasında yer alan iki kat yüksekliğindeki arkadı, yapı ve çevresi arasında bir geçiş mekanı oluşturmaktadır. Atrium, dışarıdan silindirik bir kütle olarak algılanmaktadır, bu silindirin çatısı güneye doğru eğimlenmektedir. Yönlendirme merkezi olan ve düşey dolaşım elemanlarını barındıran, dinamik karakterli bir mekan olan atriumun silindirik kütesinin kesik ucu, yapıya kent dokusu içinde ayırt edici bir özellik kazandırmaktadır. Atrium aynı zamanda, insanların buluştukları, biraraya geldikleri bir ortak mekan niteliği taşımaktadır.

Şekil 5.13 State of Illinois Center, zemin kat planı
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 237)

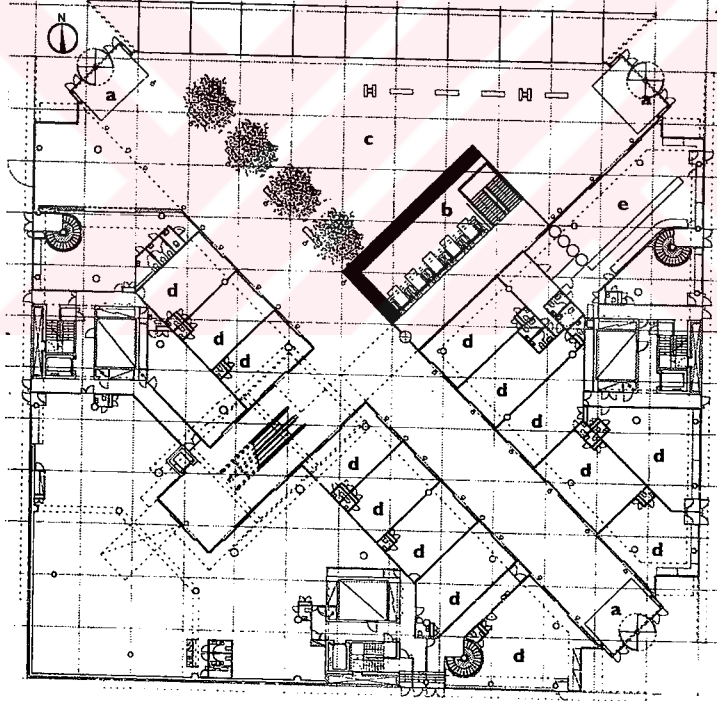

Şekil 5.14 State of Illinois Center, atriumdan galerilere bakış
(Blake, 1994, s. 44)

Helsinki'de inşa edilen medya yapısı (Sarc Architects) kare şeklindeki plan şemasının köşegenleri arasında konumlanmış atriumuyla aynı tipolojinin farklı bir örneğidir (Şekil 5.15). Yapı, büyük bir cam blok görünümündedir ve metal güneş kırıcılarla ölçeklendirilmiştir. "*Media Hall*" olarak adlandırılan atriumun yarı ortak mekan karakteri taşıdığı belirtilmektedir (A. R., sayı: 1236, s. 39). Atriumun şeffaf cephesi dokuz kat yüksekliğinde, kendi kendini taşıyan bir cam duvardır. Kare planlı

yapının her köşesinden birer giriş verilmiştir ve bu girişleri birleştiren köşegen akslarda da yarı ortak bir dolaşım gerçekleşmektedir. Bu dolaşım sistemi ise dokuz kat yüksekliğindeki atriumu tanımlar. Ana aks plan şemasının kuzeybatı - güneydoğu köşegenidir ve yapının yüksekliğini vurgulamaktadır. Diğer aks ise asansör çekirdeği ile kesintiye uğradığından daha az vurgulanmıştır ve 3.5 m. üst kota çıkmayı sağlayan bir yürüyen merdiven içermektedir. Atrium mekanı ana merdiven ve şeffaf asansör bankı ile hareket kazanmıştır.

- a. giriş
- b. asansörler
- c. *Media Hall*
- d. dükkan
- e. danışma

Şekil 5.15 Medya yapısı, zemin kat planı
(The Architectural Review, sayı: 1236)

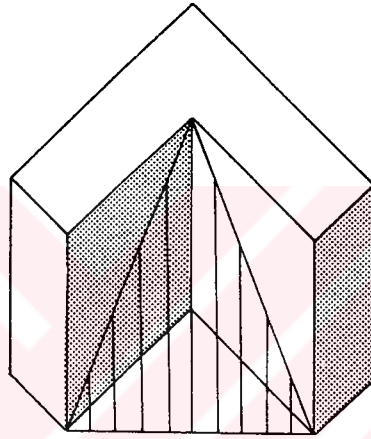
Atrium büyük boyutları ile zeminde sergiler düzenlenmesine olanak tanımakta, ileriye dönük olarak zemin katta kentsel mekan etkisi yaratacak kafeterya ve dükkanların yer alması planlanmaktadır (Şekil 5.16). İç mekan - dış mekan, özel ve ortak mekan arasında etkileşim yapının ana fikrini oluşturduğu, atriumun ise ortak mekan ile yarı ortak mekan arasındaki dengenin sağlanması için önemli ipuçları içerdiği, kentin ortak yaşamına olumlu katkıda bulunduğu iddia edilmektedir (a.e., s. 40).

Şekil 5.16 Medya yapısı, atriuma bakış
(The Architectural Review, sayı: 1236)

5.2.2. İki kenarı açık atriumlar

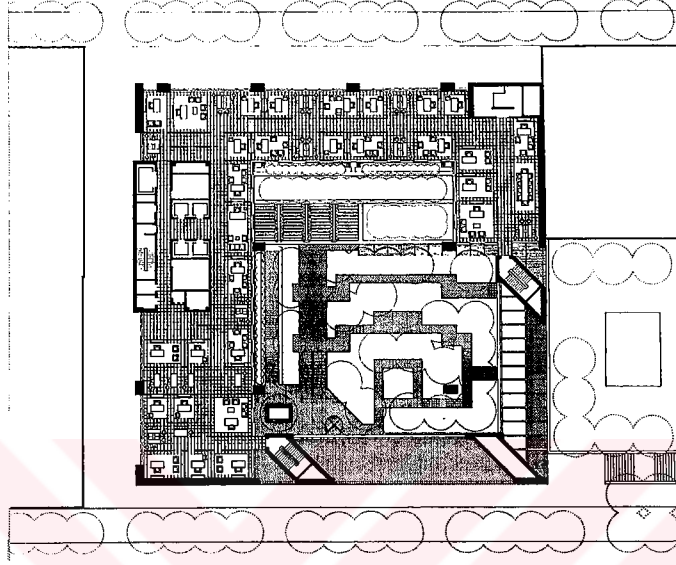
İki kenarı açık atriumlarda ise mekan, tek kenarı açık atriumlara göre daha dışa dönük bir karaktere sahiptir. Mekanın atrium aracılığıyla dışarıyla daha yoğun ilişki kurmasını sağlamaktadır. Atrium mekanının iç mekanla olan fiziksel bağlantısı kapalı ve bir kenarı açık atriumlara göre azalmakta, açık kenarların artışı ile yapı ve atriumla ilişkili diğer mekanların dışarıyla olan görsel ilişkileri ise artmaktadır.

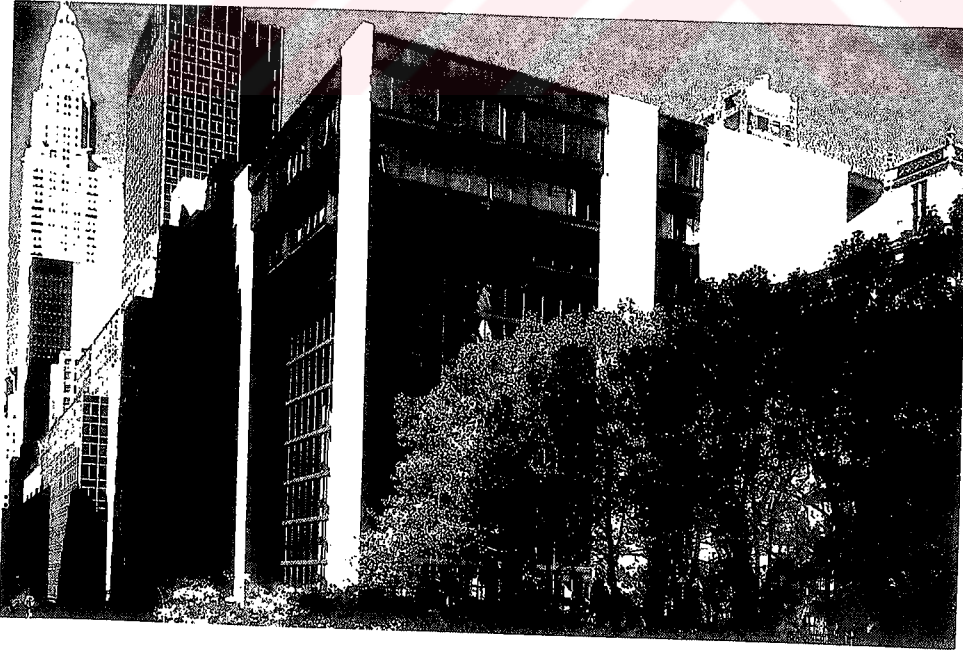
Şekil 5.17 İki kenarı açık atrium
(Saxon, 1986, s. 74)

New York'ta 1968'de inşa edilen Ford Foundation Headquarters, kent merkezi içinde yer alan bir büro yapısıdır. Yapının köşesine yerleştirilmiş, "L" şeklindeki büro kütesinin sardığı iki kenarı açık atriumu (Şekil 5.18), son iki katta tamamen çevrelenmektedir. Ortak ve özel bölgeler arasında bir geçiş bölgesi oluşturmakta, yapı ve kullanıcılarına gün ışığı ve bahçe gibi konforlar sağlarken sosyal ve görsel iletişim için zemin oluşturarak birliktelik duygusu yaratmaya çalışmaktadır. İç mekanın dışarıdan algılanması da sağlanarak bir kurumun yönetim yapısı olarak akılda kalıcı bir yapı imajı oluşturulması amaçlanmıştır. Atriumun şekli ve yapı içindeki konumu, tüm bu amaçlar doğrultusunda büro mekanlarının birbirlerini görürken, ortak mekanları olan atrium aracılığıyla dışarıyla daha yoğun ilişki kurabilmelerini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 5.19). Atrium aynı zamanda kentsel açıdan da önem taşımakta, kentsel peyzajın

bir uzantısı, bir plaza veya park, ya da kurumun ortak plazası veya lobisi olarak nitelendirilmektedir.

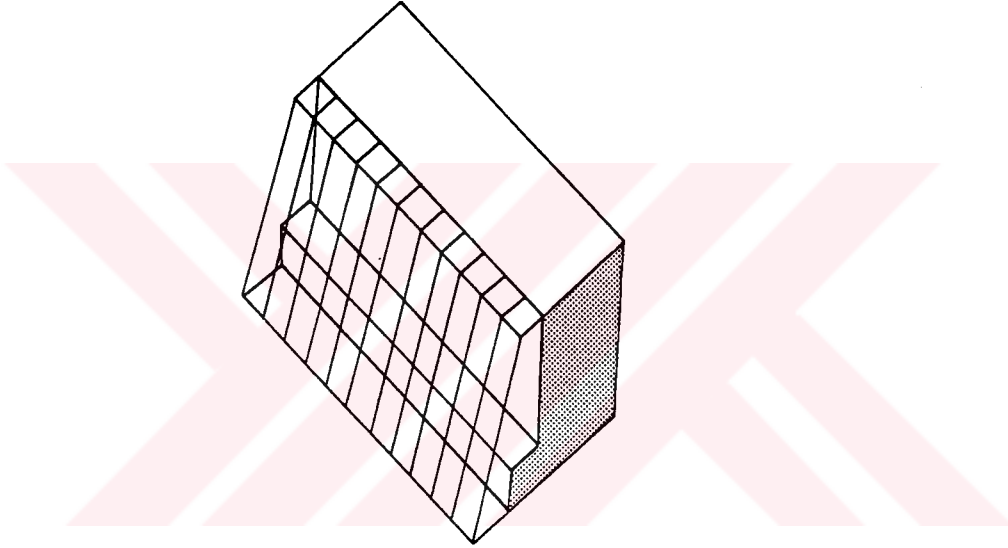
Şekil 5.18 Ford Foundation Headquarters, zemin kat planı
(Tzonis ve diğ., 1995, s. 130)

Şekil 5.19 Ford Foundation Headquarters, görünüş
(Tzonis ve diğ., 1995, s. 131)

5.2.3. Üç kenarı açık atrium

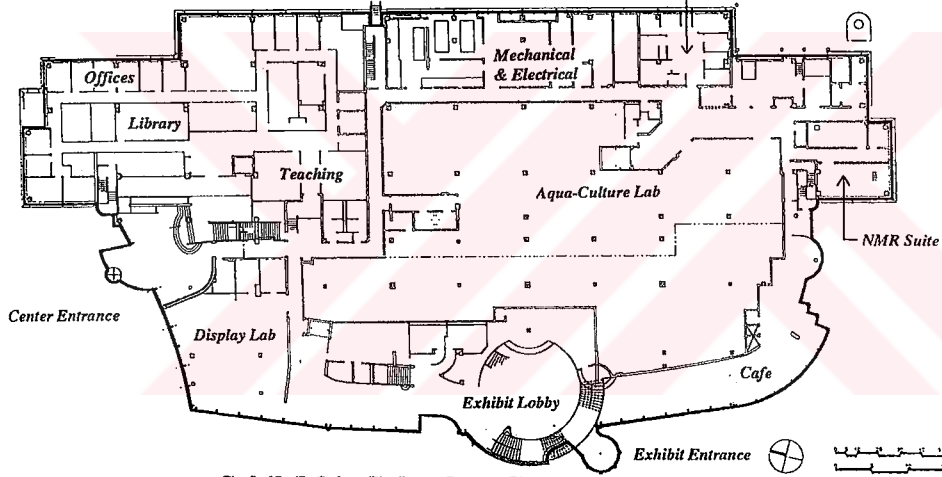
Açık atriumların bir başka çeşidi ise bir kenarı yapıya bitişik, diğer üç kenarı şeffaf olan, sera tipi atrium olarak da adlandırılan üç kenarı açık atriumlardır. Bu tip atriumların dış yüzeyleri büyük oranda dışarıya açıktır ve fiziksel yapıları itibariyle yapıyla ilişkili yüzeylerinin oranı diğer açık kenarlı atriumlara göre daha küçüktür. Bu nedenle atrium ile yapıda farklı derecelerde dışa açıklığın, atriumun işlevsel açıdan daha bağımsız olmasının istendiği durumlarda tercih edilen bir mekan tipi olmaktadır.

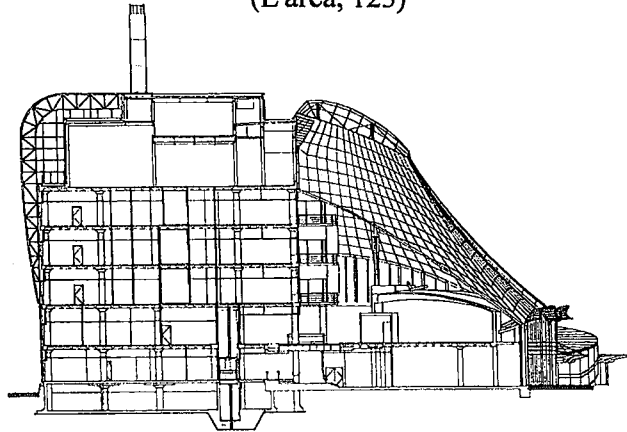
Şekil 5.20 Üç kenarı açık atrium
(Saxon, 1986, s.74)

Colombus Center (Zeidler Roberts Partnership) atriumunun konumu ile "üç kenarı açık atrium" tipine örnektir. Baltimore'daki yapı, deniz biyoteknolojisi araştırmaları için mekan oluşturmaktadır. Kentsel açıdan bakıldığında turistik aktivitenin merkezinde olan yapının hem bir bilimsel araştırma, hem de halka açık bir sergi mekanı olması öngörülmüştür. Yalıtılmış olmayı gerektiren bilimsel araştırma işlevi ile kamuya açık bir karaktere sahip sergi işlevinin birarada nasıl çözülebileceği, dolayısıyla ortak ve özel bölgelerin biraraya geliş şekli, tasarımın önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu soruna çözüm olarak yapı, farklı karakterlerdeki iki işlevi barındıran ortogonal bir laboratuvar ile organik planlı, gergi strüktürlü, teraslar halinde düzenlenmiş

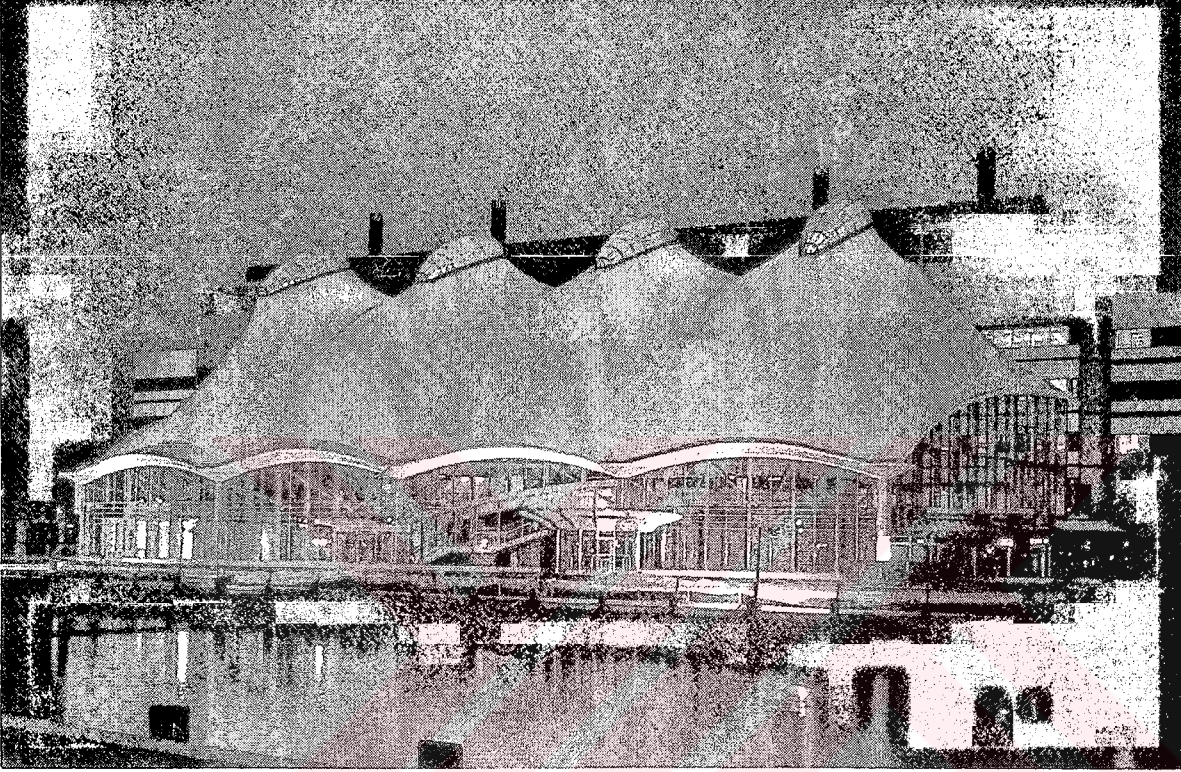
platformlardan oluşan bir sergi olmak üzere birbirinden farklılaşmış iki ana bölüm halinde tasarlanmıştır (Şekil 5.21, 5.22, 5.23). Sergi mekanı yapıyla tek kenarından ilişkilendirilmiş, laboratuvarın içe dönük doğasına karşıt olarak kamuya açık karakteri nedeniyle dışarıyla güçlü bağlar kuran, sera tipi bir atriumdur. Atrium mekanının yapıyla tek kenar boyuca ilişkilendirilmiş olması ortak bölgenin özel bölgeden ayrılmasını sağlarken; bilim adamları ile ziyaretçiler arasındaki görsel ilişki laboratuvar pencereleri ile, iç mekan ve dışarı arasındaki iletişim güney, kuzey ve batı yönlerine bakan şeffaf cephelerle sağlanmaktadır (L'arca, 123, ss. 51 - 56). Sera tipi atrium, diğer atrium türlerine göre daha bağımsız bir özellik göstermesi nedeni ile dışarı dönüklük dereceleri çok farklı iki işlevin biraraya getirilmesi için uygun bir şema olmaktadır.

Şekil 5.21 Columbus Center, zemin kat planı
(L'arca, 123)

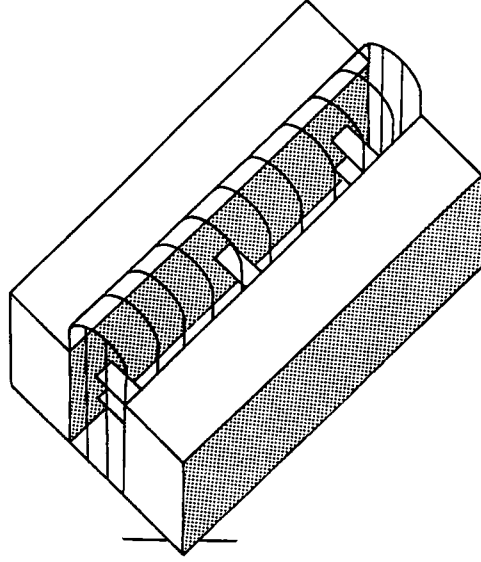
Şekil 5.22 Columbus Center, kesit
(L'arca, 123)

Şekil 5.23 Columbus Center, görünüş
(L'arca, 123)

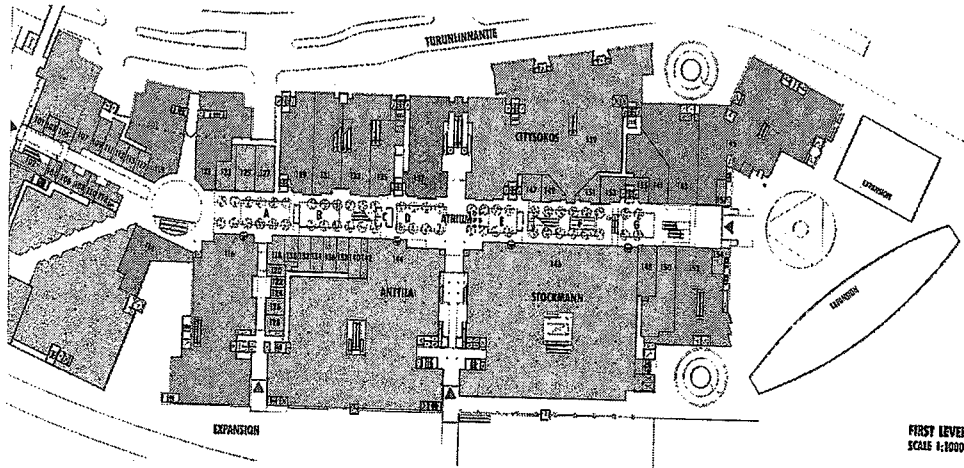
5.3. LİNEER ATRIUM

Yapıyı uzunlamasına bölen, mekanların veya birimlerin ardarda dizildiği ve sokak benzeri çizgisel bir dolaşım şemasının tercih edildiği az katlı, genellikle alışveriş yapılarında karşılaşılan atrium formudur. Çoğu zaman uzunlamasına dikdörtgen planlı olan bu atriumların karşılıklı kenarlarında mekanlar yer alır ve dolaşım bağlantıları geçer. Uçlar şeffaf ya da yapı elemanları ile tanımlı olabilir. Çatı pencereleri gün ışığının ana kaynağıdır (Şekil 5.24).

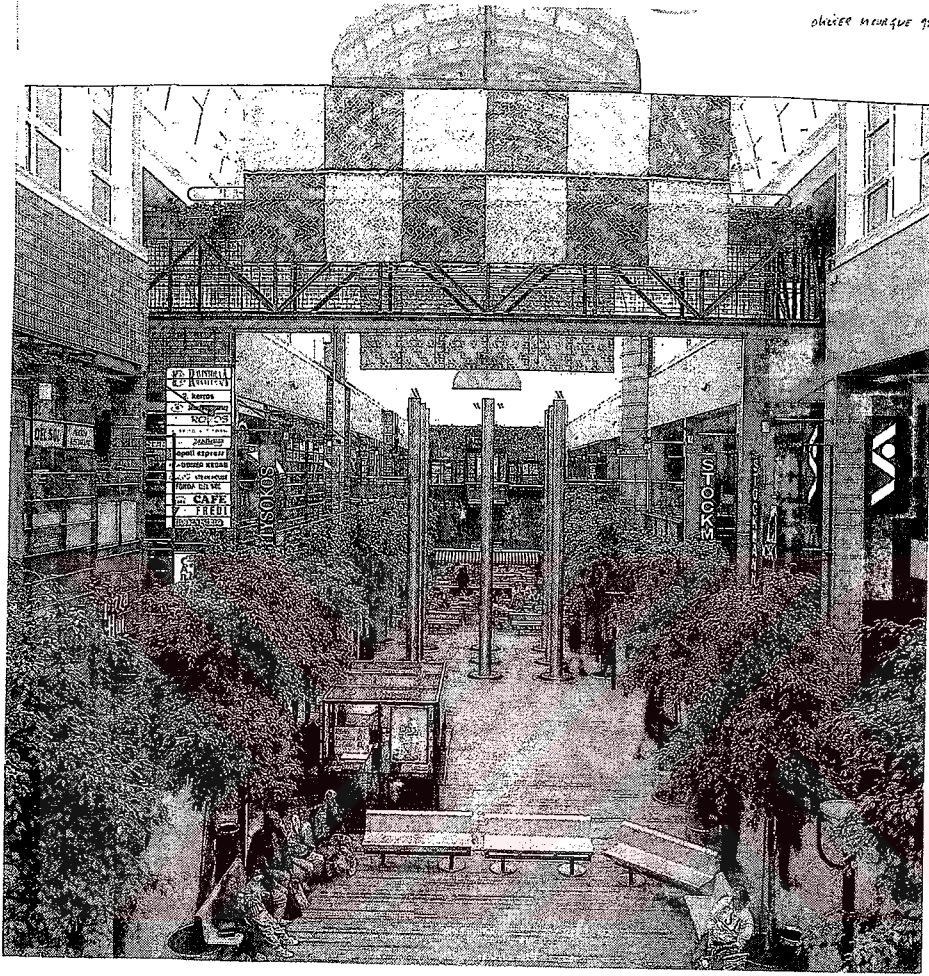

Şekil 5.24 Linear Atrium
(Saxon, 1994)

Helsinki'de 1992 yılında yeni bir ekleme yapılmış olan İtakeskus, İskandinavya'nın en büyük alışveriş merkezlerinden biridir. Eklenen bölüm, mevcut yapıya bir atrium ile bağlantılandırılmıştır. Toplam uzunluğu 200 metre olan atrium, 16 metre genişlik ve 22 metre yüksekliği ile lineer bir şemaya sahiptir (Şekil 5.25). Merkezde 170 dükkan yer almaktadır. İç mekanda kullanılan oturma elemanları, bitkilendirme ve sanat objeleri ile bu mekanın, Finlandiya'nın soğuk ikliminde giderek artan bir ilgi ile birlikte, bir yaşam merkezi olduğu belirtilmektedir (Şekil 5.26; Muto, 1994, s. 77).

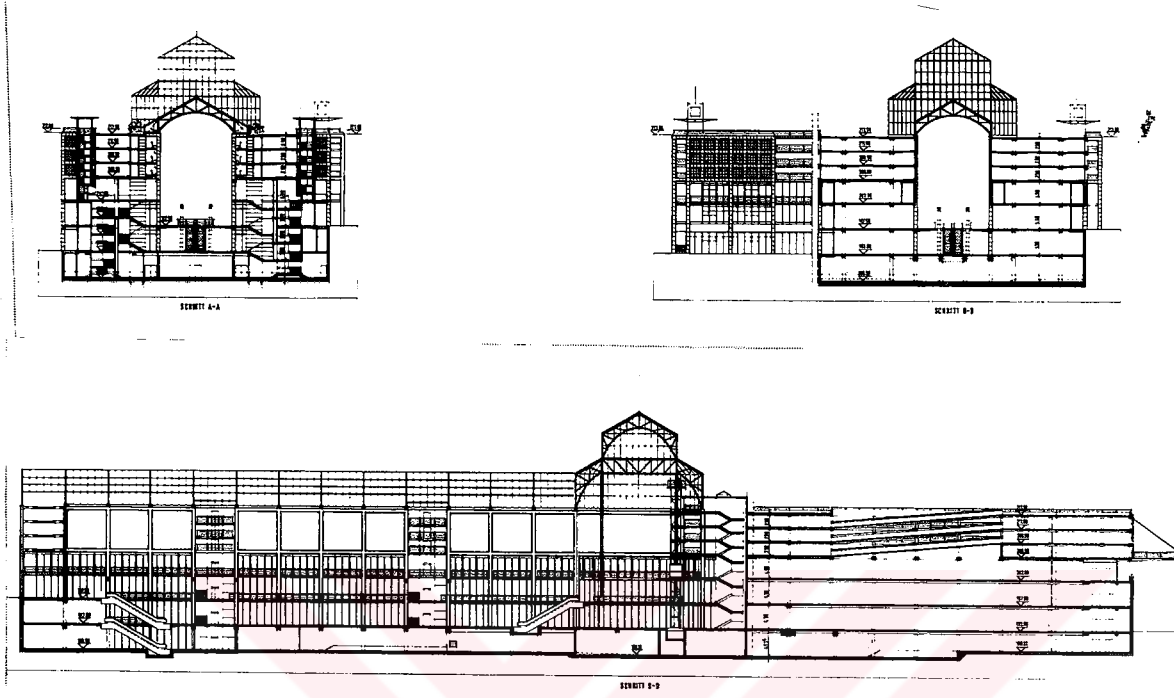

Şekil 5.25 Itakeskus Alışveriş Merkezi, 1. kat planı
(Muto, 1994, s. 81)

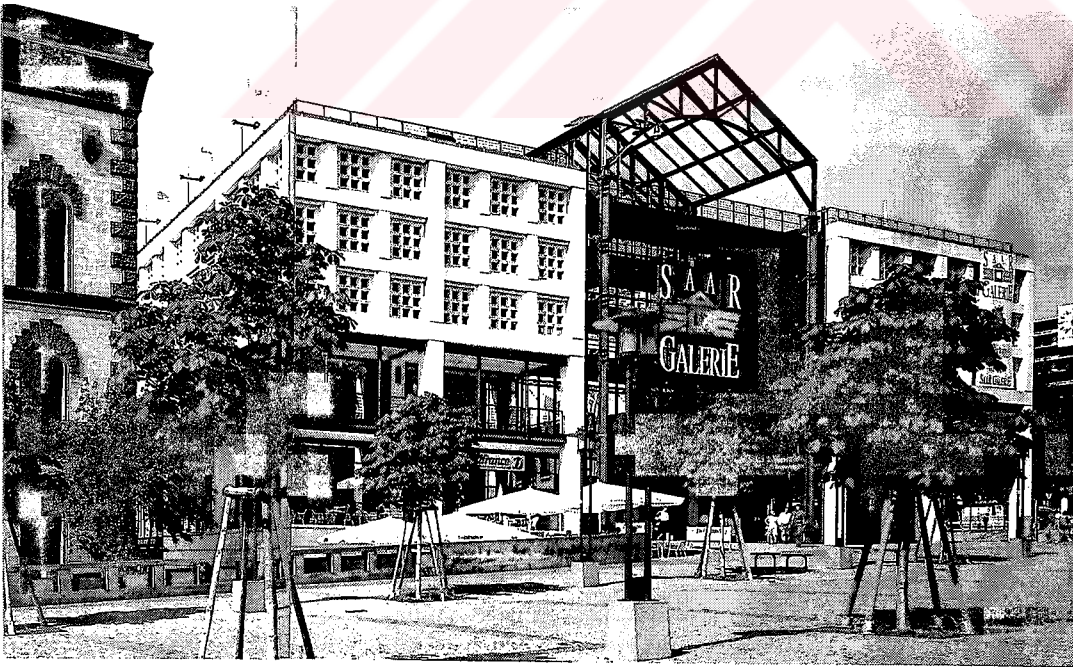

Şekil 5.26 Itakeskus Alışveriş Merkezi, atriuma bakış
(Muto, 1994, s. 81)

Saar Galerie, mekanların iki ucu şeffaf, lineer bir atriumun uzun kenarları boyunca dizildiği bir yapıdır. İki kata yayılan alışveriş birimleri, bürolar ve dört katlı bir otopark içermektedir (Şekil 5.27). Dükkanlar zemin ve birinci katlarda yer almaktadır ve girişleri atriumun içindeki dolaşımı optimize edecek şekilde konumlandırılmıştır. İkinci katta yer alan çoğunluğunu muayenehanelerin oluşturduğu bürolara hem atriumdan hem de dışarıdan girilebilmektedir (Cerver, Comm. Space, s. 44). Atriumun bir ucu, şeffaf cephesi ile dışa açılmakta ve giriş mekanını tanımlamaktadır (Şekil 5.28).

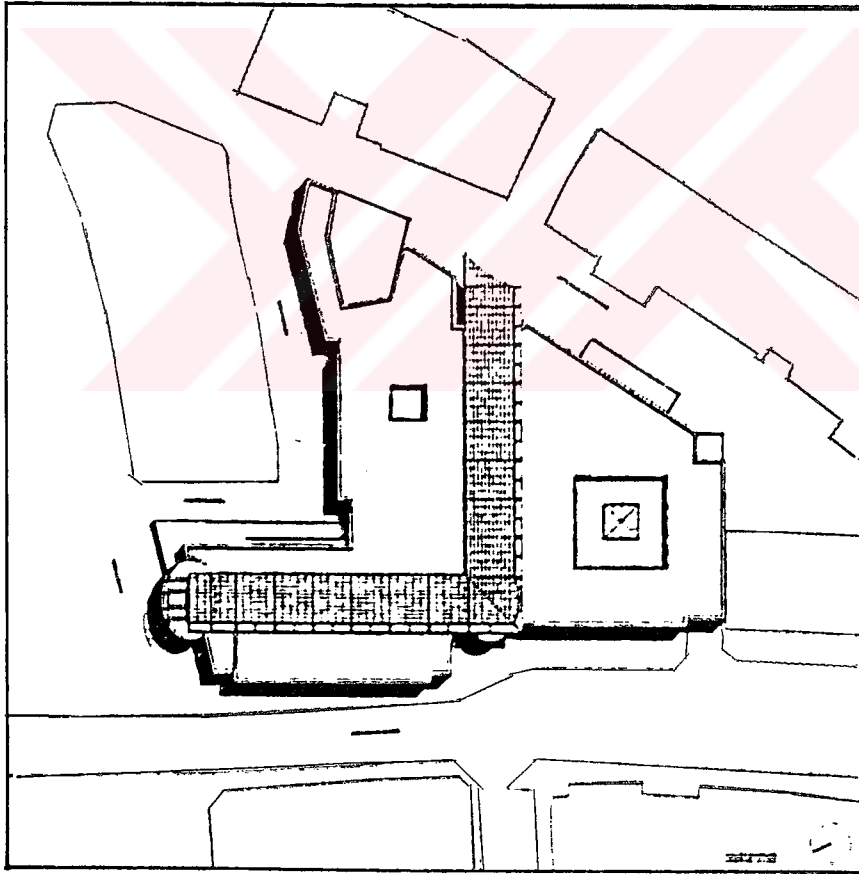

Şekil 5.27 Saar Galerie, enine ve boyuna kesitler
(Cerver, Commercial Space)

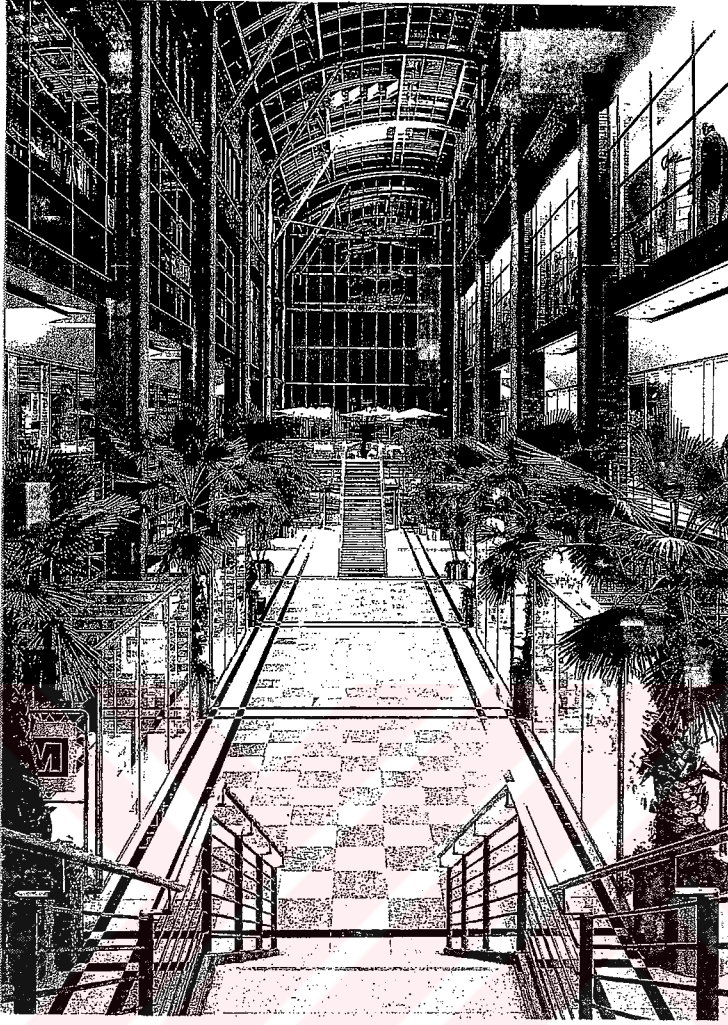

Şekil 5.28 Saar Galerie, giriş cephesinden görünüş
(Cerver, Commercial Space)

Von Gerkan, Marg & Partner'ın tasarımı olan ve 1994 yılında inşası tamamlanan ve 32.000 metrekarelik yapı alanına sahip Galleria Duisburg ise mekanların, dik açı ile kırılmış, uçları şeffaf, lineer bir atrium boyunca dizildiği bir alışveriş merkezi yapısıdır (Şekil 5.29). Bu atriumlar, iki ana alışveriş bölgesini birbirine bağlayarak yapının yakın çevresinin mimari niteliği üzerinde olumlu bir etki yaratmasına yardımcı olmaktadır (Zukowsy, 1997, s.123). Yapı, çoğu alışveriş merkezinin aksine vitrinleri ile şeffaflık kazanmış bir kütleye sahiptir. Atriumu örten yarım tonoz şeklindeki şeffaf çatı, kütle bütününe göre yükseltilerek yapının ve mekanın kent içinde algılanmasını kolaylaştırmakta, aynı çatı formu alçaltılarak atriumun bir ucunda yer alan giriş mekanını tanımlamaktadır (Şekil 5.30).

Şekil 5.29 Galleria Duisburg, vaziyet planı
(Int. Yearbook of Award Win.Arch.)

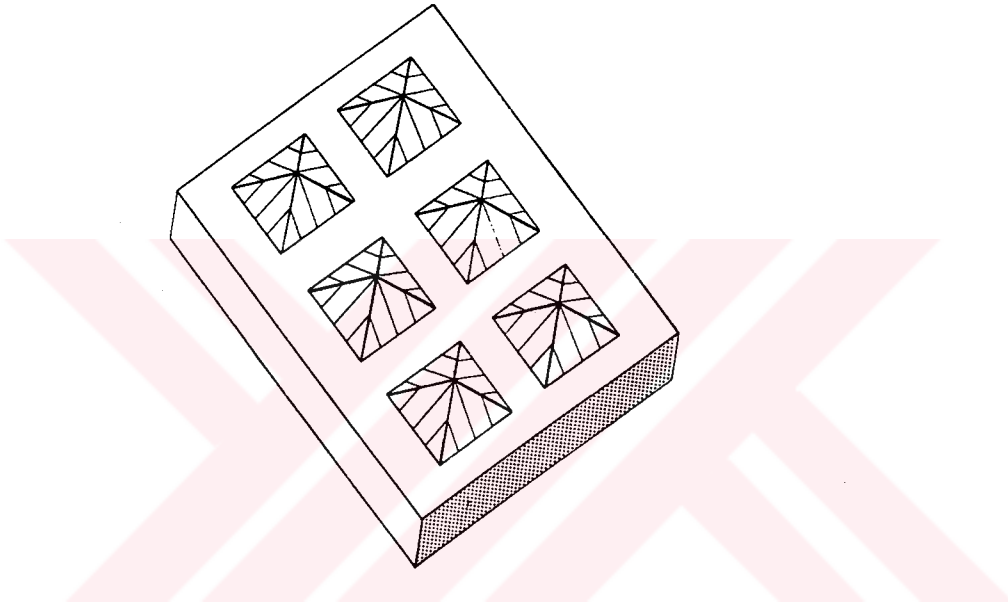
Şekil 5.30 Galleria Duisburg, iç mekandan görünüş
(Zukowsky, 1997)

5.4. ÇOKLU ATRİUM

Aynı yapı içinde, birbirlerinden ayrılmış ve her biri yapının bir bölümüyle ilişkilendirilmiş birden fazla atriumun bulunduğu plan şemasıdır. Geniş bir alana yayılmış, çoğunlukla az katlı bir yapının plan düzleminde birden fazla atriumun yer aldığı "yatayda çoklu atrium" ile atriumun kesitte bölümlenmesi ile oluşan "düşeyde çoklu atrium" olmak üzere iki alt gruba ayrılabilir.

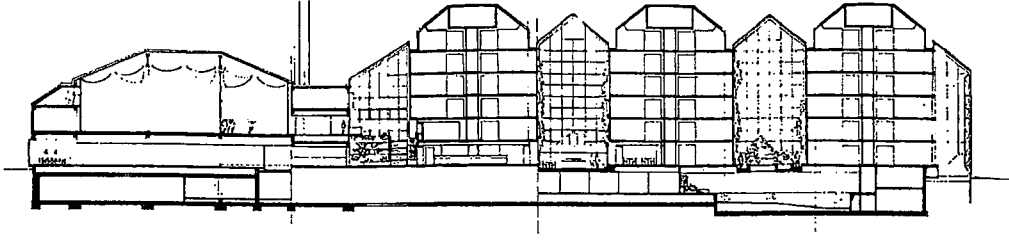
5.4.1. Yatayda Çoklu Atrium

Geniş bir alana yayılmış çok sayıda birimden oluşan yapılarda daha çok mekanın, atriumun dolaşım, aydınlatma ve havalandırma gibi avantajlarından yararlanması veya farklı atriumlar aracılığıyla farklı işlevlerin ayrılması amacıyla plan düzleminde birden fazla atriumun kullanıldığı şemadır (Şekil 5.31).

Şekil 5.31 Yatayda çoklu atrium
(Saxon, 1986, s. 75)

Royal Garden Trodheim Oteli, enerji korunumunun önem kazandığı Norveç'te 1983'te inşa edilmiş, dört bloktan ve bu bloklarla bağlantılı dört atriumdan oluşan bir yapıdır (Şekil 5.32). Per Knudsen ve CFKL'nin, kentin karakteristik yapıları olan ahşap depolarını model alarak tasarladıkları otel, su kıyısında yer almaktadır. Yapıyı oluşturan üç oda kanadı ve bir hizmet bloğu suya dik konumda yerleştirilmiş ve birbirlerine köprülerle bağlanmıştır. Bu blokların arasındaki boşluklar ise atrium olarak tasarlanması, odaların önce atriuma, sonra da kente bakmasını sağlamaktadır (Şekil 5.33).

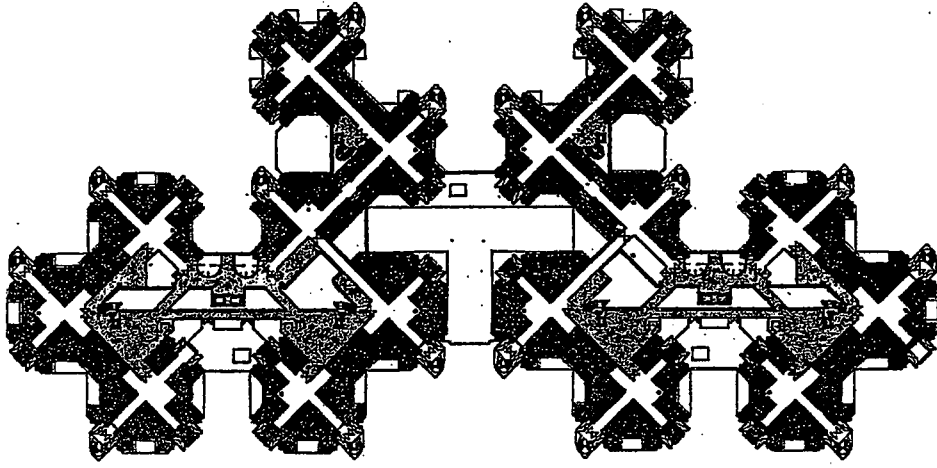

Şekil 5.32 Royal Trondheim Oteli, kesit
(Saxon, 1994)

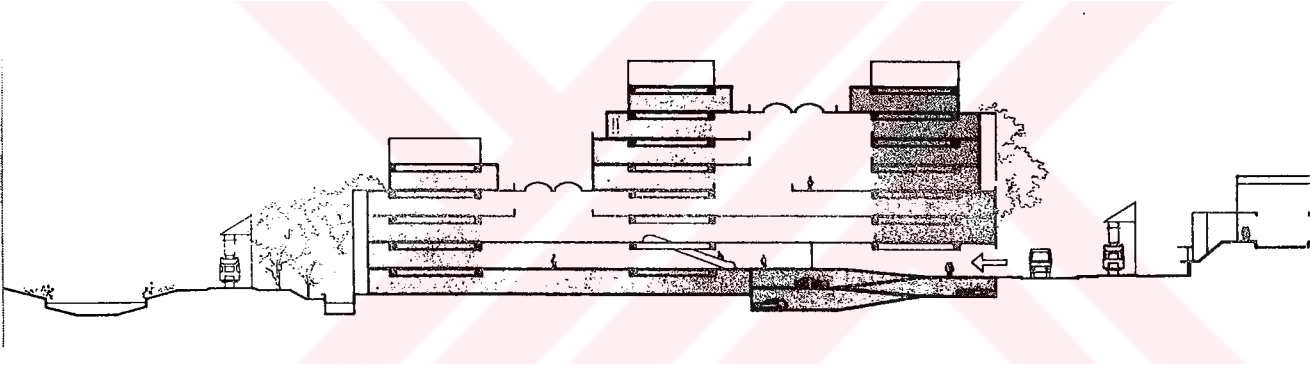

Şekil 5.33 Royal Trondheim Oteli, dış görünüş
(Saxon, 1994)

Yatayda çoklu atrium şemasının gözlendiği bir diğer yapı ise Herman Hertzberger'in tasarımı olan ve Lahey'de 1990 yılında inşa edilen Hollanda Sosyal Yardım Bakanlığı binasıdır. Yapı, yüksekliği beş ila sekiz kat arasında değişen 16 büro bloğundan oluşmaktadır. Her modülün diğerine köşelerinden bağlanması ile bloklar arasında atriumlar oluşturulmuştur. Bu plan şeması ile büroların bir kısmı atriumlara, bir kısmı ise dışarı bakmaktadır (Şekil 5.34 - 5.35).

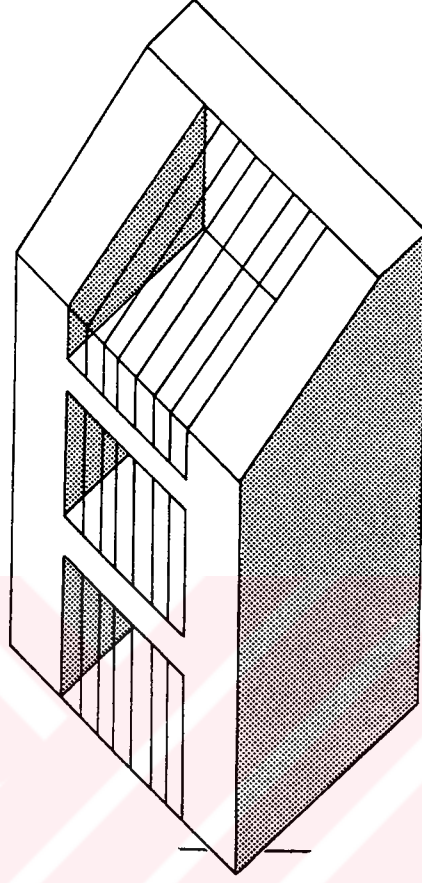
Şekil 5.34 Hollanda Sosyal Yardım Bakanlığı, plan şeması
(Saxon, 1994)

Şekil 5.35 Hollanda Sosyal Yardım Bakanlığı, kesit
(Architectural Review, 3/ 1991)

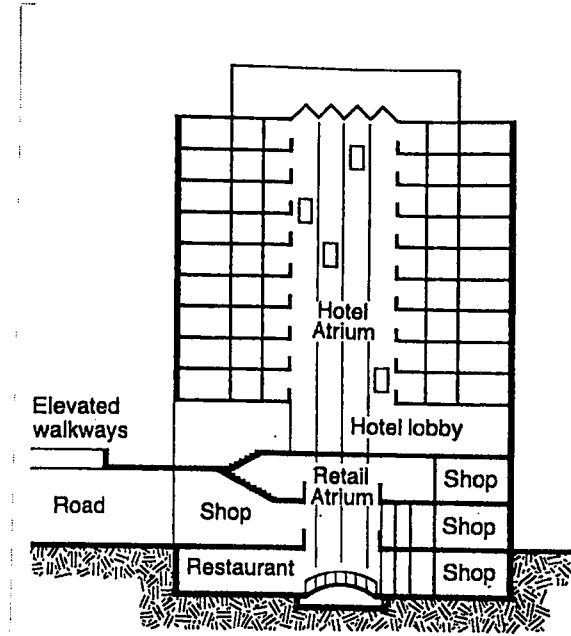
5.3.2. Düşeyde Çoklu Atrium

Kesitte farklılaşmış ve birbirinden ayrılmış birden fazla atriumun yer aldığı çoklu atrium tipidir. Düşeyde çoklu atrium, farklı işlevlerin birarada bulunduğu çok katlı yapılarda işlev ve mekanların hem gruplanması, hem de her grubun atriumun avantajlarından yararlanmasını sağlamakta; işlev farklılaşmasının gerekli olmadığı yüksek yapılar içinse her bir atriumun iç yüksekliğini azaltarak bir ölçeklendirme aracı olmaktadır (Şekil 5.36).

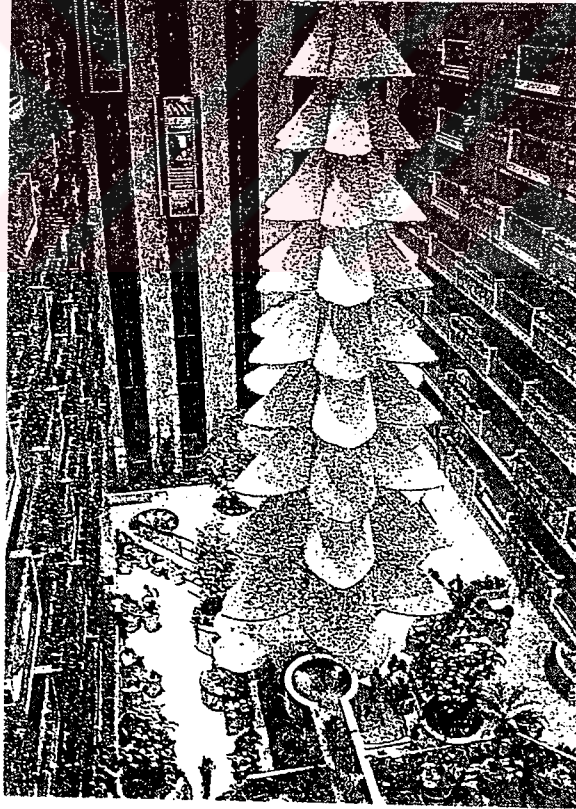

Şekil 5.36 Düşeyde çoklu atrium
(Saxon, 1986, s. 75)

Royal Garden Kowloon Oteli, düşeyde iki ayrı atrium kullanılması yoluyla otel ve alışveriş işlevlerinin ayrıldığı bir yapıdır. Yükseltilmiş bir yaya yoluyla ulaşılan yapıya girişte otel ve alışveriş atriumlarının kotları ayrılmaktadır (Şekil 5.37). Üst kotta yer alan otel atriumu zeminde lobiye hizmet vermekte, otel odalarına ulaşımı sağlayan asansör ve dokuz kat boyunca devam eden galeriler de aynı mekana bakmaktadırlar (Şekil 5.38). Otel atriumunun altında yer alan ticari atrium ise üç dükkan katı ve restoranın ilişkili olduğu bir mekandır. Bu şekilde yapının farklı kullanıcı ve işlevlere hitab eden mekanları ayrılmış olmaktadır.

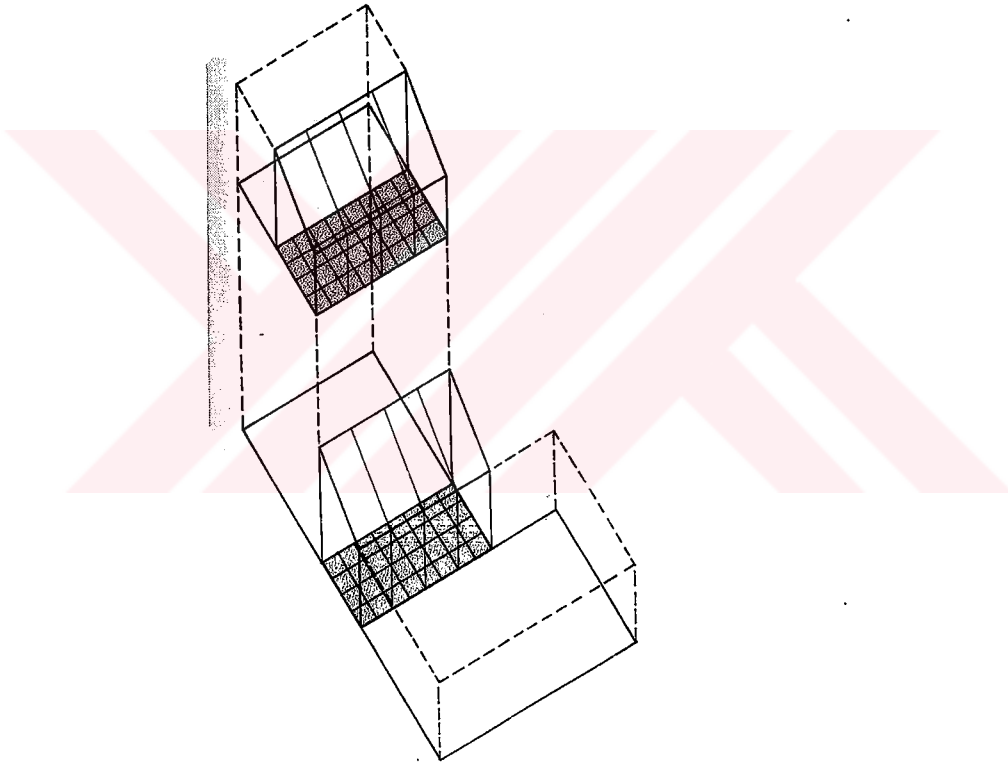
Şekil 5.37 Royal Garden Kowloon Oteli, kesit
(Saxon, 1994)

Şekil 5.38 Royal Garden Kowloon Oteli, atriuma bakış
(Saxon, 1994)

5.5. KISMİ ATRIUM

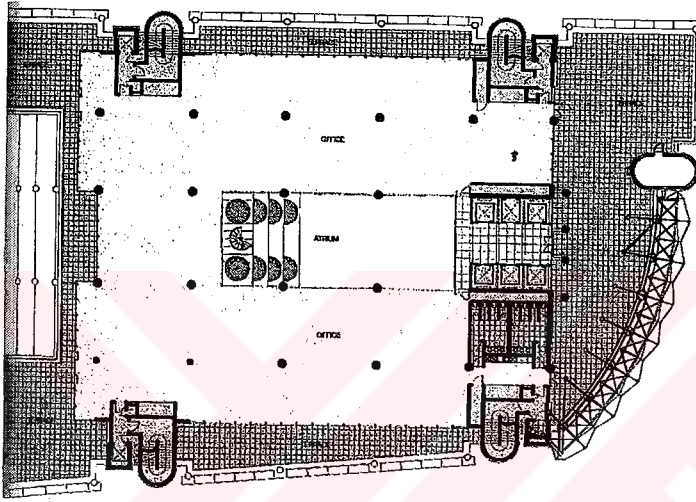
Bir yapının sadece bir bölümü ile ilişkili olan atrium türüdür. Yapılarda atrium kullanımının akılcı olduğu, belli bir işlevi karşılayan mekanları biraraya getirmek veya özellik - kamusalılık açısından farklı derecelere sahip mekanları atrium aracılığıyla ayırmak amacıyla tercih edilmektedir. Mekansal ayrılmaların istendiği veya atriumun belli işlevler ve sınırlı mekanlar ile ilişkilendirilmesinin tercih edildiği kısmi atrium şemalarında, atriumun düşey veya yatay sürekliliği kesintiye uğratılmaktadır (Şekil 5.39).

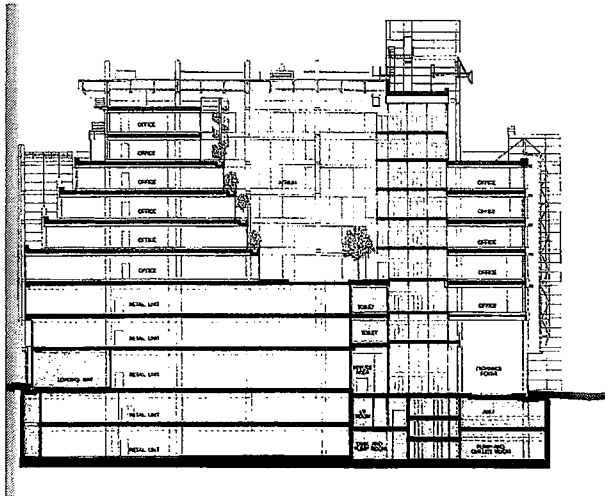
Şekil 5.39 Kısmi atrium
(Bednar, 1986, s. 65)

Londra'daki Helicon binası, büro ve alışveriş mekanları gibi farklı özellik ve açıklık derecelerine sahip iki farklı işlevi içeren çok kullanımlı bir yapıdır. Bu binada atrium altı büro katı ile ilişkilendirilmiştir, büroların ortak mekanı olarak işlev görmektedir. Atrium zemini üçüncü kattan itibaren başladığından, atriumun yapı bütünü içinde düşey

sürekliği kesintiye uğramıştır (Şekil 5.40 - 5.41) Yapının ikisi zemin altında, üçü zemin üstünde yer alan alışveriş mekanlarının bu atriumla işlevsel veya mekansal bir bağı bulunmamaktadır. Bu örnekteki kullanıma karşıt şekilde, büro ve alışveriş merkezi gibi çok kullanımlı yapıların kamuya açık alışveriş mekanlarında atrium oluşturup, kontrol ve mekanın özelliğinin korunması amacıyla aynı atriumun büro katlarında devam ettirilmediği kısmi atrium şeması da sıklıkla kullanılmaktadır.

Şekil 5.40 Helicon Centre, 7. kat planı
(L'arca, sayı: 149, s. 49)

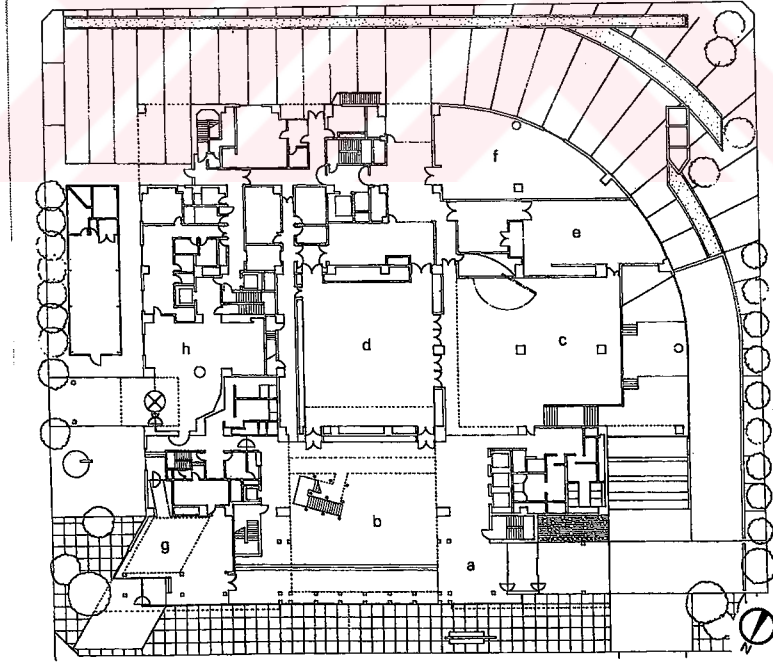

Şekil 5.41 Helicon Centre, boyuna kesit
(L'arca, sayı: 149, s. 49)

Atriumun yapı mekanları ile ilişkisinin yatay düzlemde sınırlı kalması ile kısmi atrium şemasının olduğu yapılar örnek olarak, Tokyo'da inşa edilmiş olan YKK Group Araştırma ve Geliştirme Merkezi gösterilebilir. Fumihiko Maki'nin tasarımı olan yapının, bilinen araştırma merkezlerinin dışarıdan yalıtılmış doğasından ziyade şirket ve ziyaretçiler arasında doğrudan iletişim kurulabilecek, interaktif bir forum niteliğinde olması istenmiştir (A. R., sayı: 1174, s.63). Bu nedenden dolayı fiziksel strüktürün böyle bir iletişimi mümkün ve sürekli kılacak bir şekilde tasarlanması amaçlanmıştır.

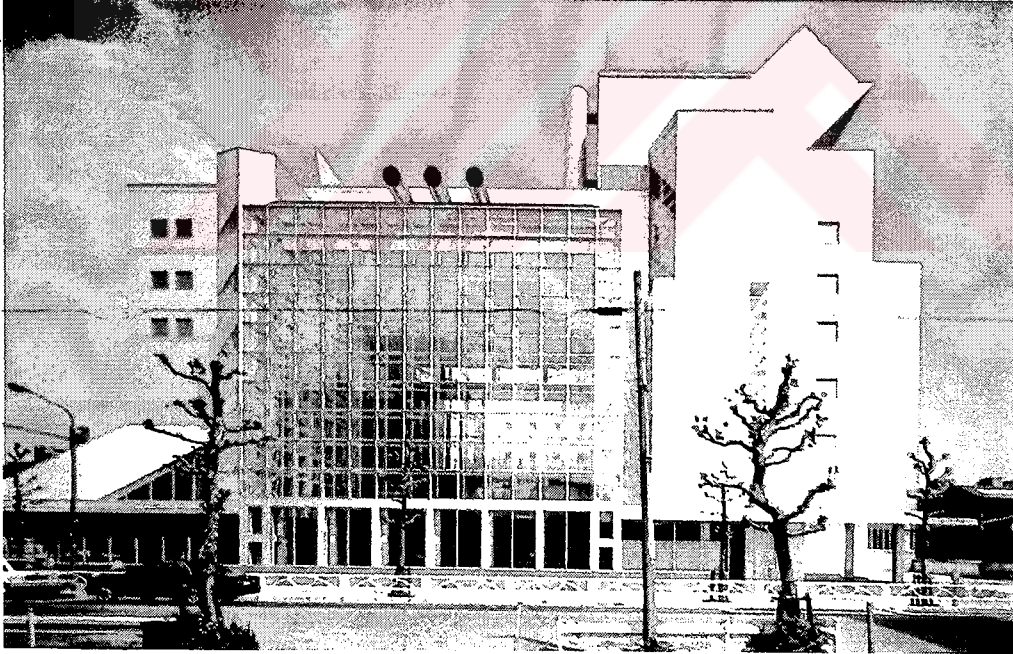
Yapı, araştırma mekanları, otel, sergi, çok amaçlı mekanlar ve kafeterya gibi birbirinden farklı işlev ve özellik derecelerine sahip mekanlar içermektedir. Farklı tür mekanlar, yapı bütününde farklı kütlelerle ifade edilmiştir ve ortak bir avluya bakmaktadır. Otel girişi ile diğer bölümlerin girişleri ayrılmış, halka yönelik mekanların girişleri, sadece bu mekanlar ile ilişkili bulunan beş kat yüksekliğinde, şeffaf yüzeyli, aydınlık bir atriumla belirtilmiştir (Şekil 5.42).

- a. giriş holü
- b. atrium
- c. sergi merkezi
- d. çok amaçlı salon
- e. sunuş odası
- f. atölye
- g. kahve dükkanı
- h. otel girişi

Şekil 5.42 YKK Group Araştırma ve Geliştirme Merkezi, zemin kat planı
(The Architectural Review, sayı:1174, s. 64)

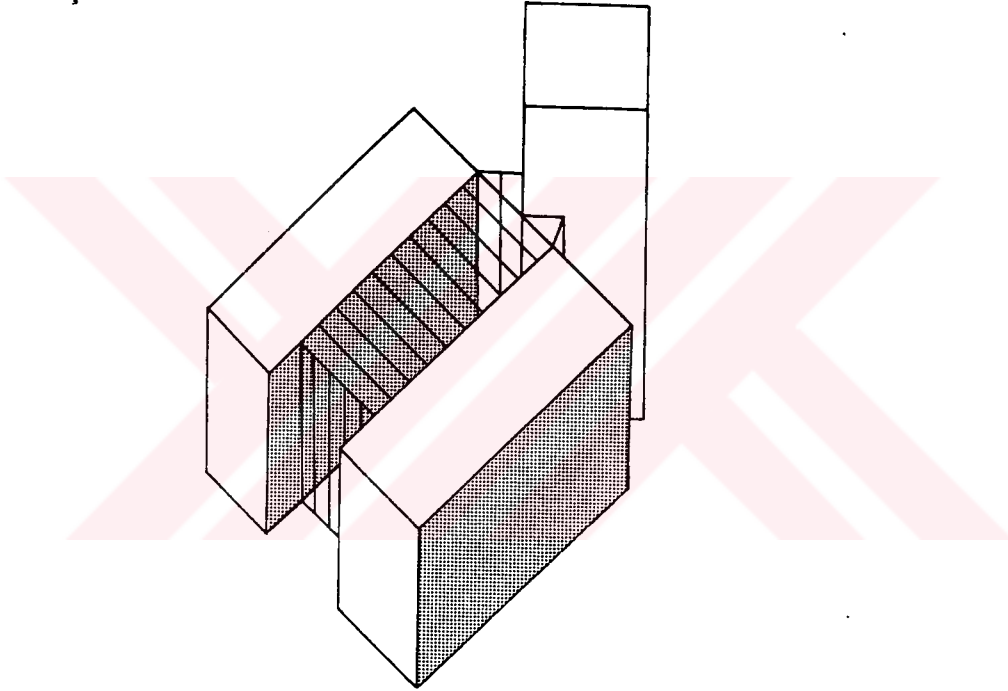
Bu atriumun yatay sürekliliği sınırlıdır, yapının giriş ve dolaşım sisteminin bir bölümü ile ilgilidir ve yapının merkez mekanının oluşturan iç avluya bakmaktadır (Şekil 5.43). Yapının diğer bölümlerinin büyük bölümü ile doğrudan ilişkili olmayan bu kısmi atrium, yapının ve dış mekan arasındaki geçişi sağlayan ve şirket imajını temsil eden, boyutları nedeni ile "*katedral benzeri*" olarak adlandırılan (a.e.) bir mekandır.

Şekil 5.43 YKK Group Araştırma ve Geliştirme Merkezi, atrium cephesi
(The Architectural Review, sayı:1174, s. 63)

5.6. PLAZA ATRİUM

Atriumun 1960'lardan itibaren gösterdiği hızlı gelişme ile ortaya çıkan bir mekan tipidir. Bu tür bir mekan, bir tek yapı içinde yer alan değil, birkaç yapıyı birbiriyle ilişkilendiren, paylaşılmış bir ortak mekan olması nedeniyle atrium tanımı ile tam olarak örtüşmemekte, bu yönüyle diğer atrium tiplerinden ayrılmaktadır. Plaza gibi ölçekte büyük ve işlevde çeşitlidir; yapılar arası ve çevre ile bağlantıyı sağlayan çok katlı dolaşım sistemleri içerir. Genellikle çevredeki yaya mekan ve sokaklarıyla iyi ilişkilendirilmiş bir kentsel mekandır.

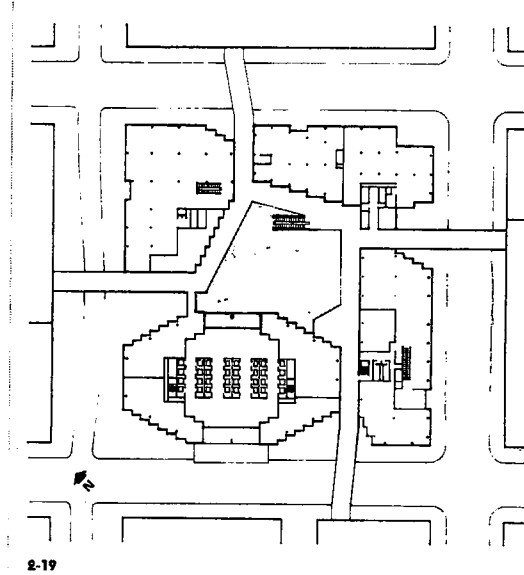
Şekil 5.44 Plaza atrium
(Saxon, 1994, s. 75)

Minneapolis'te bulunan IDS Center yapısının Crystal Court adı verilen atriumu, bu mekan türünün en tanınmış örneklerinden birisidir. Mekan yoğun ticari aktivitenin bulunduğu bir çevrede ve kent içi yaya dolaşım sistemi ile güçlü bağları olan bir blokta yer almaktadır. Piramidal bir forma sahip Crystal Court, bloğun merkezinde bulunmaktadır; 51 katlı IDS büro kulesi, 19 katlı otel, 8 katlı, yeraltı otoparkı da içeren bir büro bloğu ve iki katlı Woolworth's alışveriş merkezi ile çevrelenmiştir (Şekil 5. 45 -

5.46). Crystal Court tüm bu yapıları biraraya getirmekte ve birbirlerini desteklemelerini sağlamakta, Minneapolis kentinin yaşam merkezi ve ülkenin en başarılı kent mekanlarından birisi olarak nitelendirilmektedir (Bednar, 1986, s. 48).

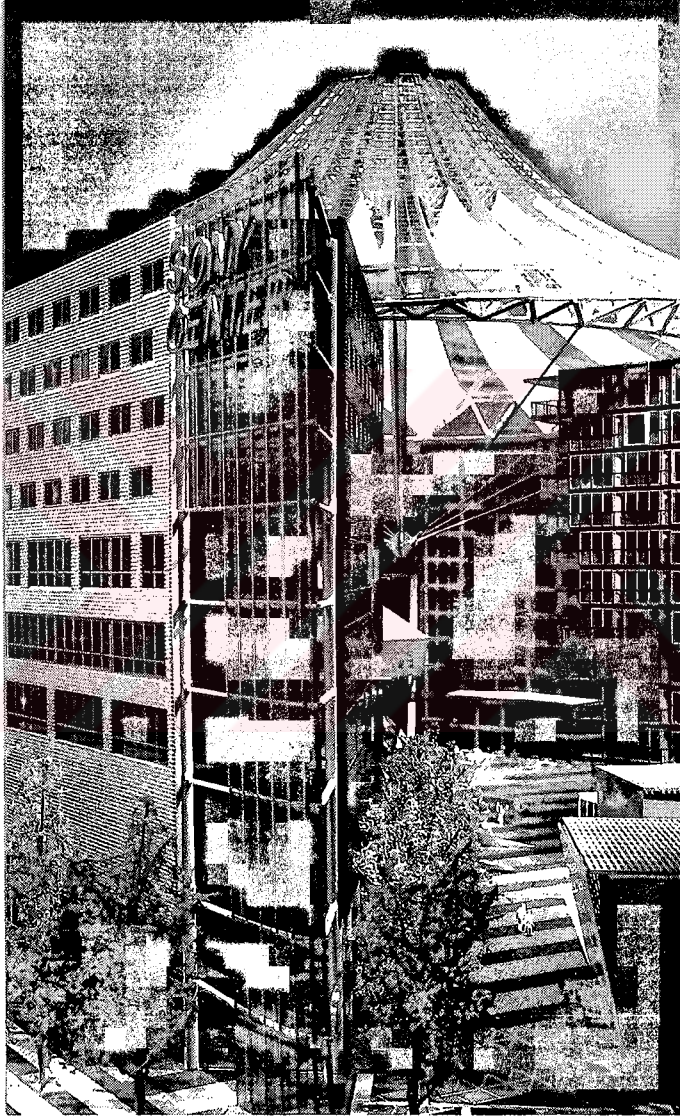

Şekil 5.45 IDS Center ve Crystal Court'a bakış
(Bednar, 1986, s. 48)

Şekil 5.46 IDS Center, plan
(Bednar, 1986, s. 48)

Birden fazla yapının paylaştığı ortak bir meydanın şeffaf bir çatı ile örtülerek bir bütün haline getirildiği bir yapı kompleksi olan Sony Center Berlin, Potsdamer Platz gelişiminin bir parçasını oluşturmaktadır. Murphy & Jahn'ın tasarımı olan bu kompleks, çeşitli işlevlerdeki büro bloklarının şeffaf üst örtü ile kapatılabilecek bir kent meydanı oluşturacak şekilde düzenlenmesi anafikrine dayanmaktadır (Şekil 5.47). Sokak dokusunun devam ettirilmesi amacı ile blok yerleşiminin parsel sınırları boyunca süreklilik arz etmesi, bu süreklilik içinde ise büyük boşluklar bırakılarak kompleksin sokakla bağlantılandırılması sağlanmıştır (A. R., sayı: 1223, s. 46). Kompleks içinde bir "*elektronik sokak*" ve canlı performanslar ile video gösterileri için bir "*ortak forum*" oluşturulması amaçlanmıştır (A. R., sayı:1151, s. 23). Jahn, yapı tasarımındaki temel düşüncenin, "*sadece ticari açıdan başarılı bir yapı değil, aynı zamanda daha fazla dinlenme ve eğlenme ihtiyacı içinde bulunan toplum için bir mekan yaratmak*" olduğunu açıklayarak, kentsel amaçlar, şirket kimliği ve ticari kaygılar arasında bir denge kurmaya çalıştıklarını belirtmekte, bu yapı kompleksinin, yeni çağın kültürel forumu olacağı iddia etmektedir (Blaser, 1996).

Şekil 5. 47 Sony Center maketinde plaza atriuma bakış
(Blaser, 1996, s. 135)

BÖLÜM 6

ATRIUMUN MEKANININ DONANIMSAL ÖZELLİKLERİ

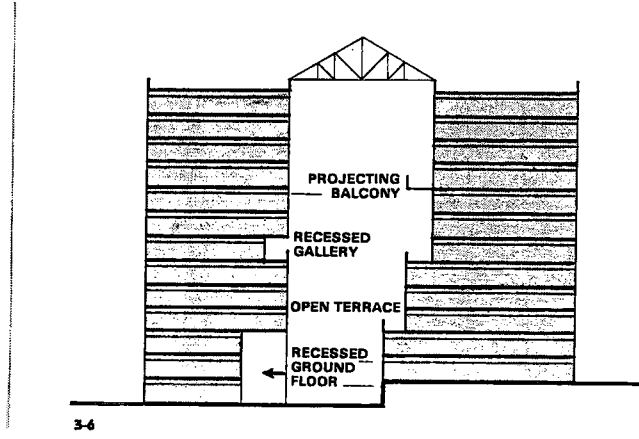
Atriumlar, mimari özellikleri ve içerdikleri donatı elemanları ile farklı mekansal özelliklere sahip olmakta, bu mekansal özellikler ise atriumun işlevleri ile ortak mekan niteliğinin algılanması üzerinde etkili olabilmektedir. Atriumun yüzey ve kütle ifadesi ile mekansal donatıların niteliği, yapı ile ilgili çeşitli mesajlar iletebilmekte ve kişilerin mekanı kullanım biçimlerini etkileyebilmektedirler.

6.1 ATRIUMDA KÜTLE VE YÜZEYLERİN ÖZELLİKLERİ

Atriumun kütle ile, düşey ve yataydaki yüzey özellikleri hem işlevsel, hem de algısal yönden büyük önem taşımaktadır. Atrium mekanının iç yüzeyini tanımlayan zemin, çatı ve atriuma bakan mekanların duvar ve açıklıklarının kompozisyon, form, doku, ışık geçirgenliği ve rengi, atriumun mekansal özellikleri üzerinde büyük pay sahibi olmaktadır.

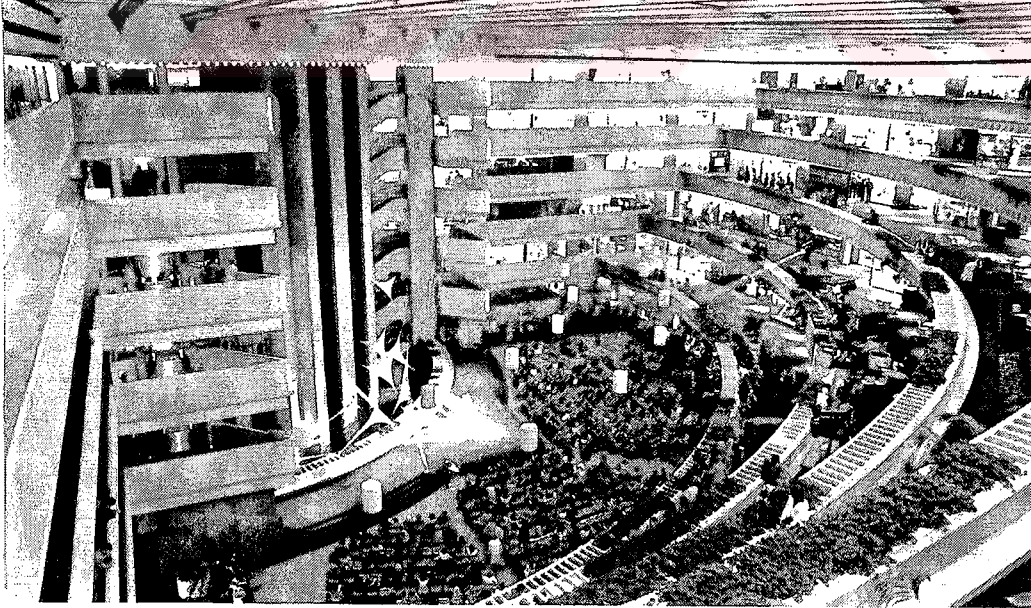
Atriumun iç mekandaki kütle etkisi, atriumun algılanış şekli üzerinde önemli pay sahibidir. Kütle etkisinin oluşumunda duvar ve açıklıkların form ve özellikleri önem kazanmaktadır. Atriuma bakan katlar birbirlerine göre çeşitli konumlarda yer alabilmekte (Şekil 6.1); katların birbirlerine göre konumlanma şekilleri, atrium ve mekanı saran iç cephe yüzeyi ile atrium mekanının tanımlanmasında ve algılanması

konusunda farklı etkiler yaratmaktadır. Katlar birbirlerine göre üstüste, balkon veya konsollarla ileriye çıkmış veya geriye çekilmiş olabilmektedirler.

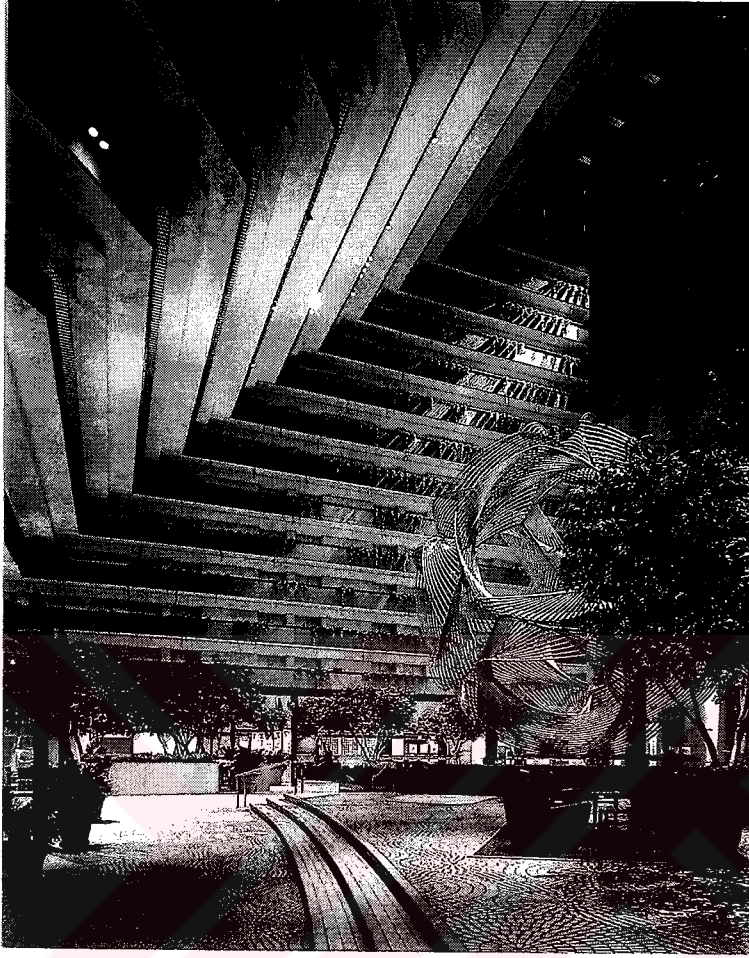

Şekil 6.1 Atriumda kesit çeşitlenmesi
(Bednar, 1986)

Örnek olarak Hyatt Regency San Francisco otelinde, atriumu saran galerilerin yukarıya çıktıkça daha içe doğru kayışları, perspektifi daraltarak, mekanın kapalılık etkisini çoğaltmakta, (Şekil 6.3); Atlanta Apparel Mart Yapısında ise galerilerin her katta geriye çekilmeleri ile genişlik ve ferahlık duygusu oluşturulmaktadır (Şekil 6.2).

Şekil 6.2 Atlanta Apparel Mart, atriuma bakış.
(Bednar, 1986, s. 220)

Şekil 6.3 Hyatt Regency San Francisco, atriuma bakış.
(Berens, 1997, s. 140)

Yapı mekanları ile atrium arasındaki görsel ve fiziksel ilişkiye bağlı olarak, bu düşey yüzeyler atriuma galeriler veya pencereler ile açılabilirler. Galeri kullanımı söz konusu olduğunda, galeri ve atrium boşluğu arasındaki sınırın nitelikleri ile bu sınırı belirleyen korkulukların seçimi ve detaylandırılmaları önem kazanmaktadır.

Korkulukların masif, şeffaf veya çizgisel yüzeylerden oluşması, hem atriumda bulunan kişinin yapıyı algılaması, hem de galerilerden atriumun nasıl algılandığı üzerinde etkili olmaktadır. Masif yüzeyler, galerilerde bulunan kişiler için güven duygusu oluşturuyor olsalar da, atrium ve galeriler arasındaki görsel ilişkiyi kısıtlamaktadırlar. Şeffaf yüzeyler ise görsel olarak geçirgen ve atrium mekanını

genişletici bir etkiye sahip olmakla beraber, galerilerde bulunan insanlarda yükseklik korkusu oluşturabilmektedirler (a.e., s. 123). Çizgisel elemanların kullanımında da şeffaf yüzeylere benzer nitelikler görülmektedir. Bu nedenle, psikolojik olarak güvenli, görsel olarak da engelsiz bir çözüme ulaşmak için belli bir yüksekliğe kadar masif bir kaide üzerinde şeffaf veya çubuk şeklindeki korkulukların kullanımı, veya Hyatt Regency Atlanta'da olduğu gibi çubuk şeklindeki korkulukların ardında çiçeklik masif elemanlarla derinlik duygusunun azaltılması gibi uygun çözümler bulunabilmektedir.

Şekil 6.4 Galleria II'de balkon çıkmaları

Galerilerde veya pencere yüzeylerinde, yapı formundan veya aynı yüzey elemanlarının kullanımından doğan süreklilik, yatay veya düşeyde tekrara bağlı olarak monotonluk yaratabilmektedir. Bunu kırmak amacı ile farklı kullanımlar iç cephede de farklılıklarla ifade edilebilir veya düşey dolaşım elemanları ve köprüler gibi işlevsel elemanlarla mekana hareket kazandırılabilir. Galleria II'de olduğu gibi, görsel

hareketlilik amacı ile balkon çıkıntıları yapmak sıklıkla başvurulan bir yöntem olmaktadır (Şekil 6.4).

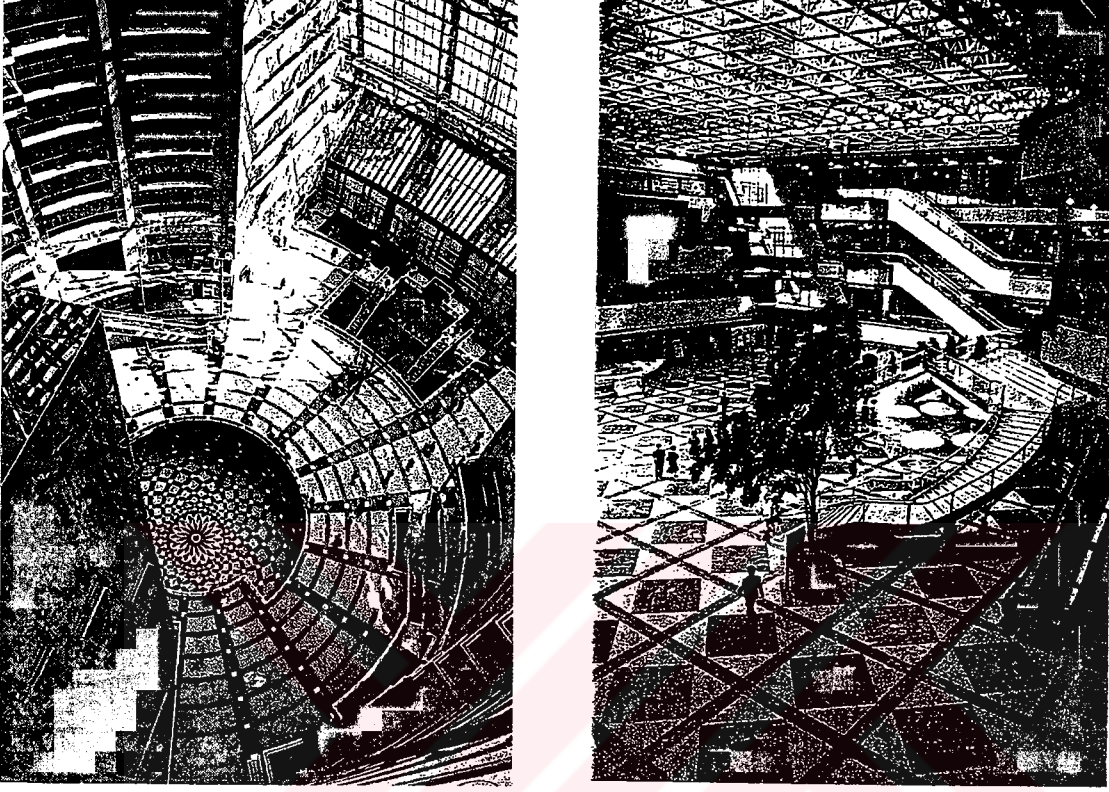
Atrium zemini, mekanı tanımlayan bir diğer mimari elemandır. Atrium zemininde kullanılacak olan malzemenin, yapının işlev, doku ve renk gibi genel mimari özelliklerine uygun, kullanım yoğunluğuna uygun dayanıklılıkta, yüzeyinin kayma tehlikesine karşı güvenli ve bakımının kolay olmasına dikkat edilmelidir. Bednar'a göre, birer kentsel mekan olarak tasarlanan atriumların yer döşemelerinde de dışarının birer uzantısı olarak algılanmalarını sağlayacak malzemeler de kullanılabilir (1986, s. 127).

Atrium zemini, kullanım şekline göre düz veya desenli olarak dokulandırılabilir. Atrium zemininin yoğun bir şekilde bitkilendirildiği, çeşitli mobilyalar, su veya sanat objeleri ile donatıldığı, karmaşık bir kompozisyona ve kalabalık toplulukların kullanıma açıldığı durumlarda, mekan algısını rahatlatması veya bu elemanlara fon oluşturması amacı ile desensiz uygulanması, desen farklılıklarının minimumda tutulması mantıklı bir çözüm olarak düşünülebilir. Helsinki'de bulunan bir alışveriş merkezi olan Itakeskus alışveriş merkez zemininde duvarların hareketliliğini, sık aralıklarla yerleştirilmiş bitki ve oturma elemanlarını ve birbirini izleyen flamaları dengeleyen homojen bir doku gözlenmekte (Şekil 6.5); dolaşım ve oturma alanları renk ve doku farklılığı ile birbirinden ayrılmaktadır.

Ancak, State of Illinois Center'da ve Shinjuku NS Building'de (Şekil 6.6) olduğu gibi, atrium mekanının nispeten netleşmiş geometrilere sahip olduğu, mekanda mobilya, bitkilendirme, veya sanat öğeleri kullanımının minimum olduğu, lineerliği veya insan ölçeğine göre büyüklüğü ile dikkat çeken ve yalnızlık duygusu uyandıran mekanlarda ise zeminde optik olarak boşlukları doldurarak insan ölçeğine uygun bölümlenmeler getirebilecek dokular oluşturulması uygun bir çözüm olmaktadır. Atrium zemininde desen oluşturma, kullanım mekanlarını ayırıcı nitelikte, işlevsel yönden de değerlendirilebilir.

Şekil 6.5 Iteakeskus Alışveriş Merkezi, zemin dokusu.
(Muto, 1997)

Şekil 6.6 State of Illinois Center (solda) ve Shinjuku NS Building'de zemin döşemesi
(Saxon, 1994, s.48 ve 45)

Atrium mekanını tanımlayan bir diğer mimari eleman ise üst örtüdür. Atrium üst örtülerinde aydınlatma işlevine bağlı olarak büyük çoğunlukla şeffaf veya yarı şeffaf malzeme kullanılmaktadır. Atriumda bulunan kişilerin zaman ve mevsim duygusunu hissedebilmeleri açısından şeffaf malzemeler yararlı olmaktadır. Güneş kontrolü veya mekanda doku elde etmek amacı ile şeffaf ve opak malzemeler kombine edilebilmektedirler. Üst örtüyü taşıyan sistem ise geometrik özellikleri ile mekan algısında önemli bir yere sahiptir.

Atriumda kullanılan malzeme ve donatıların nitelikleri de algısal özellikler yönünden etkili olmaktadır. Duvar gibi masif yüzeylerde genellikle atriumun aydınlık etkisini arttırıcı açık renkler, zemin döşemesinde ise bunu tamamlayacak şekilde koyu renkler

kullanılmaktadır. Kullanılan malzemelerin niteliğine ve detaylandırılmalarına bağı olarak mekanın özellik derecesi veya hedeflediği kullanıcı grubunu ile ilgili mesajlar iletilebilmektedir. Örneğin, Trump Tower'da kullanılan pembe mermer duvar kaplamaları, yürüyen merdivenlerin ve korkulukların pembe ayna yüzeyleri, bronz küpeşterler gibi pahalı donatı ve kaplama malzemeleri ile detaylandırmalar, yapıda yer alan mağaza ve restoranların hedef kitlesine yönelik ipuçları içermektedir (Şekil 6.7).

Şekil 6.7 Trump Tower, atriumda malzeme özellikleri
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 219)

6.2. ATRIUMLARDA GİRİŞ, YÖNLENDİRME VE DOLAŞIM

Yapı girişleri, yapı ile ilgili ilk izlenimleri oluşturması nedeni ile kullanıcılar ve yapı açısından büyük önem taşıyan mekanlar olmaktadır. Giriş mekanları bina ve yakın çevresi arasındaki ilişkinin ifade edilmesi konusunda da belirleyici bir niteliğe sahiptirler. Aynı şekilde, kullanıcının yapıda ilk karşılaştığı mekan olması ve yapı ile ilgili sembolik ve psikolojik anlamlar yüklenebilmesi nedeni ile giriş mekanları yapının kimliğinin ortaya konması ve kullanıcıların yapıyı anlamlandırmaları açısından önem kazanmaktadır. Özellikle büyük ölçeklerde tasarlanan yapılarda atriumlar, yapının insan ölçeğine indirilmesi ve bitki, su, sanat gibi öğelerle zenginleştirilerek kullanıcılarına psikolojik olarak daha rahat ortamlar yaratmaları ile, yapıyı daha yaşanabilir kılmaktadırlar (Özgen & Sev, 2001, s. 45).

Atrium, kullanıcıları için bir dolaşım ve yönlendirme mekanı da olmaktadır. Atrium aracılığıyla dolaşım esnasında kullanıcılara doğal bir yönlendirme verilmesi ve mekanın hangi noktada bulunduğu hissedilmesi, atriumu çevreleyen mekanların kullanımı açısından önem taşımaktadır. İnsanların, yapı içindeki hareketleri esnasında mekanı daha iyi algılamasının sağlanması ve diğer insanların hareketlerinin de izlenebilirliği, mekanın etkileyciliği, canlılığı ve hatırlanabilirliğini artırıcı etkenlerdir.

Atrium, yapılarda üstlendiği merkezi rol ile bağlantılı olarak, kendisini çevreleyen mekanların yönlendirme noktasıdır; bu konumuyla yaya ve mekanik dolaşım sistemlerinin konumlanması için uygun olmaktadır. Atrium kurgusu içinde tasarlanmış yapılar, kapalı sirkülasyon çekirdeğinin tercih edildiği yapılara göre kullanıcı ve ziyaretçiler için daha iyi bir mekansal algılama sağlamaktadırlar (Saxon, 1986, s. 127). Atriumun bir dolaşımın odağı olması, görsel bakımdan farklı etkiler yaratmaktadır. Bunlardan birincisi, bulunulan mekandan atriumun farklı kotlardaki hareketliliğinin aynı anda izlenmesi ile, veya asansör ve yürüyen merdiven gibi hareketli öğelerin izlenmesi ile oluşan kinetik etki; diğeri ise şeffaf asansörler, yürüyen merdivenler ve merdivenler

aracılığıyla kişinin mekan içindeki hareketiyle değişen görsel etkidir. Bu etki mekansal öğelerin tasarımı, ışık ve renk uygulamaları ile zenginleştirilebilmektedir.

Atrium yapılarında düşey ve yatay dolaşım şemaları, yapı formu, işlevi ve atriumun tipolojik özellikleri ile yakından ilişkilidir. Bu özelliklere göre atriumlu yapılarda farklı mekan formları ve türleri için farklı dolaşım elemanları kullanılmaktadır.

Merdivenler, farklı düzlemleri bağlama işlevinin yanısıra, konumlanışları, formları, ve malzeme seçimleri ile iç mekanın önemli hareket ve estetik öğelerinden biri olmaktadır. Merdivenler, ekonomik ve güvenli olmalı, kullanıcıların kolaylıkla algılayabilecekleri kadar basit ve net, kat düzlemleri ile belirgin bir şekilde bağlantılandırılmış olması gerekmektedir (Çıkrıkçı, 1999, s. 76).

Kullanım kolaylığı ve taşıma kapasitesi nedeniyle çok sayıda insanın kullandığı atriumlu yapılarda yürüyen merdivenler tercih edilmektedir. Yürüyen merdivenler az katlı, geniş taban alanına sahip, alışveriş merkezi ya da lobi gibi mekanlarda katlar arası bağlantıyı sağlama amacına yönelik olarak, dolaşım şemasında sürekliliği sağlama, yavaş süratine karşın bekleme gerektirmeme, yoğun kullanımı karşılayabilme özellikleri ile uygun bir çözüm olarak görülmektedir. Yürüyen merdivenlerin katlar arasında birbirleri ile bağlantılandırılmasında mevcut yatay dolaşım aksının kullanımını sağlayacak şekilde konumlandırılmaları, daha üst katlardan birisine ulaşmayı hedeflemiş ziyaretçinin geçtiği her katın yatay dolaşımına dahil olarak mekanda kalış süresini uzatması ve böylelikle daha fazla alışveriş yapma olasılığının doğması, alışveriş merkezlerinin ana amaçları ile uygunluk göstermektedir. Yürüyen merdiven seçiminde uygun boyutlandırma ve konumlandırma, tasarımın etkinliği için önem taşımaktadır. (Bednar, 1986, s. 111; Saxon, 1986, s. 127). Buna karşın büro yapıları gibi daha yüksek formlarda yürüyen merdiven kullanımı, yavaş hareket edeceği, fazla alan kaplayacağı, ve çok sayıda kullanılması gerekeceğinden maliyeti arttıracığı için, akılcı bir çözüm olmaktan uzaktır. Yüksek yapılar için katlar arasında hızlı bağlantı sağlayan ve az yer tutan asansörlerin kullanımı daha uygundur. Düşey taşımanın kalite, organizasyon ve

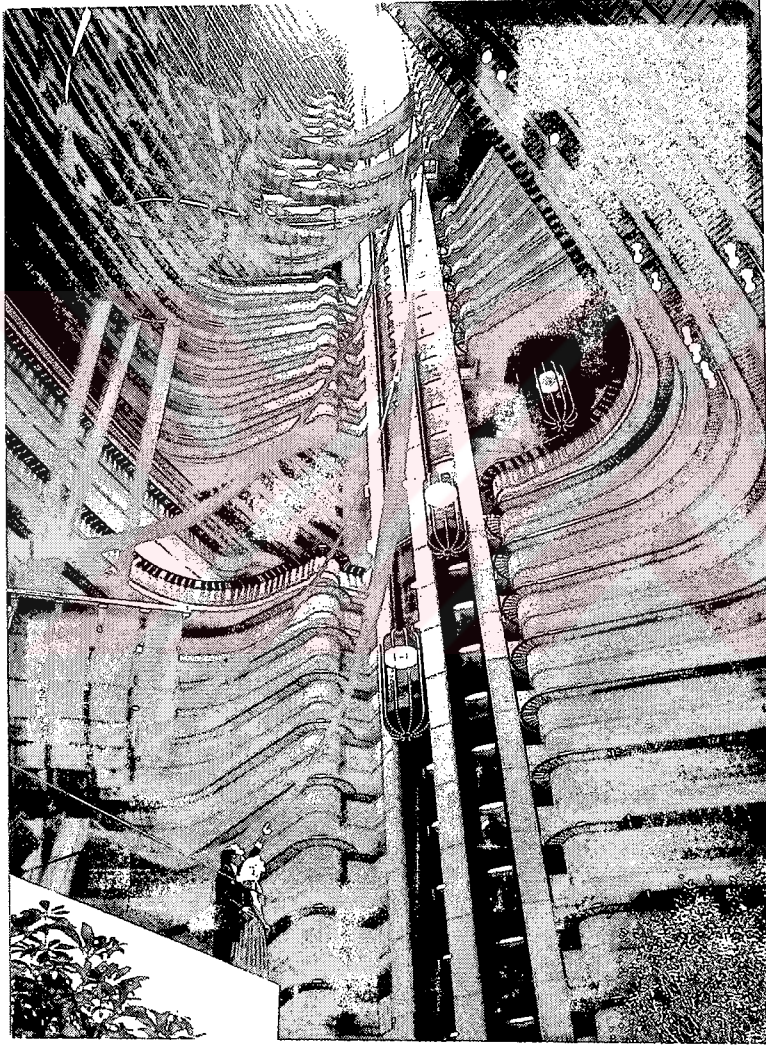
maliyet açısından optimum çözümü için iç mekanda meydana gelebilecek olan yoğunluğun ve trafiğin önceden tahmin edilmesi gerekmektedir (Çıkrıkçı, 1999, s. 75).

Yüksek yapılarda asansörün atrium içinde yer alması, atriumun merkezilik etkisini güçlendiren bir etken olmaktadır. Atriumlu yapılarda kapalı asansörler yanında şeffaf asansörlerin kullanımı mekan etkisi bakımından olumlu sonuçlar vermektedir. Hem asansörün içinde bulunarak mekanı değişen düzlemlerden algılayabilmek, hem de asansörlerin hareketini atriumdan izlemek, atrium mekanının etkisini arttırmakta, mekan kullanıcıları için ilgi çekici bir deneyim sunmaktadır. E. G. Otis'in 1851 yılında yolcu asansörlerini icadı ile kapalı atriumun ortaya çıkışı anı döneme rastlamaktadır. İlk atrium yapılarında da asansörler, işlevsel, mekansal ve estetik amaçlar doğrultusunda kullanılmışlardır (Bednar, 1986, s. 109).

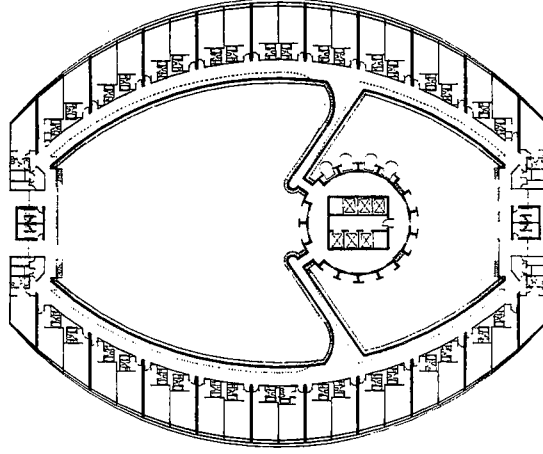
19. yüzyılın ilk atriumlu yapılarından Bradbury Building, atriumun iki yanında yer alan, tasarımı ve demir işçiliği ile bir sanat objesi niteliği taşıyan ve mekana hareketlilik kazandıran, kafesli, açık asansörleri ile dikkat çekici bir örnektir. J. Portman'ın 20. yüzyılın en önemli atrium yapılarından biri sayılan Hyatt Regency Atlanta Oteli'nde ise mimar, asansörleri kapalı çekirdekten çıkararak, şeffaf bir şekilde yeniden tasarlamıştır. Portman, otelin tasarım felsefesini açıklarken asansörleri ile ilgili olarak "*Bütün amaç, her şeyi açmaktır; oteli kapalı, dar durumundan çıkarmak; asansörleri alıp duvarların dışına çıkarmak ve kendi içinde bir deneyim olmalarını sağlamak, onları devasa hareketli heykellere dönüştürmek.*" ve "*insanlar sadece yukarı aşağı inip çıkan asansörleri izlemekten ruhsal bir rahatlık alıyorlar.*" (Berens, 1997, s. 135, 137) ifadelerini kullanmıştır.

Şeffaf asansörlerin sayısının sınırlı tutularak konvansiyonel asansörlerin de kullanımı, maliyeti azaltan bir etken olmasının yanısıra yükseklik korkusu olan kullanıcılar için de alternatif oluşturmaktadır. J. Portman'ın tasarladığı, 1985 yılında Atlanta'da Peachtree Center'in üçüncü oteli olarak inşa edilen Marriott Marquise Oteli, kapalı ve şeffaf asansörlerin birarada kullanıldığı bir yapıdır (Şekil 6.8). Elips şekilli ve

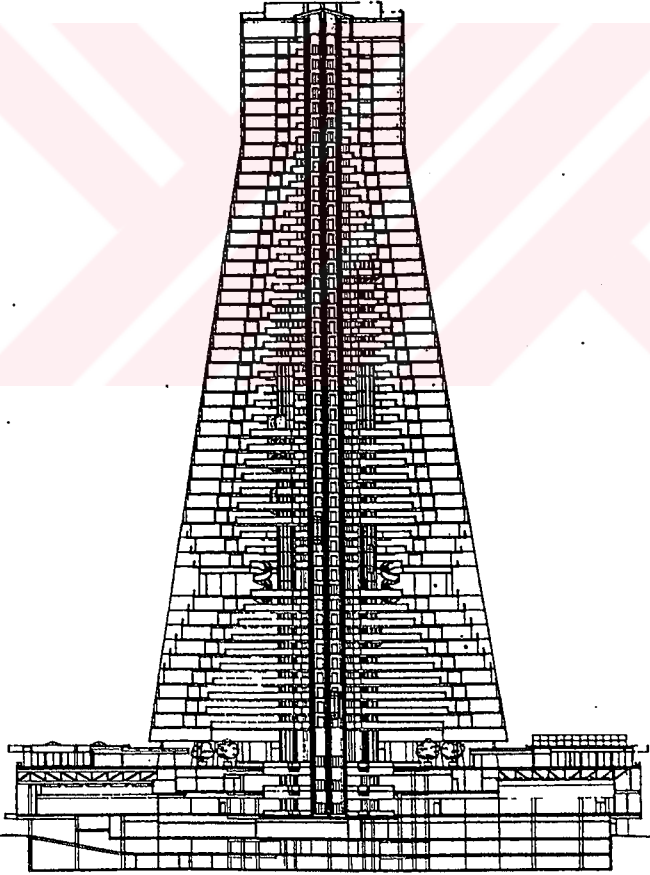
50 kat boyunca yükselen atriumun merkezi ile dar kenarı arasında yer alan daire kesitli düşey dolaşım çekirdeği iç kısımda kendi holünü oluşturmuş konvansiyonel asansörleri, onların etrafında ise şeffaf asansörleri içermektedir. Üst katlara çıkıldıkça asansör sayısı azılmaktadır. Düşey dolaşım çekirdeği, odaların açıldığı tek yönlü galerilere iki adet köprü ile bağlanmaktadır (Şekil 6.9 - 6.10).

Şekil 6.8 Marriott Marquise Oteli, atrium boşluğunda şeffaf asansörlere bakış
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 118)

Şekil 6.9 Marriott Marquise Oteli, kat planı
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 118)

Şekil 6.10 Marriott Marquise Oteli, kesit
(Tzonis ve diğ, 1995, s. 118)

Alt kotların lobi, alışveriş merkezi, kamu hizmetleri veya toplantı merkezi olarak işlev görerek bir ortak mekan niteliği taşıdığı yüksek yapılarda ise alt katlarda yürüyen merdiven, daha özel nitelik taşıyan üst katlar için asansör kullanımı söz konusu olabilmektedir (Saxon, 1986, s. 127). Lobi veya alışveriş mekanlarında yürüyen merdiven kullanımı bu işlemlere daha uygundur; asansör ise üst katlara hızlı bir şekilde ulaşımı sağlar. Yürüyen merdivenlerin bitip asansörlerin başladığı noktalarda bir geçiş katı oluşturulabilmekte, böylelikle ortak veya yarı ortak mekanlar ile özel mekanlar arasında kontrol noktası sağlanmaktadır. Alt katlarda yürüyen merdiven kullanımı, asansör sayısını da azaltan bir etkidir. Yürüyen merdivenler, atriumlu yapıların metro sistemleri ile bağlantılandırılması için de kullanılmaktadırlar.

Atriumlu yapılarda yatay dolaşım şeması, atriumun formu ile çevre mekanların işlev ve kurgusu ile yakın ilişkilidir. Bazı yapılarda ise yapının işlevi açısından tercih edilen yatay dolaşım şeması, atrium mekanının formu için belirleyici etkenlerden biri olabilmektedir.

Atriumlu yapılarda dolaşım sistemleri için tasarım kriterleri şunlardır (Bednar, 1986, s. 76; Saxon, 1986):

- * Uygun olan durumlarda yapı dolaşımı ile kentsel hareket dokusu ile bütünleştirilmeli.
- * Giriş mekanı dışarı ve içerisi arasında bir geçişim mekanı olmalı.
- * Ortak ve özel etkinlik alanları arasında kademeli olarak ayırım düşünülmeli; asansör ve merdivenler ortak ve özel kotlarda sürekli olmamalı.
- * Dolaşım atriumla ilişkilendirilerek yönlendirme duygusu yaratılmalı.
- * Atriumda hatırlanabilir bir hareket odağı oluşturulmalı; birkaç farklı konumdan farklı bakış noktaları sağlanmalı.
- * Yürüyen merdiven ve asansörlerin kullanım yer ve sayıları belirlenmeli, şeffaf asansörler yanında yükseklik ve geniş alan korkusu olan kullanıcılar hesaba katılarak konvansiyonel asansör sağlanmalı.

* Acil noktaların kolay bulunur ve güvenli olmaları sağlanmalı; servis ve yangınla mücadele için alternatif bir çekirdek veya lobi oluşturulmalı.

6.3. ATRİUMDA ALT MEKAN ÖĞELERİ

Atriumlar yapılarda yönlendirme, dolaşım ve mekan organizasyonu açısından önem taşımakla birlikte, zemin kotlarında yapının toplanma, bekleme, gösteri, eğlence, restoran gibi çeşitli işlevlerini barındıran bir mekan da olabilmektedir. Atrium zeminin kullanımında en belirleyici unsur, yapının işlevleri ve mekanları ile atriumun arasındaki mekansal ve işlevsel bağ olmaktadır. Atrium zeminleri, bu ilişkiler çerçevesinde yapılarda en çok lobi, resepsiyon alanı, kafe, restoran gibi işlevler için kullanılmakta, organizasyon açısından merkezi bir konumda bulunması, atriumu gösteri mekanları, sergi salonu, buz pateni pisti, oyun alanı, park gibi işlevler için de uygun bir mekan yapmaktadır.

Atriumun giriş ve yönlendirme işlevi taşıyor olmasından dolayı mekanın bilgi alma ve bekleme mekanı olarak kullanımı, binaya giren insanların dolaşmak ve vakit geçirmek değil, özellikle belli bir mekanı bulmak amacı taşıdığı otel, büro ve hastane gibi yapılarda oldukça yaygın bir şekilde gözlenmektedir. Atriumun organizasyonel rolünün getirdiği bu kullanım, pek çok yapıda diğer işlevlerle de kombine edilmektedir

Atrium alanının kafeterya ve restoran işlevleri için kullanımı, hem eğlence ve dinlenme işlevlerinin bir parçası, hem de bekleme işlevinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilmektedir. Alışveriş merkezi ve otel yapılarında atriumlar, çoğu zaman bu işlevi barındıran mekanlar olmaktadır. Atrium bir ortak mekan olması, ölçeği, gün ışığı alması ve doğa öğeleri içermesinden dolayı kentsel mekan etkisi yaratmakta, bu etki ise kafeterya ve restoran işlevleri için olumlu bir ortam oluşturmaktadır. Londra - Woking'de, kent meydanının güneybatı bölümünde 1992'de açılan The Peacocks alışveriş merkezinin atriumu zeminin büyük bölümü kafeteryaların oturma mekanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 6.11).

Şekil 6.11 The Peacocks, kafeterya alanı
(Muto, 1997, s. 116)

Atlanta Apparel Mart yapısında atrium, çeşitli gösteriler ve defileler için kullanılabilen bir sahne veya podyum olarak kullanılabilmekte, amfityatro düzeninde yer alan galeriler ise bu etkinliklerin izlenebildiği mekanlar olmaktadır. Dallas Galleria alışveriş merkezi yapısında ise atrium zemini, buz pateni pisti olarak işlev görmektedir (Şekil 6.12). Aynı kullanıma Türkiye'de Ataköy Galleria'da rastlanmaktadır.

Şekil 6.12 Dallas Galleria, Buz pateni pisti
(L'arca, sayı: 63, s. 43)

Atriumlarda dolaşım ve kullanım mekanlarının ayrılması amacı ile alt mekanlar oluşturulabilmektedir. Böyle bir alt mekan oluşumu, farklı kullanımı mekansal olarak ayırmakta, üst örtü kullanımı ile, atrium bütünlüğü içinde insan ölçeğinin yakalanmasına yardımcı olabilmektedir. Düsseldorf'daki Provinzial-Hauptverwaltung büro yapısı atriumunda, kafeterya işlevi için böyle bir alt mekan oluşturulmuştur. Kafeterya mekanı atriumu tanımlayan büro kütlesi içinden eğrisel hatlı bir kütle olarak öne çıkmakta, kendi üst örtüsü ile atriumun sürekliliği içinde tanımlanan bir mekan olmaktadır. Kot farkı, yapay ırmak ve bitkilendirme, atrium ve kafeteryayı mekansal olarak birbirinden ayıran mimari öğeler olmaktadır (Şekil 6.13).

Şekil 6.13 Provinzial - Hauptverwaltung, atriumda kafeterya alanı oluşumu
(A. I. T., sayı: 12/95, s. 65)

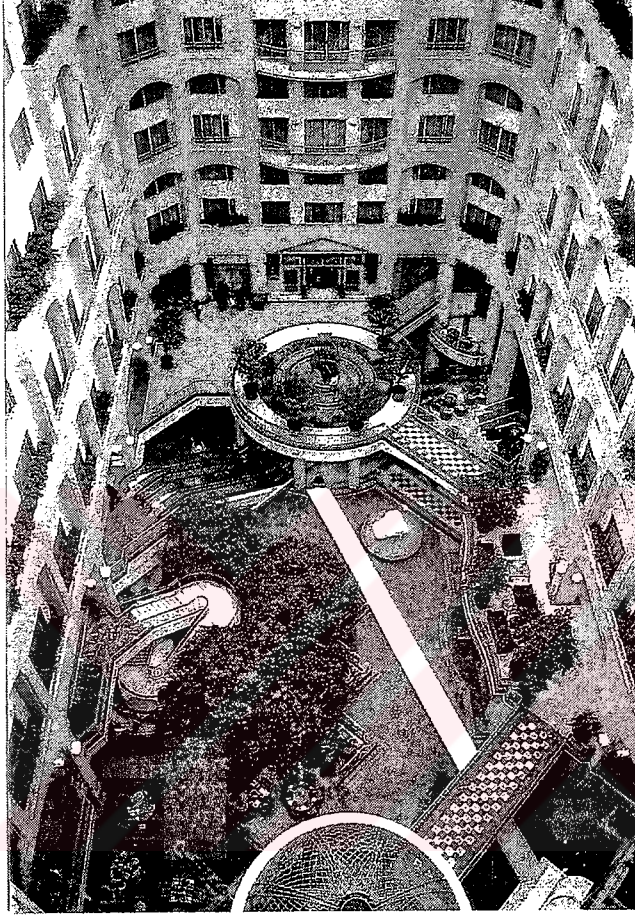
6.4. ATRİUMDA MOBİLYA, DOĞA VE SANAT ÖĞELERİ KULLANIMI

Mekan ve insan arasında N. Prak'ın görsel, kavramsal, davranışsal ve fiziksel olarak kategorize etmiş olduğu düzeylerde kurulan ilişkiler, yaşam biçimimizi büyük ölçüde etkileyen ve şekillendiren güçlerdir. Mekanlar, ait oldukları toplum ve zamanın, özellik ve değişimlerini taşımaktadırlar. En köklü değişiklikler ise iç mekanlar ile kentsel

mekanlar ve doğa gibi dış mekanlar arasındaki ilişkilerde meydana gelmekte; yaşanan çevrelerin uğradıkları hızlı değişimler farkedilmediği halde bunlara uyum sağlanmaktadır (Scuri, 1995, ss. 2 - 3). Bir kentte yaşıyor olmak, bir insanın çoğu zamanını doğanın temel özelliklerinin yapay olarak yeniden üretildiği, doğal çevre ile tamamlayıcı olmaktan ziyade, iyi düşünülmüş bir zıtlıkta planlanan yapay çevrelerde geçirmesi anlamına gelmekte; zamanımızın % 80'ini geçirmekte olduğumuz kapalı çevrelerin ise bu yoğunluklarıyla yaşam biçimimiz üzerindeki en belirleyici mekansal boyut olduğu iddia edilmektedir (a.e., s. 9).

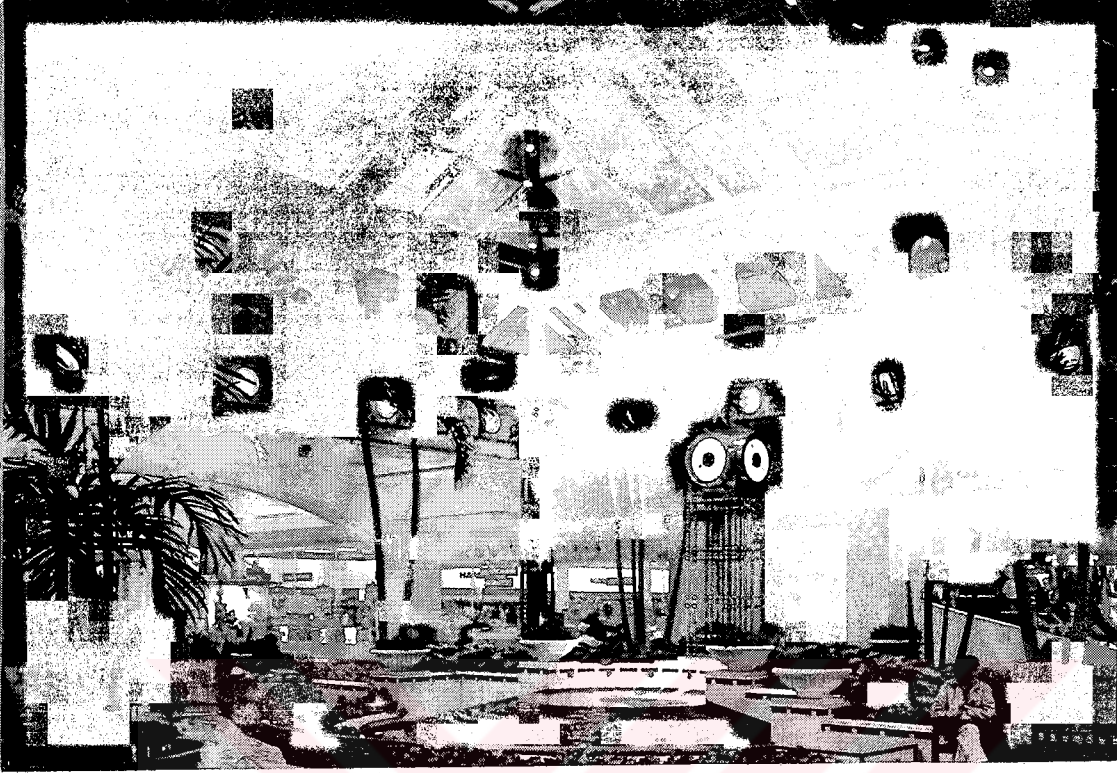
"İnsan yapısı" olarak tanımlanan yapay kavramı, hem olumlu, hem de olumsuz anlamlar taşımaktadır. Yapaylık kavramı, gerçek ve yanılsama arasındaki farkın bulanıklaşması olgusunu içermektedir. Yüksek yapaylıktaki çevrelerde bu iki kavram birarada hissedilir. Bu çevrelerde insanlar kendilerini hem korunmalı, hem de doğaya karşı olduğu gibi korunmasız hissetmektedirler.

Atrium mekanlarında iç ve dış mekan ile yapay ve doğal çevre gibi zıt kavramlar birarada bulunmaktadır. İç mekan olmalarına karşın, dış mekan hissi verecek özelliklere sahip bitkiler ve su elemanları içermekte, dış mekan boyutlarına uygun sanatsal objeler ile donatılmakta; yapılarıdaki merkezi konumları, çevre mekanlarla olan ilişkileri, gün ışığı almaları, mekansal donanımları ve kullanıcılarının ortak mekan ihtiyaçlarına cevap verme amaçları ile kentsel mekan ve meydan, özetle dış mekan niteliği taşıyabilmektedirler. Atriumlar, donatı elemanları niteliği ile özel ve ortaklık dereceleri belirtilmekte, örneğin kent mobilyaları ile iç mekanda kullanılması uygun mobilyaların kullanımı, mekanın her iki özelliği taşıdığına bir göstergesi olmaktadır. Örnek olarak, Concord Mall atriumunda iç mekanda dış mekan yaratma çabası açıkça görülebilmektedir. Bu mekanda bank, havuz, meydan saati, palmiye ağaçları gibi dış mekan öğeleri birarada kullanılmış, atriumun şeffaf çatısına asılı yapma kuşlarla yapay bir gökyüzü oluşturulmuştur (Şekil 6.15).

Şekil 6.14 Washington D.C. Hyatt Regency Oteli atriumu, yapay göl ve adalara bakış
(Saxon, 1994)

Washington D.C. Hyatt Regency Oteli'nde ise, atrium zemininde yapay bir göl oluşturulmuş, restoranın oturma alanları ise yoğun şekilde bitkilendirilmiş adacıklar şeklinde tasarlanmıştır. Geceleri ise özel bir aydınlatma efekti ile, ay ışığı etkisi ve yakamozlar oluşturulmaktadır (Şekil 6.14).

Şekil 6.15 Concord Mall, atriuma bakış

6.4.1. Atriumda Mobilya Kullanımı

Mekansal donanım öğeleri olan oturma, aydınlatma ve çöp biriktirme elemanlarının seçiminde, yerleşiminde ve sayısında yapının işlevsel özellikleri ile kullanıcı sayı ve yoğunluğu etkili olmaktadır. Oturma elemanları, kentsel mekanların kullanımı açısından bir gereklilik olarak nitelendirilmektedir (Whyte, 1987). Atriumda kentsel oturma elemanlarının varlığı, potansiyel kullanıcılara mekanın kullanıma açık bir ortak mekan olduğuna dair bir mesaj vermektedir.

Örneğin Crystal Court, oturma elemanları ile yoğun bir kullanıma sahipken, yeni yönetim bu elemanları kaldırarak mekanın kullanımını kısıtlamıştır. Oturma elemanlarının kısa süreli dinlenme, veya restoran işlevlerine uygun niteliklerde seçilmesi

gerekmektedir. Mekansal düzenin korunmasının gerekli olduğu yerlerde sabit, kullanım esnekliğinin gerektiği yerlerde ise hareketli mobilyalar işlevsel olmaktadır.

Aydınlatma, mobilya, pencere gibi mekansal donanım öğelerinin seçiminde, alışveriş merkezleri gibi ticaret ve eğlence mekanlarında canlılığı arttırmak amacı ile çoğunlukla parlak; kurum veya özel kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermesi ile birlikte otel, büro, eğitim, kültür ve sağlık yapılarında ise genellikle dingin renkler kullanılmaktadır.

6.4.2. Atriumda Doğa Elemanları Kullanımı

Bitkiler, su ve sanat yapıtları, günümüz atriumlarında olduğu gibi eski dönem atrium ve avlularında da sıklıkla kullanılmış olan estetik öğeler olmuşlardır. Kentsel veya doğal dış mekan kurgusunun iç mekanda yeniden yaratıldığı atrium mekanında doğa ve sanat öğeleri kullanımı fiziksel ve psikolojik açıdan işlevsel olabilmektedir. Bitkilerin gölge oluşturmaları, su elemanlarının serinlik sağlamalarının yanısıra, çevrelerine rahatlama ve dinlenme imkanı vermekte, kent yaşamında bulamadıkları doğayı barındırarak insanlara içinde bulunmak isteyecekleri bir çevre sunarak yapıyı ilgi çekici kılmaktadırlar. Atriumda doğa ve sanat öğeleri kullanımı ile Provinzial - Hauptverwaltung'de olduğu gibi (bkz. Şekil 6.13), atriumda çeşitli alt mekanlar tanımlanabilmektedir. Atriumlarda doğa ve sanat öğelerinin sonradan ekleme yoluyla değil, mekanla birlikte ve birbirleri ile koordinasyon içinde tasarlanmış olması; bu öğelerin mekandaki işlevsel ve estetik başarısı yönünden önem taşımaktadır.

6.4.2.1. Atriumda Bitkilendirme

Atriumlu yapıların kentsel çevrede eksik olan doğa elemanları içerme imkanı, kullanıcılar için bir çekim nedeni olmakta, rahatlama ve dinlenme imkanı sunmaktadır. Yapıda bitki ve su gibi doğa elemanlarının bulunması, yapının nesnel teknolojisi ile insanın doğal yapısı arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır. Bitki ve su elemanları

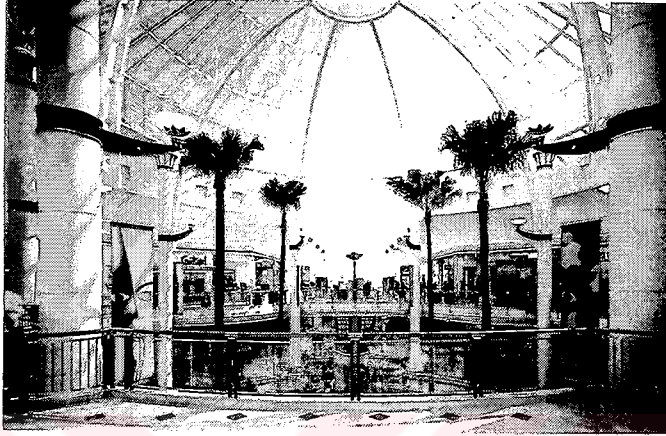
tasarımın bir parçası olmalıdırlar. Alt mekanları tanımlamak veya görsel odak oluşturmak amacıyla bitki ve su elemanları kullanılabilir; galeri boşlukları bitki kullanılarak canlandırılabilir (Bednar, 1986, s. 76).

Doğanın benzetmeleri olan iç bahçeler, eskiden beri var olan bir mimari fikirdir. Atriumun gelişim sürecine bakıldığında ilk çelik ve cam yapıların sera amaçlı olduğu, bu mekanların yapılara daha sonraları limonluk olarak eklendiği görülmektedir. Bitkilendirme, günümüz atriumlarında da önemli bir görsel ve işlevsel bir öğedir.

Bitkilendirme için en uygun mekan atrium zemini olmakla birlikte, teras ve balkonlar da bitkilendirmenin mekana olumlu özellikler kazandıracığı alanlardır. Atriumdaki bitkilendirme çoğu kez görsel zenginlik sağlama amacı taşımaktadır. Bitki havuzları ve yükseltilmiş çiçeklikler, oturma ve dolaşım alanlarını ayırmak için; Atlanta Apparel Mart yapısında olduğu gibi, teras kenarlarına yerleştirilecek çiçeklikler ise fiziksel bariyer olarak kullanılabilir. Ağaçlar, gölgeleme aracı olarak kullanılabilir, aynı zamanda atriumun alt mekanları için birer ölçeklendirme aracıdırlar. Sarkan bitkiler çoğunlukla balkon kenarlarını yumuşatmak veya iç cepheleri süsleme amaçlı kullanılmaktadır. Çiçek saksıları veya mevsimlik bitkiler seçilen mekanlar için değişik renk alanları ve görsel zenginlik sağlamaktadırlar. Çiçek saksıları ve heykelsi ağaçlar dışındaki bitkilerin, mekan içinde etkili olabilmeleri için yeterince yoğun görünmesi gerekmektedir, bu nedenle bitkilerin gruplar halinde kullanımları daha uygun olmaktadır (a.e., s. 134). Atrium mekanlarının çoğu zaman geniş ve yüksek hacimleri ile uyum sağlaması amacıyla, atriumda genel olarak daha uzun ve hacimli bitkiler seçilmektedir (Çelik, 1999, s. 122).

Atrium mekanında yapılacak bitki düzenlemeleri için ortam özellikleri iyi araştırılmalı, yerleştirilecek bitkilerin seçiminde bu özellikler göz önünde tutulmalıdır. Mekanın genişliği, yüksekliği, rengi ve dokusu, seçilecek bitkinin fiziksel ve görsel özelliklerini belirleme konusunda etkili olmaktadır. Melbourne'deki Highpoint alışveriş merkezinin uzun palmiye ağaçları, iki katlı alışveriş mekanlarının cam kubbe ve

tonozlarla örtülü galeri ve atriumların yükseklik etkisinin dengelenmesi ve boşlukların vurgulanmasına örnek oluşturmaktadır (Şekil 6.16).

Şekil 6.16 Highpoint Alışveriş Merkezi, atriumda palmyeler.
(Win. Shop. Cen. Design 1993, s.113)

Atriumda bitki kullanımı için gerekli tasarım kriterleri şunlardır (Saxon, 1986; Çelik, 1999, s. 122):

- * Bitki gelişimi için yeterli mekan ayrılmalı; saksı veya bahçeler, mekan tasarımı ve kullanımı açısından uygun yerlerde olmalı.
- * Atrium iklimine uygun bitki seçilmeli ve bitkilere uygun sıcaklık sağlanmalı.
- * Mümkün olduğunca gün ışığı sağlanmalı ve bitki sağlığı ve görünümü açısından uygun ışık seçilmeli, bitki yaşamı açısından her gün karanlık bir zaman dilimi bırakılmalı.
- * Bitkiler hava giriş ve akımından uzak tutulmalı; lamba, ısıtıcı ve camın radyasyonundan korunmalı.
- * Bakım için enerji, su ve drenaj imkanı sağlanmalı; otomatik veya manuel sulama ve beslenme araçları uygun yerde ve dengede olmalı; mekan sağlığı açısından su yalıtımı yapılmalı.

* Çöp kutusu veya sigara tablası olarak kullanılmaması amacı ile bitki havuzları ve saksılar, atriumdaki oturma gruplarından belli bir mesafede tutulmalı.

* Atrium zemininin temizlenmesi esnasında, temizlik sıvılarının bitki diplerine akması veya itelenmesi ihtimali bulunduğundan bitki alanları yerden yükseltilmeli veya kenarları bordürlenerek korunmalı.

* Bitkiler için makine girişi sağlanmalı.

6.4.2.2. Atriumda Su Ögesi

Su, atriumlarda çeşitli şekillerde pek çok amaca hizmet etmekte olan bir mimari eleman olarak kullanılmaktadır. Suyun diğer madde veya elementlere göre daha büyük bir çekim gücü olduğu; varlığının doğa veya kentsel çevrede neredeyse her zaman güzel olarak algılanan ve tercih edilen çevreler oluşturduğu ve suyun varlığının doğanın ayrılmaz bir parçası olarak insanlara daha doğal bir çevrede oldukları duygusunu verdiği iddia edilmektedir (Pitt, 1989, s. 224 - 225). Atriumdaki su ögeleri, göze ve kulağa hitab etmelerinin yanısıra sağladıkları serinlik duygusu ile de mekanda bir çekim noktası oluşturmaktadır. Bu estetik amaçlı kullanımlarla birlikte, atriumda suyun sağladığı nem, bazı bitkilerin sağlığı açısından da önem taşımaktadır. Ancak, yapı içinde su ögeleri kullanımı, suyun doğası gereği, sistem ve yalıtım çözümleri nedeniyle mekanda zorlayıcı bir unsur olabilmektedir.

Atriumlarda su ögeleri, bitkilendirmenin etkisini destekleme amacıyla bitkilerle birlikte veya yalnız başına kullanılmaktadır. İç mekanda suyun çeşitli kullanım biçimleri ile farklı fiziksel ve psikolojik etkiler elde edilmektedir.

Su elemanları, mekan içinde durgun ve hareketli su olarak iki temel formda düşünülebilir. Durgun su hareketsizliği ve dinginlik etkisi ile benzer psikolojik etkiler yaratmaktadır. Durgun suyun yansıtıcı özelliği ile mekanın görüntülerini yansıtan bir yüzey oluşturmaktadır. Bu yüzeylerinin yansıtma etkisi, yapay ışıklandırma ile daha da artırılabilir (Çıkrıkçı, 1999, s. 130). Durgun su elemanları, balık ve bitki gibi

canlılarla zenginleştirilebilir. Açık havuzların yanısıra atrium zemininde gömme akvaryumlar yaratılabilmektedir. Norveç, Trondheim Oteli'nin atrium zemininde yer alan ve içinde balıklar bulunan cam havuzdan, otelin alt katında bulunan havuzunda yüzen insanlar küçülmüş olarak görülmekte, balıklar ve minyatür insanlar birlikte yüzyormuş gibi görünen ilgi çekici bir sahne yaratılmaktadır (Saxon, 1986, s. 15).

Hareketli su ise görüntüsü ile dinamik bir etki yaratmaktadır. Suyun hareketiyle oluşan ses ise akustik bir etki yaratmaktadır. Su sesi mekana hem canlılık getirmekte, hem de dinleyenler için rahatlatıcı bir etki yaratmaktadır. Su çanakları ve ırmak ve çağlayanlar, suyun doğal akışıyla hareketlendiği; fiskiyeler ise suyun yerçekimine karşı direndiği, güç kazandığı hareketli su öğeleridir (Çıkrıkçı, 1999, ss. 131 - 133; Bednar, 1986, s. 133). Su çanakları, tepe noktada sürekli bir su akışı sağlanarak üstüste yerleştirilmiş hacimlerde biriken suyun birbirlerine taşması ilkesine dayanır. Bir sanat objesi ile birlikte kullanılabilirler. Suyun basınçlı olmasının gerekmemesi ve fazla yükseğe çıkmaması, harcanan enerjiyi azaltmaktadır. Irmaklar ise birbiri arasında küçük kot farkları olan havuzlar arasında suyun belli bir mesafe kat ederek aktığı; çağlayanlar ise suyun yüksekten düşerek hızlı bir hareket ve görece daha güçlü bir akustik etki kazandığı su öğeleridir. Trump Tower atriumundaki çağlayan, en önemli iç mekan öğelerinden birisidir (bkz. Şekil 6.7).

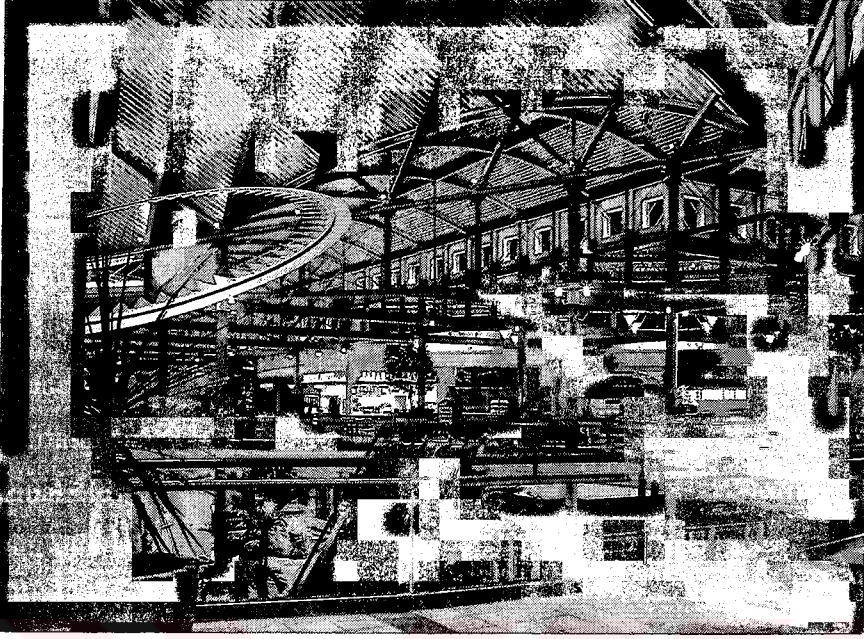
6.4.3. Atriumda Plastik Sanat Öğesi

Atriumda plastik sanat öğeleri, doğa öğeleri gibi mekan tanımlama, görsel zenginlik sağlama ve ilgi çekme amaçlı kullanılmaktadır. Plastik sanat öğeleri, atrium mekanının akılda kalıcılığını arttıran bir etkidir. Atriumda kullanılan sanat öğeleri, tek başlarına sergilenme amaçlarından ziyade, mekanı tanımlamaya ve görsel açıdan zenginleştirmeye yöneliktir. Bu nedenle günümüzün mekanları içinde mimari tasarımın birer parçası niteliğindeki bu eserler, klasik heykel olmaktan ziyade, farklı sergileme olanaklarına açık, mekanla bütünleşmeye yönelik ve tasarım özgürlüğünün daha geniş olduğu soyut tasarımlar olmaktadır.

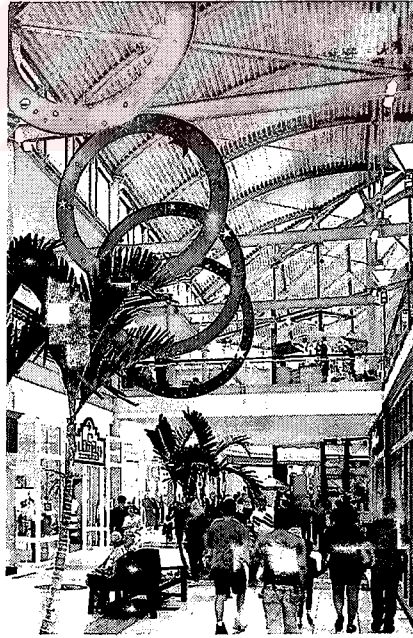
Atriumların mekansal özellikleri ve işlevleri göz önünde tutulduğunda, belli bir sergileme yüzeyi, bakış yönü ve uzaklığı gerektiren iki boyutlu eserler yerine, hareket halindeki insanlarca da farklı yön ve mesafelerden çeşitli şekillerde izlenebilen, olan üç boyutlu sanat eserlerinin atriumlar için daha uygun olduğu söylenmektedir (Bednar, 1986, s. 129 - 130). Asılı şekilde sergilenen üç boyutlu eserler ise, zeminde yer kaplamamasının yanında, mekanın hacmini vurgulamakta ve daha fazla mekandan algılanmaktadır; gün ışığının farklı etkilerini yansıtmaya da daha yatkındır.

Atrium zemininde yer alan heykellere örnek olarak, Portman'ın Hyatt Regency San Francisco otelinin atriumundaki soyut heykel gösterilebilir (bkz. Şekil 6.2). Altın kaplama alüminyum boruların kıvrılmasıyla yapılmış küresel heykel Charles O. Perry'nin eseridir ve otelin orijinal bir parçasıdır. 12 metre yüksekliği ve şeffaflığıyla mekan ölçeği ve etkisi bakımından önem taşımaktadır (Berens, 1997, s. 140).

Arrowhead Towne Center, çok sayıda ve çeşitte asılı soyut heykelin bulunduğu bir alışveriş merkezidir. İç mekan algısında strüktürel özelliklerin baskın olduğu bu yapıda heykellerin, teknolojik görüntüye estetik katma amacı taşıdığı söylenmektedir (Winnig shop.cen.design 1993, no.2, s. 31). Daire şeklindeki merkezi mekanda bulunan ve sık aralıklarla tavana asılı bulunan heykel, dairesel formuyla merkeziliği tanımlamakta; eğik konumu farklı yönlerde farklı algılar yaratmaktadır (Şekil 6.17). Lineer galeri mekanında peş peşe dizili duran ve üzerlerinde çeşitli şekillerde delikler bulunan mavi halkalar ise çizgiselliği vurgulamaktadır (Şekil 6.18). Galeri boşluklarında bulunan iki renkli yarı şeffaf heykel ise malzeme özelliği ve üzerindeki delik motifler ile hafiflik etkisi vermektedir; bu delikler çatı pencerelerinden gelen ışığın mekana çeşitli formlar alarak düşmesini sağlamaktadır. Bu şeffaf objeye, buldukları galeri boşluğunu tanımlayan altın renginde asılı küreler eşlik etmektedir (Şekil 6.19).

Şekil 6.17 Arrowhead Towne Center, dairesel mekanda dairesel obje
(Winnig shop.cen.design 1993, no.2)

Şekil 6.18 Arrowhead Towne Center, lineer mekanda sıralı objeler
(Winnig shop.cen.design 1993, no.2)

Şekil 6.19 Arrowhead Towne Center, lineer mekanda sıralı küreler ile yarı şeffaf obje
(Winnig shop.cen.design 1993, no.2)

Heykellerin aslı olarak sergilendiği bir diğer yapı ise, Hollanda - Eindhoven'da bulunan, 155 dükkanın yeraldığı, 220 metre uzunluğa sahip Heuvel Galerie alışveriş merkezidir. Oldukça büyük boyutlardaki soyut heykel, çelik elemanlar ile yan duvarlara gerdirilerek taşınmaktadır (Şekil 6.19).

Şekil 6.20 Heuvel Galerie alışveriş merkezi, yan duvarlara gerilmiş mavi soyut heykel
(Muto 1997)

Görsel sanat ögesi olarak kullanılan bir başka öge ise flamalardır. Mekana hareket getirmek veya sağır yüzeyleri canlandırmak amacı ile kullanılırken, aynı zamanda atrium mekanını bölmek, bütünleştirmek veya yapıda bulunan mekanları tanıtmak gibi işlevsel amaçlara hizmet edebilirler. Flamalar, Marriot Marquise Oteli'nde olduğu gibi, soyut obje olabilmelerinin yanısıra (bkz. Şekil 6.10), atriumdaki çeşitli mimari elemanlarla kombine edilebilmektedirler. Örneğin, Highpoint Shopping Center adlı alışveriş merkezinde (a.e., s. 113) canlı renklerin kullanıldığı grafik çalışmaların yer aldığı flamalar, aydınlatma elemanlarına asılarak sergilenmektedir (bkz. Şekil 6.15).

BÖLÜM 7

SONUÇ

Tarihsel süreç içinde ele alındığında ortak mekanlar, bireysel ve toplumsal hayatın gelişimi ve sürdürülmesi bakımından önemli rol oynamaktadırlar. Bu mekanlar, günlük ihtiyaçların temin edildiği yerler olmalarının yanısıra eğlence ve iletişim gibi sosyal ihtiyaçlara da cevap vermişler; ancak zaman içinde toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, ortak mekanların işlev ve niteliklerini etkilemiştir. Geçmişte meydan, plaza, agora gibi ortak mekanların karşıladığı pek çok işlev günümüzde özelleşmiş mekanlarda, evlerde ve hatta sanal ortamlarda sunulmaya başlanmış, değişen toplumsal ve kentsel koşullar, ortak mekanların çeşit ve nitelikleri üzerinde etkili olmaya başlamışlardır.

Özellikle sanayi devrimiyle birlikte değişen sosyal, ekonomik ve kentsel koşullara bağlı olarak kentlerin giderek büyümesi, yoğunlaşması ve kalabalıklaşmasının getirdiği fiziksel sorunlar ile, gelişen çelik ve cam teknolojisi sayesinde bölüntüsüz ve daha fazla gün ışığı alan, çok sayıda insana hizmet sunabilecek yeterli büyüklüğe sahip kapalı mekanlar oluşturma imkanının doğması, bazı kentsel ortak mekan etkinliklerinin iç mekanlara taşınması eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemdeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak tümüyle çelik ve camdan inşa edilebilen sera ve sergi amaçlı yapılar, yapı içinde geniş açıklıkların geçilebildiği ortak mekanlar içeren yapılara örnek oluşturmuştur. İlk örnekleri otel, büro yapıları ve mağazalarda görülen, kentsel ortak mekanlar ile doğanın olumlu özelliklerini birarada barındırma fikrinin sonucu olan bu yeni tür mekanlardan biri de atriumlardır.

Günümüzdeki anlamıyla merkezi, yapıyı organize eden ve gün ışığı alan mekanlar olarak adlandırılan atriumların kökeni oldukça eskiye dayanmaktadır. Atrium adı verilen mekanların ilk örnekleri günümüz atriumlarından konut gibi özel bir mekanın ortak yaşam alanını oluşturması ve üstünün açık olması ile ayrılırlar. Özellikle ılıman iklimlerde görülen atriumların ilk örneklerine Mezopotamya'da rastlanmış, mekan antik dönemde de gelişimini sürdürmüştür. Antik dönemde atriumlar, konutların ortasında yer alan, çevrelerindeki tanımlı bir dolaşım alanı ile diğer mekanlara ulaşımın sağlandığı, merkezi, açık mekanlardır. Burada atrium konut gibi özel bir alanda, konut sakinlerinden oluşan sınırlı bir kullanıcı grubuna hizmet eden bir üstü açık bir bina ortak mekanı niteliği taşımaktadır. Sonraki dönemlerde de sıkça rastlanan avlular da atriumun gelişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Avlular, antik dönem atriumlarından, çevre mekanları ile ilişkilerinin sınırlı, çoğunlukla görsel düzeyde kalması ile ayrılırlar. Avlulu yapılar, 19. ve 20. yüzyılın pek çok atriumlu yapısına örnek olmuşlar, atriumlu yapıların ilk örneklerinden bazıları mevcut avlulu yapıların üstlerinin örtülmesi ile elde edilmişlerdir.

19. yüzyılda sanayi devriminin bir sonucu olarak yeni tür mekanlara duyulan ihtiyaç ile yapı teknolojisindeki gelişmeler, yapı içinde büyük açıklıkların geçildiği, bölüntüsüz, gün ışığı alan, merkezi bir rol üstlenen ve "atrium" olarak adlandırılan mekanların ortaya çıkışını sağlamıştır. İlk olarak otel, büro yapıları ve mağazalarda görülen bu atriumlar, antik dönem atriumlarından, kapalı mekanlar olmaları ve içinde buldukları yapı türlerine bağlı olarak daha büyük ölçekli, ortak veya yarı ortak mekan niteliği taşımaları ile ayrılır. Atriumlar bu dönemde başta Londra ve Paris olmak üzere Avrupa'da ve daha sonraları Amerika'da hızla yayılmışlardır. Tümüyle çelik yapıların yangına dayanıksızlığının anlaşılması ile birlikte ana yapıda kagir, geniş açıklık gerektiren ortak mekanlar olan atriumlarda çelik ve cam yapım teknolojilerinin kullanımı ağırlık kazanmıştır.

20. yüzyılda özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ekonomik koşulların zorlaşması, yangın güvenliğini sağlanmasının zorluğu ve bu konudaki yönetmeliklerin

uygulanmasının yapım maliyetini yükseltmesi atriumlu yapıların inşasının duraklamasına neden olmuş; A. B. D.'de ise imar düzenlemelerinin teşviki ile, plaza üzerinde yükselen gökdelen, hakim yapı tipi olmaya başlamıştır. Bu dönem atriumun durgunluk dönemi olarak düşünülebilir.

1960'lı yılların başlarında plazaları teşvik eden imar düzenlemelerinin atriumları da kapsam içine alarak artı kat alanı vermesi, bu mekanın yeniden gündeme gelmeye başlamasını sağlamıştır. Atriumların kent içinde kapalı birer ortak mekan oluşturmalarının potansiyel kullanıcılar için bir ilgi merkezi oluşu ile inşa, sabit giderler ve pazarlama açısından sağladığı ekonomik getiriler, bu mekan fikrinin yeniden keşfedilmesini ve giderek artan bir yoğunlukta kullanımını sağlamıştır.

Atriumlar günümüzde de çok sayıda insana hizmet vermeyi amaçlayan özel veya kamuya ait yapılarda sıklıkla karşılaşılan bir mekan türüdür. 1960'lı yıllarda Amerika ve Avrupa'da, 1980'li yıllardan itibaren de Türkiye'de ağırlıklı olarak alışveriş merkezlerinde sıklıkla görülmeye başlanan atriumların bu denli yaygınlaşmalarının sebepleri mekanın taşıdığı nitelikler, çevresi ve kullanıcılarla olan ilişkisi ile yakından ilgilidir.

1980'lerin sonlarından itibaren Türkiye'de çoğunlukla atrium mekanı içeren alışveriş merkezlerinin inşa edilmeye ve yaygınlık kazanmaya başlaması ile atriumlar, daha sık rastlanan ve tanınan bir mekan olmuştur. Ancak, atriumların Türkiye'de alışveriş merkezleri dışındaki yapı türlerinde aynı derecede yaygınlık kazanmadıkları gözlenmektedir. Büyük oranda kent merkezinden uzakta ve geniş yapı alanları üzerinde inşa edilen alışveriş merkezlerine atriumun sıklıkla tercih edilen bir mekan olmasına karşın, çoğu zaman kent merkezinde, kısıtlı ve pahalı alanlar üzerinde inşa edilen büro yapılarında atrium mekanının aynı yoğunlukta yer almadığı gözlenmektedir. Kültür, eğitim ve sağlık yapıları da atrium içerme oranı yönünden büro yapıları ile benzer özellikler göstermektedirler.

Atriumun yapı içinde pek çok fiziksel, sosyal ve ekonomik işlevi karşılayan bir mekan olması, günümüzdeki kullanım yoğunluğunun ana sebebi olarak görülebilir. Atriumlar, yapının mekansal kurgusu açısından önemli bir işleve sahiptir. Atriumlar, yapının dolaşım ve yönlendirme sisteminin daha iyi okunmasını; mekanlar arası işlevsel farklılıkların ve ilişkilerin daha iyi algılanmasını sağlamaktadırlar. Atriumlar, içinde buldukları yapılar için doğal ışık kaynağı olmakta, mekana ferahlık kazandırmakta ve ısı korunumu sağlamaktadırlar.

Atriumlar, insanlara sundukları güvenli, çeşitli elemanlarla zenginleştirilmiş mekanlar olmaları ile hem yapı kullanıcıları hem de ziyaretçiler için içinde bulunmaktan memnuniyet duyacakları ortamlar sunmakta; eğlence, buluşma, toplantı, başka insanlarla birlikte bulunma imkanı vermeleri ile kentsel mekan niteliği taşımaktadırlar. Atriumlar içinde buldukları yapı işlevi ile işkili olarak kent içinde eksikliği hissedilen, insanların serbestçe bulunabileceği, dolaşım zaman geçirebileceği, çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış ve iklimlendirilmiş ortamlar oluşturup, çeşitli etkinliklere izin vermeleri, doğa ve sanat gibi psikolojik rahatlık sağlayan öğeler içermeleri ile kent karmaşasından uzaklaşarak dinlenme imkanı veren sosyalleşme mekanları olmaktadır. Atriumların sunduğu olumlu özelliklere sahip ortam, yapı işlevine bağlı olarak içerdikleri etkinlikler ve diğer insanların varlığı, bu mekanların yapı için birer çekim noktası olmasını sağlamaktadırlar.

Atriumlar, sağladıkları ekonomik getiriler ile de dikkat çekmektedirler. Ekonomik karlılık, özellikle işletim ve satış bazında düşünülebilir. Atriumun dışarı bakan yüzeyleri azaltması ve içeride yeni bir mikroklima oluşturması ile gün ışığından daha fazla mekanın yararlanmasını sağlaması, enerji korunumu sağlamakta ve sabit giderleri azaltmaktadır. Satış yönünden karlılığın ana sebebi atriumun bir çekim noktası oluşturmasıdır. Atriumun ilgi çekici ve hatırdaki kalıcı bir mekan olması, özellikle otellerde daha yüksek doluluk oranları sağlamaktadır. Atriumun güvenli ve memnuniyet verici ortamlar oluşturması ise alışveriş merkezlerine gelen insanların mekanda daha

uzun süre kalarak daha fazla alışveriş yapma olasılığını arttırması, bu mekan fikrinin alışveriş mekanları için sıklıkla kullanımına neden olmaktadır. Büro yapılarında ise atriumun şirket imajına olumlu katkılarda bulunmasından dolayı, atriumlu büro yapılarında satış ve kira bedellerinin benzer mekanlar söz konusu olduğunda daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenlerle atrium, büro yapıları için tercih edilen bir mekan olmaktadır.

Atriumlar, yapı içinde ortak mekan oluşturmaları, yönlendirme ve dolaşım mekanı olmaları, iklimlendirme ve aydınlatma özellikleri, ekonomik işlevleri ve sembolik ifadeleri ile ortak işlevlere sahip olmalarına karşın, farklı yapı türlerinde bu işlevlerin önem dereceleri ve mekan özellikleri değişiklik gösterebilmekte; mekan farklı derecelerde ortak-özel dengelerine sahip olabilmektedir.

Alışveriş merkezlerinde atriumlar, çok sık kullanılan bir mekansal kurgu haline gelmektedir. Alışverişin sadece günlük bir ihtiyaç olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir dinlenme ve eğlence tekinliği olarak görülmektedir. Bu nedenle alışveriş merkezlerinde insanların biraraya gelip çeşitli etkinliklere katılma veya etkinlikleri izleme imkanı bulabilecekleri mekanlar yaratılması, dolayısı ile mekanın bir ilgi odağı olup insanların daha uzun süre kalmalarının sağlanması, önemli bir tasarım kriteri olmaktadır. Atriumlar, alışveriş etkinliğinin kolaylıkla ve kesintisiz sürdürülebilmesi için gereken kolay algılanabilir bir mekansal kurgu ve dolaşım şeması sunmakta; bu da alışveriş merkezi mekanlarının kullanımını kolaylaştırmakta ve daha fazla mekanın dolaşılabilmesine olanak tanımaktadır. Atriumlar ise, çok sayıda insanın biraraya gelebildiği, çeşitli farklı etkinliklere izin veren mekansal kurgusu ve psikolojik rahatlık vermeye yönelik doğa, sanat gibi öğelerle alışveriş merkezleri için olumlu nitelikler taşıyan ve tercih edilen mekanlar olmaktadır.

Özellikle kamu ve şirket yapıları için yapının görsel etkisi, imaj oluşturma statü sağlama yönünden ön plana çıkmaktadır. Bu gibi yapılarda atriumun sembolik özellikleri

önem kazanmaktadır. Atrium, yapıya gelen insanlar için, tasarımları, kullanılan malzemeler ve donatı öğeleri ile görsel yönden zengin ve ferah bir karşılama mekanı olmakta, insanların biraraya gelmesi gibi sosyal işlevler yanında çeşitli fiziksel ihtiyaçlara da cevap vermektedirler. Atriumlar, hem yapı birimlerinin çoğunun algılanabildiği bir izleme platformu oluşturmakta; hem de tipolojik özelliklerine bağlı olarak, yapı mekanları ile içerideki hareketliliğin dışarıdan algılanmasını sağlayan bir ekran işlevi görebilmektedir.

Atriumlar, yapı içinde pek çok farklı formda yer almakta, yapı mekanları ve yakın çevre ile farklı şekillerde ilişkilendirilmektedirler. Bu planlama çeşitliliği, mekansal algı ve işlevsellik açısından pek çok farklı seçenek oluşturmaktadır. Atriumlar, yapı içindeki konumları, dışarı ve diğer mekanlar ile olan ilişkilerine bağlı olarak farklı açıklık derecelerine sahip olabilmekte ve mekan organizasyonu açısından farklı kurgular ve dolaşım şemaları sunmaktadırlar.

Atriumun tipolojik özellikleri mekan işleyişi ve işlev ayrımları açısından önem taşımaktadır. İçeride dönük bir mekansal kurgu oluşturan kapalı atriumlar, ilgi ve dikkatin dışarıdan uzaklaştırılarak içeride yoğunlaştırılmasının tercih edildiği alışveriş merkezlerinde ve otellerde sıklıkla kullanılmaktadır. Bir veya iki kenarı açık atriumlar, içeride mekan ile dışarı arasında görsel bir bağ oluşturulmasının hem kullanıcılar, hem de yapı imajı açısından önemli olduğu büro ve kamu yapılarında ağırlık kazanmaktadır. Yapı ile birleşim yüzeyi en az olan üç kenarı açık atriumlar ise, atrium ile yapının diğer mekanları arasında işlev yönünden daha belirgin farklılıkların bulunduğu yapılara uygun bir şema oluşturmaktadır.

İşlev ve formuna bağlı olarak atrium yapının sadece bir bölümü ile ilişkili olabilir veya yapı içinde birden fazla atrium yer alabilir. Kısmi atriumlar yapının bir bölümü ile ilişkili olan atriumlardır. Yapının belli bölümlerinin ortak mekanı niteliğindedir. Yapıda birden fazla atriumun yer aldığı çoklu atrium tipinde ise yapının büyüklüğü, içerdiği

işlev çeşitleri ile formu, atriumların yapı içindeki konum ve mekanlarla olan ilişkilerini belirleyen etkenler olmaktadır. Geniş bir alana yayılmış, çoğunlukla az katlı yapılaşmalarda, birden fazla atriumun yer alması, işlev ve algı açısından olumsuzluklara yol açabilecek büyüklüklere varmasını engelleyerek atrium boyutlarını optimum seviyede tutarken, mümkün olduğunca çok mekanın atriumun olumlu niteliklerinden yararlanmasını sağlamaktadır. Düşeyde çoklu atriumlar ise çoğunlukla farklı işlevler içeren görece çok katlı yapılarda işlev ayrımı sağlarken, ortak, yarı-ortak ve özel mekanlar arasındaki geçiş kontrolünün korunmasına yardımcı olmaktadır.

Atriumların ortak mekan olma nitelikleri farklı fikirler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre ortak mekan sayılan atriumlar, bazılarına göre açıklık ilkesinin kontrollü ve seçici olmasından dolayı ortak mekan sayılmamaktadır. Bu çalışmada konu ile ilgili varılan yargı ise, atriumların kamu ya da özel sektöre ait, kapalı ve sahipliği kesin hatlarla belirlenmiş yapısından dolayı getirdiği kontrol ve seçme mekanizmaları ortak mekan tanımları ile çelişiyor görünmesine karşın; işlev, anlam ve algılanış açısından özellikle kamu yapıları ve alışveriş merkezlerinde ortak mekan ilkeleri kapsamında düşünüldüğünde ortak mekan özelliklerinin büyük çoğunluğunu taşıdığı gözlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı, günümüz atriumlarının yapılan tanımlamalar göz önüne alındığında çoğu zaman "yarı-ortak mekan" statüsü taşıdığı kabul edilmektedir. Bu statü, farklı yapı türleri veya tek yapı azında daha özelden ortak (kamusal) mekana doğru çeşitli derecelendirmeler içermektedir.

Atriumlar, yapı içinde mekansal organizasyon, yönlendirme ve dolaşım açısından merkezi rol oynamakta, gün ışığı sağlama ve enerji korunumuna getirdiği katkılar ile yapılarda tercih edilen bir mekan kurgusu oluşturmaktadırlar. Fiziksel işlevleri yanında atriumlar, kentin olumsuz koşullarına alternatif oluşturan mekansal özellikleri ile kullanıcılar için bir çekim noktası oluşturmaktadır. Atriumlar, özellikle özel sektör için çoğu zaman kar amaçlı mekanlar olmaları ve girişte seçicilik ile kontrol uygulanabilmesine karşın, kent içindeki rolleri, kullanım özellikleri ve insanlar

tarafından algılanışları ile günümüzün en yaygın ortak mekanları olarak görülmektedir. Atriumlar, mekansal özelliklerinin iyi araştırılıp, uygun yapı türlerinde uygun şekillerde kullanımları ile, gelecekte de kent, yapı ve kullanıcılar açısından önem taşıyan, anahtar role sahip mekanlar olmaya devam edeceklerdir.

"Mimarlıkta Ortak Mekan Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine Bir Araştırma" adlı bu tez çalışmasında, atriumların ortak mekan olma özelliğine ağırlık verilmiş olduğundan, ortak mekan kavramı, nitelikleri ile atrium ile işlevsel veya mekansal olarak benzerlik gösteren türleri incelenmiş; atriumların ortak mekan olma özelliği kapsamında tarihsel gelişimleri, genel özellikleri, yapı türlerine göre işlev ve nitelikleri, tipolojik özellikleri ile genel mekansal donanım özellikleri irdelenmiştir. Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada yer verilmeyen, atriumların mekansal donanım detayları, strüktürel özellikleri, aydınlatma, iklimlendirme ve yangın güvenlik metotları ve bunun gibi teknolojik özellikler ile, işlev ve mekansal özellikler yönünden atriumlarla benzerlik gösteren günümüz arkadları, kış bahçeleri, pek çok yapı birimini içine alan şeffaf üst örtüler ile oluşturulan kapalı meydanlar, yeni bir çalışmanın konusu olabilecek araştırma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

Alexander, C. ve diğlerleri. (1977). A pattern language. New York: Oxford University Press.

Altman, I. & Chemers, M. M. (1984) Culture and environment. Cambridge: Cambridge University Press.

Altman, I. & Zube, E. H. (1989). Public places and spaces. New York: Plenum Press.

Anon. (1995). "Arbeitswelt". Architectur Innerarcitectur Technischer Ausbau, sayı: 1995/12.

Anon. (1996). "Critical mass". The Architectural Review, sayı: 1195.

Anon. (1993). "Capitol alışveriş ve eğlence merkezi." Tasarım, sayı: 40.

Anon. (2001). "Danimarka Siyah Elmas Kütüphanesi." Yapı, sayı: 231.

Anon. (2000) "Helsinki hinge". The Architectural Review, sayı: 1236.

Anon. (1996). "Space Odessy". The Architectual Review, sayı: 1197.

Anon. (1994). "Squaring the circle". The Architectural Review, sayı: 1174.

Arıkan, C. (1997). "Business and commercial skyscrapers in the urban context studied for their relation with the immediate environment." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Aran, K. (1992). "İdealizmi yakalamak." Tasarım, sayı: 25.

Aru, M. K. (1998). Türk kenti. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Ashishira, Y. (1970). Exterior design in architecture. New York: Van Nostrand Reinhold.

Aslanoğlu, R. (1995). Kent-kültür-mekan: bir merkezin oluşumu. Yapı ve Yaşam 1995 kongre kitabı. Bursa Mimarlar Odası yayını.

Attoe, W. & Logan, D. (1989). American urban architecture: catalytists in the design of the city. Berkeley: University of California Press.

Bednar, M. J. (1986). The new atrium. New York: Mc Graw-Hill Book Company.

Benjamin, W. (1992). Pasajlar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bentley, I. ve diğerleri. (1985). Responsive environments. Oxford: Architectural Press.

Berens, C. (1997). Hotel bars and lobbies. New York: Mc Graw-Hill Book Company.

Betsky, A. (1998). Slow space. M. Bell & Leong, S. T. (Eds.) Nothing but flowers: against public space. New York: The Monacelli Press.

Blake, P. (1994). Edward Larrabee Barnes Architecture. New York: Rizzoli.

Blaser, W. (1996). Helmut Jahn: transparency. Basel, Boston, Berlin: Birkhauser Verlag.

Brill, M. (1989). Public places and spaces. I. Altman & E. H. Zube (Eds.)
Transformation, nostalgia, and illusion in public life and public space. New York:
Plenum Press.

Broadbent, G. (1990). Emerging concepts in urban space design. London: Van Nostrand
Reinhold.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. & Stone, A. (1992). Public space. Cambridge:
Cambridge University Press.

Cerver, F. A. (tarih bilgisi kaynakta yer almamaktadır). Commercial space: shopping
malls. Roto Vision S.A.

Cerver, F. A. (2000). The world of contemporary architecture. Cologne: Könemann
Verlagsgesellschaft mbH.

Cezar, M. (1977). Anadolu öncesi Türklerde şehir ve mimarlık. İstanbul: Türkiye İş
Bankası.

Ching, F. D. K. (1996). Architecture: form, space and order. New York: John Wiley &
Sons Inc.

Costy, D. (1990). American architecture since 1980. Washington D. C.: The American
Institute of Architectural Press.

Çağlar, N. & Uludağ, Z. (1995). Bir kentsel mekan olarak atrium. Yapı ve Yaşam 1995
kongre kitabı. Bursa Mimarlar Odası yayını.

Çavuş, D. (1999). "An historic account of retail architecture." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Çevik, S. (1995). Özel - kamusal mekan olgusunun geleneksel ve günümüz yaşama çevrelerinde incelenmesi. Yapı ve Yaşam 1995 kongre kitabı. Bursa Mimarlar Odası yayını.

Çıkrıkçı, I. (1999). "Alışveriş merkezlerinde iç mekan oluşumu açısından 'atrium'." Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Davis, C. (1991). High tech architecture. London: Thames and Hudson.

Darlow, C. (1972). Enclosed shopping centers. London: Architectural Press.

Davey, P. (1999). "Public realm." Architectural Review, sayı: 1229.

Dinsmoor, W. B. (1975). The architecture of ancient Greece. London: B.T. Batsford Ltd.

Doğutan, M. (1992). "Ticari mekanların oluşum özelliklerinin mekan tasarımında değerlendirilmesi ve Uzun Çarşı için bir öneri." Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi.

Dökmeci, V. (1995). "Tüketimin değişmesi ve mega çarşılar." Yapı, sayı: 158.

Dülgeroğlu Yüksel, Y. (1995). "Dükkanlardan merkeze alışveriş mekanları." Yapı, sayı: 158.

Ergun, N. (1995). "İstanbul metropoliten yerleşme alanında işlevsel ilişkiler ve yeni alışveriş merkezleri." Yapı, sayı: 158.

Ertunga, E. (1990). "Ramada Oteli - Laleli." Tasarım, sayı: 8.

Falk, P. & Campbell, C. (1997). The shopping experience. London: Sage

Fitch, R. & Knobel, L. (1990). Fitch on retail design. Oxford: Phaidon.

Franck, K. (1994). Ordering space: Types in architecture and design. K. Franck, H. Lynda ve Schneeklo (Eds.) Types are us. New York: Van Nostrand Reinhold.

Garvin, A. (1996). The American city: what works, what doesn't. New York: McGraw Hill.

Geist, J. F. (1985). Arcades: The history of a buliding type. The M.I.T. Press.

Hasol, D. (1993). Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Harris, N. (1987). The public face of architecture: civic culture and public spaces. N. Glazer & M. Lilla (Eds.), Spaced-out at the shopping center. New York: Free Press, London Collier Macmillan.

Hornbeck, J. S. (1962). Stores and shpooing centers. New York: McGraw Hill.

Hoyt, C. K. (1980). Public, municipal and community buildings. New York: McGraw Hill.

Jackson, J. B. (1987). The public face of architecture: civic culture and public spaces. N. Glazer & M. Lilla (Eds.) The American public space. New York: Free Press, London Collier Macmillan

Jonassen, J. (1995). Health care architecture: designs for the future. E. L. Nesmith. Önsöz. Rockport, Massachusetts: Pockport Publishers, Inc.

Krier, R. (1979). Urban space. Londra: Academy Editions:

Konu, S. (1998). "A study on commercial spaces in the urban context and a proposal for a commercial complex in Şişli, İstanbul." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Kroll, L. (1987). Buildings and projects. New York: Thames and Hudson.

Lofland, L. (1973). A world of strangers; order and action in urban public space. New York: Basic Books.

Lynch, K. (1990). City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch. Cambridge: The M.I.T.Press.

MacDonald, W. J. (1982). The architecture of the Roman Empire: vol.1. New Haven & London: Yale University Press.

MacDonald, W. J. (1986). The Architecture of the Roman Empire: vol: 2. New Haven & London: Yale University Press. _

Marcus, C. C. & Francis, C. (1990). People places: design guidelines for urban open space. New York: Van Nostrand Reinhold.

Massey, A. (1990). Interior design of the 20th century. London: Thames and Hudson.

Mehrabian, A. (1975). Public places and private spaces: the psychology of work, play and living environments. New York: Basic Books.

Minter, S. (1990). The greatest glass house. London: HMSO Publication Centre.

Moudon, A. V. (1986). Built for change: neighborhood architecture.

Moughtin, C. (1992). Urban design: street and square. Oxford: Architectural Press.

Mumford, L. (1961). The city in history. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Murray, P. & Stevens, M. A. (1997). New urban environments. New York, Munich: Prestel.

Muto, S. (1994). Galleria: 26 shopping Centers in Europe. Tokyo: Graphic - sha Publishing.

Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci, towards a phenomenology of architecture. London: Academy Editions.

Nesmith, E. L. (1995). Healthcare architecture: designs for the future. Rockport, Massachusetts: Rockport Publishers, Inc.

Oktay, D. (1999). "Kentsel ortak mekanların niteliği ve kent yaşamındaki rolü." Yapı, sayı 207.

Önür, S. (1992). "Architectural experiences and experiments in the public space." Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları. Ankara: Tepe İnşaat Sanayi A.Ş.

Özel, E. (2001). "Olivium Alışveriş Merkezi." Yapı, sayı: 231

Özgen, A. & Sev, A. (2001). "Yüksek binalarda girişler, lobiler ve atriumlar." Yapı, sayı: 235

Özyörük, İ. (1995). "Transitional space: the interface of architectural built form and urban outdoor space." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Pitt, D. G. (1989). Public places and spaces. I. Altman & E. H. Zube (Eds). Aquatic environments as outdoor recreation places. New York: Plenum Press.

Rapoport, A. (1969). House, form and culture. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice - Hall, Inc.

Redstone, L. (1976). The new downtowns: rebuilding business districts. Sydney, Tokyo, Toronto: McGraw Hill Book Company.

Redstone, L. (1973). New dimensions in shopping centers and stores. New York: McGraw Hill.

Riani, P., Goldberger, P. & Portman, J. (1990). John Portman. L'arcaedizioni.

Richards, I. (1996). "Heart of the Hauge." Architectural Review, sayı: 1187.

Rossi, A. (1982). The architecture of the city. Cambridge: The M.I.T. Press

Russell-Hitchcock, H. (1971). Architecture: 19th and 20th centuries. (The pelican history of art). Penguin Books Inc.

Sağlar, R. V. (1998). "Kamusal mekanlar ve tasarım ilkeleri." Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Saxon, R. (1986). Atrium buildings: development and design. New York: Van Nostrand Reinhold.

Saxon, R. (1994). The atrium comes of age. Essex: Longman Group U.K. Ltd.

Scuri, P. (1995). Design of enclosed spaces. New York: Chapman & Hall.

Sedlacek, F. D. (...). Awardwinning Architecture 1998 - 1999. München, London, New York: Prestel.

Sitte, C. (1945). The art of building cities. New York: Reinhold Publishing Corporation.

Slessor, C. (1997). Sustainable architecture and high technology: eco-tech London: Thames and Hudson

Spreiregen, (1965). Urban design: the architecture of towns and cities. New York: McGraw-Hill.

Şahinbaş, E. (1998). Erkut Şahinbaş. Ankara: kişisel yayın.

Tabanlıoğlu, H. (1989). "Galeria". Yapı, sayı: 87

Taguci, Y. (1996). International shopping center architecture. Altoon, R. A. (Ed.) New movement in American shopping centers. New York: Retail Reporting Cooperation.

Trancik, R. (1986). Finding lost space: theories of urban design. New York: Van Nostrand Reinhold.

Tzonis, A., Lefaivre, L., Diamond, R. (1995). Architecture in America since 1960. London: Thames and Hudson.

Uran, F. (1995). "Akmerkez". Yapı, sayı: 158.

Vitta, M. (1991). "Architecture on an urban scale." L'arca, vol: 49.

Whyte, W. H. (1987). The public face of architecture: civic culture and public spaces. N. Glazer & M. Lilla (Eds.), The social life of small urban spaces. New York: Free Press, London Collier Macmillan .

Whyte, W. H. (1988). City: rediscovering the center. New York: Doubleday.

Wolf, N. (1994). Ordering space: Types in architecture and design. K. Franck, H. Lynda ve Schneeklo, (Eds.) An artist's perspective on type. New York: Van Nostrand Reinhold.

Yetkin, S. K. (1970). Türk mimarisi. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Zeidler, E. (1985). Multi use achitecture in the urban context. New York: Van Nostrand Reinhold.

Zukowsky, J. (1997). The architecture of Von Gerkan, Marg + Partners. Munich, New York: Prestel.

EK

Önemli atrium yapılarını ve özelliklerini gösteren tablo (Saxon, 1994)

Gazetteer of notable atrium buildings

This gazetteer has been prepared in response to many requests for information on where to see interesting atrium buildings. Entries cover buildings seen or published which offer some aspect of interest for their location. Opinions expressed are those of the author alone. Every attempt has been made to give complete and accurate information, but omissions surely exist and there may well be errors. The author would appreciate hearing from readers with corrections, or with information on useful examples not included.

Dates given are those of completion.

Type indications

1	Single-sided or conservatory atrium	P	Podium (at base of tower)
2	Two-sided (half of atrium not enclosed by building)	ML	Multiple lateral (any type)
3	Three-sided (predominantly enclosed but with one open side)	MV	Multiple vertical or stacked atria
4	Four-sided (fully enclosed, usually rooflit)	W	Wintergarden – freestanding glasshouse
L	Linear (dividing a single building)	G	Galleria – glazed mall or arcade (key examples of W and G are included where relevant to the study of atriums)
B	Bridging (between two or more buildings)		

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
United Kingdom						
City of London and borders						
Brick Lane, Spitalfields	Trumans Brewery	1976	1	Arup Associates	Conservatory helps massive new building meet historic elements	
22 Billiter Street	Billiter House	1978	4	Fitzroy Robinson	Hydroponic landscape	
Portsoken Street	Lloyds Bank Chambers	1983	3	Fitzroy Robinson	Good example of tall glass wall. Internal balconies	
Finsbury Square	Triton Court	1984	4	Sheppard Robson	Refurbished group of three blocks around lively atrium with cafe	
St Martin-le-Grand	British Telecom HQ	1984	B	PSA	Large and complex bridging atrium framing views out. Bold concept, weakly executed	
Finsbury Avenue	Number 1	1984	4	Arup Associates	Finely modelled eight-storey space	
Billingsgate (lower Thames Street)	Samuel Montague HQ	1985	3	CMW	Wall climbers in U-shaped space rise to see through roof slope	
Leadenhall Street	Lloyds HQ	1986	4/3	Richard Rogers	Twelve storey, lowest four levels open as insurance market, escalators in atrium. Magnificent	
Lombard Street	Paribas	1986	4	Whinney McKay Lewis	Underground court with simulated daylight and exterior treatment	
Aldgate	Sedgwick Centre	1986	4	Fitzroy Robinson	Escalators spiral around edges. Open to basement retail mall	
Broadgate	Shearson Lehman Hutton	1986	3	Arup Associates	Fine octagonal lantern. Second internal atrium	
	Security Pacific	1986	3	Arup Associates	Part filled for trading floors	
	Union Bank of Switzerland	1988	ML	Arup Associates	Route to station bridged by atria, part open air, part enclosed by glass floor	
Finsbury Avenue	Number 2	1988	4	Arup Associates	Glass canopy over open court between blocks	
	Number 3	1988	3	Arup Associates	Double solar wall shades atrium; part filled to provide trading floors	
Ropemaker Place	Meryll Lynch	1988	B	CMW	Over-complex form demonstrates pitfalls	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Bishopsgate	Standard Chartered HQ	1988	B	Fitzroy Robinson	Block bridges old street and provides public path through fine garden	
Copthall Avenue	Robert Fleming HQ	1986	4	Fitzroy Robinson/ Steven Scrivens	Very fine garden court	
Tooley Street, Southwark	London Bridge City	1986/ 1987	B	Bonningtons	Cleft between blocks	
	Number 1 London Bridge Hospital		4	Llewellyn Davies	Mirrored, landscaped court	
	Cottons		3	Twigg Brown	Fine views of City through tall suspended glass wall	
	Hays Galleria		L	Twigg Brown	Old dock roofed between converted warehouses	
Middlesex Street	Beaufort House	1988	MV	RHWL	Stacked three-sided atria in grandiose post-modern block	
Fleet Street	Whitefriars House	1989	4	YRM	Rounded, tapering court, finely detailed. Open to ground floor offices, frameless glass above	
Crutched Friars	Crusader House	1989	4	SBT	Circular glass atrium	
Finsbury Circus	Britannia House	1990	4	Jenkins and Inskip	Circular atrium with elevator tower in remodelled historic shell (Lutyens)	
Crinan Street, Kings Cross	Fitch RS HQ	1990	ML	Fitch Benoy	Recycling of old warehouses into offices, five open levels around four atria contrasting old and new elements in a deconstructionist way	
Mansell Street	Insignia House	1991	1	Keats and Winter	Planar glass conservatory, 6 storeys tall, projects 3m from the body of the building. Fine masted structured	
Dowgate Hill	Cannon Bridge	1991	4	BDP	Atrium above rail station reached by dramatic escalators	
St Pauls	Bracken House	1991	4	Hopkins	Flat, glass-concrete roof and bridges; steel plate elevator towers	
London, West End						
Piccadilly	Burlington Arcade	1819	G	Samuel Ware	The original. Three-storey atria punctuate the arcade	
West Halkin Street, Belgravia	Pantechnicon	1830/ 1979	ML	Anon/Haskell	Two Regency arcades made into modern atria	
Pall Mall	Reform Club	1837	4	Barry	Italianate cortile under glass. Pioneer classic	
Whitehall	Foreign office Durbar Court	1867/ 1987	4	Digby Wyatt/PSA	Fine classical court, roofed in late 19th century, now fully restored	
Queensway	Whiteleys	1906/ 1989	ML	Belcher/BDP	Recreation of grand retail environment around five-level open-sided atria	
Great Marlborough Street	Libertys	1924	ML	Edwin T and Stanley Hall	Multiple timber Tudor/oriental atria; superb	
Sloane Square	Peter Jones	1935/ 1939	ML	Crabtree	Twin atrium department store, low key but years ahead of its time in modern style	
Strand	Coutts Bank	1978	4	Frederick Gibberd	New block behind Nash facades. Fine landscape hampered by fire glazing	
Covent Garden Market	Covent Garden	1979	ML	GLC	Canopy shopping atria created from existing structure	
Oxford Street	West One Centre	1981	4	Chapman Taylor	Tube station rises into retail/office concourse	
Wilton Street	Stockley House	1984	3	Architech/Steven Scrivens	Finest landscaped triangular space	
Buckingham Palace Road	Victoria Plaza	1984	ML	EPR	Originally twin atria, one converted into trading room. Motorized external shades	
Bessborough Street	Drummond Gate	1984	4	Chapman Taylor	Freestanding lift and stair tower. Ducts in atrium	
Berkeley Square	Lansdowne House	1988	4	Chapman Taylor	Ornate palazzo roofed part way up court	
High Street, Kensington	Barkers/Daily Mail	1989	4	Fitzroy Robinson	1930s department store hollowed out to form large office atrium above smaller store	
Oxford Street	Debenhams	1987	4	Fitch	Department store hollowed out and given extended escalators across dramatic space	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Moore Street	Staffordshire House	1989	L	Heron	Fabric atrium roof to re-modelled building. Outstanding	
Loughborough Palace Road	Number 123	1990	ML	Arup Associates	Glassy office building with perimeter public gallery behind historic wall providing covered link rail and bus stations	
Trafalgar Square	Grand Buildings	1991	4	Sidell Gibson	Recreated Victorian office block but with atrium replacing court. Operable fabric solar shades	
Above Charing Cross Station	Embankment Place	1991	ML	Terry Farrell	Two four-sided atria in suspended structure above station. Atrium roof carries floors below	
Knightsbridge	No 1 Knightsbridge	1991	4	Fitzroy Robinson	Elegant classical court	
Piccadilly	Criterion	1992	4	RHWL	Frameless curved glass walls to atrium	
Covent Garden	20-22 Stokeley St	1992	L	Jestico & Whiles	Canopy atrium. Naturally vented office space, fire protected by automatic window closure	
West of London						
Heathrow	Sheraton Skyline Hotel	1971	4	Curtis and Davies/ Robert Fielding	Garden pool court roofed as afterthought but with marvellous mature planting	
	Hilton Hotel	1990	L	Manser	Dramatic modernist rhomboid, with skewed parallel double-loaded guestroom wings roofed solidly like a hangar but with vistas through double planar glass end walls 30 m by 20 m tall	
	Bedfont Lakes	1992	4	Hopkins	Flat planar roof suspended on external trusses and shaded with fabric	
Wapping	St Johns Wharf	1982	4	GMP	Warehouse conversion to luxury housing	
Hamden Lock	TV-AM	1983	4	Terry Farrell	Fantasy atrium under converted garage rooflight	
Wotherhithe	Thames Tunnel Mills	1983	4	Hunt Thompson	Economy housing inside old mill facades	
Canary Wharf	Broadway offices	1984	B	BDP	Palmhouse-like office Centre entrance above shopping. Landscaped escalator flight	
Wrotham	Green Park House	1984	2	Prudential	Two-sided atrium tower flares into podium entrance	
Wanger Lane	Overseas House	1986	4	EPR	Substantial suburban block	
Wandsworth	Imperial War Museum	1989	4	Arup Associates	Lamella roof to new exhibit hall atrium	
Whitechapel	Devonhurst Place	1988	4	Bovis	Luxury flats in converted warehouse	
Chelsea Harbour	Harbour Yard	1988	4	Moxley Jenner	Business units on galleries above restaurants. Inhibited by fire precautions	
	Harbour Exchange	1989	ML	Moxley Jenner	Business units on galleries above retail around three tall glass cupolas	
Whitehall	353 Kings Road	1989	3	Barrett Lloyd Davies/Goldstein Ween	Diaphanous planar envelope to entrance atrium	
Willesden	The London Ark	1992	4	Ralph Erskine	Boat-like plan and section leads to the name. Open-sided space on eight levels. Bowl of atrium space solid roofed and clerestory lit	
West Drayton	Stockley Park	1986 on		Various Arup, Foster, others	Standard setting business park near Heathrow, with over twenty atrium type 2-3 storey pavilions set in landscape	
Rest of the UK						
Walsingham	Wiggins Teape II	1983		Arup Associates	Naturally-ventilated five-storey office block with freestanding elevators on steel bridges in the atrium. Fire safety based on simultaneous evacuation	
	Sun Life HQ	1987	3	EPR	Fine triangular company living room	
Warrington	Council Offices	1990	3	BDP	Passive solar design. Restaurant in atrium	
Wolverhampton	City Plaza	1987	4	Halpern Partnership	Three-level shopping rotunda in complex multi-use block	
	Pavilions Centre	1987	4	Chapman Taylor	Multi-level shopping, elaborately shaped space	
	Paradise Forum	1990	4	Norwest Holst Design & Construct	Conversion of massive 1960s city library courtyard into cultural centre	
	Convention Centre	1991	G	RHWL/PTP	Public mall divides elements and provides foyer to this large group of auditoria and exhibition facilities	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
London	Market Place	1988	ML	Chapman Taylor	Victoriana treatment of fine spaces	
London	Angel Place	1987	4	BDP	Rooftop parking links to shopping through covered square	
London	The Dome	1806	4	Richard Porden	One of the first atria, a Moorish dome covers a circular stable yard; now an auditorium	
London	Number 1 Bidsell Street	1988	2	Alec French Partnership	Six-level entrance atrium side-lit by full height walls	
London	Lloyds Bank HQ	1991	L	Arup	Sophisticated passive solar design with three open-sided floors	
Cambridge	History Library	1968	2	Stirling	Earliest modern UK atrium for reading room	
Cambridge	Cambridge Consultants HQ	1987	4	??	Buffer space with effective passive solar control	
Cambridge	Eurocentre School	1987	4	Cambridge Design	Three-storey central hall atrium	
Cambridge	Sinclair Research HQ (formerly)	1982	3	Lister, Grillet Harding	Fine energy-conscious small example, linking old and new blocks	
Cambridge	Schlumberger HQ	1987	ML	Michael Hopkins	Mast-supported fabric enclosures to test hall and restaurant form atria to offices around	
Cardiff	Welsh Office	1979	ML	Alex Gordon	Two atria in massive low-energy Government block	
London	Lanes Centre	1985	4/G	BDP	Fine covered square and streets	
London	Essex County Hall	1987	ML	County Architect	Stained glass art in glazed hall connecting old and new blocks. Public and private courts well used	
London	Council offices	1981	L	Faulkner Brown & Co.	Arcade crosses roofed linear garden in splendid small example	
London	Marks & Spencer offices	1989	4	Auckett Assoc	Central gathering space in two-storey out-of-town HQ features an amphitheatre	
London	Townsend Thoresen Car Ferries HQ	1983	4	GMW	Three stories of offices open to the atrium	
London	Milburngate Centre	1975/1985	4	BDP	Covered square descends to parking levels below	
London	The Olympia	1989	4	BDP	Ice rink space in multi-use centre is overlooked by retail, library and food court	
Hants	Crestwood School	1981	G	Colin Stansfield-Smith (David White)	Curving galleria provides a splendid focal space and an energy buffer	
Hants	John Darling Mall	1985	L	Colin Stansfield-Smith (David White)	Home for disabled youngsters covers a mall between housing units with a canopy to provide social and recreational space. Magic	
Edinburgh	Royal Museum of Scotland	18??/1988	4	Law & Dunbar Nasmith	Restoration of fine galleried iron and glass hall at heart of museum	
Edinburgh	Waverley Market	1984	ML	BDP	Speciality shopping centre, below grade, twin, two-level atria with horizontal glass roofs	
London	Shopping Centre	1983	2	RHWL	Two-level shopping plus offices. Wallclimbers	
London	Metro Centre	1987	ML	Various	Fantasy shopping mall with extensive linked spaces	
London	Hilton Hotel	1982	4	YRM	Low-key design. Note 'fake' atrium galleries to give the Portman look but satisfies local fire authorities	
London	Hilton Hotel	1991	4	YRM	Cool cubic block with inward and outward facing rooms, cut on the diagonal to receive link to the airport terminal. Skilful lighting	
London	Aviation House	1988	L	Fitzroy Robinson	Elevators serve bridges between blocks	
London	Frazers Store	1907	4	??	Classic Edwardian department store, still using the space well	
London	Princes Square	1988	4	Hugh Martin	Victorian courtyard roofed and developed as speciality shopping. Outstanding in concept and detail	
London	St Enochs Square	1989	L	Reiach & Hall/GMW	Huge glass envelope to retail and leisure centre. Bold concept which faltered in execution	
London	Perronet Thompson School	1988	ML	Humberside County Arch	Spinal vault covers circulation and sports spaces. Classrooms group around secondary atria	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	lit. ref
Birmingham	Bentalls Centre	1990/ 1992	ML	BDP	Six-level retailing in phased development	
	John Lewis Store	1990	4	ABK	Store group with history of atria now has trays of space below glazed roof	
Bristol	Corn Exchange	1990	4	Broderick/Alsop and Lyall	Splendid oval exchange reborn as speciality shopping	
	Victoria Quarter	1991	G	Derek Latham	Roofing of Frank Matcham designed streets to join Victoria arcade under splendid stained glass	
Liverpool	Cavern Walks	1984	4	David Backhouse	Two levels of speciality shopping at base of naturally-vented atrium office block	
	Mercury Court	1986	4	Kingham Knight	Barrel vaulted court in station redevelopment behind facades	
	Clayton Square	1988	G	Seymour Harris	Planar glazed vaulted roof with domed crossing	
Manchester	Barton Arcade	1871	B	Corbett, Raby & Sawyer	Classic five-level arcade/atrium. Gallery access to offices	
	The Gardens	1985	2	Backhouse	Contrived speciality centre under interesting lean-to roof in converted office building	
Nottingham	Sentry House Saxon Court	1980/ 1982	4	MKDC	Identical low-rise office and blocks. Atrium gallery access to offices with exterior escape balconies	
	Institute of Chartered Accountants	1984	4	Conran Roche	Three-storey open-sided atrium acts as reception and living room	
	Forte Hotel	1986	3	MKDC	Three-sided atrium with rooms looking into it as well as out	
	Central Business Exchange	1986+	4	MKDC/BDP	A series of linked office blocks and wintergarden, all including atria, some naturally vented	
	Aurora Building	1987	B	JT	Glazed circulation space separates offices and production elements of high-tech centre	
Northampton	Esso Facilities Building	1984	L	BDP	Linear restaurant atrium in refinery control centre	
Northwich	Bayer HQ	1983	4	Robin Moors, Allnutt	Three storeys of offices overlooking atrium	
Newcastle	Queens Square	1984	4	Cockburn Associates	Speciality shopping centre modelled on Dublin's Powerscourt Townhouse, an old courtyard roofed with timber galleries	
Nottingham	Museum	1860	4	Deane & Woodward	Iron gothic wonder. Galleried subsidiary uses surround great glass roofed exhibit hall	
	Solid State HQ	1989	4	Michael Hopkins	Simple two-storey glass pavilion for R&D. Open-sided central atrium has louvred skylight	
Nottingham	Pearl Assurance HQ	1991	ML	Chapman Taylor	Courts in centres of three level open sided office pavilions	
	Royal Insurance	1992	L	Arup	Atrium between curved and stepping elements, indirectly lit. Also three storey glass wall	
Northampton	Holiday Inn	1980	B	Ezra Attia	Crude but lively bridging atrium. Contains pool and restaurant. Beds overlook	
Nottingham	Canada Life HQ	1987	2	Rock Townsend	Finely detailed exterior walls and roof	
Nottingham	Porsche Centre	1986	4	Haslam	Double-glazed level planar roof supported on space frame	
	Apex Plaza	1988	B	Prudential/Steven Scrivens	Large, well landscaped court between four linked office blocks	
	Imperium	1990	L	Bennetts	Axial hall between 3-storey office wings	
Nottingham	Warwick Quadrant offices	1986	4	BDP	Twin atria in lettable office block, divided by elevator lobby bridge	
Nottingham	Meadowhall Centre	1990	G	Chapman Taylor	Very extensive retail mall with continuous glazed interior spaces	
	Carver Street	1990	4	BDP	Four-level atrium in small office block starts at top of grand stair from entrance. Fire resisting glazing to enable escape beside atrium	
Nottingham	Pride Hill Centre	1987	4	CWM	Decorative central space to historic town centre mall	
Nottingham	Craven Court	1988	G	Brotherhood	Speciality shopping court in Victorian market style	
Nottingham	Quadrant Centre shopping	1979	G	BDP	Passive buffer atrium and malls, requiring no powered servicing to achieve climate control or fire safety	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
London Brunel	Plaza Building David Murray John Building	1976	G	Douglas Stephen	Canopy atrium to shopping centre	
		1978	4	BDP/Douglas Stephen	Two-level shopping atrium. Travellator in atrium	
London	Courts of Justice	1989	4	Evans and Shalev	Three-level rotunda marks the heart of a splendid concourse, internally and on the skyline	
London	Ridings Centre	1983	4	Chapman Taylor	Three-level shopping atrium to US standards. Wall climber lift, food court (first in UK)	
London	Gallahers HQ	1987	3	BDP	Dramatic landscape breaks into open corner of company living room	
France						
Paris region	Robert Debre Hospital	1981	C	Riboulet	Wintergarden and glazed street provide hospital focus	
	Equipment Souterains des Halles	1985	4	Chemetov	Underground retail, sports and social facilities beneath park, top-lit	
	Cité des Sciences, La Villette	1986	4/C	Fainsilber Rice/ Francis/Richie	Converted modern abattoir has central atrium top-lit by fabric and mirror cupolas; three perimeter conservatories of minimal structure	
	Musée D'Orsay	1987	L	ADP/Aulenti	Remodelling of 1900 railway station uses train hall as huge orientation space	
	Elf Tower, La Défense	1987	P	??	Top-lit super lobby enclosed by low offices at foot of mirrored tower	
	Elysée la Defense	1987	ML	??	Abstracted mass with prismatic atria cut into cubic block	
	ESIEE Noisy le Grand	1988	L	Perrault	College arranged on interior street with plastic lens roof. Magnificent composition of abstract forms	
	Bouyges HQ, St Quentin-en-Yvelines	1988	ML	Kevin Roche	Neo-classical domed atria at the core of a modern Versailles for France's biggest builder	
	Grande Louvre	1989	4	I.M. Pei	Underground space with courts top-lit by immaculate glass pyramids	
	Bercy Charenton Shopping Centre	1990	L	Renzo Piano	On the junction of the Peripherique and A4, this large centre sits inside a soft envelope of stainless steel panels held on curved timber ribs. Lenses light the mall	
Coline Nord	1990	L	Buffi	Galleria connecting wings of low-rise space beside La Grand Arche		
Ensemble, Place d'Italie	1990	4/3	K. Tange	Hotel and offices frame open canopy atrium above cinemas and a hall		
Central Paris a number of 19th century arcades survive in the area north and east of the Palais Royal, notably Passage du Caire, Passage des Panoramas, Passage Jouffroy, Passage Vero Dodat, and Passages Vivienne et Colbert (reconstructed).						
Finland - compiled by Per-Olof Carlson of ACC						
Sweden						
Stockholm	Overkikaren	1989	B	Mats Edblom	An office building for the county with a glass room shaped like the bottom of a boat upside down	
		1989	L	DOM Borowski	Railway station with an interesting structural design	
		1988	ML	Amdt, Malmqvist & Skoog	Offices above retail and leisure in recycled buildings which include old Turkish baths	
		1989	ML	Arken, Erskine & Tengbom	Mixed used development consisting of four office blocks above bus terminal with large atria in between. The largest atrium building in Sweden (6000 m ²)	
Stockholm	Sky City	1991	ML	Mirop & Belaiev	A huge atrium connecting the domestic and international terminal	
Stockholm	Bodbetjanten	1985	ML	Can	A combined office and apartment building where excess heat from the offices is used to heat the apartments	
Stockholm	Hostvetet	1986	4	V&B	Apartment building where the excess heat from the atrium in summer time is stored in a rock in the ground to be used in winter time for heating of the apartments	
Stockholm	Electrum Enator	1987	B	Coordinator	An office building with a long, glazed street	
		1986	4	L. Bergstrom	A small but very beautiful atrium in an office building designed with care and inexpensive materials	
		1984/ 1989	ML	FFNS, studio 3	The two-phased project contains 46,000 m ² office space. The first phase consists of two parallel wings. The two glazed courtyards have year-round indoor climate and greenery from floor to skylight. Purchased energy use is low	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	lit. ref.
Århus	Forum	1989	L	FFNS, studio 2	A newly built shopping centre with arches of laminated wood carrying a glass roof	
Årholmen	Skaholmen	1984	ML	FFNS, studio 3	A forerunner in renovating shopping centres and a great success. A combination of glass, plastics, steel, aluminium and laminated wood roofs	
Ålmtuna	Snickers	1988	4	FFNS, studio 3	The building which has a gross floor area of 4500 m ² is almost pyramic-shaped. Inside it is open everywhere. The atrium which runs through three stories derives its daylight through a glass dome	
Ålma	NCC HO	1984	4	FFNS, studio 3	South-facing sloped roof to atrium, The glazed courtyard is the main social room both to visitors and staff	
	SAS Administration Building	1987	B	Neils Torp	A 150 m-long street connecting several buildings at office different levels. Very significant as a managerial and architectural statement	
	Solna Centre	1987/ 1990	ML	VBB	A renovated shopping centre with large glazed areas including an ice-skating plaza	
	Unisys HO	1985	L	FFNS, studio 3	Office building with an atrium which has two-storey, high vertical, glazed walls instead of a glass roof. All activities take place around the courtyard	
Årland	Ariadne Hotel	1987/ 1990	ML	Riksbyggen	A huge hotel with a spectacular glazed lobby; located in the harbour for the ferry-traffic to Finland	
Årville	Wasa City	1987	4	Thurfjell	Retrofit roof to mixed use 1964 building – offices, housing and retail	
Årteborg						
Årty	Courts	1937	4	Asplund	Long gestating masterpiece extending 19th century courts	
	Scandic Crown Hotel	1988	4	White	A hotel with a lobby and cafe in the glazed courtyard	
Åröndal	BT Carrier (ACS)	1986	2	FFNS	An atrium connecting the office and workshop building in a plant for production of industrial robots	
Årslingborg	Nya Knutpunkten	1990/ 1992	ML	VBB	A huge terminal for railway and ferry traffic to Denmark consisting of the terminal hall, four office buildings and a hotel – all with exciting glazed roofs of different types	
Årsköping	Eurostop	1990	ML	Michelsen	The first in a series of Eurostops (Örebro, Årlanda and Halmstad are on their way) consisting of a high-rise hotel building and glazed shopping malls for the car traveller. The Eurostops are located in the outskirts of the cities and next to the main roads	
	A6	1988	ML	Atrio	A renovated military school turned into a shopping centre bridging the main expressway in Sweden (E4)	
Årleå	Sparbanken	1988	4	FFNS Luleå	An outstanding bank office with a glazed roof covering the office working area	
Årålmo	Saab	1990	ML	LCA/Thurfjell	A renovated shipyard turned into a plant for Saab automobiles with large glazed roofs	
	Televerket, kv Elefanten	1988	4	FFNS, Hulthin Lundqvist	An office building for telecommunications with an atrium covered with a glass dome	
	Triangeln/Sheraton	1989	ML	Riksbyggen	A huge atrium building consisting of a shopping mall and a high-rise hotel building	
Årskellefteå	Expolaris	1989	2	Thurfjell	An exhibition and hotel building is connected with a beautiful glazed atria	
	Kommundata	1986	B	FFNS, Skellefteå	An office building with a carefully designed atrium	
Årskovde	Volvo	1989/ 1990	ML	White	Large industrial plant for automobiles where glazed atria connect different office and workshop buildings. An interesting example to improve working conditions	
Årundsval	Kulturmagasinen	1986	ML	Riksbyggen	Four old warehouses have been renovated and connected with glassed roofs and transformed into a culture centre with library, exhibitions and offices	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Oslo	Vallbyinstituttet	1987	ML	Michelsen	A renovation of 1960s three-storey apartment buildings into an educational centre with glazed courtyards between the buildings	
Oslo	Oslo Sheraton	1983	4	Jan Digerud	Idiosyncratically decorated atrium with notable artificial lighting	
Oslo	Kreditkassen HQ	1987	4	Lund & Slatto	Bank headquarters formed by adding an L-shaped block to an existing one. Huge public court has free-form circulation and conference building within it	
Oslo	Oslo Gallery	1989		Eliassen & Lambertz-Nilssen	An office and shopping centre with a glass arcade	
Oslo	Aker Brygge 2	1989	ML	Neils Torp	Shopping, offices and dwellings in a complex of buildings on an old wharf	
Braathen Aasen	Braathen Safe	1986	4	Fosse og	Reflecting glass airline office building located in an area with heavy aircraft and traffic noise	
Oslo	IBM	1986	ML	Geir Grung	Office buildings connected by large atria	
Oslo	Ake Larsen office	1988	ML	Neils Torp	Office buildings connected by large atria	
Oslo	Suitell, Edward Grieg	1987	3	Aall Lokkeland Ragde	A hotel that consists of two buildings linked together by glass construction	
Oslo	Pers Hotel	1989		Kari Odegaard	Glazed swimming area in atrium	
Trondheim	University at Dragvoll	1978	ML	H. Larsen	A forerunner and a very successful atrium building in its architecture and social concept	
Trondheim	Royal Garden Hotel	1983	ML	CFKL	A remarkable hotel very well adapted to fit into an area of old warehouses	
Trondheim	NTH-ELA	1987	ML	P. Knudsen	New and old university buildings connected with several glazed roofs	
Trondheim	Olavskvartalet	1989	ML	P. Knudsen Jacobson och Holmer	Music hall, music schools, shopping and hotel knitted together with glass roofs in the centre of Trondheim	
Oslo	Bella Centre	1975	ML	O. Meyer	The biggest glass building in the Nordic countries (15,000 m ²) used for exhibitions	
Oslo	Falkoner Center	1988	4	Langvad & Schmidt	A congress centre with a glass covered 1000 m ² atrium lobby	
Oslo	Business School	1989	L	Henning Larsen	Angled arcade and colourful side courts form the building's heart	
Oslo	Illum's	1989	ML	P.L.H. Arkitekter	A big department store with glazed courtyards	
Tampere	Yhtyneet Kuvalehdet	1987	ML	Ilmo Valjakka	The building is used by a magazine company and its cubistic architecture is extremely interesting. It has been likened to a village from the middle ages	
Tampere	Espoon-Vantaan Teknillinen Oppilaitos	1988	ML	Pekka Salminen	The building has a 250-seat auditorium placed in the centre of a courtyard covered by a glass roof to form lobby space	
Tampere	Ostra Centrum	1990	ML	?	The biggest shopping centre in the Nordic countries	
Tampere	Forum	1986		Kari Hyvarinen	Shopping centre	
Tampere (Tammerfors)	Koskikeskus	1986		Antti Tahtinen	Shopping centre	
Tampere	Tampere-Talo	1990		Sakari Aartelo & Antti Piironen	Congress centre	
Tampere	Tampereen Portti	1990		Karvala & ??????	Office building	
Abo	Hansakortelli	1988		Casagrande & Haroma	A city within a city; a complex of glazed courtyards and alleys. The biggest shopping centre in Abo	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	lit. ref.
North America --						
with acknowledgements to Professor Michael Bednar, University of Virginia						
California						
Los Angeles	Bradbury Building	1893	4	George Wyman	Historic as well as futuristic example in run-down area. Exposed lifts and stairs	
	Santa Anita	1974	4	Gruen	Town square-sized central plaza	
	Fox Hills Mall	1975	L	Gruen	Wide mall/square on split levels. Cloud-like solid roof	
	Bonaventure Hotel	1976	P	Portman	Spectacular atrium at base of five circular bedroom towers. Exposed elevators rise through roof. Originally open shafts now enclosed below roof but still giving unsolved weathering/cleaning problems. Shopping on too many levels	
	Santa Monica Place	1980	4	Frank O. Gehry	Deconstructed retail mall with intersecting geometries focused on central, water-filled atrium	
	Cedars-Sinai Cancer Centre	1987	ML	Morphosis/Gruen	Underground clinic has top-lit entry and focal courts. Morbid	
	Crocker Centre	1983	4	SOM	Three-level amenity pavilion with spectacular views up Crocker Towers	
Monterey	Design Professionals Insurance Co.	?	4	Marquis Associates	Charming wood-framed building with two-storey central space	
Oakland	The Rotunda	?	4	?	Conversion of 1913 department store to three levels of retail, four of offices, around elliptical classical rotunda	
Redondo Beach	South Bay Galleria	?	G	RTKL	Fine glazed mall. Multi-level shopping	
Sacramento	Gregory Bateson Building	1980	4	State architect	Every energy conserving device including striking yellow fabric de-stratification tubes. Tight building syndrome now cured	
San Francisco	Hyatt Embarcadero	1973	4	Portman	Superspectacular, but gloomy. Very popular	
	Neiman-Marcus	1975	2	Johnson Burgee	Ornate interior atrium from c. 1900 'City of Paris' store re-erected as entrance feature	
	Levi Strauss HQ	1982	3	HOK	Plain space with spectacular outward views of urban building group	
	Crocker Center	1982	G	SOM	Polished shopping gallery with fine views through roof	
	Galleria	1983	2	Kaplan	Brilliant stepping glass pyramic forms cinema foyer and sign combined. Naturally vented	
	Galaxy Theatres	1983	2	McLaughlin Diaz	Wholesale mart in converted warehouse group around covered court. Openable skylight	
	Showplace Square Gift Center	?	3	Kaplan	Curved escalator flights up circular atrium	
	Nordstrom Store	1988	4	McLaughlin Diaz	Six-level retail and office complex at base of towers	
	One Market Plaza	19??	ML	Welton Beckett		
San Jose	Eastridge Center	1971	4	Amer Naggar	Huge, free-form central space like a carved cave	
	Bullocks Oakridge	1979	4	EP&R	First fabric-roofed store. Diffuse light perhaps too dull for retailing	
	Qume Corporation HQ	1980	L	Hawley & Peterson	Contains conference and eating spaces in garden setting as a mixing point between office and factory staff	
San Raphael	Marin County Civic Center	1965	L	Taliesin Foundation	Frank Lloyd Wright's concept includes stepping, top-lit gallery which are open to the air at the bottom as they leap from hill to hill	
Sherman Oaks	Galleria (mixed use)	1980	4	Charles Kober	Handsome three-level shopping centre	
Westlake Village	Prudential Insurance Western Home Office	1982	4	Albert C. Martin	Atrium at junction of wings in low-rise complex	
Colorado						
Denver	Brown Palace Hotel	1893	4	Edbrooke	Grand survivor, eight-storey lobby is the social heart of Denver	
	Spectrum Building	1980	2	McOg	Simple space enriched by pure colour spilled from prisms in the rooflight	
	Tabor Center	1987	1	Urban Design Group	Two-block long conservatory parallels pedestrian street	
Denver Greenfield	Solarium Building	1983	L	WZMH	Steerable external louvres clothe the atrium glazing making a classic 'convertible' in this climate	
	Gulf Mineral Resources HQ	1983	ML	SOM	Nine small linear atria make this deep, two-storey complex into daylit, shallow-plan space	
	Tuscany Building	1987	B	??	Canopy atrium in elbow of L-shaped office group. Extra-ordinary mannered post-modern style	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	lit. ref.
Connecticut						
Hamfield	CIGNA South Office Building	1984	L	Architects' Collaborative	Four-level, linear garden atrium, open-sided and containing cafeteria	
Greenwich	Hyatt Hotel	1986	L	Kohn Pedersen Fox	Long sky-lit garden overlooked by parallel guestroom wings	
London	City Place	1984	P	SOM	Lobby spans between two high-rise office blocks, gives shopping and through route	
Haven	Mellon Center for British Art	1977	4	Kahn	Severe three-storey timber panelled space recalls stately home hall and is used to display large canvasses	
London	Pitney Bowes HQ	1987	L	I.M. Pei	Internal street with cooling atrium lit by northlight scoop roof	
District of Columbia						
Washington	Museum of Building (Old Pension Building)	1887/1987	4	Meigs/Keyes	Huge brick atrium has sheltered presidential Condon, Florence inaugurations	
	Air & Space Museum	1976	ML	HOK	Rockets and planes fly in three top- and side-lit atria	
	IMF Building	1974	4	Kling	Handsome thirteen-storey space for top bankers	
	East Building National Gallery	1978	4	I.M. Pei	Masterpiece of urban design, if limited as a gallery. Notable roof structure	
	Phillip A. Hart Senate Office Building	1982	?	Warneke	Atrium lights mid-rise but shallow plan prestige offices	
	Old Post Office	1887/1982	4	Arthur Cotton Moore	Shopping and arts activity now fill splendid old court	
	Vista International Hotel 1400 M Street	1982	3	Holle & Graff	Skillful introverted design on a site with only one outlook. Most guestrooms look inwards with a tower of suites inside the atrium and a lively floor opening to function spaces below	
	Kuwait Chancery	1982	4	SOM	Islamic gem of an entrance court	
	1201 Pennsylvania	1982	4	SOM	Triangular atrium in office block on wedge site	
	1300 New York	1984	3	SOM	Neoclassical atrium steps in floor and roof planes towards side light	
	Intelsat HQ	1987	ML	John Andrews	Unique, energy-conserving design with square office pods linked at corners to create a chain of atria	
	Metropolitan Square	1987	4	SOM	Serrated space between new and retained elements. Through walks on all sides	
	Grand Hyatt Hotel	1987	4	RTKL	Fine tall space with overlooking rooms. Superior lighting effect, and amazing basement volume opening off atrium corner. Follow the waterfall!	
	JW Marriott Hotel	1987	4	??	Grand central lobby to deluxe hotel opens up basement function spaces	
	Union Station	1906/1989	4	Burnham/Ben Thompson	Grand Beaux Arts station refurbishment includes lively 3-level retail/food mall under low-pitched iron arch roof	
	1001 Pennsylvania Avenue	1986	4	Hartman Cox	Neoclassical block with central hall like the Baptistery at Pisa	
	National Place	1987	4	Giurgola	Shopping space below offices with roof lighting	
	Columbia Square	1987	3	I.M. Pei	Space framed roof and side wall to serrated 12 storey atrium of immaculate detail	
	International Square	19??	4	Koubek	Whole block ring of office and retail descends to Metro level with well-integrated pedestrian circulation	
	Georgetown Park	1980/1987	ML	?	Three-level retailing entered at top from street level. Victorian styling produces a rich and very popular environment	
	Reeves Building	1987	L	?	Four levels of government offices overlooks shops, health and day care centres	
Ware						
Washington	Hercules HQ	1983	3	Kohn, Pedersen Fox	Twelve-storey atrium, with public pathway, park and retailing at ground level	
Florida						
3 Raton Clearwater Fort Jerdale Sarasota Tampa	Burdine's Stores	1979/1981	4	Walker/Group	Atrium spaces have a matrix frame within them, carrying circulation and display elements	
1 Buena Vista	Office Park	1979?	4	SOM	Tropical garden inside and out	
Disney World	Contemporary Resort	1970	L	Welton Beckett	Monorail glides through Grand Canyon Lobby of A-frame hotel	
pa	Tecno Plaza	197?	3	TVS/MJSH	Tall cleft side lights office atrium	
	Atrium on bayshore	1982	3	Rowe, Holmes Barnett	22 storey apartment condominium with canopy atrium designed to induce cross ventilation	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Orlando	Westinghouse HQ	1983	L	Williams Morgan	Two open-sided arcs of offices overlook curved street. Cooling design	
	Grand Cypress Hyatt	1984	B	?	Impressive Hyatt links two L-shaped towers with transparent bridging atrium	
	Wyndham Hotel, Sea World	1985	4	?	Very large area atrium containing restaurants, gardens, aviary	
	Marriott World	1987	P	RTKL	Eight level base to vast resort pile	
Georgia						
Atlanta	Regency Hyatt	1967	4	Portman	The jumping-off point for the modern atrium. Still splendid	
	Omni international	1974	B	TVS	Megastructure which over-reached. now a dismal place	
	Shopping Gallery	1975	1	Portman	Focus of Peachtree Center but upper levels did not work and are now Portman's offices	
	Peachtree Plaza	1976	P	Portman	Perhaps Portman's finest. Tower drops through roof into lake with lily pads	
	C&S Bank, NE Center	1979	B	TVS	Twin blocks with bridging atrium	
	Apparel Mart	1980	4	Portman	Fan-shaped fashion theatre provides splendid atrium too	
	55 Park Place	1982	MV	SOM	Two modelled, stacked atria provide alternative front doors for tenants	
Atlanta	High Museum, Peachtree & 15th	1983	3	Richard Meir	Dazzling white quadrant with ramped circulation. Guggenheim meets penitentiary	
	Marriott Marquis Hotel	1986	L	Portman	Atrium like the inside of a whale in extraordinary tapered tower	
Atlanta	Terraces at perimeter centre	1989	B	SOM	Shared elevator tower with offset bridges in glass space between two office buildings	
	Mauna Kea Beach Hotel	1965	L	SOM	Open air. Jungle fills volumes between wings of this paradisaical hotel	
Idaho						
Boise	Boise Cascade HQ	1972	4	SOM	Tower of circular elevators in centre of court with bridges to offices around. Whole office block lifted high to reveal central court	
Illinois						
Chicago	Rookery Building	1980	4	Root	Two-storey roofed court with spectacular stair rising to higher floors. Recently restored	
	Santa Fe Building/ Railway Exchange	1905/ 8?	4	Dan Burham/ Murphy/Jahn	Original two-level atrium at base of 16-storey well now raised to full height	
	Hyatt O'Hare	1973	4	Portman	Fine wide atrium with central elevator tower linked by bridges to surrounding plant-draped galleries	
	Rustoleum HQ	1977	L	Murphy/Jahn	Three-level linear space features bold yellow air ducts, stairs and restaurant, rises from parking below offices	
	Water Tower Place	1978		Loebl Schlossman Bennet Dart	Landscaped escalator entrance and central eight-storey shopping cave are both superb. Immaculate crystal elevators	
	33 W Monroe	1980	MV	SOM	Three-stacked atria in deep mid-rise tower. Not enough daylight in lower two	
	3 First National Plaza	1982	P	SOM	Stepping roof between stepping towers, one low, one high	
	Board of Trade extension	1982	4	Murphy/Jahn	Virtuoso art deco extension reveals old tower flank	
	100 Wacker Drive	1983	MV	Murphy/Jahn	Three-storey atria at setback points in deco tower provide major tenant lobbies	
	State of Illinois Building	1986	3	Murphy/Jahn	Giant drumlike space cut out of already strangely shaped cubic block. Only example of low- and high-rise elevator towers freestanding in atrium	
	Transportation Centre	1986	3	SOM	Offices high above multi-level parking look out through sloping glass roof which features a snow collecting and melting detail at its foot	
	NW Atrium Center	1987	1	Murphy/Jahn	Crudely structured but spatially exciting integration of station and office tower	
	H Wasfington Library	1991	4	HBB	Groin vaulted skylight to court at top of classical pile	
Schaumburg	Woodfield Mall	1971	4	Tsolinas/Larsen-Wulf/Luckman	Cave-like central square with layered floor, walls and roof	
Itasca	Stouffer's Hamilton Hotel	1980?	4	Wilson Jenkins	Glamorous. Portmanesque twelve-storey top-lit lobby	
Moline	John Deere (Deere West)	1977	4	Roche Dinkeloo	Fienst garden atrium to date at heart of office pavilion	
Prospect Heights	Household Finance Co. HQ	198?	4	Loebl & Co.	Well landscaped atrium	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Chicago	Argonne National Laboratory	1980	4	Murphy/Jahn	Circular, sky-lit three-storey block with central cut-outs to light lower floors	
Chicago	G M Building	1982	B	SOM	Twin low-rise office blocks have 'company living room' in wedge gap between them	
Chicago	Courthouse Center	1975	W	Cesar Pelli	'The Commons', a covered pedestrian square, provides a civic space	
Chicago	Irwin Bank extension	1977	1	Roche Dinkeloo	Conservatory provides public footpath between phases of the bank	
Chicago	Bradford Exchange	1977/1985	4	Weese, Hickey Weese	Interior 'river valley' garden beneath fabric tent roof	
Chicago	Fourth Financial Center	1974	2	SOM	Huge, stately atrium, almost as big as the building wrapped around two of its sides	
Chicago	Louisville Galleria	1982	B	SOM	Sloping roofs link old and new blocks to cover existing street	
St. Louis	St Louis Hotel	19th century (restored)	4	Anon	Reconstructed Victorian Vieux Carre hotel with all 75 rooms facing inward to atrium	
St. Louis	Pan American Life HQ	1980	MV	SOM	Two stacked atria create U-shaped floors inside deep block. Atria are imperceptible from outside as standard wall crosses them	
Baltimore	Peabody Library	1878	4	E.G. Lind	Johns Hopkins University Library has six classical cast-iron framed levels around its fine top-lit atrium	
Baltimore	Gallery at Harborplace	1988	4	Zeidler Roberts	Four retail levels, office and hotel in multi-use centre of dramatic diagonal spatial modelling	
Boston	Isabella Stuart Gardiner Museum	1902	4	William T. Sears	Venetian-style museum has fine covered central garden court	
Boston	Fogg Art Museum	1927	4	Coolidge Shepley Bulfinch Abbott	Central court is dressed as an Italian streetscape with a glazed daylight roof	
Boston	Mercantile Warehouse	1972	L	Sherratt	Deep crosswall warehouse converted for housing by cutting out a 25 ft wide linear atrium. The prototype for many such schemes since	
Boston	J.F. Kennedy Library	1979	1/2	I.M. Pei	Tall dark glass pavilion with attached volumes form a solemn memorial	
Boston	Marriot Long Wharf	1982	L	Cossutta	Funereal interior to luxury hotel. Design fails to overcome absence of daylight	
Boston	Copley Place	1984	B	Architects' collaborative	Downtown shopping centre with four large office blocks set above it	
Boston	Mass Department of Transportation	1984	3	Goody, Clancy & Associates	Eight-level space provides public through route and community spaces below private levels	
Boston	Hyatt Hotel	1977	3	Graham Gund Associates	View of Boston across the river from the tall window of this zigurat block	
Boston	Constitution Quarters	1981	L	Anderson Notter Finegold	Navy supply building converted into apartments beside central sky-lit galleries	
Detroit	Renaissance Center	1978	P	Portman	Inward-looking fortress. Multiple towers emerge from labyrinthine podium atrium. Renaissance was not achieved, and the mega centre went bankrupt although largely let	
Detroit	Detroit Institute of Art	1984	B	William Kesler & Associates	Outdoor court enclosed to form an informal performance space and cafe	
Minneapolis/St Pauls	Guaranty Loan (NY Metro Life)	1890	4	Townsend Mix	Cast-glass floored galleries give access to offices	
Minneapolis/St Pauls	Federal Building St Paul	1902	4	Edbrooke	Restored Edwardian atrium	
Minneapolis/St Pauls	Southdale Center	1953	4	Gruen	The first out-of-town shopping centre with an air-conditioned mall	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
	IDS Centre	1972-1975	P	Johnson	The heart of Minneapolis – immaculate multi-use atrium at the hub of the skywalk system	
	Hennepin County Court	1976	L	Warneke	Vertiginous 22 storey gulf between office slabs. Diagonal windbracing holds glazing	
	Butler Square	1974/1981	ML	Miller Hanson	Twin office and shopping atria carved out of the 2 acre plan of huge timber-framed warehouse. Skillfully done and the model for numerous others which followed	
	St Paul Town Square	1980	W	SOM	Wintergarden roof on four-level multi-use podium	
	Pilsbury Center	1981	P	SOM	Atrium lobby between twin towers. Over-structured	
	Gallier Plaza	1984	L	Miller Hanson	Seven-level atrium, three of retail, four of offices, in multi-use centre	
	Design Center	1985	3	Westerbeck Bell Kaplan	Covered five-level court unites five old warehouses	
	Conservatory	1987	2	McLaughlin Diaz BRW	Granite framed perimeter atria to idiosyncratic retail development	
Gaviidae Common	1990	4	Cesar Pelli	Four-level retail forming a new link in the skywalk system		
Norwest Center	1987	4	Cesar Pelli	Rotunda at the heart of an office centre with skywalk throughway		
Missouri						
Kansas City	Crown Centre	1977	?	RTKL	Five-level landscaped interior to Westin hotel. Infamous falling bridges in Hyatt	
St Louis	Wainwright Building Refurbishment	1893/1981	3	Sullivan/Giurgola	Sullivan's landmark 'skyscraper' was U-shaped and now has its well turned into an atrium	
	Old Post Office	1884/1981	4	PBNA & Harry Weese	Central hall of Victorian building converted	
	St Louis Center	1985	G	RTKL	One of the best downtown multi-level malls. Tasteful and exciting. Spectacular glazed entry pavilions	
	St Louis Station	1986	-	HOK	Multi-use development below historic station roof. Tremendous	
	Ridgeway Center	1987	3	HOK	Botanical garden visitor centre has fine vaulted atrium in Kalwall insulated glazing	
New Hampshire	Philips Exeter, Andover, Library	1972	4	Kahn	Central void in small but monumental library	
New Jersey						
Princeton	Princeton University Enerplex	1983	3	SOM (North block) Princeton University (South block)	Two three-storey, deep-plan buildings, one facing north, one south. Each captures light and winter solar warmth with ingenious planning	
Holmdel	Bell Laboratories Holmdel	1957	L	Saarinen	Massive hall divides laboratory complex with galley access	
Maryland	Arbor Circle	1987	3	Kohn Pedersen Fox	Business Park buildings with crisp entrance atria	
New York State						
New York City	Guggenheim Museum	1959	4	Wright	Spiral ramped galleries circle marvellous space which inspired Portman	
	Ford Foundation	1967	2	Roche Dinkeloo	Pioneering giant indoor garden gives views to offices otherwise not well endowed	
	Citicorp	1978	P	Stubbins/Emery Roth	Seven-storey 'Citicourt' building fits under the tower, contains fine informal food court	
	Galleria on 57th	1978	P	?	Early attempt at through block, multi-use routeway failed due to level changes, gloomy materials	
	Metropolitan Museum	1980/1982	3/4	Roche Dinkeloo	A series of glass enclosures link and extend the museum. Charles Englehard Court and Chinese Court are notable	
	875 Third Avenue	1982	MV	SOM	Four undercut four-level atria stack inside skin of L-shaped tower	
	Chemcourt (277 Park)	1982	4	Haines Lundberg Waehler	Magical retrofit; plaza at the base of 1950s tower is now roofed in by complex greenhouse to form plant-filled 24-hour public space and bank lobby. Streetline regained	
	Park Avenue Atrium (466 Lex)	1982	4	Ed Stone	Dull block contains sensational mirrored atrium, with illusory size and effects. Chrome-plated elevator gear	
	Trump Tower	1983	P	Swanke Hayden Connell	The apotheosis of consumption, expensive shopping accessed from beautifully detailed pink marble, brass and mirror atrium. Six-storey waterfall	
	IBM HQ	1983	P	Ed Barnes	Severe triangular greenhouse covers plaza at the base of tower and connects to Trump Tower. Bamboo clumps form a forest. Rollaway walls when climate permits	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
	Irving Trust Operations Center	1983	L	SOM	Twenty-three-storey x 60 ft wide gulch divides deep block. flares into staff lounge under stepping roof. Intimidating	
	Alwyn Court Apartments	1907/ 1983	4	Beyer Blinder Bell (remodelled)	Former 13-storey lightwell is now enclosed and painted with <i>tromp l'œil</i> architecture by Richard Haas	
	Museum of Modern Art (extn)	1984	1	Cesar Pelli	Skilful grand circulation in a conservatory overlooking sculpture court	
	IDC NY	1984/ 1986	L	Gwathmey Seigel	Two redundant factory blocks, similarly converted to design markets by roofing long lightwells and inserting circulation in them	
	Marriott Marquis Hotel	1985	3	Portman	Forty-six-storey (tallest yet) atrium with bridging guestroom floors and a circular tower of elevators	
	100 Maiden Lane Law Center	1985	4	Haines Lundberg Waehler	Ten-level staircase atrium is law firm's carpeted focus space	
	Equitable Life HQ	1986	P	Ed Barnes	Monumental but banal spaces, worth seeing for integration of major modern art works	
	World Financial Center	1988	W	Cesar Pelli	Grand wintergarden forms the focal space of this six million square foot complex	
	A&S Plaza	1990	3	RTKL	Remodelling of Gimbels 1909 store (Burnham) with three-sided, nine-storey, 'T' plan atrium to reveal stores to 6th Avenue	
Chicago	Ellicott Square Building	1986	4	Burnham	Larger version of Chicago's Rookery	
	Erie County Community College	1901/ 1981	4	Edbrooke/Canon Design	Roofing of large courtyard in former Post Office to form a splendid college central space	
London	Decker Building	1981	L	Davies Brody	Deep laboratory spaces open onto dramatic central gallery with triangular entrance courts at each end	
New York	Midtown Plaza	1959	L	Gruen	A roofed street became the US's first urban renewal atrium	
	University of Rochester	1976	L	I.M. Pei	Dining and circulation space provides lift and animation to otherwise windowless student union building	
	General Foods HQ	1982	3	Kevin Roche	Theatrical, mirrored atrium entrance hall with executive suite around it	
	Uncle Sam Atrium	1980	3	Freeman Associates	Small town shopping centre has roofed square	
Philadelphia	Galleria	1981	4	Copeland, Novak Israel	Upmarket four-storey shopping centre	
London	Cleveland Arcade	1888/ 1982	L	Eisenmann/Smith (original) Kaplan McLaughlin Diaz	Tremendous five-level arcade successfully revived	
	Galleria at Erieview	1987	G	Kober/Bellushi	Complex barrel vaults over two-level retail, museum arcade	
	BP America HQ	1987	3/P	HOK	Eight-storey formal forecourt to 46-storey office tower, provides shops and garden	
London	Huntingdon Center	1985	MV	SOM	Four 80-120 ft high atria are stacked in this 37-storey building in bridging elements between two towers	
London	Wright State Library	1977	3	Lorenz Williams	Crystalline roof to triangular atrium within library	
	Arcade Square Dayton	1987	4	Frank Andrews/ Lorenz Williams	Domed circular terminal space to old arcade, revived	
London	Goodyear Technical Center	1984	3	Smith Hinchman & Grylls	Seventy-year-old brick factory blocks converted and linked by atrium	
London	Oregon convention center	1990	ML	Zimmer Gunsul Frasca	Concourse spaces are lit and celebrated by two towering glass spires	
Pennsylvania	Wanamakers store	1910	4	Dan Burnham	Seven-storey grand court with pipe organ	
	University of Pennsylvania Girls' Dormitory	1960	4	Saarinen	Early post-war atrium part-fills four-storey courtyard and provides common room and dining space	
	Children's Hospital	1974	3	H2L2	Energy conserving design. South-facing eight-level court is cut into cubic block, captures solar warmth, handles return air and provides play space year round	
	Gallery at Market East	1977/ 83	ML	Bower/Cope Linder	Interior four-level street, parallel to Market Street over several blocks, evolved from a master plan by Giurgola	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
	New Thomas Jefferson Hospital	1978	ML	H2L2	Two patient levels link to each of five treatment floors across lofty cafeteria atria	
	Bourse	1982	4	H2L2	Ornate stock exchange recycled as speciality centre with offices above. Old atrium roof lifted to top of court	
	Stock Exchange Bellevue Hotel	1982 1904/ 1989	4 4	Cope Linder ?	Glorious garden interior to well-mannered block Six-level dining atrium carved out of the top of the old Bellevue Stratford (birthplace of legionnaires' disease) now converted into three retail, ten office, seven hotel floors. Hard acoustics tough on overlooking rooms	
	Mellon Independence Center	1987	4	Burthill Kosar Rottelman	Converted department store in 12 buildings, now three levels of offices above three retail connected to Market East galleries	
	Curtis Center	1987	4	Oldham and Seltz	Eleven-storey atrium inserted over court between five buildings, now marketed as one office and retail centre	
	Liberty Place	1990	4	Murphy Jahn	Circular part-clear glass dome over vibrant and ornate retail element of multi-use downtown development	
Pittsburgh	Pittsburgh Centre	1990	ML	RTKL	Two block project with atrium hotel, upper level retail Galleria opening to the street, and linking to existing stores	
Rhode Island						
Providence	Arcade	1828	L	Warren & Bucklin	Earliest multi-level arcade, now refurbished	
South Carolina						
Greenville	Greenville Commons	1982	B	TVS	Eight-storey atrium between Hyatt Hotel and office-retail block	
Tennessee						
Chattanooga	TVA HQ	1982	L	Architects' collaborative	Intended as a demonstration of advanced energy conservation, the reflected-light daylight design proved impracticable	
Nashville	Conservatory and Cascades Hotels, Opryland	1983/ 1988	4	Earle Swenson	Two sequential and connected hotels each built around elaborate two acre, air-conditioned gardens	
Texas						
Austin	3M R&D Centre	1989	B	CRSS	50,000 sq ft atrium uses rooftop Fresnel reflectors to deliver maximum daylight with minimal solar gain	
Dallas	Loews Anatole Hotel	1979	ML	Beran and Shelmire	Two very large atria are topped by truncated dark glass pyramids. Gaudy interiors. Freestanding escape stair in one atrium	
	World Trade Centre	1979	4	Beran and Shelmire	Fifteen-storey Hall of Nations is the focus of windowless trade mart, one of several in the Trammell Crow Market complex on Stemmonds Freeway	
	Hyatt Reunion	1979	3	Welton Beckett	Flamboyant mirrored design with giant side window. Atrium is for dining with lobby below linked by escalator and waterfall	
	City Hall	1980	L	I.M. Pei	Stepping open office trays flank central mall, all in concrete	
	Plaza of the Americas	1981	B	C. Jackson	Two office towers, hotel slab and parking garage/athletic club stand around shopping and skating atrium. Strong concept weakly executed	
	Galleria	1983	L	HOK	Dallas-scaled shopping mall and multi-use centre. Four level	
	Fort Worth National Bank	1974	P	Portman	Flared base to tower gives multi-level circulation and activity within volume. Mirror glass roof does not ensure comfort in working areas	
	Hulen Mall Tandy Center	1977 1978	4 4	HOK Growald	Tiered pyramidal framed roof over square Openwork elevator and escalator applications make this no place for anyone with vertigo	
Houston	1001 Millam	1975	P	CRS and others	Flared base to tower allows pavement under cover, opens up to basement passageway system	
	Hyatt Hotel Pennzoil Place	1975 1976	3 P	CRS and others Johnson	Large but uninspired space. Too tasteful? Glass tent pinched between razor-edged twin towers. Very effective. Hydraulic elevators from lower levels	
	Galleria Post Oak	1968/ 1977	L/G	HOK	Early mall, much expanded. Second phase raises balconied offices either side of shopping in spectacular volume	
	One West Loop Plaza	1980	3	I.M. Pei	Eleven-storey atrium looks out from U-shape plan. Open elevator lobbies overlook in double-level sets	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
	Interfirst Plaza	1981	P	SOM	Banking hall in superscaled volume with office tower floors overlooking	
	Tenneco Employee Center	1981	1	SOM	Two-storey garden space to dining and club facilities built above earlier parking garage in downtown	
	Hyatt Regency West Houston	1983	B	Lockwood, Andrews, Newman	Six five-storey guestroom blocks are linked by a bridging atrium with internal lake; largely solid roof	
	The Park in Houston Center	1983	L	Morris Aubry	Two-level retail Galleria overlooked by office slab on one side under quadrant of glass roof 400 ft long	
	University of Houston School of Architecture	1985	4	Johnson/Burgee	Derived from a Ledoux design of 1723, five-storey focal space	
	Houston Design Center (Innova)	1985	L	Cambridge 7	Atrium hops across the section in two-storey steps	
San Antonio	Hyatt Hotel	1981	3	TVS/Ford Powell Carson	Very finely sited and designed riverside hotel with public route passing through lower lobby levels	
	Riverview Center 110 Broadway	1986 1870/ 1985	C 4	?? Atlee Ayres/Urban Design Group of Tulsa	Sumptuous retail riverside under glass Lively remodelling of irregular quadrangle	
	USAA Financial Center	198?	3	Harwood K Smith	Four-level suspended glass wall of great clarity and width	
Virginia						
Richmond	AT & T Longlines	1980?	L	Kohn Pedersen Fox	'Groundscraper' office complex given comprehensibility by barrel-vaulted Galleria circulation	
West Virginia						
Charleston	Charlestown Town Center	198?	4	RTKL	Lush water garden in central square	
Wisconsin						
Milwaukee	Johnson Wax	1936	4	Wright	While the top-lit general office is famous, it is the three-level entrance hall which qualifies here, with its galleries and open brass-cage lifts	
	Milwaukee City Hall	1895	4	?	Eight-storey sky-lit lozenge given iron gallery access to offices. A survivor	
	Grand Avenue	1983	3/G	ELS Group	New retail atrium links to restored 1915 Plankinton Arcade	
Toronto	Scotia Plaza	1988	P	WZMH	Extensive lobbies at base of new tower to include an atrium bank hall created by roofing the space between old and new facades	
Washington						
Clark County	Tectronix Inc	1982	G	Zimmer Gunsul Frasca	Use of Galleria to give orientation and amenity within an industrial plant	
Canada						
Toronto Area	Scarboro College	1964	4	Andrews	Spinally organized college sits on cliff edge and has circulation galleries open through three to five levels. Central administrative block features top-lit meeting place, one of the first new generation atria	
	Eaton Center	1977/ 1979	B	Zeidler/B&H	Without equals. The most effective multi-use centre to date. Four levels of varied retail settings, offices and parking above, fine art work	
	Metropolitan Library	1979?	4	Moriyama	Freeform well cut through library levels. Wall climbers, dramatic stairs	
	Royal Bank	197?	B	WZMH	Tall, somewhat oppressive bridging atrium does, however, handle successfully four levels of circulation, two for banking, two for below-street shopping and metro	
	Scarboro Civic Center	197?	3	Moriyama	Town square inside town hall. Open office decks overlook a splendid function space, visually connected to the outdoors	
	Atria North	197?	4	Ron Thom	Sensible low-rise office development, transformed by central gardens which are the entrance from parking below	
	Bell Scarboro	1980	4	Shore, Tilbe Henschel Irwin Peters	Central restaurant atrium in pinwheel plan, heavily modelled and with open central stair and glass elevators	
	Atrium on Bay	1982	4	?	Attractive shopping at base of large, heavily modelled downtown office atrium	
	Bell HQ	1983	B	Parkin	Nine-storey atrium connects two office towers and gives an animated vista between Eater Center and City Hall area	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	lit. ref.
	Queens Quay Terminal	1984	ML	Zieder Roberts	Remodelling of massive concrete warehouse for retail, offices and apartments cuts two complex atria out of the frame	
	Roy Thomson Hall	1985	C	Ericson	Circular foyer wrapped in glass hyperboloid provides fascinating multi-level space	
	Scotia Plaza	1988	P	WZMH	Extensive lobbies at base of new lower include an atrium bank hall created by roofing the space between old and new facades	
Ottawa	C D Howes Building	1977	2x3	Andrews Associates	Two open-sided atria indent this massive 13-storey office block. Double-decker wall climbers	
	Bank of Canada	1977	B	Ericson	Huge atrium links two office towers and half swallows the older building they extend. Cafe on old building roof. Hollow columns bound the atrium, carrying air supplies	
Vancouver	Law Courts	1981	1	Ericson	Monumental terraced concourse under sloping conservatory roof. Space frame structure	
	Discovery Parks Multi-tenant Laboratories	1984	1	Russell Vandiver Architects	Linear conservatory encloses dramatic services and circulation galleries	
	Pan Pacific Hotel	1987	4	?	Stunning spatial sequence in Canada Place building set out on a pier like an ocean liner	
Montreal	Alexis Nihon Plaza	1967	4	Harold Ship	Early five-level shopping and office atrium at Metro station	
	Complexe Des Jardins	1976	4	Blovin & Blovin/ Gauthier, Guithe, Roy	Huge podium development to three office blocks and one hotel. Four levels of shopping at the focus of pedestrian circulation in the district	
	University of Quebec	1977	4	Dimacoupoulos	Nave of converted church forms unusual public atrium at subway station in centre of university social building	
	Les Terraces, Place de la Cathedrale, La Bay 2020 University, Galleries 2001	1980s		Various	Subway connected atrium developments around McGill Metro station	
	Complexe Guy Farreau	1980s	P	?	Twin office towers with an atrium at subway level, giving a view out to green space through a glazed cafe	
	Place Montreal Trust	1988	3	Ziedler Roberts	Five-level speciality retail in multi-use centre; food court as centre piece. Metro connection. Atrium looks out to McGill Avenue	
	Cour Mont Royal	1988	ML	Arcop Associates	Multi-use centre created from 1922 hotel. Four linked 14-storey atria with four retail levels, offices and condominiums above. Sophisticated mix of old and new	
	Tropics North	1990	1	Tolchinsky & Goodz	12-storey conservatory provides large tropical gardens for this apartment complex at Cite du Havre	
Edmonton	HUB University Alberta	1977	L	Diamond/Myers	Covered street system on cold weather campus is formed from student residence buildings and amenities	
	Mackenzie Health Center	1983/ 1987	ML	Ziedler	Supercompact large hospital with three multi-storey blocks of space separated by monumental atria. An Eaton Center for health	
	West Edmonton Mall	1985	ML	?	Five million square foot leisure and retail complex under glass. Many atria, galleria and wintergardens. Numbing externally	
	Citadel Theatre	1976	1	Barton Myers	Outer glass envelope creates capacious garden lobbies for street life in terrible winters	
Australia – compiled by Professor Barry Maitland, University of Newcastle, NSW						
Canberra, ACT	High Court of Australia	1980	3	Edwards Madigan Torzillo & Briggs	Monumental central space dominates muscular exposed concrete	
Geelong, Victoria	Collins Place	1980	B	I.M. Pei with Smart & McCutcheon	Glittering enclosed plaza between office and hotel towers	
	Menzies at Rialto	1987	L	Perritt, Lyons and Mathieson	New wing mirrors refurbished old wing across hotel atrium in city centre	
Sydney, NSW	State Bank	1985	P	Peddle Thorpe & Walker	Ten-storey podium below prestige office tower	
	Queen Victoria Building	1986/ (1988)	G	Rice & Daubney, Stephenson Turner	Refurbishment of four-storey, 190 m-long late-Victorian galleria as speciality and shopping centre	
	Capita Building	1990	MV	Harry Seidler & Associates	Ingenious 34-storey stacked, but open-air, atria solution to highly restricted site	
Perth, WA	Convention Centre Hotel	1988	4	John Andrews	23-storey octagonal court with enclosed fire stairs in it	
	Merlin Hotel	1984	4	John Andrews International	Cruciform atrium plan set diagonally to street frontages	
Brisbane, Q	Airport domestic terminal	1989	L	Bligh Robinson	Toplit garden crossed by escalators divides landside from airside	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Hong Kong – compiled by Jeffrey Au of Building Design Partnership						
Central District Hong Kong	New world shopping/office harbour devt	1978	4	NG Chun Man & Assoc.	First example in Hong Kong using toplit atrium space for shopping centre	
Central District Hong Kong	Landmark shopping/office development	1980/1983	P/4	Palmer & Turner	Four levels of shopping at the twin towers base with basement connection to the mass transit railway station	
Central District Hong Kong	Hong Kong Academy of Performing Arts Centre	1985	4	Simon Kwan & Assoc.	Toplit atrium foyer space. Glass panes on structural space frame	
Central District Hong Kong	Royal Garden Hotel	198?	MV	?	Three-level retail atrium below tall balcony access hotel. Dramatic interiors highly decorated for festivals	
Central District Hong Kong	Hongkong & Shanghai Bank	1986	MV	Norman Foster	Sun-scoop to reflect light into ten-level lower atrium. Twin escalators leading up through glass soffit to first floor banking hall	
Central District Hong Kong	Taikooshing City Plaza shopping centre	1987	G	Wong Tung	Extensive series of toplit spaces. One five level with escalators as major communication element between shopping levels	
Central District Hong Kong	Bank of China	1989	P	I.M. Pei	Triangular atrium in first stack of high-rise lights banking hall on first level	
Central District Hong Kong	Hong Kong Convention & Exhibition Centre	1989	1	NG Chun Man & Associates	Winter garden-type conservatory projected from facade. Full harbour view from inside	
Japan – compiled by Dr Satoshi Kose of the Japanese Building Research Institute						
Osaka	Mitsukoshi Department Store	1913	4	Yokogawa	Great survivor. Recently refurbished and frequently used for mini-concerts and shows. Has a pipe organ	
	Matsuya Department Store	1925	4	Y. Kida	Another great survivor. Escalators cross in the atrium. Recently remodelled to look like 'building facade within a building'	
	Century Hyatt Hotel Shinjuku NS Building	1980/1982	P/4	Takenaka/Shimizu/Nikken Sekkei	Hotel lobby with stained-glass-like finish. Two 30-storey L-shaped buildings connected to make huge inner court. Gallery access enclosed by glass	
	Shinjuku Washington Hotel	1983	L	Sakakura	Shopping area adjacent to hotel lobby full of natural light	
	Yurakucho Mullion	1984	G	Takenaka	Former narrow road made into covered walk-through cinema and shopping complex	
	National Diet Library Extension Shin Nikko Building	1986	L	MID	Light court to the reading area	
	Kajima KI Building	1988	4	Nihon	Narrow vertical atrium with toplight and two side slits occupied by structural bracing	
	NEC HQ	1990	P/4	Nikken Sekkei	L-shaped atrium, one leg serves as an entrance lobby, the other as a living room for workers and visitors. Plants and water fountain enhance intimacy. Open-sided atrium toplight is completely openable as this faces into down-draught reducing gap 12 storeys up tower	
	Omori Isuzu	1990	P/B	Yamashita	Large trussed greenhouse connecting three office and retail buildings	
	Shibaura Seabans Urban Net Ohtemachi	1990/1990	L/4	Shimizu/NTT Urban Developers	Large linear atrium in a waterfront development. Semicircular atrium void in the centre of building	
	Century Tower	1991	L	Foster	Twenty open levels each side of narrow atrium. Shutter protected	
	Shibusawa City Place, East Wing	199?	L	Yamashita	New wing connected to existing one with atrium in between	
	International Forum	1995	W	Vignoly	Huge lens plan glass hall, 190' (55 m) tall	
Osaka	Culture Centre/Museum	1989	3	Nikken/Sato	Sculpture hung in the atrium	
Hamamatsu	Grand Hotel Hamamatsu	1984	4	Inuzuka Engineers	Gallery access hotel with smoke detector-triggered shutters	
	No. 11 Building	1990	3	Environmental System	Escalators in atrium	
	Forte Centre	1990	3	Harada	8-level hall in multi-use centre with music theme; used for concerts	
Osaka	Yaohan Shopping	199?	4	Daiwa House	Large cylindrical atrium topped with a round dome	

Location	Project	Date	Type	Architect	Notes	Ill. ref.
Kanazawa	Hokkoku Newspaper	199?	MV	RIA/Tsuriya	Two atriums separated by 8th floor, both two-sided	
Kawasaki	New Kawasaki Mitsui Building	1989	B/P	Nihon	Trussed glasshouse connecting two towers	
Kyoto	Kyoto Century Hotel	1981	4	Takenaka	Typical gallery access hotel. Enclosed with fixed glazing	
	Kyoto Brighton Hotel	1988	4	Nikken Sekkei	Gallery access hotel with open corridors protected with fire shutters triggered by detectors. Some rooms lit from atrium	
Nagoya	Nagoya NHK Broadcasting Centre	199?	MV	Nikken Sekkei	Two atriums separated vertically by a studio. The lower atrium for public, the upper one serves as office lobby with glazed gallery access	
Osaka	New Otani Hotel Twin 21	1986	P	Nikken Sekkei	Skylit multi-level lobby sitting at the foot of tower	
		1986	B/P	Nikken Sekkei	Trussed glasshouse display court connecting two towers. Fire protection from automatic water cannons	
	Yoshimoto Building	1986	3	Takenaka	Fan shaped atrium, with open retail balconies (equipped with fire shutters) on one side. Hotel atrium connects to second side	
Okinawa	San Marina Hotel	1987	L	AAA Architects	Openable to air if climatic conditions allow	
Sapporo	Kohrakuen Hotel	1988	4	Takenaka	Hotel lobby with glass elevators. Guest room floors closed to atrium	
Sendai	L Park Sendai	1987	4	Nihon	Small cylindrical atrium with automatic plant watering	
Suita	Daido Life Insurance	1972	P	Takenaka	Podium greenhouse to tower contains a cafeteria. 2 m-deep soil for plants	
Tsukuba	Shopping Centre Creo	1985	B	Nihon	Equipped with a pair of circular escalators (first in Japan) connecting ground and first floor	
	Mitsui Building	1990	3	Shimizu	Atrium lobby to a speculative office building	
Urayasu	Tokyo Bay Hilton International Hotel	1988	4	Nihon	Narrow atrium lobby to a resort hotel adjacent to Tokyo Disneyland	
	Tokyo Bay Hotel Tokyu	1990	4	Nihon	Huge toplit court enclosed by guest rooms; 'Village' on the floor	